

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛУГАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ ІМЕНІ Е.О. ДІДОРЕНКА

В. В. Бірюков, В. Г. Хахановський,
В. С. Бондар, С. В. Шалімов

ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ
ПІДРУЧНИК

За загальною редакцією В. В. Бірюкова

*Рекомендовано
Департаментом кадрового забезпечення МВС України
для використання у навчальному процесі вищих навчальних закладів
МВС, та при проведенні занять з професійної підготовки слідчих.
(Лист ДКЗ МВС України № 6 / 7 - 1370 від 05 березня 2013 року.)*

«Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2014

УДК 343.982:004.65:343.123 (075.8)

ББК 67.99(4Укр)92я73

Б 64

*Рекомендовано До друку Вченою Радою
Луганський державний університет внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка
(Лист №6/7-1370 від 05.03.2013 р.)*

Рецензенти:

В. Д. Берназ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, проректор з наукової роботи Міжнародного гуманітарного університету;

А. В. Іщенко, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист, професор кафедри криміналістики Національної академії внутрішніх справ;

М. Я. Сегай, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник Київського регіонального центру Національної академії правових наук України.

Автори:

В. В. Бірюков, доктор юридичних наук, професор, завідуючий кафедрою криміналістики Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка;

В. Г. Хахановський, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інформаційних технологій Національної академії внутрішніх справ;

В. С. Бондар, кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка;

С. В. Шалімов, науковий співробітник НДІ з проблем ОРД, Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.

Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень [текст]

Б 64 : підручн. / за заг. ред. Бірюкова В. В. [В. В. Бірюков, В. Г. Хахановський, В. С. Бондар, С. В. Шалімов] – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 288 с.

ISBN 978-617-673-277-8

Підручник відображає сучасний стан криміналістичного вчення Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень. Його підготовлено за програмою підготовки магістрів освітньо-кваліфікаційного рівня «Правознавство». Розглядаються теоретичні питання вчення, інформаційні системи підрозділів МВС, інших правоохоронних органів та обліки міжнародних організацій із протидії злочинності.

Розрахований на магістрів, науковців, науково-педагогічний склад, ад'юнктів та аспірантів, курсантів, студентів і слухачів юридичних вищих навчальних закладів, які вивчають криміналістику й оперативно-розшукову діяльність, а також працівників практичних підрозділів правоохоронних органів.

УДК 343.982:004.65:343.123 (075.8)

ББК 67.99(4Укр)92я73

ISBN 978-617-673-277-8

© Бірюков В. В., Хахановський В. Г., Бондар В. С., Шалімов С. В., 2014
© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2014.

Список умовних позначень

- АБІС — автоматизована балістична ідентифікаційна система
- АДІС — автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система
- АІС — автоматизована інформаційна система
- АБД — автоматизований банк даних
- АРМ — автоматизоване робоче місце
- ГІС — геоінформаційна система (система, у якій об'єднано бази даних звичайної АІС з базами даних картографічної інформації)
- ДІАЗ — Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення
- ДНДЕКЦ — Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
- ДПСУ — Державна прикордонна служба України
- ЄО — Єдиний облік заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події
- ЄРДР — єдиний реєстр досудових розслідувань
- ЕОМ — електронно-обчислювальна машина
- ІБД — інтегрований банк даних
- ІПС ОВС — Інтегрована інформаційно-пошукова система органів внутрішніх справ України
- ІС — інформаційна система
- КК — Кримінальний кодекс України
- КПК — Кримінальний процесуальний кодекс України
- МВС — Міністерство внутрішніх справ України

НДЕКЦ — Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр (підрозділ експертної служби МВС України на рівні ГУМВС, УМВС областей і Автономної Республіки Крим)

НТЗ — науково-технічні засоби

ОВС — орган внутрішніх справ

ОРД — оперативно-розшукова діяльність

СБУ — Служба безпеки України

СКБД — інформаційна система (підсистема), система керування базами даних

УІАЗ — Управління інформаційно-аналітичного забезпечення (структурний підрозділ ДІАЗ на рівні ГУМВС, УМВС областей і Автономної Республіки Крим)

Передмова

Стратегія розвитку суспільства засвідчує, що в сучасних умовах упевнено функціонують і набувають вагомих результатів ті підрозділи і структури, які добре орієнтуються в інформаційних потоках, здійснюють цільове накопичення необхідної інформації і уміло застосовують її для досягнення певної мети. На сьогодні результативність збирання та обробки інформації, цілковито залежить від залучення до цього процесу інформаційних технологій, які ґрунтуються на засобах комп'ютерної техніки та телекомунікаційних мережах.

Процес європейської інтеграції України встановлює нові вимоги до рівня інформаційного забезпечення кримінальних проваджень, а також передбачає перебудову і впорядкування вищої школи, зокрема розробку та введення нових навчальних програм. Вирішення цього завдання дозволить забезпечити підготовку спеціалістів на сучасному рівні і отримати фундаментальні теоретичні знання та практичні навички і вміння для успішної боротьби зі злочинністю. Відповідно до чинного навчального плану «Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень» як окреме криміналістичне вчення є обов'язковою дисципліною в системі юридичної освіти, яка вивчається у вузах та на факультетах України.

Запропонований Вашій увазі підручник присвячено інформаційно-довідковому забезпеченню — окремому криміналістичному вченню про закономірності формування масивів (баз даних) інформаційних систем, основи та принципи їх обробки та використання інформації, що в них міститься, у кримінальних провадженнях.

У підручнику розглянуто основні поняття, систему, класифікації сучасних інформаційних систем, проведено межу між вченням і практич-

ною діяльністю. Висвітлено напрями застосування отриманих знань у майбутній роботі.

Основна мета, яка переслідувалася в процесі підготовки даного підручника, — дати майбутнім юристам, у першу чергу слідчим та працівникам оперативних підрозділів, необхідний комплекс знань про потенційний ресурс інформації стосовно об'єктів матеріального світу та подій, що містять сучасні інформаційні системи, з метою осмисленого, цілеспрямованого її використання при вирішенні різноманітних завдань у подальшій практичній роботі.

Автори показують, що незалежно від відомчої належності та завдань, на виконання яких орієнтована конкретна інформаційна система, інформація з неї, залежно від ситуації, що склалася, може здійснити суттєвий вплив на хід та результати розслідування. Центральне місце в будь-якій інформаційній системі займає об'єкт обліку. Під ним завжди розуміються об'єкти матеріального світу та події, які по суті представляють ні що інше, як взаємодії тих самих об'єктів матеріального світу. Особливе місце серед об'єктів обліку займає людина — саме вона є основним об'єктом обліку численних криміналістичних інформаційних систем, до яких вміщена різноманітна інформація про неї. Інформація, незалежно від форми подання, являє собою ні що інше, як сукупність даних про об'єкт обліку. Її обсяг, вид та форми подання зумовлюються конкретними завданнями, для вирішення яких було утворено певну інформаційну систему. Саме належність інформації до певного об'єкта складає підґрунтя для інтеграції інформаційних систем у єдиний простір. Поряд із цим, сучасні інформаційні технології здатні виявляти зв'язки між різними об'єктами за різними параметрами, що мають подібні показники, від причетності до певної події, до визначеної зони в межах місця проживання, народження, навчання тощо.

При написанні підручника автори навмисне виходять за межі криміналістичної реєстрації, при цьому показують її місце в загальній системі обліків, роблячи наголос на тому, що об'єктами обліку в криміналістичних інформаційних системах є ті самі об'єкти, що часто вже взяті на облік в інших інформаційних системах. Для висвітлення змісту інформаційних систем обрано принцип відомчо-територіальної належності, що надає змогу курсантам і студентам отримати уявлення про будову, зосередження та зміст конкретних інформаційних систем. Також показано напрями та методику пошуку, отримання і використання в розслідуванні інформації, що містять сучасні інформаційні системи залежно ситуації, що склалася, її процесуальний статус та доказове значення.

За своєю структурою підручник складається з трьох частин («Загальні положення інформаційно-довідкового забезпечення кримінальних проваджень», «Інформаційні системи підрозділів МВС та інших правоохоронних органів України та міжнародних організацій з протидії злочинності», «Нормативно-правове регулювання та напрями використання в кримінальному провадженні інформації, що містять сучасні інформаційні системи»). Така структура надає змогу в логічній послідовності висвітлити основні положення інформаційно-довідкового забезпечення кримінальних проваджень.

Підручник містить до кожного розділу питання для самоконтролю, відрізняється наявністю фотоілюстрацій, схем, рисунків.

Працюючи над підручником автори намагалися в найбільш доступній формі викласти матеріал з урахуванням досягнень науки і техніки, класичної та сучасної дидактики. З метою зручності сприйняття і осмислення матеріалу, що викладається, основні положення вчення розглядаються в підручнику проілюстровані схемами, малюнками, прикладами з особистої практики.

Зазначимо, що даний підручник не можна розглядати як вичерпне джерело з усіх питань інформаційно-довідкового забезпечення кримінальних проваджень, що можуть виникнути у практичній діяльності конкретного слідчого чи працівника оперативного підрозділу. На практиці виникають окремі, ситуації, які потребують осмислення і прийняття конкретних рішень залежно від ситуації, що склалася. Сподіваємось, що отримані курсантами і студентами знання, сприятимуть цілеспрямованому осмисленню таких ситуацій і прийняттю виважених обґрунтованих рішень.

Слід пам'ятати, що будь-який підручник не замінює і не підміняє викладача, а є лише одним із джерел знань. Живе спілкування з кваліфікованим педагогом не в змозі замінити ні книга, ні найсучасніший науково-технічний засіб. Бо знання є ні що інше, як продукт людського мислення, і ніхто й ніщо, у тому числі найсучасніша техніка, не здатні його замінити.

Автори висловлюють щире подяку всім, хто надав допомогу при підготовці підручника і будуть вдячні читачам за їх відгуки, зауваження та побажання.

З огляду на розвиток комп'ютерних технологій і залучення їх у навчальний процес, автори планують опрацювання даного підручника із застосуванням технологій, що представляє програма IBOOKS з наступним розміщенням електронної версії на відповідних електронних ресурсах університету та кафедри криміналістики.

*«Якщо бойова зброя, транспортні засоби, професійний і спортивний тренінг покликані створити фізичну перевагу співробітників міліції над злочинцями, то кримінальна реєстрація, що ґрунтується на інформаційних технологіях, має за мету доповнити цю перевагу в інтелектуальному аспекті»
(Е.П. Іщенко)*

Вступне слово

У сучасних умовах ефективність будь-якої сфери людської діяльності, зокрема й такої специфічної, як розслідування кримінальних правопорушень, прямо залежить від рівня її забезпечення необхідною інформацією. Суттєве місце в розслідуванні належить даним, отриманим з різноманітних інформаційних систем. Сьогодні майже жодне кримінальне провадження не розслідується без використання реєстраційних даних.

Необхідність накопичення та обробки інформації для неодноразового її використання в подальшому свого часу ініціювала появу значної кількості інформаційних систем у різних сферах людської діяльності. У кожній з таких систем знайшла відображення частка інформації про об'єкт — та, що призначена сприяти вирішенню завдань, задля яких була створена певна система. Це призвело до того, що інформація про об'єкти матеріального світу розсіялась різними інформаційними системами, як за рівнем зосередження, так і службовою та відомчою належністю.

Динаміка розвитку системи криміналістичної реєстрації як однієї з головних складових техніко-криміналістичного забезпечення наочно демонструє необхідність використання новітніх досягнень науки і техніки з метою оптимізації процесу виявлення, фіксації та пізнання інформації. Однак очевидно, що ці процеси стримуються відсутністю належного правового регулювання, незадовільною організацією використання наукового потенціалу.

На розвиток інформаційного забезпечення розслідування суттєво вплинула інформатизація суспільства, що почалася наприкінці минулого тисячоліття. Нові інформаційні технології та комп'ютерна техніка надали обліковій діяльності новий якісний імпульс розвитку.

Вони склали умови для інтеграції різних за змістом та формою відображення інформації інформаційних систем, створення систем, що включають величезну кількість розподілених баз даних, з можливістю доступу до інформації з будь-якої віддаленої точки. Сучасні автоматизовані інформаційно-пошукові системи самостійно в автоматичному режимі здійснюють аналіз і синтез інформації всієї кількості розподілених баз даних, дозволяють виявляти зв'язки між окремими об'єктами та системами, у яких на облік взято однакові об'єкти. При цьому вони здані самостійно, за формами, що в них реалізовані, формувати відповіді на запити і видавати користувачеві інформацію в зручній для сприйняття формі у вигляді таблиць, схем із встановленими зв'язками між елементами схеми, частки топографічної карти чи плану з позначеними на них об'єктами тощо. Інформатизація суспільства, розширення кола різноманітних послуг та засобів, що сприяють підвищенню рівня добробуту населення, привела до появи значної кількості автоматизованих інформаційних систем. Предметом обліку в них є та частина інформації про об'єкт, що сприяє вирішенню певної низки завдань, які ставляться перед системою. У сукупності ж вони несуть значні обсяги інформації про об'єкти матеріального світу та події, яка в певній ситуації може бути криміналістичного значення і бути використаною для встановлення істини в провадженні. Значний інформаційний потенціал містять бази даних соціальних мереж, використання яких у розслідуванні також має певні перспективи.

Не викликає сумніву те, що сучасний правоохоронець має володіти знаннями на такому рівні, який би дозволяв йому орієнтуватись у сукупності інформаційних систем незалежно від їх цільового призначення та відомчої належності, і за необхідності міг отримати інформацію, яка б сприяла вирішенню питань у кримінальному провадженні, що розслідується. При цьому він повинен усвідомлювати, що ряд інформаційних систем містять інформацію, яка охоплюється поняттям «персональні дані», має обмежений доступ, складає банківську чи іншу таємницю. Відповідно, використовувати її він може лише безпосередньо для вирішення завдань, пов'язаних із розслідуванням конкретного кримінального правопорушення, суворо дотримуючись вимог чинного законодавства.

При підготовці підручника авторами оброблено значний обсяг наукових та науково-методичних джерел з теми дослідження, усі автори мають значний досвід науково-педагогічної діяльності та роботи в практичних підрозділах правоохоронних органів.

Сподіваюся, що ця книга допоможе курсантам та студентам вищих навчальних закладів України, які здійснюють підготовку юристів, отримати необхідні знання з побудови та використання інформаційних систем, познайомитися з професійними програмними продуктами, що дають змогу вирішувати прикладні завдання в рамках кримінальних проваджень.

*Головний науковий співробітник
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
доктор юридичних наук, професор
академік Національної академії правових наук України
заслужений діяч науки і техніки України*

М.Я. СЕГАЙ

Загальні положення інформаційно-довідкового забезпечення кримінальних проваджень

1.1. Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень. Поняття, система, завдання

Одним із потужних резервів оптимізації розслідування кримінальних правопорушень є широке використання достовірної інформації в достатній для вирішення певних завдань кількості. Саме кваліфікований аналіз та синтез інформації про об'єкти, які мали відношення до злочинної події, отриманої з різноманітних джерел, її інтерпретація та вміле використання лежать в основі розслідування кримінальних проваджень. Особливе місце серед джерел такої інформації займають масиви та бази даних різних за цільовим призначенням та відомчою належністю інформаційних систем.

Потреба у накопиченні та обробці інформації для неодноразового її використання в подальшому зумовила появу величезної кількості інформаційних систем в різних сферах людської діяльності, у тому числі й безпосередньо призначених створювати умови для розслідування кримінальних проваджень — криміналістичних інформаційних систем.

Отримання інформації про об'єкти та явища різними суб'єктами, що здійснюють їх пізнання, зумовлює закономірне *розсіювання* інформації про них по різних інформаційних системам. Зрозуміло, що ступінь реалістичності та відповідності інформаційної моделі певного факту чи події безпосередньо залежить від якості та кількості зібраної про них інформації. Це, своєю чергою, ініціює слідчих та працівників оперативних підрозділів у процесі кримінального провадження звертатись не тільки до спеціально створених для сприян-

ня розслідуванню інформаційних систем, а й інших, що містять інформацію, яка може набути криміналістичного значення в певній ситуації.

Останніми роками під впливом розвитку науки і техніки відбувається інтенсифікація розвитку інформаційних технологій, які підняли облікову діяльність на якісно новий рівень розвитку.

Завдяки інтеграції різних за змістом та формою відображення інформаційних масивів, створюються інформаційні системи, що включають значну кількість розподілених баз даних з можливістю доступу до інформації з будь-якої віддаленої точки через одну адресу — ядро інтегрованого банку даних органів внутрішніх справ (надалі — ІБНД ОВС). Крім того, спеціалізовані програми, призначені для роботи з базами даних, перетворюють їх в автоматизовані керовані системи, які в автоматичному режимі за заданими алгоритмами здійснюють аналіз інформації всієї кількості розподілених баз даних, що включені до ІБНД ОВС, а також інших баз даних, об'єднаних мережею, виявляють і встановлюють різні зв'язки між окремими об'єктами, що мають однакові показники в інформаційних полях, і системами, у яких на облік взято один об'єкт за різними параметрами. При цьому вони здатні самостійно за функціями, що в них реалізовані, формувати відповіді на запити і видавати користувачеві інформацію в зручній для сприйняття формі — у вигляді наочних схематичних зображень зі встановленими зв'язками між елементами схеми, або топографічної карти чи плану з позначеними на них об'єктами обліку тощо.

Для вироблення та прийняття відповідних слідчій ситуації рішень слідчому, експертові чи оперативному працівникові необхідні інформація і знання, які повинні задовольняти вимогам повноти, достовірності, достатності, актуальності, корисності.

Ключову роль у підготовці прийняття рішень відіграє її обґрунтування за наявною у особи, що приймає рішення інформації. Її, як правило, отримують з різних зовнішніх та внутрішніх джерел. В інтересах вироблення адекватного рішення використовуються внутрішні інформаційні ресурси, які складаються з відображення діяльності (функціонування) об'єкта в документах, інших видах та способах збору, обробки, зберігання інформації, а також зовнішні по відношенню до об'єкту інформаційні ресурси, наприклад, не тільки спеціалізовані криміналістичні, але й будь-які інші, незалежно від їх прямого цільового призначення та відомчої належності, інформаційних систем. Доволі часто працівники правоохоронних органів користуються обліками адресно-

реєстраційних підрозділів Державної міграційної служби України¹, обліком автомобілів, зброї, всесвітньою інформаційною мережею Internet, загальносоціальними, відомчими, корпоративними автоматизованими інформаційно-пошуковими системами реєстрації громадян тощо. Останніми роками особливого значення для встановлення окремих обставин при розслідуванні кримінальних правопорушень набувають дані, отримані з інформаційних систем з автоматичною реєстрацією інформації, з баз даних накопичувального характеру. До них належать бази даних систем контролю та обліку робочого часу, доступу працівника до якоїсь інформаційної системи, бази даних відеореєстраторів, сеансів телефонного мобільного зв'язку, надання послуг Інтернету та ін. Зауважимо, що розслідування кримінальних правопорушень, що вчинені з використанням сучасних комп'ютерних та телекомунікаційних технологій, практично неможливе без застосування даних, що містять певні інформаційні системи, які, до речі, жодного відношення до криміналістичних не мають. Мета їх створення жодним чином не пов'язана з боротьбою зі злочинністю. Утім, саме з них можна отримати дані, що сприяють розслідуванню даних категорій кримінальних правопорушень. Зрозуміло, що вчення стосовно використання інформації баз даних різноманітних інформаційних систем у розслідуванні сьогодні вже не може обмежуватись розглядом лише однієї категорії обліків — криміналістичних.

Наприклад, у процесі розслідування кримінального провадження може бути використана інформація з: банківських установ — про відкриті (закриті) розрахункові рахунки і рух коштів (із дотриманням вимог чинного законодавства щодо банківської таємниці); адресно-довідкових підрозділів Державної міграційної служби України — про місце проживання фізичної особи та її персональні дані; нотаріусів — про посвідчення угод купівлі-продажу нерухомості, транспортних засобів; операторів мобільного зв'язку — про персональну білінгову (про кількість та тривалість дзвінків, здійснених у місцевій мережі, а також роумінгу) та комунікаційну інформацію (дані про вхідні та вихідні дзвінки з даного апарату, включаючи номер абонента, дату та початок з'єднання, його тривалість тощо) для встановлення місцезнаходження підозрюваного, його зв'язків тощо.

Для прикладу, на даний час навігаційне забезпечення рухомих об'єктів в Україні здійснюється наземними радіомаяками та навігацій-

¹ Інструкція з ведення реєстраційного обліку місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні органами Державної міграційної служби України: затверджена Наказом МВС України від 13.04.2012 № 321.

ними орієнтирами, які розташовані на узбережжі Азово-Чорноморського басейну, радіонавігаційними системами ближньої та дальньої навігації, а також космічними навігаційними системами минулого покоління «Цикада» та «Цикада-М». Щодо використання сучасних глобальних навігаційних супутникових систем (ГНСС) — GPS NAVSTAR (США), «ГЛОНАС» (Російська Федерація) та в майбутньому європейська система «GALILEO») — автономне місцезнаходження за сигналами цих систем в багатьох випадках не задовольняє сучасним вимогам по точності, цілісності, доступності та безперервності навігаційного забезпечення.

На початку грудня 2005 р. була підписана Угода між Україною та Європейським співтовариством і його державами-членами про співробітництво ГНСС. Цим документом відкриваються реальні можливості використання новітніх супутникових навігаційних технологій в Україні сучасної навігаційно-телекомунікаційної та інформаційної інфраструктури. Зокрема, в ст. 11 Угоди мова йде про введення в Україні навігаційних послуг з використанням сигналів системи EGNOS — диференціального функціонального доповнення систем GPS, Galileo, ГЛОНАС. Цією статтею Угоди в першу чергу передбачається поширення EGNOS на регіон України через наземну інфраструктуру з використанням українських станцій моніторингу¹.

Впровадження на транспорті сучасних навігаційно-телекомунікаційних технологій дасть змогу вирішити ряд актуальних задач, таких як:

- здійснення моніторингу транспортного процесу;
- забезпечення своєчасного виявлення місць дорожньо-транспортних пригод;
- виявлення транспортних засобів, використаних при вчиненні кримінальних правопорушень;
- здійснення розшуку транспортних засобів та осіб, причетних до скоєння кримінального правопорушення, а також осіб, які могли бути очевидцями підготовчих дій та самого правопорушення.

Отже, межі інформаційного простору в рамках якого приймаються процесуальні й тактичні рішення, виходять далеко за межі спеціалізованих криміналістичних інформаційних систем.

Таким чином, інформаційне забезпечення діяльності органів внутрішніх справ (надалі — ОВС) та координації їх діяльності представляє

¹ Корнієнко, В. В. Створення державної інтегрованої інформаційної системи забезпечення управління рухомими об'єктами (зв'язок, навігація, спостереження) України — виклик XXI століття [Текст] / В. В. Корнієнко, М. Ф. Бондаренко, В. Т. Гандабура, Я. С. Яцків // Наука та інновації. — 2007. — Т. 3. — № 1. — С. 4-32.

собою розгалужену складну систему, яка охоплює наступні напрями діяльності:

- аналіз зібраної правоохоронними органами статистичної інформації про стан, структуру та динаміку злочинності;
- аналіз інформації про обставини, способи вчинення найбільш розповсюджених злочинів, розробку результативних методів та засобів боротьби з ними;
- включення в процес аналізу та синтезу інформації, накопиченої в криміналістичних, оперативних статистичних та інших обліках ОВС;
- використання відомостей, що містяться в базах даних, якими володіють інші державні органи та недержавні установи та організації (державна казначейська служба, міністерство доходів, банківські установи, пенсійний фонд, державна реєстраційна служба, бази даних обліку робочого часу співробітників, бази персоналізованого обліку доступу співробітника до яких-небудь інформаційних систем, бази даних систем відеонагляду за об'єктами, бази даних сеансів всіх видів послуг зв'язку, що надаються населенню, бази даних провайдерів, які здійснюють надання послуг Інтернет своїм користувачам та ін.);
- використання сучасних комунікацій для створення умов для логічного та технічного об'єднання різних інформаційних масивів при вирішенні обліково-реєстраційних задач.

В свою чергу, на думку В. Г. Хахановського, основними завданнями системи інформаційного забезпечення органів внутрішніх справ України є: забезпечення можливості оперативного отримання інформації у повному, систематизованому та зручному для користування вигляді галузевими підрозділами та окремими працівниками для запобігання злочинам, їх розкриття та розслідування; збирання та обробка оперативної, оперативно-розшукової, оперативно-довідкової, аналітичної, статистичної і контрольної інформації для оцінки ситуації та прийняття обґрунтованих оптимальних рішень на всіх рівнях діяльності ОВС; забезпечення ефективної інформаційної взаємодії галузевих служб ОВС України, інших правоохоронних органів та державних установ; забезпечення надійного захисту інформації, тощо¹.

Тому *предмет* вчення виходить за межі криміналістичної реєстрації, отож основні теоретичні положення цього вчення, його система, а відповідно термінологія і понятійний апарат потребують перегляду з

¹ Див. наприклад: Хахановський, В. Г. До проблеми вдосконалення інформаційного забезпечення ОВС України [Текст] / В. Г. Хахановський // Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. Спеціальний випуск. — 2011. — № 3. — С. 40.

урахуванням досягнень науки і техніки, практики та теорії інформаційного забезпечення інших галузей, а також розвитку сучасної наукової думки загалом. Для назви вчення нами пропонується використовувати термін — «*інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень*», визначаючи його як окреме криміналістичне вчення, предметом якого є закономірності створення і функціонування інформаційних систем незалежно від їх прямого цільового призначення і відомчої належності та використання інформації, яку вони містять, у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень¹.

Відповідно, предметом даного вчення є дві групи закономірностей: а) закономірності створення і функціонування інформаційних систем; б) закономірності використання інформації, що в них міститься, у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень.

Як об'єкт його пізнання виступають інформаційні системи і діяльність з розслідування кримінальних правопорушень.

Створення і функціонування інформаційних систем викликане потребами виконання певних завдань у певних галузях економіки, фінансової системи, промисловості та інших напрямках людської діяльності, у тому числі й боротьбі зі злочинністю. З огляду на сказане, закономірним є наповнення масивів інформаційних систем інформацією про об'єкти обліку достовірною та достатньою для вирішення основних завдань, що стоять перед конкретною системою, галуззю. В іншому випадку інформаційна система не зможе виконувати своєї основної функції — сприяти їх вирішенню.

Закономірним є наявність у системі інформації, необхідної для ідентифікації об'єкта обліку, а також тієї, що зумовлена основними завданнями системи. Закономірним є старіння інформації і необхідність її оновлення — це безпосередньо пов'язано з поступовими змінами певних ознак об'єктів обліку під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів — взаємодії з іншими об'єктами, або розвиток чи старіння живих організмів, накопиченням історичної інформації (зокрема біографічного характеру). Закономірним є відображення певних властивостей об'єктів під час скоєння кримінальних правопорушень (у тому числі в спеціалізованих інформаційних системах з автоматичною реєстрацією), можливість їх ідентифікації та отримання іншої інформації, що накопичується в базах даних інформа-

¹ Бірюков, В. В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування. Поняття та терміни [Текст] / В. В. Бірюков // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. — 2008. — № 1. — С. 169 — 178.

ційних систем і може сприяти досудовому розслідуванню та судовому розгляду кримінальних правопорушень.

У процесі життєдіяльності об'єкти матеріального світу беруться на облік у численних інформаційних системах, таким чином, розсіювання про них інформації є закономірним, як і її зосередження за відомчою належністю та в конкретних установах.

З огляду на те, що будь-які об'єкти матеріального світу можуть мати відношення до злочину, закономірним є звернення і отримання інформації про них з баз даних інформаційних систем, незалежно від їх прямого цільового призначення та відомчої належності. Закономірними є й доцільність та необхідність висвітлення питань щодо застосування даних конкретних інформаційних систем при досудовому розслідуванні конкретних кримінальних правопорушень, при формуванні криміналістичних методик і методичних рекомендацій. Також можна виділити й інші закономірності.

Система розглядуваного вчення включає два взаємопов'язані розділи.

1. Загальні положення інформаційно-довідкового забезпечення кримінальних проваджень.

2. Спеціальну частину.

У *загальних положеннях* розглядаються: поняття, система та завдання даного вчення; історія вчення; будова і класифікація інформаційних систем; поняття, види та особливості організації і функціонування інформаційних масивів; поняття, завдання і особливості функціонування систем керування базами даних, їх застосування для аналізу та синтезу інформації; процесуальний статус інформації, отриманої з інформаційних систем й особливості використання її в досудовому розслідуванні; порядок пошуку і отримання інформації з інформаційних систем.

У *спеціальній частині* розглядаються: особливості будови, об'єкти та зміст конкретних інформаційних систем з урахуванням їх класифікації за призначенням чи відомчою належністю (криміналістичні, оперативнорозшукового чи інформаційно-довідкового призначення, довідково-допоміжні та ін.); особливості формування баз даних та отримання інформації з них, зокрема інтегрованих банків даних (ІБнД); правові засади створення та функціонування конкретних інформаційних систем; особливості роботи певних автоматизованих інформаційних систем.

Мета і завдання вчення. Під метою розгляданого вчення, а також функціонування практичної діяльності, забезпечувати яку воно призначено розуміється досягнення такого стану який би зміг забезпечити потреби практики розслідування у інформації необхідної до вирішення певних проблем в певній ситуації.

Рис. 1.1. Система криміналістичного вчення «Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень»

Задачі вчення можна поділити на головні та допоміжні, серед яких можна виділити нагальні, актуальні, тимчасові та інші, в залежності від мети та завдань класифікації. *Головними* є: сприяння боротьбі зі злочинністю, а також удосконалення самого вчення. Це стає можливим завдяки вирішенню низки *допоміжних* завдань, таких як:

- удосконалення системи, перегляд предмета, розробка базових понять та термінів, пов'язаних з положеннями теорії та практики інформаційно-довідкового забезпечення, визначення їх змісту;
- узагальнення знань стосовно будови сучасних інформаційних систем та розробка рекомендацій щодо їх вдосконалення, об'єднання в інтегровані банки даних;
- удосконалення систем введення та виведення інформації;
- удосконалення організаційних та методичних основ інформаційно-довідкового забезпечення кримінальних проваджень;

- дослідження та планомірне вдосконалення нормативно-правової бази інформаційно-довідкового забезпечення розслідування, використання облікової інформації в кримінальному провадженні;
- розробка рекомендацій щодо використання інформації певних інформаційних систем в кримінальному провадженні тощо.

Ці завдання, своєю чергою, деталізуються і знаходять відображення в завданнях нижчого рівня, що стоять перед конкретною інформаційною системою на конкретному етапі розвитку.

Стан і розвиток окремого криміналістичного вчення «інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень», як і практична діяльність, що спрямована на забезпечення розслідування інформацією, яку містять бази даних інформаційних систем, значною мірою залежить від застосованих методів.

Основним методом пізнання теорії вчення і практики є діалектичний, що дозволяє розглядати інформаційні системи як невід’ємну складову суспільства, встановлювати взаємозалежність явищ, подій, фактів та об’єктів з відображенням, накопиченням і збереженням інформації про них. Широке застосування дослідницьких методів порівняння, аналізу та синтезу дають можливість удосконалення криміналістичного вчення за рахунок впровадження знань інших галузей науки і техніки, а також удосконалення власних за рахунок переосмислення та опори на факти. У практичній діяльності саме ці методи покладено в основу інтеграції інформаційних систем, а також у розробку алгоритмів роботи програм аналізу та синтезу інформації, що містять бази даних численних інформаційних систем. Методи індукції і дедукції надають можливості дослідження інформаційних систем у взаємозв’язку складових у динаміці; абстрагування сприяє пізнанню внутрішніх механізмів функціонування систем, окресленню шляхів їх удосконалення, дослідження наукових джерел зміцнює міжпредметні зв’язки, дає можливість розвитку вчення з урахуванням новітніх досягнень науки і техніки. Крім наведених, значне місце у вченні та практичній діяльності посідають методи окремих наук: математики, фізики, інформатики, теорії обліку, теорії управління тощо.

Суттєве значення в роботі інформаційних систем має **метод криміналістичної ідентифікації**.

Завдання, що вирішуються в ІС з використанням методу ідентифікації, можна поділити на три групи.

До **першої групи** відносяться завдання, пов’язані з ідентифікацією інформації в ІС і вирішенням питань стосовно її належності до конкретного об’єкта. Ці завдання реалізуються в кожній інформаційній систе-

мі незалежно від форми обліку й типу інформаційних полів основної облікової одиниці. **Другу групу** складають завдання, які пов'язані з ідентифікацією об'єктів за власними ознаками. Вона реалізується в системах, де інформація в облікових одиницях частково представлена власними ознаками об'єктів обліку у виді матеріально фіксованих його відображень, частіше фотографічних копій слідів або відбитків. Ця група завдань є характерною для тих інформаційних систем, які створюють умови для ідентифікації об'єктів за їх відображеннями, зокрема в криміналістичних ІС оперативно-пошукового призначення. До **третьої групи** можна віднести завдання, пов'язані з безпекою інформаційних систем і наданням клієнтам різного доступу до інформації. Особливо важливою вона є для спеціалізованих інформаційних систем з обмеженим доступом, а також для ІС, що мають високий ступінь інтеграції з розподіленими базами даних.

Виходячи з положень теорії криміналістичної ідентифікації, загальними ознаками об'єкту, що реєструється, є наступні невід'ємно притаманні йому якості:

1. Об'єкт, обраний для реєстрації, повинен взаємодіяти із зовнішнім середовищем місця події, призводячи в ній зміни (утворюючі сліди), які відображають структуру цього об'єкту.

2. Сукупність ознак, що виявляються в слідах та використовуються з метою реєстрації, повинна бути індивідуальною — тобто достатньою для надійної ідентифікації слідоутворюючого об'єкта.

3. Сукупність ідентифікаційних ознак, що використовується для потреб криміналістичної реєстрації, повинна бути стійкою до змін впродовж часу.

4. Об'єкт обліку повинен мати високу інформаційну цінність.

5. Сліди, які залишаються об'єктом, що реєструється, повинні часто зустрічатися на місцях подій. Сліди, що виявляються на місцях подій лише в одиничних випадках, безумовно, можуть мати високу ідентифікаційну значущість (наприклад, сліди шкірного покриву людини, що не мають папілярного візерунку), однак, випадки їх виявлення не є розповсюдженими, а тому реєстрація не виправдовує витрат на створення та функціонування самостійного криміналістичного обліку об'єктів.

6. Застосування єдиної технології при роботі зі слідами одного виду.

7. Ідентифікаційні ознаки об'єкта реєстрації мають піддаватися класифікації¹.

¹ Ищенко, П. П. Криминалистические учеты: свойства объектов и развитие системы [Текст] / П. П. Ищенко // Вестник криминалистики / Отв. ред. А.Г. Филиппов. — М.: Спарк, 2008. — Вып. 2 (26).

Появі цієї сукупності власних ознак, що можуть виконувати функцію ідентифікаторів, значною мірою сприяв розвиток автоматизованих інформаційно-пошукових систем, а серед них саме тих, що працюють за методами та алгоритмами розпізнання образів. З розвитком інформаційних технологій візуальна інформація стала займати не меншу долю в загальній кількості доступної інформації аніж текстова.

Серед подібних систем можна виділити автоматизовані інформаційно-пошукові системи з роботи з дактилоскопічною інформацією, це АДІС «Сонда», «Папілон», «Дакто», їх різні версії та модифікації. При цьому зазначимо, що схеми роботи з дактилоскопічною й іншою інформацією з просторовим розташуванням певних ознак принципово майже не відрізняються. Це ініціює створення на базі АДІС універсальних АІС опрацювання інформації з просторовим розташуванням ознак. Прикладом таких систем можна вважати системні комплекси, створені на базі АДІС «Папілон»: автоматизовану балістичну інформаційну систему АБІС «Арсенал», АІС розпізнавання за райдужною оболонкою ока «Папілон циркон» та ін.

Процес розпізнавання об'єктів на зображеннях може бути представлений наступними етапами:

- попередня обробка зображення, необхідна для приведення його в стандартний формат, зручний для розпізнавання;
- виділення об'єкта на зображенні (сліду пальця руки, обличчя людини);
- вилучення та кодування найбільш інформативних ознак (інтегральних характеристик) об'єктів;
- порівняння об'єктів з об'єктами, що зберігаються в базі даних, прийняття рішення щодо достовірності розпізнавання.

Кожен етап може бути реалізований багатьма способами. Частина алгоритмів може бути використаною на декількох етапах розпізнавання.

У процесі кодування інформації в таких системах у слідах або ж у відображеннях-зразках зазвичай відділяється певна сукупність ознак, достатня для ідентифікації за ними конкретного об'єкта. Така сукупність і використовується інформаційною системою для пошуку й ідентифікації інформації в системі. Саме вона виконує функцію ідентифікатора. При цьому слід мати на увазі, що і сліди, і відображення-зразки можуть містити значно більшу кількість ознак, ніж визначено в ідентифікаторі. Їх може виявити спеціаліст додатково й використати в ході дослідження.

Разом із тим, високу ефективність продемонстрували поки що автоматизовані дактилоскопічні ідентифікаційні системи. Автоматизовані балістичні та габітоскопічні ідентифікаційні системи в Україні використовуються переважно у процесі підготовки експертних висновків.

До недоліків сучасних методик розпізнавання зображень відносяться, наприклад, похибки при пошуку за великими базами даних, похибки розпізнавання при зміні ракурсу об'єкта, вікові зміни, варіаційність слідів на кулях та гільзах тощо.

Вказані методи вчення надають можливість здійснювати систематизацію інформації, пошук та ідентифікацію конкретного об'єкта, організувати роботу з базами даних, встановлювати взаємозв'язки між об'єктами обліку за інформаційними полями, в яких інформація відображена однаковиими показниками, вводити в систему інформацію у вигляді цифр, тексту чи зображень, обробляти її і видавати користувачеві в зручній формі.

Теорія вчення, як впливає з наведеного, тісно пов'язана з практичною діяльністю, ґрунтуючись на фактах, що становлять закономірності застосування даних інформаційних систем у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, вона постійно розвивається і вдосконалюється. Осмислені наукою факти з урахуванням виявлених закономірностей повертаються на практику у вигляді підручників, посібників та методичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення практики розслідування злочинів. Не буде перебільшенням сказати, що будь-яка практична діяльність, якщо вона хоч якось осмислена, базується на теорії, а будь-яке наукове дослідження, принаймні у своїй емпіричній частині, ґрунтується на фактах з практики. Порожня, ні на чому не заснована теорія виявляється такою ж нікуди не придатною річчю, як факт або практичний досвід, з якого не можна вивести ніякої думки.

Такий тісний зв'язок практики і теорії ставить за необхідне визначення поняття інформаційно-довідкового забезпечення кримінальних проваджень як виду діяльності, що здійснюється працівниками правоохоронних органів.

Визначимо її таким чином: ***інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень** — це діяльність суб'єктів розслідування, яка спрямована на пошук та одержання, а в необхідних випадках оновлення та коригування інформації, яка міститься в інформаційних системах, незалежно від їх відомчої належності, з метою використання її в процесі кримінального провадження¹.*

¹ Бірюков, В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів [Текст]: монографія / В. В. Бірюков. — Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009.

1.2. Інформація та інформаційні технології. Поняття, атрибути та класифікація

Як різновид людської діяльності, досудове розслідування кримінальних правопорушень являє собою процес пізнання, який полягає у: виявленні осіб, що є носіями інформації необхідної для встановлення об'єктивної істини у справі; виявленні і дослідженні матеріально-фіксованих слідів, утворення яких пов'язане з подією злочину, а також інших матеріальних об'єктів інформація стосовно яких сприятиме розкриттю злочину; встановленні механізму злочину і визначенні в ньому ролі кожного учасника та об'єкта; фіксації, накопиченні, осмисленні, оцінці та використанні отриманої інформації.

Термін «інформація» останніми роками все частіше використовується в різних галузях знань і повсякденному житті. Ми говоримо про її наявність або відсутність, про отримання та знищення, про старіння, важливість, достатність та недостатність, часто не замислюючись над змістовністю терміна, над тим, що він означає. У його основі лежить словосполучення «in form» (у формі), і означає те, що знаходиться «у формі», тобто осмислене і оформлене знання. Не зупиняючись на аналізі значної кількості понять інформації, зазначимо, що інформація — це продукт цілеспрямованого пізнання. Вона безпосередньо пов'язана з відображенням, причому не в усіх його формах, а лише там, де у як приймач інформаційного сигналу виступає високоорганізована матерія — розум.

Життєдіяльність — це постійний рух, пов'язаний із взаємодією об'єктів, у результаті чого в об'єктах з'являються зміни. За змістом, умовно виключивши правові та загальносуспільні критерії, злочин також можна розглядати як звичайний акт життєдіяльності, що включає сукупність взаємодій матеріальних об'єктів. Зміни в матеріальних об'єктах, що з'явилися у зв'язку з подією злочину, прийнято називати слідами злочину. Такі сліди виступають у якості джерел інформації про об'єкти, що їх утворили. Самі ж сліди не є інформацією. Щоб отримати інформацію, їх треба спочатку знайти й пізнати. Таким чином, ***інформація*** — це сукупність відомостей, знань про окремі об'єкти та явища, які отримані в процесі їх пізнання людиною і зберігаються в її пам'яті або зафіксовані штучною мовою на будь-якому носіїві.

Зазначимо, що обсяг інформації про об'єкт може бути різним — від мінімального — виявлено лише факт існування якогось об'єкта, до де-

тального — відображення його певних властивостей. Треба чітко уявляти, що відоме і пізнане — це дві великі різниці. Тобто наявність певних відомостей про об'єкт ніяким чином не говорить, що його можна вважати пізнаним з різноманітних позицій, з урахуванням потреб користувача.

Для здійснення пізнання використовують низку взаємопов'язаних методів, які охоплюють дії по виявленню і дослідженню об'єктів, їхніх ознак і властивостей, а також фіксації отриманої інформації. Упорядкована певним чином сукупність методів, що надає можливість якісного пізнання певних об'єктів, утворює методики та технології. На відміну від методики, технологія зорієнтована на досягнення результатів із застосуванням певного комплексу науково-технічних засобів. При цьому слід пам'ятати, що в природі методів взагалі не існує. Будь-який метод пізнання — це продукт людської діяльності, розроблений нею для досягнення певної мети. До методів пізнання, що застосовуються в розслідуванні кримінальних правопорушень, належать розроблені відповідно до законодавства та досягнень наукової думки прийоми і засоби виявлення та дослідження джерел інформації, отримання, фіксації і оцінки інформації з метою встановлення істини у кримінальному судочинстві.

Як продукт пізнання, інформація має специфічні властивості. Вони зумовлюють її цінність і корисність, напрями використання та сукупність завдань, для вирішення яких вона придатна. Особливою її рисою є своєрідний дуалізм, що являє собою поєднання ідеального (безпосередньо інформації) і матеріального (її носія). Причому відображення інформації на матеріальному носіїві (запис на папері, у комп'ютері тощо) не означає, що вона матеріалізується. Властивості інформації складаються з властивостей результатів пізнання, які становлять її змістову частину, а також властивостей матеріальних об'єктів, методів, форм і носіїв, що використовуються для її фіксації, збереження та подання. З одного боку, вона безпосередньо пов'язана з властивостями носіїв, методами і формами фіксації. З іншого — вона незалежна. Не будучи змістовно пов'язаною з носієм, вона може бути розповсюдженою без будь-якого зменшення чи втрати. У результаті обміну та розумової діяльності досить часто з'являється нова інформація, яка не може дорівнювати звичайній сумі двох або трьох. Відбувається своєрідний стрибок: кількість переходить у якість, з'являється нове знання, при цьому старе не зникає.

Інформація відзначається змістовним навантаженням. Вона є дуже різноманітною і поділяється за видами людської діяльності, в якій її використовують: наукова, технічна, правова тощо. Кожен з видів інфор-

мації має свою технологію обробки, смислове навантаження, цінність, форми представлення і відображення на фізичних носіях, вимоги до точності, достовірності, актуальності, корисності, оперативності відображення фактів, явищ, процесів.

Розуміння властивостей інформації складає умови усвідомленого її використання. Їх прийнято поділяти на прагматичні і атрибутивні. Атрибутивні — це ті, що відображають її власні, «внутрішні» властивості. До них належать кумулятивність, емерджентність, старіння, міжгалузевий характер, невичерпність, об'єктивність, достовірність, адекватність, доступність. Прагматичними є властивості інформації, які характеризують ступінь її корисності, цінності: новизна, достатність, актуальність, значення і можливість ефективного використання для вирішення конкретних завдань. Між собою властивості глибоко пов'язані та взаємозумовлені. І до певної міри поділ на ці дві категорії є умовним. Так, наприклад, рівень об'єктивності та достатності інформації прямо залежить від завдань, для яких її передбачається використовувати, і впливає на її корисність, цінність та актуальність. Тож розглянемо їх детальніше.

Кумулятивність — одна з властивостей інформації, яка відображає її накопичувальний характер. **Емерджентність** (стрибокподібність) — підкреслює ідеальність інформації. Прикладом якісних стрибків у роботі з інформацією при розслідуванні злочинів є отримання нової інформації в результаті аналізу і логічного осмислення наявної. **Невичерпність** інформації означає те, що вона може мати необмежену кількість користувачів, використовуватися багато разів і при цьому залишатися незмінною. Невичерпність і емерджентність — якості інформації, що яскраво характеризують її як ідеальне утворення. **Розсіювання інформації**. Доволі часто в якості об'єктів пізнання різними суб'єктами з різною метою виступають одні об'єкти. Таким чином, інформація про об'єкт розсіюється по значній кількості інформаційних систем. Так інформація про особу може міститися в інформаційних системах оперативно-довідкової картотеки, кадрових службах, у банківських установах, у навчальних закладах, у соціальних мережах тощо. Знання слідчим принципів розсіювання інформації надасть йому можливість звертатись до конкретних інформаційних систем і отримувати з них копису для розслідування інформацію.

Старіння інформації пов'язане зі зміною властивостей об'єкта, стосовно якого вона зібрана. З часом об'єкти втрачають одні властивості і ознаки, і набувають нові. У такому випадку інформація про об'єкт

втрачає певний ступінь достовірності, для її оновлення виникає потреба в його новому або додатковому пізнанні. **Об'єктивність інформації** тісно пов'язана з її адекватністю та достовірністю. **Адекватність** — це ступінь відповідності інформації дійсному стану тих об'єктів, які вона відображає. Під достовірністю інформації розуміється її ступінь відповідності об'єктивній реальності. Саме достовірність та об'єктивність і є тими властивостями інформації, що дозволяють вважати окрему її групу «фактичними даними», тобто даними, які достовірно відображають факти.

Достатність становить мінімально необхідну в якісному й кількісному вираженні інформацію для досягнення цілей, яких прагне її споживач. **Доступність і зрозумілість**. Доступність є мірою можливості отримати ту чи іншу інформацію. Крім обмеженості доступу за режимом таємності, доступність інформації пов'язується із засобами, що використовуються для її приведення в зрозумілу форму. Так, інформація, відображена у вигляді кодів, які читає машина за допомогою відповідних сигналів (магнітних, оптичних та ін.), на певних носіях, майже не сприйматиметься без спеціальних пристроїв і відповідного програмного забезпечення, що дозволять «відновити» сигнали й розкодувати інформацію, що в них міститься. **Цінність і корисність** — прагматичні властивості. І хоча цінність інформації прямо пов'язана з прийняттям конкретного рішення, найбільш цінною є своєчасно отримана інформація, тобто актуальна. Мірилом цінності є не тільки актуальність інформації для конкретної проблемної ситуації, а й її потенційне значення. Потенційна цінність інформації є одним із важливих чинників, що ініціює створення інформаційних систем. При цьому не слід забувати, що старіння інформації знижує її цінність. Корисність і цінність інформації тісно взаємопов'язані й взаємозумовлені. Корисність може бути оцінена стосовно потреб конкретних її споживачів, причому для вирішення конкретних завдань. **Актуальність** визначає важливість інформації для прийняття рішення в конкретній ситуації. Своєчасно отримана корисна інформація є актуальною. Вона сприяє досягненню конкретної мети. При цьому актуальна для вирішення одного завдання інформація може не мати ніякого значення для іншого. Залучаючи інформацію до процесу розслідування, суб'єкт практично виводить її з пасивного стану, тобто потенційна інформація стає активною, набуває значення для вирішення конкретного завдання. Так, наприклад, інформація про відбитки папілярних візерунків якоїсь особи в інформаційній системі актуальною буде тоді, коли в матеріалах кримінального провадження є сліди,

вилучені під час огляду місця події чи іншої слідчої (розшукової) дії. За відсутності таких перша ніякого значення не має і, відповідно, не є актуальною. Водночас вона не втрачає своєї потенційної цінності й у подальшому може бути актуалізована та використана в розслідуванні інших кримінальних правопорушень, де будуть виявлені сліди рук.

З одного боку, будучи достовірними відомостями про об'єкти та факти, інформація байдужа до людських потреб, з іншого вона є продуктом їх цілеспрямованого пізнання, яке здійснює особа, а відповідно її обсяг і зміст залежать від мети пізнання та застосованих при цьому методів, від того, для вирішення яких завдань вона зібрана. Розглянемо класифікацію інформації за призначенням, тобто тими завданнями, для вирішення яких вона була зібрана. У юридичних науках вони зумовлені завданнями, що стоять перед конкретною наукою, при цьому кожна з них застосовує і свій інструментарій. Незважаючи на те, що в якості основного об'єкта їхнього пізнання виступає злочин та діяльність з його розкриття, зібрана інформація дещо відрізняється. Причому належність до тієї чи іншої галузі (тобто її призначення для вирішення певних галузевих завдань) визначається метою пізнання та колом завдань, які потрібно вирішити з використанням певної інформації. Отже, завдання вирішуються з використанням знань і методів з арсеналу науки або практичної діяльності, позицій з яких здійснюється конкретне пізнання. Тож, коли ми говоримо «криміналістична» чи «кримінологічна інформація», ідеться про її первинне призначення, про наукову або практичну сферу, арсенал знань якої було використано в процесі пізнання певного об'єкта чи явища. При цьому завжди мається на увазі, що й первинне призначення інформації визначається прагматичними цілями. Інформація ж як була, так і залишається сукупністю відомостей про певний об'єкт. Майбутнє призначення зумовлює лише деякі її специфічні риси. Воно впливає на якісні та кількісні показники, на детальне вивчення й фіксацію одних властивостей і ознак об'єкта та менш детальне (навіть ігнорування) — інших. Пізнання об'єктів і явищ різними суб'єктами з різних позицій зумовлює не тільки специфіку інформації, а також і її розсіювання в різних галузях знань та інформаційних системах.

Інформація ж про об'єкти або факти, що в них міститься, відрізняється саме за колом відомостей, які зумовлені первинним її призначенням та арсеналом використаних знань. При цьому значення та призначення інформації не можна ототожнювати. Коли йде мова про значимість інформації для певної науки чи практичної діяльності, ма-

ється на увазі інформація, яка є корисною для досягнення бажаного результату. Зазначимо, що будь-яку інформацію стосовно об'єктів або явищ, незалежно від її первинного призначення, методів і знань, використаних при їх пізнанні, може бути інтерпретовано й використано для вирішення завдань іншої науки чи практичної діяльності. Таким чином, вона набуває значення для того напряму діяльності або галузі науки, для вирішення чи вдосконалення якого вона використовується. На наші уявлення про те, що має значення для вирішення того чи іншого завдання, впливають прагматичні чинники.

Завдяки аналізу інформації, з огляду на необхідність вирішення конкретних завдань, що стоять перед дослідником або практичним працівником, визначається її корисність і цінність у конкретній ситуації. Цінність і корисність інформації для вирішення певних завдань є відправною точкою її значущості. Причому вона має суто ситуативний характер і прямо залежить від кола завдань, вирішити які повинен дослідник. Одна й та сама інформація може бути корисною для вирішення однієї групи завдань і некорисною для іншої. Походження ж інформації та первинне призначення не є домінуючим фактором при вирішенні питання про її значення. Певного значення може набути будь-яка за походженням інформація, що є цінною і корисною для вирішення конкретних завдань. У таких випадках використовують термін «значима інформація». Саме тому інформація, здобута криміналістичними методами з використанням криміналістичних знань (криміналістична інформація), може бути використана й у юридичній оцінці події, і в організації розслідування в цілому, і в тактиці проведення окремих слідчих дій, і при проведенні оперативно-розшукових заходів, і для вдосконалення криміналістичних знань, і для оцінки кримінологічного стану регіону тощо. Це стає можливим завдяки таким атрибутивним властивостям інформації, як об'єктивність і багаторазовість використання, а також прагматичним (цінність і корисність). Таким чином, незалежно від конкретного призначення, інформація може бути корисною для виконання інших завдань і, відповідно, набути криміналістичного, оперативно-розшукового чи іншого значення.

Дані — це інформація, подана у формалізованому вигляді, прийнятому для опрацювання автоматичними засобами за можливої участі людини (вхідні, вихідні дані, база даних тощо).

Результативність діяльності з розслідування злочинів, багато в чому залежить від рівня її забезпечення достовірною інформацією у достатній для вирішення певних завдань кількості. Саме кваліфікований ана-

ліз та синтез інформації про об'єкти, які мали відношення до злочинної події, отриманої з різноманітних джерел, її інтерпретація та вміле використання лежать в основі розслідування кримінальних правопорушень. Особливе місце серед джерел такої інформації займають масиви та бази даних різних за цільовим призначенням та відомчою належністю інформаційних систем.

Інформаційна технологія — це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, опрацювання, зберігання, розповсюдження, показу і використання інформації в інтересах її користувачів.

Законодавець надає дещо інше визначення даного поняття, розуміючи під ним, зокрема *цілеспрямовану організовану сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування*¹.

Інформаційні технології реалізуються в автоматизованому і традиційному (паперовому) вигляді. Автоматизована інформаційна технологія передбачає існування комплексу відповідних технічних засобів, що забезпечують реалізацію інформаційного процесу, і системи управління цим комплексом технічних засобів.

Автоматизована інформаційна технологія — це комплекс методів і процедур, за допомогою яких реалізуються функції збирання, передавання, обробки, зберігання та доведення до користувача інформації в організаційно-управлінських системах з використанням вибраного комплексу технічних засобів. Тобто це системно організована для виконання завдання управління сукупність методів і засобів збирання, реєстрації, передачі, накопичення, пошуку, опрацювання і захисту інформації на базі застосування розвинутого програмного забезпечення, засобів обчислювальної техніки і зв'язку, а також способів, за допомогою яких інформація пропонується користувачам.

Мета будь-якої інформаційної технології — отримати потрібну інформацію необхідної якості на заданому носії. При цьому є обмеження на вартість опрацювання даних, трудомісткість процесів використання інформаційного ресурсу, надійність і оперативність процесу опрацювання інформації, якість одержуваної інформації.

¹ Про національну програму інформатизації [Текст]: Закон України // Відом. Верхов. Ради України. — 1998. — № 27-28. — Ст. 181 (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2684-III від 13.09.2001 // Відом. Верхов. Ради України. — 2002. — № 1. — Ст. 3)).

Для нової інформаційної технології характерні такі особливості:

- робота користувача в режимі маніпулювання (не програмування) даними. Користувач має бачити і діяти, а не знати і пам'ятати;
- наскрізна інформаційна підтримка на всіх етапах проходження інформації на основі інтегрованої бази даних (інтегрованого банку даних), що передбачає одну уніфіковану форму подання, зберігання, пошуку, відображення, відновлення та захисту даних;
- безпаперовий процес обробки документа, під час якого на папері фіксується лише його остаточний варіант, а проміжні версії та необхідні дані, записані на машинні носії, доводяться до користувача через екран дисплея ПК;
- інтерактивний (діалоговий) режим розв'язування завдання з широкими можливостями для користувача;
- можливість колективного виконання документа на основі групи ПК, об'єднаних засобами комунікацій;
- можливість адаптивної перебудови форм і способів подання інформації в процесі розв'язування задачі.

Нині автоматизовані інформаційні технології можна класифікувати за багатьма ознаками, зокрема:

1) за способом реалізації в автоматизованих інформаційних системах:

- традиційні;
- нові інформаційні технології;

2) за ступенем охоплення завдань управління:

- електронне опрацювання даних;
- автоматизація функцій управління;
- підтримка прийняття рішень;
- електронний офіс;
- експертна підтримка;

3) за класом технологічних операцій, що реалізуються:

- робота з текстовим редактором;
- робота з табличним процесором;
- робота із СУБД;
- робота з графічними об'єктами;
- мультимедійні системи;
- гіпертекстові системи;

4) за типом користувацького інтерфейсу:

- пакетні;
- діалогові;

- мережеві;

5) за способом побудови мережі:

- локальні;

- глобальні;

- багаторівневі;

- розподілені;

б) за видом предметної області, що обслуговується:

- бухгалтерський облік;

- управління кадрами;

- інші.

Характерними для нових інформаційних технологій є персоналізація засобів обчислювальної техніки, створення локальних мереж ЕОМ і багаторівневих систем обробки даних, організація автоматизованих робочих місць спеціалістів. Арсенал засобів нових інформаційних технологій постійно поповнюється, зокрема значного поширення останніми роками набули комп'ютерна графіка, мультимедіа, гіпертексти, гіпертекстові технології та системи.

В. Ю. Шепітько слушно зазначає, що сьогодні основними напрямами використання інформаційних технологій у досудовому слідстві є створення та ведення криміналістичних обліків, побудова суб'єктивних портретів, користування базою законодавства України та іншими базами даних. У сучасних умовах слідчим потрібні інформаційні технології для оптимізації управління процесами інформаційного забезпечення, здійснення автоматизованого пошуку відомостей щодо будь-яких об'єктів (осіб, подій, предметів та ін.), одержання формалізованих знань з усіх видів баз даних, що існують у світі, статистичного та географічного аналізу подій, пошуку окремих об'єктів та осіб та ін.¹

З метою інформаційно-довідкового забезпечення кримінальних проваджень використовуються наступні інформаційні технології:

- технології розпізнавання та аналізу об'єктів;
- біометричні технології;
- телекомунікаційні технології взаємодії, комунікації;
- системи аналітичної обробки інформації, інтелектуального пошуку інформації в різних інформаційних ресурсах;
- технології обґрунтування та прийняття рішень;
- геоінформаційні, навігаційні та супутникові технології;

¹ Шепітько, В. Ю. Інформаційні технології в криміналістиці та слідчій діяльності [Текст] / В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдєєва // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. — Х.: Право, 2010. — Вип. 19. — С. 194-202.

- технології радіочастотної ідентифікації;
- технології імітаційного та прогностичного моделювання¹.

Зазначені технології мають великий потенціал та можливості щодо отримання об'єктивної інформації. Вони надають можливостей швидкого отримання достовірних відомостей про об'єкти, які підлягають реєстрації, а також контролю об'єктів, виведених із цивільного обігу.

Суттєвий резерв підвищення ефективності розкриття та розслідування злочинів полягає в системному використанні існуючих інформаційних технологій, включених у єдиний інформаційний простір.

1.3. Обліки. Основи класифікації інформаційно-пошукових систем підрозділів МВС та інших відомств

Формування загально-відомчих та галузевих інформаційних систем та їх складових підсистем здійснюється за такими принципами.

1. Принцип функціонального призначення. Згідно із цим принципом до категорії загально-відомчих належать такі інформаційні системи (ІС) та підсистеми (ІПС):

- оперативно-розшукового призначення, які містять інформацію, безпосередньо пов'язану з кримінальною або оперативно-розшуковою справою;
- спеціалізовані ІС та ІПС оперативної інформації;
- оперативно-довідкового призначення, які містять фактографічну інформацію про осіб, об'єкти та речі, що становлять оперативний інтерес;
- кримінальної статистики, які містять інформацію про стан злочинності та результати боротьби з нею;
- адміністративно-управлінські, що містять інформацію загально-державного та загально-службового використання.

2. Принцип нормативно-правової забезпеченості. Передумовою впровадження інформаційних систем є узгодження засад їх формування із законодавством та розробка нормативної документації, що регламентує правила обліку в ІС та ІПС.

¹ Курин, А. А. Криминалистическая регистрация: концептуальные основы единой телекоммуникационной системы [Текст]: монография / А. А. Курин. — Волгоград: ВА МВД России, 2011. — С. 163-164.

3. *Принцип фактичності даних.* Дані інформаційних підсистем мають бути фактичними, тобто припускати однозначність інтерпретації та ідентифікації, а також повними, достовірними та актуальними.

4. *Принцип доцільності впровадження та експлуатації.* Доцільність впровадження будь-якої ІС чи ППС визначається відповідними експертними розрахунками (прогнозами) щодо ефективності її використання з огляду на забезпеченість необхідними фінансовими, кадровими та технічними ресурсами.

5. *Принцип нарощення та розвитку.* ІС та ППС мають забезпечувати можливість модернізації, інтеграції в систему інформаційного забезпечення, припускати введення до свого складу нових об'єктів обліку.

Окресленим принципам повинні відповідати всі чинні ІС та ППС, а також ті, що створюються чи мають створюватися.

У діяльності ОВС, пов'язаній з розслідуванням кримінальних правопорушень, здебільшого використовуються саме *інформаційно-пошукові системи (ІПС)*, вони являють собою функціональні системи, що забезпечують збирання, збереження та видачу інформації за запитом користувача. **Пошук інформації** становить собою процес відшукування в масиві інформаційно-пошукової системи таких даних про об'єкт, які відповідають інформаційному запиту.

Інформаційно-пошукову систему (ІПС) можна розглядати як сукупність об'єднаних єдиною метою наступних елементів: 1 — інформаційний фонд (масив робочої інформації); 2 — словник пошукових ознак інформації, що зберігаються у відповідному фонді; 3 — технічні засоби обробки (включаючи відповідні дослідження), зберігання та пошуку інформації; 4 — комплекс програм, що забезпечують функціонування системи. В ІПС послідовно здійснюється: запис інформації в заданій формі шляхом технічних засобів; накопичення, оновлення та упорядкування інформації; пошук інформації відповідно до запиту, що надійшов та видача її користувачеві.

В свою чергу, автоматизована інформаційно-пошукова система (АІПС) створена на базі використання комп'ютерної техніки та введена з метою подальшого вдосконалення централізованого накопичення, обробки (включаючи відповідні ідентифікаційні та діагностичні дослідження) та пошуку довідкової, орієнтуючої та іншої інформації в боротьбі зі злочинністю¹.

¹ Дубровин, С. В. Методологические аспекты криминалистической диагностики [Текст]: монография / С. В. Дубровин. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право 2002. — С. 44-46.

Основними задачами АПС є:

— збір, систематизація, узагальнення та аналіз інформації, що необхідна для успішного проведення індивідуальної профілактичної роботи, запобігання та розслідування кримінальних проваджень;

— забезпечення цією інформацією керівництва МВС, ГУМВС, УМВС та інших зацікавлених служб органів внутрішніх справ.

Відповідно до вказаних завдань АПС здійснює наступні функції:

- перевірка осіб, які знаходяться на обліку, підозрюваних та інших осіб на предмет причетності до нерозкритим злочинам;

- порівняльні дослідження нерозкритих злочинів за способом їх вчинення, прикметам злочинців з метою виявлення кримінальних правопорушень, вчинених одними й тими ж особами;

- статистичний аналіз даних про нерозкриті злочини, осіб, які зникли з місця злочину, поставлені на облік ОВС, а також інших осіб, які представляють оперативний інтерес;

- коригування наявних у масивах системи (АПС) даних;

- розробка та видача рекомендацій для використання їх підрозділами ОВС при проведенні та координації слідчих (розшукових) дій, розшуку правопорушників, осіб, які зникли без вісти, встановленню належності вилучених у правопорушників номерних речей та вогнепальної зброї, а також встановлення особи невідомих трупів, невідомих хворих, осіб, які перекручують власні анкетні дані;

- подальше поповнення масиву інформації за рахунок послідовного розширення її джерел, введення в комп'ютерну систему відомостей, що характеризують діяльність кадрових, слідчих підрозділів, ДАІ та інших служб ОВС та інших правоохоронних органів.

Для узагальненого визначення інформаційно-пошукових систем як автоматизованих, так і неавтоматизованих, доволі часто використовується термін — «обліки». Будь які обліки, незалежно від об'єктів та інформації про них, що вміщена в їх масиви, являють собою інформаційні системи. Термін «облік» прийнято застосовувати відносно фактографічних інформаційних систем з невисоким ступенем інтеграції, незалежно від рівня їх зосередження, відомчої належності та ступеня автоматизації. Свого часу Р.С. Белкін зазначав, що складові системи криміналістичної реєстрації більш зручно називати «криміналістичними обліками», тому що вони різняться між собою характерними обліковими даними, формами, засобами та методами

їх систематизації, зосередження й користування ними¹. Утім, через поняття інформаційної системи найповніше розкривається сутність будь якого обліку. Таким чином, **обліки** — це інформаційні системи, завданням яких є забезпечення збирання, введення, обробки, накопичення, збереження та видачі інформації стосовно певних матеріальних об'єктів та явищ.

Практично у всіх випадках термін облік використовується з уточнюючим його словом, яке зазвичай означає назву обліку і є похідним від об'єктів обліку або від інформації про певні об'єкти, що містять масиви чи бази даних конкретного обліку. Наведемо для прикладу такі словосполучення: облік автомобілотранспорту; облік вогнепальної зброї; облік осіб за відбитками пальців рук (дактокартотека); облік слідів рук, що вилучені з місць нерозкритих злочинів (слідотека) тощо. А також узагальнюючі поняття для певної їх категорії: обліки підрозділів ДІАЗ; обліки підрозділів ДНДЕКЦ; обліки ДАІ та ін. Разом з тим ці обліки являють собою інформаційні системи — одні звичайні неавтоматизовані, інші автоматизовані, треті ведуться паралельно — і в автоматизованому, і неавтоматизованому вигляді. В першому випадку такі системи прийнято називати просто обліками, за необхідності уточнюють назву та форму (картотека обліку автотранспорту, журнал реєстрації осіб, колекція зброї тощо). У другому — їх називають автоматизованими інформаційними пошуковими системами, як правило не визначаючи об'єкта, а додаючи персональну назву («Автотранспорт», «Угон» та ін.). Здебільшого в підрозділах ОВС України такі обліки називають автоматизованими інформаційно-пошуковими системами (АІПС). Вони можуть входити як підсистеми до більших, об'єднуючих систем, таких, як ІБнД. Це дає можливість отримання різнопланової інформації про певний об'єкт з цілої низки систем, що інтегровані до банку.

У підрозділах МВС обліки часто ведуться паралельно — у виді автоматизованих інформаційно-пошукових систем і звичайних неавтоматизованих — у ручному режимі. Так, наприклад, персональний оперативно-довідковий облік ведеться підрозділами УІАЗ (ДІАЗ) у виді звичайної алфавітної картотеки, масив якої складають алфавітні картки форми «Ф1» або «Ф1а», що зберігаються в спеціальних шафах, зручних для ведення довідкової роботи. Паралельно йому тими ж підрозділами УІАЗ (ДІАЗ), ведеться автоматизована інформаційно-пошукова система «ОДК» (оперативно-довідкова картотека), бази даних якої містять ін-

¹ Белкин, Р. С. Курс криминалистики [Текст]: Учеб. пособие для вузов. — 3-е изд., дополненное. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. — С. 182.

формацію, аналогічну указаному обліку. Другою складовою цього ж обліку є дактилокартотека, яка також ведеться в ручному режимі на звичайних дактилокартах тим самим підрозділом, і в автоматизованому — з використанням АДІС («Дакто-2000», «Сонда»). Нині дактилоскопічні масиви АДІС «Сонда» в Луганській області, які входять до системи криміналістичних обліків НДЕКЦ, інтегровані з масивами ІБНД УІ-АЗ ГУМВС.

У центральних БД також містяться державні класифікатори, до яких належать: класифікатор об'єктів адміністративно-територіального устрою України, класифікатор організаційно-правових форм господарювання, класифікатор нормативних документів, державний класифікатор продукції і послуг, державний класифікатор управлінських документів, єдиний державний реєстр підприємств, організацій та установ, класифікатор держав світу тощо. За необхідності в БД органів МВС передаються по інформаційних каналах довідники з інших державних установ (наприклад, із НБУ — довідник МФО, із ДПС — довідник ідентифікаційних кодів фізичних осіб, із Міністерства фінансів — коди бюджетних класифікацій тощо). Усі файли з нормативними документами розповсюджуються в системі централізовано і підтримуються на всіх рівнях на серверах центральних БД.

Розгляд інформаційних систем навряд чи можна вважати завершеним, не розглянувши інші, крім поданих, класифікації. Саме класифікація надає можливість зрозуміти сутність інформаційних процесів, встановити зв'язки між різними за призначенням інформаційними системами.

Так, за типами *інформаційних ресурсів*, що вміщуються і, відповідно, обробляються в певних інформаційних системах, їх прийнято поділяти на дві великі групи — **документальні** та **фактографічні**. До речі, така класифікація в криміналістиці раніше не здійснювалась, хоча має суттєве значення і дозволяє простежити шляхи проходження інформації від її появи до введення в фактографічні системи, які знайшли здебільшого застосування в правоохоронних органах.

Основною відмінністю документальної ІС від фактографічної полягає в тому, що перша видає на виході ті самі документи, котрі в свій час надійшли на її вхід. Друга видає фактографічні описання, створені в результаті аналітико-синтетичної переробки вхідних документів всередині системи. Тобто вона складає умови встановлення зв'язків інформації, що міститься в фактографічних системах, з інформацією документальних систем, прослідкувати процеси їх формування, вирішити питання,

пов'язані з її достовірністю, достатністю, належністю та відносністю, надати напрямки пошуку вихідних документів, що були покладеними в основу формування баз даних фактографічних ІС чи АІС.

Документальні ІС можуть бути *повнотекстовими та бібліографічно-реферативними*. Повнотекстові ІС в ОВС України найчастіше являють собою різноманітні справи, в яких значну частку складають «первинні» документи (оперативно-розшукові, наглядові справи, кримінальне провадження також є упорядкованою сукупністю здебільшого первинних документів, що зосереджені в ній за певною системою, та ін.).

Інформація, що вміщується в документальні інформаційні системи, орієнтована на вирішення конкретних завдань (розслідування злочину, організація оперативної роботи за конкретним кримінальним правопорушенням та ін.). На накопичення інформації відносно певних об'єктів чи фактів (особові справи, картки з обліку кадрів тощо, вхідна та вихідна кореспонденція). В якості основних облікових одиниць у таких системах виступають окремі документи без додаткової обробки, які часто суттєво різняться між собою за структурою і змістом. У таких інформаційних системах обробка полягає лише в систематизації документів за визначеними критеріями та в окремих випадках індексуванні. До речі, індексування стає реально можливим лише за умов автоматизації документальних інформаційних систем, при переході на електронний документообіг. У документальних інформаційних системах містяться як первинні, так і похідні документи. Часто інформація, що міститься в документальних інформаційних системах, оцінюється на предмет можливості її подальшого використання для вирішення конкретних завдань, обробляється і вміщується в фактографічні інформаційні системи. Особливо наочно такий зв'язок простежується між матеріалами кримінального провадження та криміналістичними обліками оперативнорозшукового призначення. Аналогічні зв'язки можна встановити й між більшістю інших обліків незалежно від цільового призначення, зокрема бухгалтерського обліку фінансових операцій. Для формування баз даних значної частки фактографічних інформаційних систем таке посилення є правильним. Але останніми роками в обліковій діяльності все частіше знаходять застосування фактографічні інформаційні системи з автоматичною реєстрацією, у яких відбувається реєстрація факту проявів об'єкта за визначеними ідентифікаторами без первинних документів (АІС мобільних операторів, провайдерів Інтернет, контролю робочого часу).

Особливістю **фактографічних АІС** є те, що вони зорієнтовані на роботу з жорстко-структурованою інформацією, яка відображує в тому чи іншому ступені динаміку функціонування певних об'єктів. Фактографія — це опис фактів без їх аналізу, узагальнення, пояснення. Саме фактографічні АІС складають основу обліків системи МВС. Предметна галузь фактографічних систем — інформаційна база жорсткоструктурованої інформації, за рахунок чого такі системи називають системами з базами даних. Перед введенням інформації в базу даних вона обов'язково структурується і заноситься в інформаційні поля реквізитів певної облікової одиниці.

Фактографічна інформаційна система включає в себе: банк даних, підсистему підготовки та вводу інформації, підсистему реалізації призначених для користувача завдань та підсистему підготовки й видачі результатів обробки інформації користувачам. Основною одиницею зберігання в базі даних фактографічної АІС є факт (на відміну від документальних систем, де основною одиницею зберігання є документ).

Основними принципами побудови фактографічних БД є:

- однократність вводу даних, багатократність та багатоаспектність їх використання;
- організація даних складної структури, орієнтованої на можливість їх довільної вибірки відповідно до запитів, що надходять;
- централізація зберігання та обробки даних на основі їх інтеграції, тобто можливість взаємозв'язку елементів даних, які відносяться до різних масивів;
- відсутність дублювання даних у різних масивах;
- захист даних від несанкціонованого доступу, можливість використання конкретним користувачем окремих процедур їх обробки.

За *автоматизацією* інформаційні системи класифікують на **ручні** — неавтоматизовані (ІС), та **автоматизовані** (АІС).

АІС, своєю чергою, можна розділити за ступенем автоматизації на *напівавтоматизовані* та *автоматичні*.

Характерним для неавтоматизованих ІС є використання в будь-якому процесі роботи з інформацією звичайних ручних методів та засобів без залучення сучасних інформаційних технологій. У такому режимі працює значна кількість інформаційних систем і сьогодні. Прикладами неавтоматизованих ІС можна назвати різноманітні картотеки, журнали, колекції, в які вміщено об'єкти в натуральному вигляді. Такі обліки можна зустріти в будь-якому підрозділі МВС та установах інших відомств. У підрозділах МВС, незважаючи на стрімке впровадження в

облікову діяльність інформаційних технологій, ціла низка обліків здійснюється паралельно у вигляді ІС (ручний режим) та АІС (автоматизований режим). Сучасний період є перехідним — АІС приходять на зміну ІС. Це означає, що інформація в таких інформаційних системах дублюється, і отримати її можна як з ІС, так і з АІС.

Автоматизовані ІС за ступенем автоматизації процесів можна розділити на напівавтоматизовані та автоматичні. Як перші, так і другі сьогодні є доволі розповсюдженими. Процеси обробки інформації в системі та видачі в них подібні. Відрізняються вони лише процесом введення інформації. У напівавтоматизованих ІС введення інформації здійснюється, як правило, кваліфікованим оператором, за необхідності він може коригувати інформацію. В автоматизованих реєстрація здійснюється в автоматичному режимі. Це так звані інформаційні системи з автоматичною реєстрацією інформації. За умов контакту об'єкта чи якогось штучного, а іноді й власного ідентифікатора з відповідним пристроєм, чи терміналом, призначеним для введення інформації в таку систему, відбувається його ідентифікація, і в систему вносяться певні дані про об'єкт. Автоматична реєстрація набула поширення в АІС накопичувального характеру, у базах даних яких поступово накопичується інформація про дії об'єкта протягом якогось часу — контроль за доступом до якихось ресурсів, у тому числі тих самих АІС, контроль часу перебування в установі, за отриманням послуг тощо.

Елементи автоматичної обробки і аналізу даних, що називають Data Mining (видобування знань), стають невід'ємною частиною концепції баз даних, електронних сховищ даних та організації інтелектуальних обчислень.

Необхідно виділити сукупність методологічних принципів створення автоматизованих інформаційних систем:

- єдність керівництва процесами формування, ведення та використання інформаційних ресурсів на основі єдиного міжвідомчого нормативно-правового акту загальнонаціонального значення;
- охоплення інформаційним ресурсом усіх сфер, галузей діяльності та оточуючий дійсності матеріального світу;
- раціональне використання фактичних даних та відомостей в розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень на основі цілісної системи знань про властивості об'єктів реєстрації;
- блочно-ієрархічний принцип побудови баз даних, їх структурованість і типізація;

- інтеграція обліків у єдине інформаційне поле, а полів — в єдиний інформаційний ресурс правоохоронних органів державного та міждержавного значення для створення можливості проведення наскрізного пошуку;
- організація зв'язків різномірної інформації з можливістю переходу з одного об'єктового простору в інший з можливістю отримання так званого «досьє» на об'єкт реєстрації;
- підтримання інформаційних ресурсів в актуальному стані, що потребує відновлюваності, оптимальності кількості формалізованих та введених параметрів, алгоритми пошуку;
- наступність між ручною та автоматизованою технологіями використання криміналістичних обліків;
- адекватність інформації, що зберігається в обліках, об'єктам реєстрації;
- інтеграція інформаційних систем правоохоронних органів та автоматизованих інформаційних систем, які забезпечують завершальний етап ідентифікації об'єкта за запитуваною інформацією.

За колом завдань, вирішенню яких призначені сприяти ті чи інші інформаційні системи, їх можна поділити на ті, що спрямовані на вирішення головних питань, які стоять перед підрозділом — **основні**, і ті, що призначені забезпечити внутрішні інформаційні потреби самого підрозділу — **забезпечувальні**. Як приклад, наведемо підрозділи ДНДЕКЦ МВС України, у яких функціонують криміналістичні обліки, що складають умови для виконання завдань у сфері боротьби зі злочинністю, і інші обліки, у яких відображаються результати діяльності певного підрозділу, і складають умови щодо звітності: облік участі працівників як спеціалістів в оглядах місць подій, облік участі працівників як спеціалістів у гласних та негласних слідчих (розшукових) діях, матеріалів, що надійшли на експертизу, перевірки об'єктів за певними обліками, прийому та видачі речових доказів тощо. Окрім зазначених, у підрозділах ведуться обліки матеріалів та НТЗ, бухгалтерський облік, облік персоналу (особові справи або картки в кадрових підрозділах), облік відряджень, за необхідності також ведуться й інші обліки, що забезпечують нормальне функціонування та звітність підрозділу. Аналогічним чином можна класифікувати обліки, що здійснюють інші служби та установи.

Так, карним розшуком ведуться обліки осіб кримінальних категорій, оголошених у розшук осіб, невпізнаних трупів, осіб, зниклих без вісти, викрадених та вилучених речей, зокрема автомобілів, зброї тощо.

Службою боротьби з економічною злочинністю формується оперативна інформація щодо: осіб, які підозрюються або причетні до незаконних валютних і фальшивомонетних операцій; вчинення злочинів у фінансовій сфері; об'єктів господарської діяльності, які потребують нагляду тощо.

Слідчі підрозділи беруть участь у формуванні Єдиного реєстру судових розслідувань, Єдиного обліку кримінальних правопорушень, здійснюють облік речових доказів.

Адміністративною службою міліції автоматизується облік розташування сил і засобів, індивідуальної та відомчої зброї, об'єктів дозвільної системи, адміністративних правопорушень та осіб, які відбули покарання в місцях позбавлення волі.

Службою ДАІ ведуться автоматизовані реєстри: автомобілів, викраденого та вилученого автотранспорту, власників посвідчень водія, дорожньо-транспортних пригод, порушень правил дорожнього руху тощо.

Зазначимо, що в процесі розслідування, залежно від ситуації, під час вирішення завдань пошуку інформації, може виникнути потреба у використанні інформації про об'єкти, яка може бути знайденою в будь-яких інформаційних системах незалежно від їх цільового призначення та відомчої належності.

Реалізація інформаційної взаємодії між зацікавленими відомствами для вирішення поставлених завдань відбувається шляхом створення та використання сучасних захищених інтегрованих **міжвідомчих інформаційно-телекомунікаційних систем (ІМІТС)** і проведення стандартизованих (уніфікованих) процедур обміну інформацією між відомчими інформаційними системами (ВІС), що належать суб'єктам ІМІТС — зацікавленим відомствам. По суті, **ІМІТС** — це сукупність взаємопов'язаних нормативно-правових, організаційно-ропорядчих заходів, програмно-технічних та телекомунікаційних засобів, що забезпечують процеси збору, обробки, накопичення, аналізу та зберігання інформації визначеної сфери суспільного життя шляхом об'єднання відповідних інформаційних ресурсів баз даних (БД) ВІС.

ІМІТС створюється шляхом об'єднання інформаційних ресурсів БД ВІС через відповідні відомчі підсистеми (ВП) ІМІТС, спеціально створені для забезпечення автоматизованого доступу до ВІС шляхом застосування систем інформаційної взаємодії. Обмін інформаційними ресурсами між ВП здійснюється через центральну підсистему (ЦП) ІМІТС за допомогою спеціальної телекомунікаційної системи (СТМ), яка може бути розгорнута на базі існуючих мереж зв'язку. Таким чином, складо-

вими ІМІТС є ВП, об'єднані з ЦП за допомогою СТМ. ВІС не є складовою ІМІТС, але є безпосереднім учасником процесу обміну інформаційними ресурсами і для цього потребує відповідні програмні засоби¹.

У якості інформаційних ресурсів ІМІТС (далі ІР) визначаються групи взаємопов'язаних задокументованих одиниць інформації, які об'єднані за певними ознаками у ВІС державних органів та використовуються в процесі обміну інформацією між суб'єктами ІМІТС, тобто пересилання (переміщення) інформаційного об'єкта з одного компонента інформаційної мережі в іншій засобами мережі. Інформаційні ресурси в межах простору ВІС-ВП називаються інформаційними об'єктами. Вони можуть бути у вигляді записів у таблицях баз даних (сильнозв'язані інформаційні об'єкти), файлів або транспортних файлів (слабкозв'язані інформаційні об'єкти), на які ще не «накладено» електронний цифровий підпис (ЕЦП). Транспортні файли з ЕЦП, які використовуються для передачі засобами СТМ, є електронними документами.

Електронний документ — документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи електронний підпис — обов'язковий реквізит, який використовується для ідентифікації автора та/або підпису електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу. Накладанням електронного цифрового підпису завершується створення електронного документа².

Інформація відомств — суб'єктів ІМІТС — створена на кошти державного бюджету, тому є державною власністю. Таким чином, у складових вищеописаної ІМІТС обробляється інформація, яка є державною власністю. Інформація, яка є власністю держави, має оброблятися в ІТС із застосуванням комплексної системи захисту інформації (КСЗІ) з підтвердженою відповідністю³. Такі КСЗІ, загалом, мають забезпечувати захист інформації на всіх етапах її обробки від будь-яких загроз інформації, але найбільш поширеними їх властивостями є забезпечення захисту від несанкціонованого доступу згідно з вимогами критеріїв конфіденційності, цілісності, доступності, а також забезпечення цілісності інформаційних ресурсів, що пов'язано з категорією використовуваної в ІМІТС інформації. Для цього такі КСЗІ можуть включати, зокрема, механізми розмежування доступу до інформації, механізми криптографіч-

¹ Алексєєв, В. А. Організація схем взаємодії відомчих інформаційних систем в інтегрованої міжвідомчій інформаційній системі [Текст] / В.А. Алексєєв, С.А. Льїн, Л.А. Мягкова, В.С. Терещенко // Проблемы программирования. — 2003. — № 3. — С. 71.

² Закон України від 22.05.2003, № 851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг».

³ Закон України від 31.05.2005, № 2594-IV — ВР «Про захист інформації в ІТС».

ного захисту («накладання» та «зняття» ЕЦП) щодо вимог нормативних документів сфери технічного захисту інформації (ТЗІ). Однією з вимог такої КСЗІ ІМІТС може бути фізичний розрив між ВІС та ВП при зберіганні обміну між ними за допомогою змінних носіїв.

Таким чином, актуальність розроблення і використання таких систем зумовлена необхідністю переходу на принципово новий рівень інформаційно-телекомунікаційного забезпечення зацікавлених відомств, більш ефективного використання інформаційних ресурсів для реалізації державної політики в зазначеній сфері.

Прикладом міжвідомчої автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи може бути система «Аркан», положення про яку затверджено спільним наказом ДПСУ, ДМСУ, Державної податкової служби України (ДПСУ), МВС України, МЗС України, Мінпраці та соціполітики, СБУ та Служби зовнішньої розвідки України від 03.04.2008 № 284/287/214/150/64/175/266/75 «Про затвердження Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон».

Система «Аркан» являє собою сукупність організаційно-розпорядчих заходів, програмно-технічних та телекомунікаційних засобів, що забезпечують обробку інформації (уведення, приймання, отримання, передавання, реєстрація, зберігання) щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон України, та автоматизований доступ до інформаційних ресурсів (баз даних) суб'єктів системи «Аркан»¹.

Суб'єктами системи «Аркан», крім органів МВС, також вважаються Адміністрація державної прикордонної служби України (ДПСУ), СБУ, Служба зовнішньої розвідки України, Міністерство доходів України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство праці та соціальної політики України.

Розпорядником системи є адміністрація ДПСУ. Систему «Аркан» створено з метою своєчасного, достовірного та функціонально повного інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності суб'єктів системи стосовно здійснення ними заходів із запобігання і недопущення в'їзду в Україну або виїзду з України осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або яких тимчасово обмежено в праві виїзду з України, зокрема згідно з дорученнями правоохоронних органів; роз-

¹ Сергієнко, І. Наукові ідеї академіка В.М. Глушкова та розвиток сучасної інформатики [Текст] / І. Сергієнко // Вісник НАН України. 2008. — № 11. — С. 35-46.

шуку в пунктах пропуску через державний кордон осіб, які переховуються від органів дізнання, досудового слідства та суду, ухиляються від відбуття кримінальних покарань; припинення протиправної діяльності фізичних і юридичних осіб, які незаконно переправляють мігрантів в Україну або транзитом переміщують їх через територію України, посилення контролю за додержанням правил в'їзду, виїзду, перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, а також виконання інших завдань у правоохоронній сфері згідно із законодавством.

Складовими системи «Аркан» є:

- центральна підсистема;
- підсистеми системи «Аркан» органів виконавчої влади;
- спеціальна телекомунікаційна мережа;
- комплексна система захисту інформації з підтвердженою відповідністю, дійсність якої підтверджена експертним висновком адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України на відповідність вимогам нормативних документів у галузі захисту інформації.

Відповідні підрозділи ОВС передають ДПСУ наступні відомості:

- про осіб, яким МВС заборонено в'їзд в Україну;
- про осіб, стосовно яких є доручення МВС;
- про втрачені, викрадені та оголошені недійсними документи, що дають право на виїзд з України та в'їзд в Україну;
- про транспортні засоби, що перебувають у розшуку;
- про фізичних осіб, які перебувають у розшуку;
- про транспортні засоби, зареєстровані в Україні, у тому числі на підставі виданих митними органами посвідчень на право реєстрації та вантажних митних декларацій;
- про викрадені предмети культурної спадщини.

Своєю чергою, обов'язком підрозділів ДПСУ є передача ОВС відомостей про:

- осіб, яким органами охорони державного кордону заборонено в'їзд в Україну;
- осіб, стосовно яких виконано доручення правоохоронних органів, у тому числі СБУ і МВС;
- вилучені, утрачені, викрадені та оголошені недійсними документи, що дають право на виїзд (в'їзд) в Україну;
- затримані транспортні засоби, які перебувають у розшуку;
- документи, видані установами МЗС і МВС, у яких виявлено недоліки під час здійснення паспортного контролю;

- іноземців та осіб без громадянства, які не виїхали з України після закінчення строку перебування в Україні;
- транспортні засоби, стосовно яких виконано доручення МВС;
- осіб, яким органами охорони державного кордону відмовлено в перетинанні державного кордону;
- осіб, яких затримано за порушення законодавства про державний кордон;
- осіб, які перетнули державний кордон;
- транспортні засоби, що перетнули державний кордон;
- осіб, яких затримано за організацію незаконного переміщення через державний кордон;
- осіб, стосовно яких органами дізнання ДПСУ почато кримінальне провадження.

За ступенем доступу до інформації інформаційні системи поділяють на **загальнодоступні** та **ті, що мають обмеження на доступ** користувачів до ресурсів системи. При обмеженому доступі вводять авторизацію користувачів. Завдяки чому визначається не тільки сукупність інформації, до якої має доступ конкретний користувач, а й операції, які він може виконувати.

Ступінь інтеграції даних та автоматизація керування ними є найважливішим критерієм АІС. У **локальних** системах уся інформація зосереджена в базі даних, що міститься на носіях однієї ЕОМ. Це не виключає передачу їх з використанням електронної пошти або підключення ЕОМ до Інтернету, але доступ до інформаційної системи, що міститься на носіях цієї ЕОМ, з віддалених пунктів, як правило, недоступні, а якщо й доступний, то доволі обмеженому колу працівників.

Сьогодні в підрозділах МВС України ще доволі часто зустрічаються локальні системи, як правило, вони мають спеціалізоване призначення. Їх інформацією може користуватися обмежене коло користувачів.

Розподілена інформаційна система являє собою об'єднання інформаційних систем, що виконують свої незалежні від інших функції, з метою колективного використання інформаційних фондів та технічних ресурсів цих систем. Кожна із систем, що входять до складу розподіленої системи, може обробляти дані локально, але будучи складовою системи відносно вищого рівня, за запитом, вона може передавати дані до свого організаційного центру. Різновидом розподіленої системи є інтегровані банки даних. Необхідно зазначити, що інтеграція інформаційних систем відбувалася ще до їх автоматизації. Так, доцільність об'єднання окремих обліків у системи була продиктована спільними

завданнями та наявністю в них інформації, що могла використовуватися для їх вирішення. До таких утворень можна віднести дактилоскопічні обліки ДНДЕКЦ, облік невпізнаних трупів, без вісти зниклих та хворих, що не можуть повідомити своїх установочних даних (здійснюється підрозділами ДІАЗ). Підгрунття створення таких облікових систем складала й складають ті ж самі принципи та завдання, що сьогодні реалізовано в інтегрованих банках даних значно вищого рівня. По суті, інтегровані банки даних (ІБнД) являють собою різновид інформаційних систем. Це складні інформаційні системи, основу яких складають окремі інформаційні системи, призначені для вирішення певних завдань, що стоять перед якимось підрозділом, службою, управлінням. Кожна з таких систем обробляє інформацію, яка за визначеними інформаційними полями може бути пов'язаною з інформацією, що обробляють інші АІС, які входять до ІБнД ОВС. Часто в спеціальній літературі системи, його складові називають підсистемами. З одного боку, це не суперечить їх статусу в ІБнД ОВС. З іншого, необхідним є уточнення, що в цьому випадку їх вважають підсистемами ІБнД ОВС, а не якоїсь іншої інформаційної системи. Сьогодні інтегровані банки даних МВС являють собою сукупність окремих автоматизованих інформаційних систем, зведених у єдину розподілену систему, яка має високоорганізовану систему забезпечення з організацією доступу через одну адресу — ядро інтегрованого банку даних. Зв'язок між складовими цієї системи здійснюється з використанням сучасних телекомунікаційних технологій. Усі складові ІБнД ОВС використовують типове програмне забезпечення та операційні системи, а ідея його створення ґрунтується на цільовому призначенні інформаційних систем та зручності отримання різноманітної інформації про один об'єкт з однієї адреси. Поряд з указаним, зведення баз даних різноманітних за призначенням інформаційних систем в єдиний банк складає реальні умови щодо ведення аналітичної роботи за різними напрямками. Для цього створюються автоматизовані аналітично-пошукові інформаційні системи (ААІС «Парус», «СОВА»). Такі системи по суті є надбудовами — системами керування базами даних (СКБД).

Зрозуміло, що випробувані телекомунікаційні мережі забезпечують надійність роботи ІБнД. Доступ до інформації ІБнД може здійснюватися з віддалених місць доступу, наприклад до інформації ІБнД УІАЗ ГУМВС України в Луганській області, такий доступ можна здійснити з чергової частини будь-якого МРВ ГУМВС через систему ІПС. ІБнД УІАЗ (ВІАЗ) обласних ГУМВС мають вихід до банку ДІАЗ МВС України. Як бачимо, інтеграція інформаційних систем по суті має тен-

денцію до централізації і об'єднання в єдину мережу. А ІБНД УІАЗ ГУМВС України в областях можуть стати складовими (підсистемами) ІБНД ДІАЗ МВС України.

Таким чином, **ІБНД характеризується:**

- інтеграцією багатьох обліків, взаємозв'язаних через центральне ядро даних;
- використанням загальної технології опрацювання інформації, при якій всі взаємопов'язані обліки системи функціонують як єдине ціле;
- комплексом засобів забезпечення безпеки та надійності;
- накопиченням і гарантованим зберіганням великих обсягів інформації;
- оптимізацією продуктивності в системі «клієнт-сервер» у конфігурації, якою користуються багато разів;
- розширеними можливостями доступу до даних:

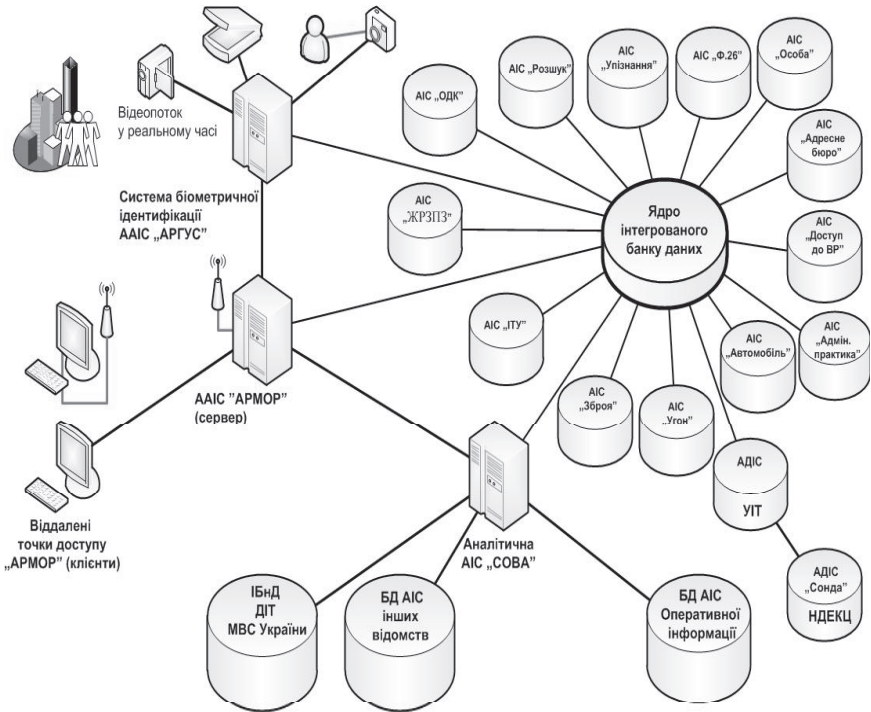

Рис. 1.2. Принципова схема інтегрованого банку даних із системами керування даними.

забезпеченням віддаленого доступу користувача до складових ІБнД та підтримкою численних типів даних, у тому числі широкого спектру промислових стандартів графічних, аудіо- та відеооб'єктів¹.

Основними складовими технології підтримки ІБнД є: інсталяція, введення інформації, її передбазове оброблення, зберігання інформації (серверне ядро), захист від несанкціонованого доступу, пошук даних та інформування користувачів, контроль цілісної БД, протоколювання та виконання інших службових функцій.

ІБнД забезпечує:

- інтерактивне введення інформації згідно з форматами вхідних документів про об'єкти обліку: осіб, події, предмети;
- уведення зображень всіх видів об'єктів ІБнД;
- налаштування пакетного обміну інформацією щодо необхідних форматів;
- коригування введеної інформації до передбазового оброблення;
- встановлення в системі об'єкта, що вводиться, якщо такий уже існує, доповнюють його новою інформацією;
- можливість багаторівневого пошуку інформації за будь-якою сукупністю пошукових ознак та уточнення запитів;
- актуалізацію інформаційного фонду шляхом внесення додатків та змін в інформацію, а також виключення даних, які втратили значення;
- розмежування рівнів доступу до інформації;
- ідентифікацію користувача;
- облік роботи користувача;
- цілодобовий режим функціонування;
- видавання статистичної звітності;
- створення архівних копій баз даних;
- захист інформації².

На основі інформації, зафіксованої в ІБнД, розв'язуються завдання з обліку осіб, подій чи речей засобами спеціальних пакетів прикладних програм, таких як «Злочин», «Особа», «Річ», «Зареєстрована зброя», «Антикваріат», «Угон» (крадіжка автотранспорту). Ці пакети забезпе-

¹ Шинкаренко, І. Р. Обліки в оперативно-службовій діяльності органів внутрішніх справ [Текст]: Навчально-практичний посібник / І. Р. Шинкаренко, О. М. Барановська. — Сімферополь, 2007. — С. 231.

² Шинкаренко, І. Р. Обліки в оперативно-службовій діяльності органів внутрішніх справ [Текст]: Навчально-практичний посібник / І. Р. Шинкаренко, О. М. Барановська. — Сімферополь, 2007. — С. 234; Кленов, С. Н. Организация и использование оперативно-справочных и розыскных учетов органов внутренних дел [Текст]: Учебное пособие / С. Н. Кленов, Е. Б. Кузин. — М., МЦ при ГУК и КП МВД России. 1998. — С. 24.

чують пошуки: осіб за заданими ознаками, територіальних об'єктів за фрагментами вхідних даних, антикваріату за описом, зброї за номерами тощо.

В ІБнД можуть бути направлені запити різних типів:

- пошуковий запит за будь-якою сукупністю реквізитів документів первинного обліку;
- довідковий запит за пошуковими реквізитами основних об'єктів інтеграції в рамках інформаційної моделі з отриманням «досьє» на запитуваний об'єкт — найбільш значущою ключовою інформацією за будь-якими інтегрованими документам первинного обліку;
- універсальний пошуковий запит за будь-якою сукупністю реквізитів взаємопов'язаних документів первинного обліку з отриманням інформації з інтегрованих обліків;
- граф зв'язків.

Пошукові запити можуть включати запитні поля за різними об'єктами обліку, завдань або навіть з різних підсистем. Довідкові запити подаються лише за одним об'єктом обліку.

В режимі «Граф зв'язків» формується графічне уявлення всіх зв'язків об'єкта обліку (особи, предмету, події) з посиланням на інформацію в різних підсистемах. Режим «Дерево зв'язків» є доступним лише для WEB-клієнтів.

Пошук може здійснюватися за будь-яким набором реквізитів будь-яких первинних документів підсистем «ІБД-Д», до яких відносяться підсистеми «АБД-Центр», «Єдиний облік» «Зареєстрована зброя», «Кримінальна зброя» «Особа», «Річ», «Втрачені документи» тощо з пересіченням ключових даних особи.

Основними функціональними можливостями системи є:

- робота з документами первинного обліку (введення, пошук, коригування, видалення);
- довідковий режим за основними об'єктами ІБнД з отриманням повного «досьє» на певний об'єкт;
- сигнальна система з видачею ініціативних рекомендацій при фіксації фактів кримінальної спрямованості;
- складний пошук за будь-якою довільною сукупністю реквізитів основних об'єктів інтегрованого банку даних.

Відмінною особливістю інтегрованого банку даних є наявність між різними об'єктами обліку та одиницями інформації безпосередніх зв'язків. В інформаційних полях поміщена як фактографічна, так і документальна інформація, фотографічні зображення особи, особливих

прикмет, опис зовнішності, наявність зареєстрованого автомобіля транспорту, зброї, адміністративна практика¹.

Інформація, що описує стан та характер зв'язку між об'єктами обліку, фіксується в спеціальних базах даних зв'язків, наприклад:

- зв'язки між двома фізичними особами (дружні, службові, кримінальні, родинні, невстановленого характеру);
- зв'язок між фізичною особою та адресою (місце реєстрації, помешкання, відвідування, колишнього помешкання);
- зв'язки між фізичною особою та організацією (засновник, керівник, співробітник тощо)².

Як слушно вважає В.Г. Хахановський, «інтегрований банк даних характеризується: інтеграцією багатьох інформаційних обліків, взаємопов'язаних через центральне ядро даних; використанням загальної технології обробки інформації; повномасштабним комплексом засобів забезпечення безпеки і надійності; накопиченням і гарантованим зберіганням великих обсягів інформації; забезпеченням віддаленого доступу користувача та підтримкою численних типів даних, у тому числі — широкого спектру промислових стандартів графічних, аудіо- та відео-об'єктів»³.

Важливою є можливість встановлення однієї особи з декількома особами, інформація про які також є в інформаційній системі. Особливу цінність являє собою дана можливість у частині встановлення кримінальних, родинних, ділових та інших зв'язків між членами злочинних груп та потерпілими. Програмні можливості в автоматичному режимі може здійснювати «стикування» з декількох обліків, наприклад, обліку осіб, які знаходяться в розшуку та обліку осіб, затриманих за вчинення адміністративних правопорушень, осіб, на яких зареєстрована вогнепальна зброя та які притягуються до кримінальної відповідальності тощо.

Підводячи підсумки, можна сказати, що значна частка обліків, які ведуть підрозділи МВС, являють собою фактографічні інформаційні системи. Ці системи можна класифікувати за різними класифікаційни-

¹ Бірюков, В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів [Текст]: Монографія / В. В. Бірюков / Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. — Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. — С. 619.

² Гуславский, В. С. Информационно-аналитическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений [Текст]: Монография / В. С. Гуславский, Ю. А. Задорожний, Б. Г. Розовский. — Луганск: Изд-во «Элтон-2», 2008. — С. 55.

³ Див.: Хахановський, В. Г. Інтегрований банк даних: формування термінології та проблеми впровадження у правоохоронну діяльність [Текст] / В.Г. Хахановський // Боротьба з корупцією та організованою злочинністю (теорія і практика). — 2012. — № 1 (27). — С. 309.

ми ознаками. Незважаючи на теоретичні підґрунтя класифікацій, вони носять практичну спрямованість і дозволяють розуміти сутність певної інформаційної системи та визначити її місце в загальній системі інформаційного забезпечення.

1.4. Геоінформаційні технології в інформаційно-довідковому забезпеченні кримінальних проваджень

Останніми роками завдяки стрімкому розвитку та вдосконаленню програмно-технічних можливостей робота з інформацією досягла такого рівня, який ще десять — п'ятнадцять років тому важко було навіть уявити. Різноманіття завдань, що вирішуються з використанням інформаційних систем, ініціювало появу різнотипних систем. Відповідно вони відрізняються між собою принципами побудови, правилами збереження, поєднання і представлення інформації у вигляді найбільш зручному для споживача. Необхідність отримання реального уявлення про просторове розміщення окремих об'єктів, від яких залежить оперативна обстановка, з використанням карт чи планів ініціювало появу геоінформаційних систем (ГІС).

ГІС відрізняють:

- розвинені аналітичні функції;
- можливість керувати великими обсягами даних;
- інструменти для введення, обробки і відображення просторових даних.

Зручність наочного сприйняття просторового розміщення об'єктів на визначеній території з використанням карти і раніше, у «докомп'ютерну» епоху, ініціювало таке поєднання. Історичними попередниками геоінформаційних систем в органах внутрішніх справ можна вважати карти міст, районів, на яких у чергових частинах та штабних підрозділах за допомогою умовних фігур у ручному режимі відображались місця скоєння злочинів, знаходження нарядів міліції тощо. Але повноцінна реалізація цієї мети стала можливою завдяки залученню для обробки інформації комп'ютерної техніки та телекомунікаційних мереж. Комп'ютерні технології та мережі сучасного зв'язку надали умови щодо постійного відстеження в реальному часі місць знаходження певних об'єктів на електронних зображеннях карт з різноманітних пристроїв вводу, а поєднання карт з базами даних інформації про певні

об'єкти складо реальні умови оцінки оперативної обстановки в місті, районі, в окремі дільниці тощо.

Основна відмінність ГІС-технологій від традиційних технологій робіт з БД полягає в тому, що здійснюється зв'язок між геометрією картографічної інформації та атрибутивними даними в традиційній формі реляційних баз даних (табличних баз). Цей зв'язок дає змогу в інтерактивному режимі роботи легко переходити від табличного подання даних до картографічного і навпаки, а також сполучати їх. Комбінування географічних та атрибутивних даних дає можливість здійснювати якісно новий підхід до аналізу даних і ситуацій на місцях. З позиції фізичного стану ГІС являє собою комплекс АРМ, що уможлиблює розв'язування оперативних і аналітичних задач. Для функціонування ГІС використовуються БД нормативно-довідкової та архівної інформації — БД про територію, БД державних установ (МВС та ін.), БД оперативної інформації.

Геоінформаційні системи являють собою складні інформаційні системи, які створюються завдяки інтеграції масивів звичайної (частіше фактографічної) інформації стосовно об'єктів обліку з масивами географічної (відповідно до адміністративно-територіального устрою, топографічних карт, планів тощо), поданої у векторному та растровому вигляді. Таке поєднання баз даних складає умови для отримання уявлення стосовно просторового розміщення за визначеними координатами (географічними чи адресними) об'єктів обліку, що своєю чергою активно впливає на аналіз та синтез облікової інформації, стимулює прийняття виважених рішень.

Не викликає сумніву, що без застосування ГІС узагальнення і повноцінний аналіз атрибутивної інформації стосовно об'єктів інформаційних систем за їх просторовим розташуванням є достатньо складним, це своєю чергою впливає на обґрунтування та ухвалення оптимальних рішень. Головною перевагою, що надають ГІС, є можливість візуалізації інформації, що міститься в традиційних базах даних з прив'язкою до електронних зображень карт, з метою їх географічного (просторового) аналізу. Саме за допомогою ГІС можна отримати наочне уявлення про ці дані. Це дає можливість полегшити аналіз інформації про правопорушення, оперативно прийняти рішення щодо вживання заходів з урахуванням особливостей території, оптимізувати сили і засоби, проконтролювати рух мобільних об'єктів, спрямувати патрулі тощо.

Принципово поєднання інформації баз даних про об'єкти з певними картами відбувається за рахунок певних їх географічних чи адресних

координат. Ці координати обов'язково мають бути представленими як реквізити в записах баз даних конкретних об'єктів обліку. Ними можуть бути місця проживання, народження, роботи, відбування покарання, місця скоєння злочинів, а також найрізноманітніша інша інформація стосовно будь-яких об'єктів обліку, що має просторове вираження. Таким чином, наявність бази даних картографічної інформації (електронних копій топографічних карт, планів тощо) і наявність відповідних реквізитів (полів) в записах баз даних, що містять інформацію стосовно будь-яких об'єктів обліку, створює умови щодо інтеграції їх у геоінформаційні системи. Геоінформаційні системи базуються на використанні інформації про об'єкти обліку звичайних (сьогодні фактографічних, у перспективі і документальних) систем, а також документальних (карти та плани є різновидами документів, що складаються на основі пізнання певної місцевості), у яких географічна інформація стосовно території, до якої прив'язуються об'єкти вищезначених систем, представлена у виді електронних зображень топографічних карт, планів та інших документів. Вони можуть бути представленими як растровими, так і векторними зображеннями, але ці зображення повинні бути структурованими за визначеною системою координат. Вдалим рішенням є використання електронних копій топографічних карт різного масштабу, планів міст, селищ, земель та інших територій, створених спеціальними картографічними установами, зокрема «Укргеодезкартографією». Як правило, таку базу даних складають картографічні зображення, що охоплюють певну територію, яка обслуговується відповідним органом ОВС. Слід зазначити, що картографічна база даних може бути інтегрованою з будь-якою іншою базою даних інформаційної системи, дані якої доцільно представляти наочно з прив'язкою до якоїсь місцевості, що змодельована на карті.

Основні функції ГІС ОВС:

- динамічний контроль просторового положення й дотримання регламентних дій підрозділами ОВС із використанням системи супутникового позиціонування GPS;
- аналіз осередків злочинності, створення аналітичних карт, що відображують розповсюдження подій того чи іншого типу на території, що вивчається;
- динамічне поєднання часу та місця події для підтримки прогнозування найбільш ймовірних часу та місця майбутніх подій;
- часовий аналіз подій — виділення подій за критерієм часу, за точним або частковим збігом часу з наступним відображенням на карті;

- виявлення подібності в правопорушеннях та об'єднання їх у серію;
- функції геокодування — пошук за адресою та за ім'ям або за назвою з наступним відображенням на карті;
- просторовий аналіз усіх доступних факторів при розслідуванні правопорушень по «гарячих слідах»;
- організація взаємодії служб при діях у режимі надзвичайних ситуацій (НС);
- планування розміщення сил і засобів ОВС на території міста, маршрутів патрулювання, зон відповідальності;
- ситуаційний аналіз, моделювання розвитку, прогнозування кризових і надзвичайних ситуацій;
- аналіз і розбір дій підрозділів ОВС при реагуванні на надзвичайні ситуації;
- планування й організація навчальних заходів, навчань, тренувань;
- інтеграція із системами обліку правопорушень, електронного документообігу та інших баз даних;
- інтеграція із системами GPS, телефонії, відеоспостереження;
- інтеграція наявних інформаційних ресурсів населеного пункту;
- створення передумов для використання ГІС у завданнях ефективного управління міським господарством за допомогою системи інформаційної взаємодії між районними, міськими й обласними службами, силовими відомствами та іншими зацікавленими організаціями.

Спираючись на розглянуте, сформулюємо поняття геоінформаційних систем МВС. **Геоінформаційні системи МВС** — це складні інформаційні системи, що створюються завдяки інтеграції баз даних звичайних інформаційних систем, які функціонують у підрозділах МВС на визначеному рівні з базами даних відповідної картографічної інформації з метою подання інформації про певні об'єкти наочно в просторовому їх розташуванні на картах чи планах.

Масиви ГІС складає інформація звичайних інформаційних систем, що функціонують у підрозділах МВС на визначеному рівні, а також бази даних картографічної інформації певної території. Ці системи також можна класифікувати на місцеві, регіональні та центральні. Причому вони можуть бути як поєднаними в мережу на якомусь рівні, так і поданими в локальному виді, навіть в одному локальному програмно-апаратному комплексі.

Використання ГІС створює умови для вирішення питань у двох принципово протилежних напрямках. *Першими* є питання типу: які об'єкти знаходяться в певному місці (на визначеній на карті території).

Залежно від запиту можна отримати інформацію стосовно людей, раніше засуджених, що мешкають на зазначеній території, потерпілих та безвісти зниклих, місцем перебування яких була ця територія, про злочини, що були скоєні в її межах, про наявність та якість оперативного покриття, а також найрізноманітнішу інформацію з інтегрованих у ГІС інформаційних систем. *Другими* — де знаходяться певні об'єкти? Такі питання виникають, коли необхідно визначитись з просторовим розміщенням певних об'єктів, що взяті на облік. Відповідь відображається візуально у вигляді символу, що означає об'єкт у визначеному місці на карті. Швидко отримана така інформація дозволяє в короткі терміни встановити зв'язки між окремими учасниками злочину, отримати інформацію про місце розташування членів злочинної групи і приймати управлінські рішення в рамках оперативно-розшукових заходів та слідчих дій.

Технологічна схема роботи з ГІС має відповідну послідовність. З БД керування територією (АРМ оперативного чергового) інформація потрапляє на сервер операційної БД, звідки передається до функціональних модулів. У модулі оперативного керування територією відбувається координатне прив'язування подій до картографічної основи, у результаті чого на екрані АРМ оперативного чергового на електронній карті з'являється умовне позначення події. Далі залежно від виду події починає працювати відповідний програмний модуль для розв'язування оперативних задач. Такими задачами можуть бути: визначення особливостей місця подій, виділення в зоні спостережень особливих об'єктів, визначення шляху для пересування патрульних мобільних груп, визначення зон перехоплень, оперативне заповнення протоколів подій і їх роздрукування, складання проєктів наказів оперативного чергового для керування засобами боротьби зі злочинністю.

На підставі зафіксованої в пам'яті ЕОМ інформації про події можуть бути складені статистичні звіти, проведено порівняльний аналіз за злочинами тощо.

На завершення слід сказати, що геоінформаційні системи (ГІС) являють складні інформаційні системи, що поєднують у собі бази даних звичайних автоматизованих інформаційних систем з базами даних картографічної інформації; сьогодні вони становлять резерв щодо вдосконалення роботи з розкриття злочинів та організації управлінської діяльності.

Ефективність використання можливостей ГІС у практичній діяльності з розслідування злочинів прямо залежить від їх наближення до без-

посередніх споживачів інформації. Процеси формування таких систем, а також їх використання в практичній діяльності, суттєво залежать від ступеня їх теоретичного осмислення.

1.5. Криміналістичні обліки і криміналістична реєстрація. Поняття, об'єкти та класифікація

Криміналістичні обліки складають значну частку інформаційних систем, інформація яких використовується в розслідуванні злочинів. І це не випадково. Загальною *метою* їх створення та функціонування є безпосередньо сприяння розкриттю злочинів, хоча кожний облік (певна інформаційна система) призначений для виконання конкретної функції.

Конкретизуючи зазначену мету, можна стверджувати, що цілями кримінальної реєстрації: а) накопичення відомостей, корисних для розкриття, розслідування і попередження злочинних посягань; б) забезпечення умов ідентифікації об'єктів за допомогою облікових матеріалів; у) сприяння розшуку об'єктів, відомості про яких містяться в реєстраційних масивах; г) надання в розпорядження кримінального розшуку, інших оперативних служб органів внутрішніх справ, слідчих і судових органів довідкової та орієнтуючої інформації¹.

Серед *принципів побудови* криміналістичних інформаційних систем окремі автори (В. О. Кузнецов, Р. А. Усманов, О. М. Криворотов) виділяють:

1. Принцип залежності методів та засобів криміналістичної реєстрації від рівня матеріально-технічної бази.
2. Принцип відповідності сил та засобів цілям, завданням та методам ведення криміналістичних обліків.
3. Принцип відповідності методів криміналістики правовій системі суспільства. Даний принцип стосується механізмів реалізації завдань ведення обліків².

¹ Див.: Ищенко, Е.П. Уголовная регистрация [Текст]: Учебное пособие / Е. П. Ищенко, Е. И. Девиков. — Омск: Высшая школа милиции МВД СССР, 1986. — С. 15.

² Див.: Кузнецов, А. В. Обоснование рациональных методов и средств формирования, накопления, обмена и проверки информации по пулегильзотекам при раскрытии и расследовании преступлений: дис. ... канд. юрид. наук. — Хабаровск, 2008. — С. 32; Криворотов, А. Н. Теоретические аспекты и практика применения компьютерных технологий в криминалистических учетах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Волгоград, 2003. — С. 15.

Залежно від прямого цільового призначення, специфіки інформації кожен конкретний облік займає своє місце в інформаційній системі певного правоохоронного органу (МВС, СБУ тощо), у певному підрозділі (ДІАЗ, експертній службі та ін.) на певному рівні (міжнародний, центральний, регіональний, місцевий). Отже, враховуючи вищенаведене, можна надати їм таке визначення.

Криміналістичні обліки — це інформаційно-пошукові системи, які утворюються і функціонують в правоохоронних органах з метою сприяння розслідуванню та попередженню злочинів.

Масиви (бази даних) таких обліків складає інформація про об'єкти, що пов'язані з кримінальними правопорушеннями та злочинною діяльністю, а також та, що хоча й не має безпосереднього відношення до кримінальних правопорушень, але може сприяти їх розслідуванню.

Об'єктами криміналістичних обліків виступають злочини та об'єкти матеріального світу (люди, трупи, зброя, знаряддя, їх сліди тощо), інформація про які складає масиви певних інформаційних систем і призначена сприяти розслідуванню кримінальних правопорушень. Особливим об'єктом криміналістичних інформаційних систем є людина. Частіше вона виступає як основний об'єкт обліку, а в деяких обліках і як додатковий. Це дозволяє встановлювати різноманітні зв'язки (ділові, кримінальні, родинні тощо) об'єктів у ході розслідування. Наприклад, в обліку викрадених номерних речей як основний об'єкт виступає безпосередньо вкрадена річ, але основна облікова одиниця, поряд з інформацією про цю річ, містить відомості про її власника — певну особу чи установу. Аналогічно обліковуються й викрадені документи, зброя тощо. Хоча в значній кількості інформаційних систем, у першу чергу криміналістичних оперативно-розшукового призначення, сліди різноманітних об'єктів подані в облікових одиницях, вони не є об'єктами обліку. Як об'єкти обліку виступають не сліди, а об'єкти, що їх утворили. З огляду на те, що вони є єдиними відомими проявами об'єктів, виявленими в процесі розслідування, за ними і відбувається облік. Як такі прояви (сліди) частіше виступають сліди рук, ніг, транспортних засобів, зброї, знарядь тощо. І хоча традиційно прийнято вважати, що здійснюється облік указаних слідів, по суті вони призначені для виконання лише одного завдання — для ідентифікації особи, зброї, знарядь чи інших об'єктів, які взяті на облік за їхніми проявами. Питання діагностичного і класифікаційного характеру хоча і є самостійними, однак також спрямовані на встановлення об'єктів, та характеру їх взаємодії. Помилковою є і спроба представити об'єктом обліку в криміналістичних інфор-

маційних системах інформацію. Інформація являє собою не об'єкт обліку, а сукупність даних про об'єкт, що знайшли відображення в тій чи іншій системі. Таким чином, об'єктами обліку виступають об'єкти матеріального світу і події, факти.

Криміналістичні інформаційні системи можна класифікувати за різними підставами. *За відомчою належністю* вони поділяються на **обліки підрозділів і служб МВС, СБУ, ДПСУ та інших правоохоронних органів**. *За службовою належністю* (наприклад у межах МВС): обліки підрозділів Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення (ДІАЗ), експертної служби, підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, карного розшуку та ін. *За зосередженням* — **місцеві** (рівень міськрайоргану), **регіональні** (рівень обласних УМВС), **центральні** (рівень МВС), **міждержавні** (МІБ), **міжнародні** (Інтерпол). Суттєве значення в розумінні криміналістичних інформаційних систем є їх класифікація за завданнями, сприяти вирішенню яких вони призначені. За цими параметрами вони поділяються на:

а) криміналістичні обліки оперативно-розшукового призначення — обліки, які містять інформацію про об'єкти, причетні до кримінальних нерозкритих злочинів, а також конкретні об'єкти, що викликають оперативну зацікавленість, яка безпосередньо призначена сприяти їх встановленню за штучними чи власними ознаками;

Рис. 1.3. Криміналістичні обліки

б) **криміналістичні обліки інформаційно-довідкового призначення** — обліки, які призначені забезпечувати процес розслідування інформацією про об'єкти, що в минулому були причетні до злочину, яка необхідна або може бути корисною для вирішення завдань, що виникають у процесі кримінального провадження;

в) **довідково-допоміжні криміналістичні обліки** — колекції та каталоги різних об'єктів, які використовуються як зразки для порівняння при проведенні експертиз та досліджень для вирішення класифікаційних завдань, а також у розшуковій діяльності.

Основними формами обліку є:

1) *картотечна*, масиви якої складають картки, що містять інформацію про певний об'єкт обліку;

2) *журнальна*, її масиви складають окремі записи про певні об'єкти обліку в журналах, фотоальбомах тощо;

3) *автоматизована база даних*, масиви якої складають записи стосовно певних об'єктів обліку в базах даних певної АІС;

4) *колекційна*, масиви якої складають безпосередньо об'єкти або носії певних відображень;

5) *комплексна*, за якої можливим є використання вказаних форм у будь-якому співвідношенні¹.

При цьому зауважимо, що колекція завжди є складовою комплексної форми обліку.

Інформація в облікових одиницях певних інформаційних систем може бути відображена (спосіб реєстрації) у вигляді: текстового повідомлення (рукописним чи машинописним текстом); графічних зображень (фотознімки, схеми, карти тощо); дактилоскопічних відбитків; цифрових записів; записів у базах даних, причому такі записи можуть об'єднувати найрізноманітнішу за фізичною природою інформацію — текст, графічні зображення, відеофрагменти тощо. У більшості облікових одиниць інформація відображається комбіновано в різних сполученнях.

Знання про криміналістичні обліки складають значну частину знань інформаційно-довідкового забезпечення розслідування. Для їх позначення використовується термін «криміналістична реєстрація». **Криміналістична реєстрація** являє собою сукупність знань стосовно організації та функціонування криміналістичних обліків, а також

¹ Бірюков, В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів [Текст]: Монографія / В. В. Бірюков / Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. — Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. — С. 231.

використання інформації, що в них міститься, у процесі кримінального провадження.

При цьому слід сказати, що поняття інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень значно ширше за криміналістичну реєстрацію і не обмежується знаннями окремої категорії обліків.

Питання для самоконтролю

1. Які закономірності складають предмет окремого криміналістичного вчення про інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень?
2. Які елементи складають систему окремого криміналістичного вчення про інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень?
3. Яка мета та завдання вчення і діяльності, спрямованих на інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень?
4. Яким чином інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень пов'язане з наукою криміналістикою і судовою експертологією?
5. Дайте визначення поняття криміналістичних обліків та назвіть критерії їх класифікації. Для вирішення яких завдань вони можуть бути використані?
6. Назвіть об'єкти та форми криміналістичних обліків.

Інформаційні системи підрозділів МВС і інших правоохоронних органів України та міжнародних організацій з протидії злочинності

2.1. Інформаційні системи підрозділів Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України

Провідна роль у створенні, впровадженні та використанні інформаційних систем як міжвідомчого, так і внутрішньовідомчого призначення належить Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення (далі — Департамент або ДІАЗ) Міністерства внутрішніх справ України (далі — Міністерство або МВС), а в областях управління (далі — УІАЗ) та відділам (секторам), який організовує і здійснює заходи, передбачені законодавством України та іншими нормативно-правовими актами центральних органів виконавчої влади, які спрямовані на інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ України (далі — ОВС).

Департамент виконує наступні функції.

1) Ведення та використання в обсязі, структурі та порядку, визначеними законодавством України, нормативно-правовими актами центральних органів виконавчої влади, відомчими документами МВС оперативно-розшукових, криміналістичних та профілактичних обліків, обліків адміністративних правопорушень та осіб:

- яких затримано за підозрою в учиненні злочину;
- які підозрюються в учиненні злочину;
- яких взято під варту або піддано адміністративному арешту;
- які переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти;

- які скоїли адміністративні правопорушення, щодо яких складено протоколи про адміністративні правопорушення;
- які скоїли корупційні правопорушення й рішенням судів притягнуті до відповідальності за вчинення цих правопорушень;
- без громадянства та іноземців, які порушили встановлені законодавством правила в'їзду, виїзду, перебування в Україні та транзитного проїзду через її територію,
- інших передбачених нормативно-правовими актами обліків.

2) Формування державної та відомчої статистичної звітності про стан злочинності, корупційних діянь та застосування адміністративної практики на території України.

3) Контроль за повнотою та своєчасністю внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальні провадження ОВС, повнотою державних і відомчих статистичних звітів, приведення їх у відповідність до законодавства України у взаємодії зі структурними підрозділами апарату МВС, Генеральної прокуратури, Міністерства юстиції та Державною службою статистики України.

4) Участь у розробці та впровадженні разом із заінтересованими центральними органами виконавчої влади єдиних документів первинного обліку і на їх основі — форм державної та відомчої статистичної звітності про стан злочинності та результати профілактичної, оперативно-розшукової, слідчої та адміністративної діяльності органів внутрішніх справ України.

5) Забезпечення функціонування Інтегрованої інформаційно-пошукової системи ОВС, організація надання доступу до її інформаційних підсистем.

6) Здійснення відповідно до вимог Закону України «Про захист персональних даних» обробки персональних даних в обсязі, структурі й порядку, що впливають із завдань та функцій, покладених на міліцію Законом України «Про міліцію» та іншими законами.

7) Забезпечення керівництва Міністерства, структурних підрозділів апарату МВС, територіальних та транспортних органів внутрішніх справ інформаційно-аналітичною інформацією на основі оперативно-розшукових, персонально-довідкових, статистичних та інших обліків, що ведуться в Департаменті.

8) Визначення стратегічних напрямків роботи, шляхів розвитку підрозділів інформаційно-аналітичного забезпечення ОВС та заходів щодо ефективного виконання покладених на них завдань.

9) Забезпечення режиму доступу до інформації, зберігання інформації, яка міститься в обліках ДІАЗ, відповідно до законодавства¹.

Таким чином, основним завданням підрозділів інформаційно-аналітичного забезпечення є:

- формування єдиних оперативних обліків, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та регламентованих нормативно-правовими актами МВС України;
- формування єдиної інтегрованої інформаційно-аналітичної системи МВС України оперативного призначення;
- координація оперативно-значущої інформації, необхідної слідчим та оперативним підрозділам при проведенні ними досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності, шляхом здійснення інформаційно-аналітичної роботи;
- аналіз стану окремих напрямків оперативно-розшукової діяльності в ініціативному порядку та за завданням керівництва МВС, ГУМВС, УМВС;
- інформаційно-статистичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності.

ДІАЗ (УІАЗ) МВС України забезпечується функціонування таких видів обліків: *оперативно-розшукових, оперативно-довідкових; адміністративних; статистичних*, які, зокрема, містять відомості про:

- події та факти кримінального змісту;
- адміністративні правопорушення;
- підприємства, організації та установи, що становлять оперативний інтерес;
- об'єкти дозвільної системи;
- зареєстрований автотранспорт;
- зареєстровану вогнепальну та газову зброю;
- викрадені, загублені та вилучені предмети злочинного посягання, у тому числі:
 - номерні та безномерні речі;
 - антикваріат;
 - автотранспорт;
 - вогнепальну та газову зброю;
 - документи;
 - знаряддя вчинення злочинів та правопорушень, речові докази;
 - повідомлення спецапарату та іншу оперативну інформацію;

¹ Про затвердження Положення про Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України: наказ МВС України від 5 листопада 2012 року № 1010.

- фото- та відеотеки;
- місць вчинення злочинів та пригод;
- осіб криміногенних категорій;
- осіб:
- власників посвідчень водія;
- які скоїли кримінальні правопорушення;
- які відбули покарання у місцях позбавлення волі;
- які скоїли адміністративні правопорушення;
- наркоманів;
- злочинців, які перебувають у розшуку;
- які зникли безвісти;
- невіданих трупів та невідомих хворих;
- які становлять оперативний інтерес;
- паспортну реєстрацію громадян та інші¹.

Увесь спектр даних, що містяться в базах (системах) ДІАЗ (УІАЗ), може піддаватися різноплановому аналізу та, в першу чергу, для встановлення закономірностей та виділення за рахунок цього пошукових ознак, як кримінального діяння, так і особи (осіб), яка скоїла кримінальне правопорушення.

Зокрема, підрозділи ДІАЗ (УІАЗ), що забезпечують функціонування відповідних баз даних орієнтовані на:

- видачу всіх наявних відомостей про задану особу;
- видачу відомостей про осіб за заданими ознаками зовнішності;
- видачу відомостей про осіб, які скоїли правопорушення характерним способом;
- видачу відомостей про зв'язки особи, яка знаходиться на обліку;
- видачу фото- відео- портретів осіб, які знаходяться на різних видах обліку, з метою пред'явлення потерпілим та свідкам для впізнання;
- підбір та видачу відомостей про осіб за заданою сукупністю пошукових ознак;
- видачу аналітичних довідок, що містять кількісні характеристики масивів інформації;
- підбір та видачу інформації про особу, яка знаходиться у розшуку;
- видачу відомостей про наявність даних адміністративного нагляду, його строках та встановлених обмеженнях;
- видачу відомостей про невідомих хворих;

¹ Інформатика та інформаційні технології [Текст] / [Шур Б. В., Керницький І. С., Сенік В. В. та ін.]; за ред. Б. В. Шура. — Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. — С. 330-331.

- видачу інформації про трупі невідомих осіб;
- підбір та видачу відомостей про нерозкриті кримінальні правопорушення;
- видачу інформації про викрадені, втрачені та знайдені речі, включаючи автотранспорт, зброю, предмети антикваріату, документи;
- перевірку номерних та не номерних речей, зброї, транспортних засобів на належність до об'явлених у розшук раніше.

Оперативні обліки складаються з оперативно-розшукового, оперативно-профілактичного й оперативно-довідкового (алфавітно-дактилоскопічного).

Відомості, що містяться в *оперативно-розшукових обліках*, можуть бути використані в цілях:

- виявлення осіб, що готують вчинення кримінальних правопорушень і організації за ними оперативного нагляду, встановлення їх кримінальних, родинних, дружніх, ділових та інших зв'язків, способів вчинення злочинів, здійснення заходів щодо запобігання кримінальним правопорушенням, які готуються;
- цілеспрямованого проведення негласних слідчих (розшукових) щодо виявлення і викриття осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, що переходять від кримінальної відповідальності або відбування покарання;
- аналізу результатів оперативної роботи ОВС і розробки на цій основі заходів щодо її оптимізації;
- організації взаємодії різних органів і оперативних підрозділів, координації їх роботи з виявлення, перевірки і оперативної розробки злочинних елементів;
- здійснення повсякденного контролю за організацією оперативної роботи, своєчасному виявленню і усуненню наявних недоліків і надання практичної допомоги оперативним підрозділам;
- систематизації, зберігання і використання архівних матеріалів оперативної роботи тощо.

Оперативно-профілактичний облік призначається для інформаційного забезпечення індивідуально-профілактичної роботи з особами з кримінального середовища. Цей облік ведеться в усіх оперативних підрозділах ОВС стосовно осіб, поведінка яких свідчить про їх кримінальну активність, проте відсутні підстави для заведення на них оперативно-розшукових справ.

До таких осіб відносяться:

- «зłodії в законі» та злочинні лідери й авторитети;

- особи, які перебувають під адміністративним наглядом;
- підозрювані в немедичному вживанні наркотичних засобів;
- звільнені після відбуття покарання фальшивомонетники, кишенькові злодії, шахраї та деякі інші категорії з груп підвищеного рецидиву;
- особи, які втягують неповнолітніх в антигромадську діяльність;
- неповнолітні, засуджені з відстрочкою виконання вироку або умовно, амністовані й такі, що мають діагноз «наркоманія».

В установах Державної пенітенціарної системи на оперативно-профілактичний облік беруться особи, схильні до втечі, нападу на адміністрацію й охорону, захоплення заручників, встановлення зв'язків із кримінальними особами, які перебувають на волі, до вживання і розповсюдження наркотиків, виготовлення зброї, а також такі, хто вважає себе «авторитетом» злочинного середовища або «злодієм у законі».

Оперативно-довідковий облік містить відносно стислий (довідковий) опис об'єктів обліку. Основне їх призначення — попередження, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, шляхом перевірки наявності настановних даних про об'єкт та його місцезнаходження на момент запиту¹, а також вирішення таких основних завдань:

- встановлення особи затриманих і заарештованих; отримання даних про минулу злочинну діяльність осіб, стосовно яких здійснюється оперативна перевірка, оперативна розробка або кримінальне провадження;
- встановлення особи людини по неопізнаним трупам та осіб, які приховують чи перекручують анкетні дані, а також громадян, не здатних повідомити дані про свою особу;
- встановлення місця знаходження осіб, які перебувають у розшуку;
- перевірка первинних даних про кримінальну активність осіб, котрі потрапили в поле зору оперативних працівників;
- встановлення місця знаходження архівних кримінальних справ (кримінальних проваджень) і справ оперативної розробки;
- встановлення місць відбуття покарання конкретних осіб;
- перевірка осіб, яких залучають до негласного співробітництва.

Оперативно-довідкові обліки реалізовані у вигляді оперативно-довідкової та дактилоскопічної (десятипальцевої) картотек.

¹ Див.: Усманов, Р. А. Информационные основы предварительного расследования [Текст]: монография / Под ред. д.ю.н., А. А. Белякова. — М.: Издательство «Юрлитинформ», 2006. — С. 91.

Об'єктами, оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку є особи, які на території України:

- підозрюються (обвинувачуються) у вчиненні кримінальних правопорушень;
- засуджені;
- розшукуються;
- затримані за підозрою в занятті бродяжництвом;
- громадяни України, що вчинили злочини за її межами і відомості про яких надійшли офіційними каналами згідно з міжнародними договорами у сфері обміну інформацією, які набрали чинності в установленому порядку.

Облік здійснюється шляхом ведення алфавітних оперативно-довідкових картотек (далі — ОДК) і дактилоскопічних картотек (далі — ДК), у тому числі з використанням автоматизованих банків даних, зокрема, АІС «ОДК» та автоматизованих дактилоскопічних ідентифікаційних систем (АДІС «Сонда», «Дакто 2000»).

Зазначені ІС є спеціалізованими проектами, що створені та функціонують на базі відповідних інтегрованих банків даних ІБнД, з доступом з віддалених точок через Інтегровану інформаційно-пошукову систему ОВС. Наприклад, АДІС «ОДК» УІАЗ ГУМВС України в Луганській області за станом на 01.09.2012 на автоматизованому обліку знаходяться близько 900 тис. документів відносно осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності, раніше засуджених, незаконних мігрантів, осіб без постійного місця проживання.

З метою вдосконалення інформаційного забезпечення розкриття, розслідування та попередження злочинів, надання об'єктивної та достовірної інформації при перевірці осіб на судимість МВС ініційовано впровадження автоматизованої інформаційної системи «Оперативно-довідкова картотека» (АІС «ОДК»)¹.

АІС «ОДК» являє собою систему накопичення інформації про осіб, які на території України підозрюються (обвинувачуються) у скоєнні кримінальних правопорушень або засуджені, розшукуються, затримані за підозрою в занятті бродяжництвом, а також громадян України, які скоїли злочини за її межами.

До складу АІС «ОДК» входять підсистеми:

- «Мігрант»;
- «Рубін».

¹ Про впровадження інформаційної підсистеми «Оперативно-довідкова картотека»: Наказ МВС України від 26.03.2002 № 301.

Порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в ОВС та органах (установах) Державної пенітенціарної системи України затверджено спільним Наказом Міністерства внутрішніх справ та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 09.09.2002 № 823/188.

Об'єктами оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку є особи, які на території України підозрюються (обвинувачуються), а також громадяни України, що вчинили злочини за її межами та відомості про яких надійшли офіційними каналами згідно з міжнародними договорами у сфері обміну інформацією, які набрали чинності в установленому порядку.

Облік здійснюється шляхом ведення алфавітних та дактилоскопічних карток, у тому числі з використанням автоматизованих банків даних та АДІС («Сонда плюс» і «Дакто 2000»).

Централізований облік здійснюється ДІАЗ МВС України, а регіональний та місцевий облік — управліннями (секторами) інформаційно-аналітичного забезпечення ГУМВС України в АР Крим та при ГУМВС (УМВС) в областях.

У ДІАЗ МВС *централізованому обліку* підлягають:

1) засуджені до довічного позбавлення волі (у тому числі й ті, що раніше були засуджені до смертної кари), до позбавлення волі на певний строк, до тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, до обмеження волі й арешту незалежно від складу злочину, виду та строку покарання;

2) іноземці — засуджені або ті, що перебувають під слідством, незалежно від складу злочину й виду покарання;

3) громадяни України, засуджені судами інших держав до позбавлення волі;

4) засуджені до виправних робіт або звільнені від відбування покарання з випробуванням, стосовно яких судом винесено ухвалу про направлення їх до місць позбавлення волі для подальшого відбування покарання;

5) особи, оголошені в розшук;

6) особи, затримані за підозрою в занятті бродяжництвом;

7) особи, що вчинили злочини й направлені за рішенням суду до психіатричних лікарень для примусового лікування;

8) особи, що проходять за архівними кримінальними справами, які зберігаються в архівах МВС України, Служби безпеки України і Центрального державного архіву громадських об'єднань України.

В УІАЗ (СІАЗ) *на регіональному рівні* обліку підлягають:

- 1) особи, узяті на облік на центральному рівні, які проживають, скоїли злочини або притягалися до відповідальності на території певної області чи АР Крим;
- 2) засуджені особи або особи, яким пред'явлено звинувачення, незалежно від складу злочину чи обраного запобіжного заходу;
- 3) особи, кримінальні справи щодо яких припинено відповідно до статей 22, 44 — 49, 97 КК України;
- 4) засуджені в інших областях до позбавлення волі, що прибули для відбування покарання або проживання в цю область;
- 5) громадяни України, засуджені судами інших держав, незалежно від складу злочину й виду покарання;
- 6) особи, які проходять за архівними кримінальними справами, що зберігаються в архівах ГУМВС, УМВС, управлінь СБУ і територіальних підрозділів ЦДАГО України.

Правове регулювання, процедура організації поставлення на облік і його здійснення, а також видачі інформації регламентуються відповідними правовими нормами й покликані забезпечувати достовірність, якість і необхідну повноту інформації про об'єкти обліку.

При оформленні алфавітної картки настановні дані на особу, яка притягається до кримінальної відповідальності, мають бути заповнені на підставі документів, що підтверджують особу. Реквізити алфавітних карток, дактилокарт і сповіщень заповнюються лише друкованими літерами, без виправлень і скорочень. Прізвище, ім'я та по батькові вказуються в називному відмінку¹. Вносячи зміни до облікової картки, працівник картотеки повинен обов'язково зазначити в ній, на підставі якого документа, коли й ким це було зроблено.

ДІАЗ МВС та УІАЗ (ВІАЗ) при ГУМВС, УМВС формують і контролюють повноту обліків, вносять в алфавітні картки й дактилоскопічні карти коригувальну інформацію відповідно до інформаційних матеріалів, що надходять, і заповнюють:

- 1) алфавітну картку форми 1 в одному примірнику (для певного УІАЗ-ВІАЗ) — при одержанні копії вироку суду за справами приватного обвинувачення щодо осіб, засуджених до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, якщо за цими справами не велося досудове слідство (дідання);

¹ Див.: Про затвердження Інструкції про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи України: Наказ МВС України та ДДУПВП № 823/188 від 23 серпня 2002 року. — П. 5.1.1.

2) алфавітну картку форми 1 у двох примірниках (для даного УІАЗ (ВІАЗ) і ДІАЗ при МВС) — після одержання інформаційних повідомлень МЗС України про затримання, арешт, засудження за межами України особи, що мешкає (у деяких випадках — що народилася) на території, підпорядкованій ГУМВС, УМВС;

3) алфавітну картку форми 1 — у разі надходження копій вироків військових судів (трибуналів);

4) алфавітну картку форми 1 — при надходженні постанови про зміну анкетних даних.

Крім того, ДІАЗ МВС, відповідно до угод про взаємодію міністерств внутрішніх справ країн СНД у сфері обміну інформацією, надсилає:

1) облікові документи та сповіщення до інформаційних підрозділів МВС на осіб тієї держави, громадянами або підданими якої вони є;

2) до ГІАЦ МВС РФ облікові документи на осіб без громадянства й осіб без певного місця проживання.

Складені підрозділами ДДУПВП облікові документи направляються до УІАЗ (СІАЗ) за територіальністю. СІЗО (тюрма) надсилає алфавітні картки разом із дактилокартами після перевірки повноти і якості їх заповнення до УІАЗ (СІАЗ) за територіальністю один раз на десять днів.

ІІІ «Мігрант»

ІІІ «Мігрант» призначена для обліку осіб, затриманих за порушення законодавства України про державний кордон та про правовий статус іноземців.

Порядок функціонування в ОВС та органах охорони державного кордону обліку осіб, затриманих за порушення законодавства України про державний кордон та про правовий статус іноземців, затверджено спільним Наказом МВС України та Державного комітету у справах охорони державного кордону України від 29.07.2002 № 723/435.

Об'єктами обліку є іноземці, затримані за порушення режиму державного кордону України, прикордонного режиму, порядку перебування в Україні і транзитного проїзду через її територію, а також особи, затримані за незаконне переправлення іноземців через державний кордон України, порушення порядку оформлення для них документів на право перебування в Україні та порядку надання їм житла, транспортних засобів чи інших послуг.

Облік здійснюється шляхом ведення алфавітних оперативно-довідкових картотек і дактилоскопічних картотек, у тому числі з використанням АБД та АДІС.

Таким чином, даний облік дозволяє накопичувати інформацію про незаконних мігрантів, осіб, які є посібниками незаконних мігрантів, а також використовувати її з метою запобігання, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

III «Рубін»

III «Рубін» дозволяє реалізовувати технології віддаленого оперативного доступу до БД з метою введення інформації, а також отримання узагальненої довідкової інформації про судимості особи, місце її знаходження в місцях позбавлення волі.

Дана підсистема забезпечує виконання двох завдань:

- «Вимога на перевірки за ОДК» — забезпечує виконання функцій, необхідних у процесі реєстрації та обробки документів, які належать до компетенції ОДК;
- «Притягнення» — забезпечує порядок введення до оперативного обліку відомостей про осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності на території України¹.

Таким чином, як зазначає В.В. Бірюков, обліки оперативно-розшукового й оперативно-довідкового призначення створюють умови для встановлення (ідентифікації) певних об'єктів, розшуку людей і майна та автотранспортних засобів, отримання відомостей про їх минуле чи належність. Саме за цим функціональним призначенням їх доречно відносити до категорії криміналістичних². Подібної ж позиції дотримуються й В.О. Жбанков та інші автори відповідних розділів у підручниках з криміналістики³, що вийшли останнім часом.

Вказівка ж на оперативний характер даних обліків, на думку Р.А. Усманова⁴, означає, що необхідні відомості можуть бути отримані впродовж невеликого проміжку часу. З даною позицією слід погодитись.

¹ Див.: Назарик, В. В. Использование современных компьютерных информационных систем при предупреждении и раскрытии преступлений [Текст] / В. В. Назарик, В. В. Кукушкин, Р. А. Титков, В. В. Павлоков // Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. Спеціальний випуск. — 2011. — № 3. — С. 201; Информатика та інформаційні технології / [Щур Б. В., Керницький І. С., Сенік В. В. та ін.]; за ред. Б. В. Щура. — Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. — С. 330-331.

² Див.: Бірюков, В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів [Текст]: Монографія / В. В. Бірюков. — Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. — С. 437.

³ Див.: Жбанков, В. А. Использование государственных информационных систем при решении криминалистических задач [Текст] / Криминалистика: информационные технологии доказывания. Учебник для вузов / Под редакцией В. Я. Колдина. — М.: Зерцало-М, 2007. — С. 635-636; Криминалистика [Текст]: учеб. / Л. Я. Драпкин, В. Н. Карагодин. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. — С. 150.

⁴ Беляков А. А. Криминалистическая регистрация [Текст]: монографія / А.А. Беляков, Р.А. Усманов. — Ростов н/Д.: Феникс, 2006. — С. 63.

Інформація, що міститься в обліках *статистичного* та *адміністративного* призначення також містить достатньо високі потенційні можливості в розслідуванні кримінальних правопорушень, наприклад, у процесі доказування в кримінальних провадженнях злочинів з адміністративною преюдицією¹, виявлення та доказування посадових злочинів тощо.

Зокрема, серед інформаційно-статистичних систем, що функціонують на базі ІПС ОВС можна назвати АІС «Статистика 2012», АІС «Єдиний облік», АІС «Кристал», які представляють собою системи накопичення інформації про кримінальні провадження, заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення, їх фігурантів, рух кримінальних проваджень та прийняті за ними рішення, що дозволяє побачити повну картину не тільки за конкретним епізодом, а й за всім злочином у цілому. А враховуючи логічні та програмні зв'язки даних ІС з АІС «Розшук», АІС «Угон», АІС «Особа» їх комплексне використання дозволяє проводити пізнавальні заходи щодо розшукуваних осіб, підтримувати в актуальному стані зазначені бази даних, а також здійснювати контрольні функції шляхом звіряння обліків АІС «Розшук» з інформацією, яка надається судами області. Крім того, як слушно вважають Е.О. Васильєв та О.О. Скуртул, інформація, що міститься в статистичних картках, може бути піддана системному аналізу в цілях вирішення задач ОРД. За їх допомогою можна встановити найбільш розповсюджені способи вчинення злочинів, які, в свою чергу, можуть бути диференційовані за часом та територією, предмету злочинного посягання. Вони також дозволяють визначити й ознаки кримінально орієнтованих осіб, знаряддя злочину тощо².

Разом із тим, інформація про характер, категорію, кваліфікацію, розмір шкоди, місце скоєння кримінального правопорушення, предмет злочинного посягання, потерпілих, суб'єктів досудового розслідування, має суттєві недоліки. Зокрема вона формується в минулому часі. При цьому частина інформації не може бути пов'язана зі скоєнням злочину.

Проведений аналіз показав, що не всі відомості, які складають статистичні картки, затребувані суб'єктами розслідування, а частина з

¹ Див.: Зуев В. Л. Доказывание по делам о преступлениях с административной преюдицией. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. — М., 1991. — С. 120.

² Див.: Васильев, Э. А. Некоторые особенности информационно-аналитического обеспечения оперативно-розыскной деятельности полиции по борьбе с преступлениями в рыбной отрасли [Текст] / Э. А. Васильев, А. А. Скуртул // Информационные технологии в ОРД: матер. науч.-практ. конф. — М.: Академия управления МВД РФ, 2011. — С. 229.

них використовується суто підрозділами Центрального апарату МВС України для підготовки аналітичних матеріалів та прийняття управлінських рішень. Виявилось, що більшість інформації, яка входить у структуру первинних форм носіїв, не узагальнюється в якості пошукових ознак, або спрощені до непридатності для автоматизації.

Структурна побудова інформаційних підсистем поєднує принципи територіально розподіленої та централізованої топології і організована у вигляді трирівневої ієрархічної моделі.

Належність інформаційної підсистеми до певного рівня визначається принципами територіальності, специфікою використання, а також обсягом інформації, яка обробляється.

Перший рівень — центральний, інтегрує інформаційні підсистеми ОВС міжвідомчого значення та галузевих служб МВС.

Другий рівень — регіональний, охоплює інформаційні обліки, які є складовими міжвідомчих інформаційних підсистем і використовуються як службами Головного управління МВС (ГУМВС), управлінь МВС (УМВС), УМВС територіальних (УМВСТ), так й іншими відповідними регіональними правоохоронними органами.

Третій рівень — територіальний, охоплює інформаційні обліки, що є складовими міжвідомчих інформаційних підсистем і використовуються в міських, районних та лінійних ОВС, спеціалізованих підрозділах міліції та відповідних рівнів інших правоохоронних органів¹.

Висвітлюючи структуру інформаційних систем за вертикаллю, слід сказати, що **централізований** облік здійснюється ДІАЗ МВС України. **Регіональні** — УІАЗ ГУМВС (УМВС) України в Автономній Республіці Крим та відповідними підрозділами управлінь МВС України в областях. У місті Києві та Київській області алфавітний і дактилоскопічний облік здійснюється ДІАЗ МВС України, а в місті Севастополі — УІАЗ ГУМВС України в Автономній Республіці Крим.

Централізовані обліки ОВС є складовою частиною Міждержавного інформаційного банку (МІБ) та ведуться не державному рівні в ДІАЗ МВС України та на регіональному рівні в УІАЗ МВС України. Дані обліки ведуться у формі автоматизованих інформаційно-пошукових систем (АПС), автоматизованих банків даних (АБД), а також інтегрованих банків даних державного та регіонального рівнів.

¹ Див.: Беляков, А. А. Криминалистическая регистрация [Текст]: монография / А. А. Беляков, Р. А. Усманов. — Ростов н/Д.: Феникс, 2006. — С. 50-77; Информатика та інформаційні технології / [Щур Б. В., Керницький І. С., Сенік В. В. та ін.]; за ред. Б. В. Щура. — Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. — С. 330-331.

Описуючи конкретніше інформаційну систему ОВС¹, потрібно зазначити, що основу системи збирання, контролю та використання інформації становить нижчий (третій) рівень. На цьому рівні забезпечується первинне накопичення інформації, ведення територіальних банків даних, захист інформації, актуалізація інформаційних обліків та передавання інформації до банків даних другого і першого рівнів.

На другому рівні формують регіональні банки даних, опрацьовують інформацію, забезпечують доступ територіальних підрозділів для авторизованого використання інформації, інформаційний зв'язок із територіальними правоохоронними органами та іншими установами держави. На першому рівні забезпечується інтеграція та опрацювання інформації для формування банків даних інформаційних підсистем, міжвідомчий та міжрегіональний інформаційний зв'язок, управління системою інформаційного забезпечення ОВС та дотримання стратегії її розвитку, розроблення нормативно-правової бази та інформаційних технологій.

Слід зазначити, що впродовж останнього часу в Україні спостерігається зростання інтересу до проблем інформаційного забезпечення розслідування, інтеграції інформаційних систем, побудови єдиної системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів внутрішніх справ з боку науковців та практиків.

Зокрема, лише за останні п'ять років в Україні та країнах СНД з цієї тематики були захищені докторські дисертації В. В. Бірюкова, Є. Д. Лук'янчикова, В. Г. Хахановського, Є. М. Яковця, а також більше 10 кандидатських дисертацій. Низку важливих теоретичних положень висвітлюється в роботах Б. Г. Розовського, В. А. Журавля, В. Ю. Шепітька, С. В. Дубровіна, Ю. О. Задорожного, А. В. Іщенко, Є. П. Іщенко, М. О. Корнієнка, В. В. Лисенка, Р. А. Усманова, О. О. Куріна, І. Р. Шинкаренка, В. О. Федоренка та ін., крім того, керівництвом МВС України реалізується комплекс організаційних й практичних заходів, спрямованих на активне використання можливостей сучасних інформаційних технологій та систем, основні заходи якого визначені:

1) Указом Президента України від 31.01.2006 № 80 «Про Єдину комп'ютерну інформаційну систему правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю;

2) Наказом МВС України від 26.03.2002 № 301 «Про впровадження інформаційної підсистеми «Оперативно-довідкова картотека».

¹ Шавиркін, Б. В. Застосування ЕОМ в ОВС [Текст]: навчальний посібник [для курс. вищ. навч. закл. МВС] / Б. В. Шавиркін, Л. І. Петрачук. — Донецьк: ДЮО, 2007. — С. 28.

3) Наказом МВС України від 26.03.2002 № 302 «Про створення корпоративної інформаційної мережі ОВС».

4) Наказом МВС України від 18.07.2003 № 768 «Про створення Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ України (зі змінами).

5) Наказом МВС України від 17.11.2003 № 1395 «Про інформаційні системи органів внутрішніх справ України», який затвердив:

- Інструкцію про порядок формування та використання в органах внутрішніх справ автоматизованого банку даних оперативно-розшукового і профілактичного призначення;

- Інструкцію про порядок постановки та зняття з обліку транспортних засобів, які розшукуються;

- Інструкцію про централізований номерний облік зброї в системі органів внутрішніх справ (АІС «Арсенал»);

- Інструкцію про облік утрачених паспортних документів;

- Інструкцію про облік адміністративних правопорушень;

- Перелік нормативних та установчих документів для включення до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України суб'єктів господарської діяльності системи Міністерства внутрішніх справ.

Серед організаційних заходів слід зазначити:

- впровадження Інтегрованої інформаційно-аналітичної системи ОВС України;

- впровадження інформаційної системи «Статистика 2012»;

- створення науково-технічної ради МВС України з проблем інформатизації, яка за роки свого існування довела свою спроможність;

- вищими навчальними закладами МВС України передбачено обов'язкове включення до програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників ОВС вивчення інформаційних систем;

- розроблення структури та форматів обміну між інформаційними підсистемами; єдиних словників — класифікаторів інформаційних підсистем;

- створення проекту інструкції щодо використання глобальної мережі Internet в ОВС України;

- розроблення концепції комплексного захисту інформаційної системи ОВС України.

Реалізація вказаних вище заходів дозволяє створити на базі ППС ОВС сучасну інструментально-технологічну інфраструктуру безпечно-го інформаційного забезпечення органів внутрішніх справ, яка на функціональному рівні дозволяє:

1) Впорядкувати, регламентувати та уніфікувати процедури обліку, зберігання та видачі інформації, що використовується для забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ.

2) Здійснити моніторинг та оптимізувати використання інформаційних ресурсів та систем органів внутрішніх справ.

3) Формалізувати та оптимізувати електронні адміністративні процеси для забезпечення ефективного функціонування органів внутрішніх справ.

4) Забезпечити переведення в електронну форму різних процедур взаємодії з громадянами та організаціями, а також надавати електронні сервіси надання послуг населенню.

Як вже зазначалося, з метою об'єднання існуючих в органах і підрозділах внутрішніх справ України інформаційних ресурсів в єдиний інформаційно-аналітичний комплекс із використанням сучасних інформаційних та інформаційно-комунікаційних технологій на сьогоднішній день створено Інтегровану інформаційно-пошукову систему ОВС України (ІПС).

Інтегрована інформаційно-пошукова система (ІПС) органів внутрішніх справ України — це сукупність організаційно-розпорядчих заходів, програмно-технічних та інформаційно-телекомунікаційних засобів, що забезпечують формування та ведення довідково-інформаційних, оперативно-розшукових обліків, авторизований доступ до інформаційних ресурсів ІПС.

Відповідно до свого призначення ІПС вирішує такі завдання:

- автоматизація процесів обліку отриманої інформації, обробки інформаційних запитів, пошук та відбір необхідної інформації;
- виконання інформаційно-пошукових заходів, проведення аналітичних досліджень;
- обмін інформацією між БНД ІПС відповідних рівнів та забезпечення зв'язку між ними, уніфікація технологічних процедур опрацювання документів, збирання, реєстрації, накопичення та обробки інформації, що надходить до кожного з банків даних;
- постійне формування, оновлення та адміністрування БД ІПС, забезпечення достовірності, оперативного доступу та збереження інформаційного ресурсу;
- формалізація процесів обробки інформації, визначення типових маршрутних технологічних схем для їх виконання;
- забезпечення надійного зберігання інформаційних обліків, максимально зручна їх систематизація;

- забезпечення комплексного захисту інформації та розмежування доступу до інформації, що зберігається в ІПС;

- автоматизація збирання даних про результати виконання технологічних процесів щодо інформаційних обліків, формування аналітичних і статистичних звітів (довідок);

- інформаційне забезпечення управлінської діяльності, підготовка аналітично-довідкових матеріалів;

- наскрізний контроль за своєчасністю і повнотою надання первинних облікових та інформаційно-пошукових документів, проведення аналізу їх повноти, сумісності та об'єктивності¹.

Інформаційними ресурсами (об'єктами обліку) ІПС є відомості щодо:

- осіб, яких затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, узяті під варту або на яких накладено стягнення у вигляді адміністративного арешту, у тому числі їх фотографії та дактилоскопічні дані;

- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, пропали безвісти, та в інших випадках, передбачених законами України;

- осіб, щодо яких здійснюється профілактична робота працівниками ОВС;

- осіб, які скоїли адміністративні правопорушення, щодо яких уповноваженими на те працівниками ОВС згідно зі статтями 254, 255 КУпАП складено протоколи про адміністративні правопорушення, а органами (посадовими особами), які розглядали ці справи, було винесено постанови, передбачені статтею 284 КУпАП;

- осіб, яких було виявлено уповноваженими на те працівниками ОВС у сфері протидії корупції за скоєння корупційних правопорушень і рішеннями судів притягнуто до відповідальності за вчинення цих правопорушень;

- іноземців та осіб без громадянства, які порушили встановлені законодавством правила в'їзду, виїзду, перебування в Україні і транзитного проїзду через її територію, виявлених працівниками ОВС;

- зареєстрованих в ОВС злочинів, адміністративних правопорушень, подій, які загрожують особистій чи громадській безпеці, надзвичайних подій;

¹ Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України: затверджено Наказом МВС України від 12.10.2009 № 436 (із змінами, внесеними згідно з Наказом МВС України від 16.05.2013 № 460).

- викрадених речей, документів, цінностей та іншого майна;
- знайдених, вилучених у громадян і службових осіб предметів і речей, у тому числі заборонених або обмежених в обороті, а також документів з ознаками підробки, які мають індивідуальні (заводські) номери;
- зброї, що перебуває у користуванні громадян, підприємств, установ, організацій, господарських об'єднань, яким надано відповідно до законодавства дозвіл на її придбання, зберігання, носіння, перевезення, та яка обліковується підрозділами дозвільної системи ОВС;
- викраденої, втраченої, вилученої, знайденої зброї, а також добровільно зданої із числа тієї, що незаконно зберігалася.

Як допоміжний засіб документування та попередження протиправних дій, розкриття правопорушень проводиться фотофіксація осіб (речей, цінностей), фотозображення яких входять до структури об'єктів обліку ШПС.

Джерелами формування інформаційних ресурсів ШПС є:

- зареєстровані в ОВС заяви і повідомлення про кримінальні та адміністративні правопорушення, кримінальні провадження;
- повідомлення працівників ОВС у разі звернення до них громадян або службових осіб із заявою чи повідомленням про події, які загрожують особистій чи громадській безпеці, або у разі безпосереднього виявлення таких;
- повідомлення про аварії, пожежі, катастрофи, стихійні лиха та інші надзвичайні події, які підлягають реєстрації в ОВС;
- повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи;
- рішення органів (посадових осіб), виконання яких покладено на ОВС відповідно до чинного законодавства;
- видані на ім'я особи документи, підписані нею документи, а також відомості про особу, зібрані державними органами влади та органами місцевого самоврядування в межах своїх повноважень;
- інформація, отримана від громадян і посадових осіб, про вчинені кримінальні правопорушення під час проведення слідчих (гласних) розшукових дій;
- інформація, отримана від правоохоронних органів іноземних держав на підставі міжнародних договорів України, угод про співробітництво між МВС і відповідними органами іноземних держав у сфері боротьби зі злочинністю.

ІІІ «Єдиний облік»

У зв'язку з прийняттям нового КПК України та створенням Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) було принципово змінено по-

рядок та принципи формування відповідної інформаційної підсистеми ІПС ОВС — «Єдиний облік», яка раніше мала назву «ФАКТ».

Відповідно ЄРДР, який є основою ЄО ІПС ОВС утворено та ведеться згідно з вимогами КПК України з метою забезпечення:

- єдиного обліку кримінальних правопорушень та прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх учинили, та результатів судового провадження;
- оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування;
- аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, вчинених у державі.

Держателем ЄРДР є Генеральна прокуратура України, реєстраторами — прокурори та слідчі органів прокуратури, внутрішніх справ, безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, та органів державного бюро розслідувань (з моменту створення). Користувачами ЄРДР є керівники прокуратур та органів досудового розслідування, прокурори, слідчі та інші уповноважені особи органів внутрішніх справ, безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, та Державного бюро розслідувань, які виконують функції з інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів та ведення спеціальних обліків (оперативних, оперативно-облікових, дактилоскопічних тощо) відповідно до чинного законодавства.

Внесення відомостей здійснюється шляхом занесення реєстратором інформації до ЄРДР та вибору даних у довідниках для заповнення документів первинного обліку про:

- кримінальне правопорушення;
- наслідки досудового розслідування кримінального правопорушення;
- заподіяні збитки, результати їх відшкодування та вилучення предметів злочинної діяльності;
- особу, яка вчинила кримінальне правопорушення та яка підозрюється у його вчиненні;
- рух кримінального провадження¹.

Єдиний облік — це цілісна система реєстрації органами та підрозділами внутрішніх справ заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події.

¹ Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: затв. Наказом Генерального прокурора України від 17.08.2012 № 69 (із змінами та доповненнями, внесеними наказом Генеральної прокуратури України від 14 листопада 2012 року № 113).

Завданням ІІ «Єдиний облік» ІІПС ОВС України (далі — ЄО), є ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події.

Основними функціями ЄО є:

- 1) реєстрація заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події;
- 2) реєстрація прийнятих рішень за кримінальними правопорушеннями (провадженнями) та іншими подіями;
- 3) моніторинг та контроль ведення ЄО;
- 4) надання інформації керівництву міністерства та держави щодо кримінальних правопорушень та інших подій, зареєстрованих в ЄО;
- 5) складання статистичної звітності на підставі відомостей, що містяться в ЄО¹.

Більшість об'єктів банку даних пов'язана між собою за принципом взаємозв'язку, наприклад, особа може мати декілька адрес і по кожній з цих адрес можливе проживання декілька осіб.

При отриманні інформації на осіб, які скоїли кримінальні або адміністративні правопорушення, АІС «Єдиний облік» дає можливість відслідковувати окремі категорії громадян, які схильні до скоєння аналогічних правопорушень.

Разом з тим, інформація, яка зареєстрована в АІС «Єдиний облік» використовується при запобіганні та розкритті злочинів, дозволяє проводити аналіз скоєних злочинів, виявляти райони зростання злочинності, з метою раціональної розстановки сил та засобів ОВС, коригування маршрутів патрулювання, формувати електронний паспорт дільниці.

Відповідно до Положення про ІІПС обліку в ІІ «Єдиний облік» підлягають відомості щодо подій, кримінальних правопорушень, надзвичайних подій, викладених у заявах (повідомленнях, рапортах), зареєстрованих ЧЧ ОВС та Єдиному реєстрі досудових розслідувань; злочини, що вчинені або готуються; адміністративні правопорушення; події, які загрожують особистій чи громадській безпеці; події, що не містять ознак злочину, зокрема аварії, пожежі, катастрофи, стихійні лиха та інші надзвичайні події; виїзду слідчо-оперативної групи; про всіх осіб, які проходять за повідомленням чи заявою; юридичних осіб; про викрадені та виявлені предмети тощо.

¹ Методичні рекомендації щодо порядку роботи з інформаційною підсистемою «Єдиний облік» Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ України: лист МВС України від 09.01.2013 №346/Чн.

ІІ «ЄО» — електронний варіант журналу єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події (ЄО), розроблений на основі наказу Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затвердженої наказом МВС України від 19.11.2012 № 1050.

Джерелом інформації про вчинення кримінальних правопорушень та інших подій, що надходить до ОВС, уповноважених розпочати досудове розслідування, є:

- повідомлення фізичних або юридичних осіб та самостійно виявлені слідчим або іншою службовою особою органів внутрішніх справ з будь-якого джерела обставини кримінальних правопорушень;

- повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення кримінального правопорушення;

- повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, опубліковані в засобах масової інформації;

- інформація, що надійшла засобами телефонного зв'язку, телеграфом або іншими засобами зв'язку про вчинення кримінального правопорушення;

- повідомлення працівників медичних установ про звернення за медичною допомогою осіб з тілесними ушкодженнями, отриманими внаслідок учинення стосовно них кримінальних правопорушень.

Заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події реєструються цілодобово в чергових частинах органів внутрішніх справ оперативними черговими відразу після їх надходження та вносяться до «ЄО» ІІПС ОВС.

В «ЄО» також реєструються:

1. Заяви і повідомлення про безвісне зникнення осіб.

2. Рапорти працівників органів внутрішніх справ про безпосереднє (самостійне) виявлення ними з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

При реєстрації заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення, що надійшли в письмовій формі, оперативний черговий на їх лицьовому боці проставляє спеціальний штамп реєстрації заяви і повідомлення про кримінальне правопорушення, у якому вказано назву органу внутрішніх справ, дату реєстрації та порядковий номер реєстраційного запису і прізвище оперативного чергового.

При виявленні в процесі досудового розслідування іншого вчиненого кримінального правопорушення слідчий зобов'язаний скласти вмотивований рапорт із зазначенням джерела, з якого виявлено кримінальне правопорушення, та відомостей про кримінальне правопорушення, зареєструвати відповідний рапорт в «ЄО».

Слідчий, який отримав у черговій частині для розгляду заяву або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, у журналі «ЄО» ставить відмітку про час та дату її отримання, посаду, прізвище та підпис, а також невідкладно письмово надає до чергової частини, а з 1 липня 2013 року вносить в електронному виді, відомості про реєстраційний номер «ЄО», номер кримінального провадження, дату та годину перенесення заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР. Контроль за достовірністю внесених відомостей до «ЄО» забезпечує працівник підрозділу інформаційно-аналітичного забезпечення.

«Електронна картка» включає повні дані про подію, заявника, потерпілих, підозрюваних, рух матеріалів, зареєстрованих у Єдиному обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події.

Більшість об'єктів банку даних пов'язана між собою за принципом взаємозв'язку, наприклад, особа може мати декілька адрес і за кожною з цих адрес можливе проживання декількох осіб.

При отриманні інформації на осіб, які скоїли злочини або правопорушення, ІП «ЄО» дає можливість відслідковувати окремі категорії громадян, які схильні до скоєння аналогічних злочинів.

Разом із тим інформація, що міститься в ІП «ЄО» («ФАКТ»), використовується при запобіганні та розкритті кримінальних правопорушень, дозволяє здійснювати аналіз скоєних злочинів, виявляти райони зростання злочинності з метою розстановки сил та засобів ОВС, коригувати маршрути патрулювання, формувати електронний паспорт дільниці.

ІП «Злочин». Обліку в цій підсистемі підлягають нерозкриті тяжкі та особливо тяжкі кримінальні правопорушення, зареєстровані на території обслуговування ОВС, у тому числі за матеріалами яких заведено ОРС категорії «Злочин».

В електронній картці ІП «Злочин» зазначаються зміст (фабула) скоєного злочину (тільки відкритого характеру): хронологія та детальний опис обставин учиненого злочину, мотиви, характер насильницьких дій, уся зібрана інформація, яка має відношення до злочину.

Відомості щодо затриманої особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, вносяться до ІП «Доставлені до ЧЧ ОВС» та ІП «Пізнання».

Відомості щодо викрадених (вилучених, знайдених, зданих) речей, транспортних засобів, документів, зброї, які проходять за зареєстрованим злочином, вносяться до ІП «Річ», «Втрачені документи», «Зареєстрована зброя», «Кримінальна зброя», «Угон».

Інформація з даної ІП використовується співробітниками органів внутрішніх справ, з метою встановлення причетності затриманих осіб до скоєння нерозкритих злочинів на певній території.

ІП «Доставлені до ЧЧ ОВС». Формування ІП «Доставлені до ЧЧ ОВС» та обробка інформації здійснюється на територіальному та регіональному рівнях. Відомості до ІП «Доставлені до ЧЧ ОВС» в ОВС вносяться тільки авторизованими користувачами — працівниками ЧЧ ОВС згідно із загальним порядком формування інформаційних ресурсів ІП ІПС.

Обліку в ІП «Доставлені до ЧЧ ОВС» підлягають особи, доставлені до ОВС:

- а) підозрювані у вчиненні злочину або заняті бродяжництвом;
- б) підозрювані (обвинувачені), які переховуються від досудового слідства чи суду;
- в) засуджені, які ухиляються від виконання кримінального покарання;
- г) які вчинили адміністративні правопорушення, з метою складення протоколу, у тому числі для встановлення особи правопорушника, передбачених статтею 259 КУпАП;
- г) військовослужбовці, які вчинили діяння, що мають ознаки кримінального чи адміністративного правопорушення;
- д) діти, які вчинили суспільно небезпечні діяння, але не досягли віку з якого настає кримінальна відповідальність;
- е) мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють у зв'язку з цим реальну небезпеку для себе і оточуючих.

ІП «Особа». Обліку в ІП «Особа» підлягають особи, які вчинили правопорушення, щодо яких здійснюється профілактична робота працівниками ОВС: підозрювані (обвинувачені), яких віддано до суду; яких визнано винними в скоєнні злочину і до яких судом застосовано види покарань: арешт, обмеження або позбавлення волі; визнано винними у вчиненні злочину і до яких судом застосовано покарання, що не пов'язані з арештом, обмеженням або позбавленням волі; які відбули покарання за злочин і з яких судимість не знято або не погашено в

установленому законодавством порядку; раніше судимі, відносно яких встановлено адміністративний нагляд; раніше судимі, яких було засуджено до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджено два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини; діти-правопорушники, зокрема звільнені зі спеціальних виховних установ; які були притягнуті до адміністративної відповідальності за зайняття проституцією; які вчиняють правопорушення в місцях проведення спортивних заходів або у зв'язку з ними; які вчиняють правопорушення, що пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів або психотропних речовин; психічно хворі, які є суспільно небезпечними і перебувають на спеціальному обліку в закладах охорони здоров'я; які схильні до скоєння злочинів і належать до організованих злочинних угруповань або злочинних організацій, у тому числі за ознаками національного або етнічного походження її учасників; громадяни України, які зазнали кримінального покарання за межами України; громадяни України, які визнані винними у вчиненні злочину і до яких судами інших держав застосовані відповідні покарання.

Облік затриманих осіб у порядку ст. 208 КПК, якщо особу доставляють до ОВС на підставі виконання ухвали слідчого судді, суду про затримання з метою приводу, відомості обліковуються за іншою підставою. Це можуть бути випадки, коли підозрюваному змінюється запобіжний захід, наприклад з особистого зобов'язання на домашній арешт за невиконання покладених на нього обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України. Також обліковуються особи, щодо яких застосування затримання в порядку ст. 208 КПК України неможливо (наприклад, особа зізналась у вчиненні злочину через деякий час), та в кримінальному провадженні щодо нього участь захисника, відповідно до ст. 52 КПК України, є обов'язковою і слідчий у зв'язку з цим інформує Центр безоплатної вторинної правової допомоги, про що робить відповідний запис у журналі інформування центрів. Стосовно такої особи ініціюється питання про обрання запобіжного заходу. Після винесення слідчим суддею, судом відповідної ухвали (крім обрання тримання під вартою) оперативний черговий обліковує відомості за зазначеною підставою.

Облік осіб у зв'язку з розшуком підозрюваного, затриманих за цією підставою здійснюється у випадку затримання особи (підозрюваного), яка перебувала в розшуку. За цією ж підставою вносяться відомості, якщо особу затримано на підставі ухвали суду про розшук обвинуваченого.

Облік осіб, щодо яких обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою, затриманих за цією підставою здійснюється, якщо затримання в порядку ст. 208 КПК України не застосовувалось, відомості щодо неї як затриманої не обліковувались в ІП «Єдиний облік» і стосовно неї є ухвала слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

За цією ж підставою здійснюється облік, коли до особи вже застосовувалось затримання в порядку ст. 208 КПК України і у зв'язку з невиконанням покладених на неї обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України, перед судом ініціюється питання про зміну вже обраного запобіжного заходу на тримання під вартою. За таких умов після винесення ухвали слідчого судді, суду про обрання підозрюваному запобіжного заходу у виді тримання під вартою, перед поміщенням особи до місця попереднього ув'язнення складається протокол затримання особи, і відомості про неї обліковуються за вище зазначеною підставою.

Облік осіб, до яких запобіжний захід вже обрано, або особа відбуває покарання в місцях позбавлення волі, затриманих за цією підставою, здійснюється в разі надходження до ОВС зізнання про вчинене кримінальне правопорушення від особи, яка перебуває в місцях попереднього ув'язнення (обрано запобіжний захід — тримання під вартою), місцях позбавлення волі (відбуває покарання), а також якщо щодо неї обрано запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою, та інформування Центрів щодо неї не вимагається законодавством. Програма цю підставу не обліковує, так як випадків інформування Центру щодо цієї інформації немає.

Даний облік призначений для інформаційного забезпечення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, які проводяться підрозділами ОВС та іншими правоохоронними органами.

ІІІ «Розшук».

Облік осіб, об'явлених у загальнодержавний та міжнародний розшук, призначений для забезпечення заходів загальнодержавного та міжнародного розшуку.

Ведення обліків ІІІ «Розшук» здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства, щодо розшуку:

а) осіб, які переховуються від органів досудового розслідування і суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, та в інших випадках, передбачених Законами України;

б) осіб, які пропали без вісти;

в) невідомих хворих (дітей), які не в змозі надати інформацію про себе в силу хвороби (малолітнього віку) або цього не бажають;

г) невідомих трупів;

д) осіб, які розшуковуються правоохоронними органами країн СНД, держав-членів Інтерполу¹.

Інформація каналами електронної пошти (із впровадженням корпоративної мережі та єдиної технології обробки даних ця інформація надходить з територіальних підрозділів у прямому автоматичному режимі) надходить до ДІАЗ, узагальнюється та розсилається в управління (відділи, сектори) інформаційних технологій ГУМВС, УМВС України та міськрайвідділи. Таким чином, кожна регіональна та територіальна інформаційна служба України має загальний масив інформації про осіб, оголошених у розшук. Концентрація інформації про розшукові справи в ДІАЗ МВС України дозволяє вчасно передавати інформацію до Міждержавного інформаційного банку (МІБ) країн СНД (ГІАЦ МВС РФ), МОКП Інтерполу для обробки авторизованими користувачами — працівниками Робочого Апарату Укрбюро Інтерполу в Україні і стежити за передорученням розшуку. Головним завданням ППС «Розшук» є обробка інформації та встановлення осіб, оголошених у розшук².

Створення автоматизованої інформаційної підсистеми «Розшук» забезпечило ОВС інформацією відносно розшукуваних злочинців та безвісти зниклих осіб, а також проведення в автоматизованому режимі пізнавальних заходів на розшукуваних осіб та підготовки статистичної інформації.

Формування ПП «Розшук» здійснюється безпосередньо співробітниками УІАЗ УМВС.

При оголошенні у розшук злочинців, співробітник ОВС заводить оперативно-розшукову або розшукову справу, водночас в обов'язковому порядку заповнює розшукові картки, інформаційно-статистичну, інформаційну та пізнавальну картку з фотографією розшукуваного і направляє вказані матеріали до УІАЗ УМВС для подальшої постановки в інтегрований банк даних до АІС «Розшук», АІС «Пізнання» та АІС «АРГУС».

¹ Наказ МВС України від 26.11.2012 № 1084 ДСК «Про затвердження змін до Інструкції з організації розшуку обвинувачених, підсудних осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невідомих трупів».

² Хахановський, В. Г. Проблеми теорії і практики криміналістичної інформатики [Текст]: монографія / В. Г. Хахановський. — К., 2010. — С. 127.

У обов'язковому порядку відомості щодо всіх паспортних документів розшукуваної (безвісти зниклої) особи уносяться до ІІ «Втрачені документи».

Для підтримки в актуальному стані автоматизованих обліків, а також уникнення розбіжностей обліків АІС «Розшук» та АІС «Статистика 2012», разом з матеріалами на оголошення у розшук осіб в обов'язковому порядку надаються статистичні картки Ф.1.1 та Ф.3. Також, щомісячно проводяться звіряння обліків розшукуваних злочинців, які оголошені у розшук судами, шляхом звіряння обліків АІС «Розшук» з інформацією, яка надається судами області.

ІІ «Пізнання». Ведення обліків ІІ «Пізнання» здійснюється відповідно до вимог законодавства, які регламентують в органах внутрішніх справ організацію розшуку безвісно зниклих осіб, встановлення осіб невіданих трупів та інших категорій осіб, що розшуковуються.

Обліку в ІІ «Пізнання» підлягають відомості щодо безвісно зниклих осіб, встановлення осіб невіданих трупів.

При оголошенні в розшук або затримані особи відповідні посадові особи органів внутрішніх справ в обов'язковому порядку заповнюють пізнавальні картки на безвісти зниклих осіб, невіданих трупи, невіданих хворих, осіб без постійного місця проживання, безпритульних дітей, злочинців, які переховуються від правоохоронних та судових органів та надають їх до УІАЗ ГУМВС.

Співробітники УІАЗ ГУМВС щоденно проводять упізнавальні заходи щодо встановлення особистості невіданих трупів громадян з масивом обліків осіб, що безвісно зникли, та осіб інших категорій обліку. При виявленні подібності осіб, які розшуковуються, встановлення особи невіданих трупів та невіданих хворих обов'язково повідомляють ініціаторів розшуку про результати перевірки по ІІ «Пізнання».

ІІІ «Річ». Обліку в ІІІ «Річ» підлягають відомості щодо речей, викрадених, вилучених з ознаками підробки, заборонених або обмежених в обороті у фізичних осіб, безхазайних, що знайдено або вилучено із камер схову вокзалів, портів, аеропортів, зданих до ОВС: речі, які мають індивідуальні заводські (фабричні) номери; культурні цінності — об'єкти матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення.

Узяття на облік речей виконується виключно в ОВС за місцем реєстрації заяви (повідомлення, матеріалу). Узяття на облік номерної речі, цінного папера без індивідуального заводського (фабричного) номера, а

щодо мобільного телефону без номера ІМЕІ, до АРМ «Номерна річ» — забороняється.

Відомості щодо викрадених (вилучених) речей, які не підлягають обліку в ІП «Річ», вносяться до розділу «Речі» ІП «СО» в ОВС за місцем реєстрації заяви (повідомлення, рапорту).

Облік викрадених та вилучених номерних речей та документів здійснюється з метою забезпечення розшуку викрадених, встановлення належності вилучених речей та документів, що мають індивідуальні номери, сприяння в розкритті кримінальних правопорушень, пов'язаних з їх викраденням.

Взяття на облік АРМ «Антикваріат» культурних цінностей виконується тільки на підставі (підтвердження) офіційного документа, який підтверджує її належність до об'єктів матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення.

Облік викрадених предметів, які мають культурну (історичну, наукову, художню) цінність, призначений для їх розшуку, сприяння в розкритті злочинів, пов'язаних з їх викраденням.

ІП «Угон».

Обліку в ІП «Угон» підлягають відомості щодо транспортних засобів які розшуковуються, а також виявлених безхазяйних, зокрема викрадених та втрачених державних номерних знаків транспортних засобів (далі — ТЗ):

- ТЗ, які розшуковуються (незаконне заволодіння: з застосуванням насильства або погрозою його застосування, таємне, шляхом обману);
- ТЗ, які розшуковуються у зв'язку з безвісним зникненням особи разом з цим ТЗ;
- викрадені, утрачені державні номерні знаки ТЗ;
- безхазяйні ТЗ;
- ТЗ, які розшуковуються правоохоронними органами країн СНД, держав-членів Інтерполу.

Відомості до ІП «Угон» вносяться тільки авторизованими користувачами — працівниками ЧЧ ОВС та УДАІ (ВДАІ) ГУМВС, УМВС згідно із загальним порядком формування інформаційних ресурсів ІП ІПС.

Взяття на облік ТЗ виконується виключно в ОВС за місцем реєстрації заяви (повідомлення, рапорту).

Первинні відомості щодо викрадених (виявлених) ТЗ упродовж години з моменту отримання повідомлення вносяться до ІП «СО», ІП «Угон», про що негайно в автоматизованому режимі каналами електро-

ної пошти інформуються оперативні чергові УДАІ (ВДАІ) ГУМВС, УМВС та ЧЧ ГУМВС, УМВС.

Працівники добового наряду УДАІ (ВДАІ) ГУМВС, УМВС протягом 30 хвилин після отримання повідомлення перевіряють за картотечними обліками реєстраційно-екзаменаційних підрозділів ДАІ достовірність внесених до ІП «ЄО» та ІП «Угон» відомостей щодо ТЗ і його власника. У разі наявності неповних даних та/або виявлення розбіжностей авторизований користувач — працівник УДАІ (ВДАІ) ГУМВС, УМВС вносить коригування до електронної картки ІП «Угон», проводить її підтвердження та повідомляє ЧЧ ОВС про необхідність внесення доповнень (коригувань) до електронної картки ІП «ЄО».

Якщо звірення потребує міжміського зв'язку, то підтвердження електронної картки проводиться протягом години після отримання необхідних відомостей щодо ТЗ.

Відомості щодо ТЗ, які розшуковуються правоохоронними органами країн СНД, вносяться в ІП «Угон» в автоматизованому режимі (отримуються в електронному виді з ГІАЦ МВС РФ та обробляються адміністратором ІПС центрального вузла).

ЧЧ ОВС упродовж однієї години повідомляє УДАІ (ВДАІ) ГУМВС, УМВС та ЧЧ ГУМВС, УМВС щодо виявленого (знайденого) ТЗ, а також указує: хто надав матеріали для зняття ТЗ з обліку та дані цього ТЗ (державний номер, марка, колір, номер двигуна, кузова, шасі).

УДАІ (ВДАІ) ГУМВС, УМВС протягом 30 хвилин після отримання повідомлення уточнює наявність та відповідність відомостей щодо виявленого ТЗ в ІП «Угон» з ІП «ЄО» та підтверджує зняття ТЗ з обліку.

Облік розшукуваних транспортних засобів призначений для забезпечення їх розшуку та сприяння в розслідуванні кримінальних правопорушень.

ІП «Кримінальна зброя». В ІП «Кримінальна зброя» обліку підлягають відомості щодо зброї, викраденої, утраченої, знайденої, зданої до ОВС, вилученої працівниками ОВС із числа тієї, що незаконно зберігалася, незалежно від її технічного стану, що має індивідуальні заводські (фабричні) номери або номери деталей: нарізної, комбінованої, гладкоствольної, газової, пневматичної, холодної, пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, яка розшукується (знайдена, вилучена) правоохоронними органами країн-учасниць СНД.

Відомості щодо втрати (викрадення, вилучення, знайдення) зброї та її власника (особи, у якої вилучено зброю) вносяться до електронної

картки ІІ «Кримінальна зброя» на підставі матеріалів, зібраних та наданих виконавцем до ЧЧ ОВС протягом доби з моменту їх отримання.

Внесення відомостей без індивідуального заводського (фабричного) номера зброї до ІІ «Кримінальна зброя» забороняється.

Відомості щодо зброї, які не підлягають обліку в ІІ «Кримінальна зброя», вносяться до розділу «Речі» ІІ «ЄО» в ОВС за місцем реєстрації заяви (повідомлення, матеріалу).

Даний облік призначений для забезпечення розшуку втраченої (вкраденої, загубленої), встановлення належності виявленої (вилученої, знайденої, добровільно зданої) зброї.

ІІІ «Зареєстрована зброя». В ІІІ «Зареєстрована зброя» підлягають відомості щодо зброї, що має серії та індивідуальні заводські (фабричні) номери, перебуває в користуванні громадян, підприємств, установ, організацій, господарських об'єднань, яким надано відповідно до законодавства дозвіл на її придбання, зберігання, носіння, перевезення, та яка обліковується підрозділами дозвільної системи ОВС (постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576 «Про затвердження Положення про дозвільну систему»): нарізної, комбінованої, гладко ствольної, газової, пневматичної, холодної, пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії.

Використання даної підсистеми надає можливість моніторингу та відстеження в автоматизованому режимі терміни перереєстрації зброї, власників зброї, які порушують чинне законодавство, та у яких треба вилучити зброю, інформаційного обміну між підрозділами ДІАЗ (УІАЗ) і НДЕКЦ при розкритті кримінальних правопорушень, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї, а також виявлення серед осіб, на яких зареєстрована вогнепальна зброя, осіб, які притягуються до кримінальної, адміністративної відповідальності та якщо на таких осіб у ІБНД є інформація про наявність категорії «наркоман» або «споживач наркотиків».

Крім того, частина інформації про зброю надходить також з інших інформаційних підсистем. Наприклад, у ІІІ «Статистика 2012» містяться дані про осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності та раніше засуджені за статтями КК України за незаконний обіг зброї, в ІІІ «Єдиний облік» та «Злочин» концентруються дані про нерозкриті злочини, що вчинені із використанням вогнепальної зброї. Інформаційно-пошукова система «Оріон» призначена для обробки, накопичення та аналізу оперативної інформації відносно осіб, які готують чи вчинили

тяжкі злочини з використанням вогнепальної зброї або вибухівки і проходять по справах оперативного обліку та за повідомленнями негласного апарату і представляють оперативний інтерес для інших ОВС України.

Практика боротьби з незаконним обігом зброї переконливо свідчить, що без використання відомостей, які містяться в різних інформаційних системах, гласні та негласні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень даної категорії, не дають належного результату. Латентний характер цих злочинів породжує дефіцит інформації не лише про осіб, які їх скоїли, але й самих фактах злочинних проявів, викликає потребу вивчення різних відомостей, що відображають основні тенденції оперативної обстановки в цій сфері.

Однією з причин слабкості інформаційного забезпечення є відомча роз'єднаність. Зброя, яка стоїть на озброєнні Міністерства оборони, не підлягає реєстрації в інформаційних системах МВС, у той самий час умови її зберігання в зазначеному відомстві створює певні передумови для активного викрадення. З іншого боку, негативно впливає на роботу АІС «Зареєстрована зброя» та «Кримінальна зброя» незадовільна інформаційна взаємодія між ДІАЗ та УІАЗ МВС, ГУМВС, УМВС.

Таким чином, існує нагальна потреба об'єднання існуючих АІС в інтегровану комплексну багаторівневу базу з інформаційно-аналітичного забезпечення розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї. Це дозволить не тільки здійснювати накопичення інформації про події, предмету та осіб, а й дозволить проводити їх аналіз, у тому числі за однорідними константними та перемінними ознаками злочинів, вчинених аналогічним способом, відслідковувати канали його розповсюдження, встановлювати злочинні групи, що займаються незаконним обігом зброї, а також наявність їх міжрегіональних та міжнародних зв'язків, ступінь озброєності організованих структур.

ІІІ «Адміністративне правопорушення». Ведення обліків ІІІ «Адміністративне правопорушення» («Апра») здійснюється відповідно до вимог законодавства, які регламентують функціонування в органах внутрішніх справ обліків адміністративних правопорушень¹.

¹ Інструкція з обліку адміністративних правопорушень: затверджена Наказом МВС України від 07.11.2012 № 1017.

В ІІ «Апра» обліку підлягають відомості щодо зареєстрованих в ОВС адміністративних правопорушень, за матеріалами яких уповноваженими на те працівниками ОВС складено протоколи про адміністративні правопорушення.

Облік адміністративних правопорушень у системі ОВС здійснюється у тому числі для надання інформації на запити в процесі проведення спеціальних перевірок щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних з виконанням функцій держави та органів місцевого самоврядування, відповідно до Указу Президента України від 25 січня 2012 року № 33 «Про порядок організації проведення спеціальної перевірки відомостей щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування», а також для перевірок щодо осіб, які вчинили адміністративні правопорушення повторно, та для формування статистичної звітності.

Внесення відомостей щодо порушень Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306, до ІІ «Апра» ІІС виконується підрозділами ДАІ МВС.

Унесення фотозображення, опис зовнішності та особливих прикмет осіб, яких доставлено до ОВС (пункту міліції у місці проведення спортивних або інших масових заходів) за вчинення адміністративних правопорушень до ІІ «Доставлені до ЧЧ ОВС» та «Пізнання» здійснюються відповідно до викладених раніше вимог.

ІІ «Електронний рапорт». Обліку в ІІ «Електронний рапорт» підлягають відомості, які було отримано працівниками ОВС у процесі виконання ними своїх службових обов'язків або під час проведення гласних оперативно-розшукових заходів від громадян і посадових осіб (без розкриття джерела інформації і тільки відкритого характеру):

- а) щодо подій, правопорушень, причетних до них осіб, пов'язаних з:
- незаконним вживанням, виробництвом, виготовленням, зберіганням, збутом наркотичних засобів або психотропних речовин, вирощуванням нарковміщуючих рослин;
 - виготовленням, зберіганням, реалізацією речей, предметів та речовин, заборонених або обмежених в обігу;
 - зберіганням та збутом краденого;
 - розукомплектуванням ТЗ;
 - незаконним перебуванням іноземців та осіб без громадянства в Україні;
 - місцями концентрації криміногенних осіб, дітей-правопорушників, дітей-бродяг;

— місцями розпусти, притонами;

б) інформація, отримана від правоохоронних органів інших держав, щодо правопорушень, скоєних на території цих держав, та причетних до них осіб;

в) інша інформація, яка може сприяти розкриттю злочинів, попередженню та профілактиці правопорушень.

ІІІ «Корупція». Ведення обліків ІІІ «Корупція» здійснюється відповідно до вимог законодавства, які регламентують функціонування в ОВС обліків корупційних правопорушень.

В ІІІ «Корупція» обліку підлягають відомості щодо зареєстрованих кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень та осіб, які їх учинили.

Інформаційна система «Статистика 2012»

Інформаційна система «Статистика 2012» забезпечує керівництво МВС України, структурні підрозділи МВС України, інші правоохоронні органи статистичною інформацією. Формує статистичну звітність про стан злочинності та результати профілактичної оперативно-розшукової, слідчої та адміністративної діяльності ОВС України; забезпечує збирання і обробку статистичної інформації з усіх напрямів службової діяльності.

Порядок обліку кримінальних правопорушень визначає облік в органах внутрішніх справ кримінальних правопорушень, осіб, які їх учинили або підозрюються в їх учиненні, досудове розслідування за якими здійснюється слідчими органів внутрішніх справ.

Порядок діє до визначення механізму обміну інформацією, що міститься в Єдиному реєстрі досудових розслідувань та базах даних органів внутрішніх справ.

Порядок ґрунтується на Положенні про порядок ведення ЄРДР, затвердженому за погодженням з Міністерством внутрішніх справ, Службою безпеки, Державною податковою службою України наказом Генерального прокурора України від 17.08.2012 № 69.

Облік кримінальних правопорушень забезпечується шляхом заповнення документів первинного обліку, зазначених у додатках 1-4 до Положення, та подальшому внесенні даних цих документів до Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ України.

Основа єдиного обліку кримінальних правопорушень ґрунтується на реєстрації:

— кримінальних правопорушень на момент початку кримінального провадження;

- кримінального правопорушення, за яким особі, які його вчинили, повідомлено про підозру;
- кримінального провадження з моменту його початку та прийняття по ньому рішень;
- особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Єдина система обліку кримінальних правопорушень та осіб, які їх вчинили, визначає такі форми облікових документів:

- статистична картка на виявлене кримінальне правопорушення;
- статистична картка про наслідки досудового розслідування кримінального правопорушення;
- статистична картка про заподіяні збитки, результати відшкодування та вилучення предметів злочинної діяльності;
- статистична картка на особу, яка вчинила кримінальне правопорушення;
- статистична картка про рух кримінального провадження;
- статистична картка на кримінальне правопорушення, за вчинення якого особі повідомлено про підозру;
- алфавітна картка на особу, яка притягається до відповідальності як підозрювана за вчинення кримінального правопорушення;
- талон-повідомлення про прийняття до розгляду кримінального провадження судом;
- довідка про наслідки розгляду кримінального провадження судом;
- єдиний реєстр досудових розслідувань;
- журнал обліку статистичних карток.

Слідчий ОВС після внесення відомостей про кримінальні правопорушення, осіб, які їх учинили або підозрюються в їх учиненні, до ЄРДР або редагування цих відомостей у ньому не пізніше доби, за виключенням святкових і вихідних днів, заповнює (роздруковує з Реєстру) відповідні документи первинного обліку (реквізити яких підлягали введенню або коригуванню) та завіряє їх своїм підписом.

У разі отримання матеріалів досудового розслідування з іншого правоохоронного органу заповненню (друку з Реєстру) підлягають усі наявні документи первинного обліку.

Завірені документи первинного обліку впродовж 24 годин передаються слідчим працівникові інформаційно-аналітичного підрозділу, про що вносяться відповідні відомості до журналу обліку статистичних карток.

Працівник інформаційно-аналітичного підрозділу впродовж 24 годин уносить відомості, що містяться в отриманих документах первинного обліку, до ІПС ОВС.

На підставі відомостей, внесених до ІПС ОВС, забезпечується формування оперативних та довідкових обліків, здійснюється аналіз стану криміногенної обстановки та результатів роботи підрозділів органів внутрішніх справ щодо протидії злочинності¹.

Таким чином, в складі ДІАЗ (УІАЗ) вже створено кілька десятків баз даних, спрямованих на вирішення задач МВС. Основна проблема сучасного етапу полягає вже не в тому, щоб зібрати й накопичити дані, а в тому, щоб у найкоротші строки провести якісний аналіз розрізнених фактів, виявити корисну інформацію, а також підготувати на її основі рішення, спрямоване на виявлення або розкриття конкретного кримінального правопорушення.

Ефективність впровадження інформаційно-пошукових систем, орієнтованих на професійні потреби співробітників низової ланки, які розроблені у різних регіонах України, підтверджують приклади регіональних ІПС — АІПС «АРМОР», «СОВА», «АРГУС» (Луганська область); АІПС «Кримінал» (Донецька область), автоматизована інформаційна аналітична система об'єднаних баз даних «Немезіда» (Львівська область).

Результативність використання зазначених АІПС забезпечується впровадженням у розробку сучасних інформаційних технологій інтелектуального аналізу даних:

- оперативного аналізу даних (OLAP-системи);
- пошуку та інтелектуального вибору даних (Data Mining);
- ділових інтелектуальних технологій BIS;
- інтелектуального аналізу текстової інформації.

Наприклад, аналітичні системи OLAP забезпечують:

- аналіз інформації по багатьох параметрах (наприклад, час події, її місцезосташування, характеристика події, додаткові дані тощо);
- довільні зрізи даних за найменуванням, що обираються з внутрішніх та зовнішніх джерел (наприклад, за видом злочинів);
- виконання аналітичних операцій з використанням статистичних та інших методів.

Засоби Data Mining відрізняються від засобів OLAP тим, що замість перевірки передбачуваних користувачем взаємозалежностей, вони на

¹ Доручення МВС України від 20.11.2012 № 18065/Зр «Про організацію обліку кримінальних правопорушень»; Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: затверджена Наказом МВС України від 19.11.2012 № 1050; Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: затверджене за погодженням з МВС, Службою безпеки, Державною податковою службою України наказом Генерального прокурора України від 17.08.2012 № 69.

основі наявних даних самі можуть створювати моделі, що дозволяють якісно оцінити ступінь впливу різних досліджуваних факторів на задану властивість. Крім того, засоби Data Mining дозволяють виробляти нові гіпотези щодо характеру невідомих, але реально існуючих відносин у даних.

Таким чином, основними завданнями інтелектуального аналізу є:

— виявлення взаємозалежностей, причинно-наслідкових зв'язків, асоціацій та аналогій, визначення значень факторів часу, локалізація подій або явищ за місцем;

— класифікація подій та ситуацій, визначення профілів різних факторів;

— прогнозування ходу процесів, подій¹.

Головним завданням аналітичних інформаційних систем, що використовуються в ОВС є виявлення закономірностей в досліджуваних процесах, взаємозв'язків та взаємовпливу різних факторів, пошук великих «незвичних» відхилень, прогнозування ходу різних процесів у правоохоронній області.

На прикладі впровадження регіональних ІПС, орієнтованих на професійні потреби співробітників низової ланки при розслідуванні конкретних кримінальних правопорушень, можна стверджувати, що вони мають більшу ефективність і потенціал підвищення аналітичної роботи, ніж загальнодержавна ІПС.

Досвід розробки інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності, накопичений фахівцями УІАЗ окремих областей України становить безперечний інтерес для розкриття кримінальних правопорушень.

Зокрема, ІАІС «Немезіда» (УМВС України в Львівській області) об'єднує розрізнені галузеві та відомчі інформаційно-пошукові системи та банки даних у єдине ціле і забезпечує видачу об'єднаної інформації щодо об'єкта, який перевіряється.

На прикладі впровадження регіональних ІПС, орієнтованих на професійні потреби співробітників низової ланки при розслідуванні конкретних кримінальних правопорушень, можна стверджувати, що вони мають більшу ефективність і потенціал підвищення аналітичної роботи, ніж загальнодержавна ІПС.

¹ Див.: Алипов А. С. Географические системы поддержки принятия решений как инструмент раскрытия и профилактики преступлений [Текст] / А. С. Алипов, В. В. Баранов // Информационные технологии в ОРД. — М., 2011. — С. 255-260.

Відмінною рисою ААІС «СОВА», «ОРІОН-СОВА» (ГУМВС України в Луганській області) «СОВА» є вибір оптимального рівня інтеграції в єдиний інформаційний масив усіх наявних в УІАЗ ГУМВС відомчих інформаційних ресурсів, а також баз даних інших відомств (Державної міграційної служби, Державної прикордонної служби, Міністерства доходів), мета якої полягає не тільки у визначенні зв'язків між одиницями інформації, але й у встановленні причин таких зв'язків. У цій інформаційно-аналітичній системі реалізуються функції візуального подання результатів аналізу даних, у вигляді логічно структурованого досье, відображення зв'язків об'єкта у вигляді графічної схеми (ТВАД-технології), аналіз інформації з використанням ГІС-технологій та інших способів структурування вихідної інформації, виявлення подібності злочинів та об'єднання їх у серію¹.

В автоматизованій аналітично-інформаційній системі «АРГУС» реалізовано функції ідентифікації особи за ознаками зовнішності. Вона створює умови для встановлення осіб невідомих трупів, розшуку безвісти зниклих, перевірки та встановлення установочних даних на осіб, що їх приховують, а також ідентифікації злочинців за їх зображеннями у відеопотоці, що надходить у реальному часі.

У зазначеній системі реалізовано технології ідентифікації особи за однією з груп біометричних параметрів, а саме — за ознаками зовнішності обличчя.

Як первинні джерела біометричних шаблонів бази даних системи «АРГУС» можуть виступати: фотографія портретного типу (для подальшого сканування); фотопортрет особи, поданий у цифровому вигляді (графічний файл); цифровий «відео потік» (окремий фрагмент у вигляді медіафайлу, або відеосигнал, що надходить у реальному часі).

Однією з головних функцій системи «АРГУС» є здійснення процесу «кодування» вихідного файлу зображення особи (уже наявного в БНД, або вперше отриманого в результаті цифрової фото (відео-) зйомки або сканування фотографії). Результуючий файл (біометричний шаблон), представлений в особливому векторному форматі, безпосередньо пов'язаний з фотозображенням конкретного об'єкта БНД, і надалі використовується системою «АРГУС» для виконання

¹ Див.: Назарик, В. В. Использование современных компьютерных информационных систем при предупреждении и раскрытии преступлений / В. В. Назарик, В. В. Кукушкин, Р. А. Титков // Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. Спеціальний випуск. — 2011. — № 3. — С. 201; Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності: монографія / [В. А. Буржинський, В. С. Гусласький, В. М. Єрмоленко, Ю. О. Задорожний та ін.]. — Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. — С. 71.

функцій верифікації або ідентифікації статичних образів або цифрових відеопотоків.

Як базові носії інформації про певну особу система використовує фотографічні зображення з масивів ІБнД, а також фрагменти відеозапису. Зазначена фототека має нерозривний зв'язок з іншими атрибутами конкретної фізичної особи, та у сукупності створює детальну структуру безпосередніх зв'язків всіх об'єктів обліку. Ідентифікація відбувається за методикою, що використовується в портретній експертизі. Програма в автоматизованому режимі обробляє введені зображення, описує їх, виділяючи розташування й форму очей, зіниць, ширину перенісся, вилиць, губ тощо. Також в автоматичному режимі відбувається і порівняння з іншими зображеннями, що вводяться в систему.

АІС «Кристал» забезпечує вирішення комплексу завдань з формування, аналізу й контролю інформаційного масиву, який містить відомості про кримінальні правопорушення та осіб, які їх вчинили.

АІС «Парус» призначена для автоматизації збирання, накопичення, аналізу та узагальнення різних статистичних показників з метою своєчасної всебічної оцінки службової діяльності ОВС ГУМВС України в Луганській області¹.

Отже, важливим засобом інформаційно-аналітичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів є спеціалізовані інформаційні системи, котрі реалізують спеціальні технології активного інформаційного пошуку.

2.2. Інформаційні системи підрозділів Експертної служби МВС України

Значна кількість інформаційних систем, що створені та функціонують у підрозділах експертної служби МВС України, мають пряме цільове призначення — сприяти розслідуванню кримінальних проваджень, тобто відносяться до категорії криміналістичних. Загалом усі криміналістичні обліки експертної служби МВС України можна поділити на дві групи.

¹ Современное оружие сотрудников органов внутренних дел: информационные технологии как ответ на вызовы времени [Текст]: практ. пособ. / Ю. А. Задорожный, Б. Г. Розовский, Я. М. Дымарский и др. / Отв. ред. В. М. Комарницкий. — Луганск: РИО ЛГУВД им. Э.А. Дидоренко, 2012. — С. 6.

Першу групу складають обліки оперативно-пошукового призначення, *другу* — довідково-допоміжні. Довідково-допоміжні обліки в Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України¹ називаються інформаційно-довідковими. У подальшому, щоб уникнути плутанини для їх позначення, нами буде використано назву, що наведена в інструкціях, хоча така класифікація здійснена в межах лише певної частини криміналістичних обліків без урахування всієї системи.

До масивів *оперативно-пошукових обліків* вміщуються сліди, утворені різноманітними об'єктами матеріального світу, які вони залишили під час взаємодії, що сталася в процесі вчинення злочину, як правило, вилучені при оглядах місця події чи при проведенні інших слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій. До них належать: дактилоскопічні, трасологічні та балістичні обліки, колекції слідів зламування, взуття, транспортних засобів, підроблених грошових знаків і пластикових платіжних карток, підроблених рецептів і бланків документів, колекції суб'єктивних портретів тощо. Ці обліки орієнтовані на створення умов для ідентифікації об'єктів за відображеннями (слідами) їх ознак та властивостей. Саме результати такої ідентифікації в разі позитивного висновку стають підґрунтям для встановлення факту присутності певної особи в певний час у певному місці. Також за ними можна встановити, що сліди, які було виявлено під час оглядів різних місць подій, залишені однією особою; про виконання нею певних записів; про застосування конкретного інструменту для зламу перешкоди; про те, що гільза чи куля вистріляна з конкретного екземпляру зброї тощо. Для здійснення перевірок за такими обліками виникає потреба залучати спеціалістів із дослідження саме тієї категорії властивостей об'єктів, які містяться в певному обліку. Це, своєю чергою й зумовило зосередження масивів кожного конкретного обліку в конкретному галузевому підрозділі експертної служби.

Потреба в накопиченні зразків для порівняння при проведенні експертиз, вирішення різних експертних задач (здійснення класифікації певних об'єктів, віднесення їх до тієї чи іншої категорії), а також у дидактичних цілях (набутті навичок спеціалістами експертної служби в роботі з певними об'єктами під час навчання), ініціювало створення *інформаційно-довідкових (довідково-допоміжних) обліків*.

¹ Затверджена Наказом МВС України від 10.09.2009 № 390.

Інформаційно-довідкові колекції призначені для використання об'єктів, уміщених до них, під час проведення експертних досліджень, створення науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи, підготовки орієнтовної інформації, узагальнення відомостей про причини й умови вчинення кримінальних та інших правопорушень з метою запобігання їм. Колекції формуються з об'єктів, що становлять інтерес для оперативно-службової, науково-дослідної та методичної діяльності, є речовими доказами в кримінальних провадженнях, провадження за якими закінчено і щодо яких є ухвала суду про їх уміщення до колекцій, а також об'єктів, отриманих від установ, організацій, підприємств незалежно від форми власності. Зазвичай це колекції чи каталоги зі зразками холодної та вогнепальної зброї, набойів та вибухових пристроїв, зразків грошей та бланків документів суворої звітності, зразків знарядь та інструментів, що використовувались злочинцями для зламу перешкод під час скоєння злочинів; фарного скла, а також інших об'єктів.

Сліди, об'єкти з певними слідами та інші об'єкти, що вміщуються до колекцій, реєструються в журналах реєстрації об'єктів, уміщених до оперативно-пошукової або інформаційно-довідкової колекцій.

За рівнем зосередження обліки експертної служби поділяються на центральні, обласні, місцеві та місцеві куцові.

Центральні обліки функціонують у Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України. **Обласні** — у науково-дослідних експертно-криміналістичних центрах при головних управліннях, управліннях МВС в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, ГУМВС, УМВС, управліннях МВС на залізничному транспорті. Масиви та бази даних оперативно-розшукових обліків даного рівня містять об'єкти та сліди, вилучені в ході оглядів місць подій за справами щодо злочинів, вчинених на території їх обслуговування, а також інформацію про відомі об'єкти, що становлять оперативний інтерес у вигляді відображень їхніх властивостей (дактилокарти з відбитками пальців, зразки почерку тощо). Також у них вміщуються об'єкти та сліди, надані для перевірки з ДНДЕКЦ та інших НДЕКЦ.

Місцеві обліки функціонують у підрозділах з експертно-криміналістичного забезпечення роботи міських, районних, лінійних органів внутрішніх справ. Масиви оперативно-розшукових обліків цього рівня комплектуються об'єктами та слідами, що вилучені в ході оглядів місць подій по кримінальним правопорушенням, провадженням за якими зу-

пинено, які вчинені на території, що обслуговують зазначені підрозділи, а також інформацією про відомі об'єкти, які становлять оперативний інтерес у вигляді відображень їхніх властивостей (дактилокарти з відбитками пальців, зразки почерку тощо). Крім того, у них вміщуються дактилокарти, сліди або інформація у вигляді фотознімків, опису тощо; про об'єкти, що розшукуються іншими органами; про злочинців-гастролерів для постійної перевірки, яка надходить з інших підрозділів.

Місцеві куцові обліки ведуться в підрозділах з експертно-криміналістичного забезпечення роботи міських, районних, лінійних органів внутрішніх справ та формуються з об'єктів (їх копій, зображень) та (або) відомостей про них, які надходять з двох або більше міських, районних, лінійних органів внутрішніх справ, що обслуговують суміжні території.

У підрозділах експертної служби МВС України функціонують такі криміналістичні обліки: трасологічний, дактилоскопічний, балістичний, холодної зброї, грошових знаків, бланків документів, цінних паперів та пластикових платіжних карток, осіб за ознаками зовнішності, вибухотехнічний, пожежно-технічний, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, людей за генетичними ознаками, записів голосів та мовлення осіб, ідентифікаційних позначень транспортних засобів та реквізитів документів (підписів, печаток, штампів), облік матеріалів, речовин та виробів.

Трасологічні обліки функціонують на центральному, обласному та місцевому рівнях. Вони складаються з:

а) оперативно-пошукових колекцій слідів взуття, рукавичок, знарядь зламу, транспортних засобів, які формуються з об'єктів-носіїв зі слідами, копій або зображень слідів взуття, рукавичок, знарядь зламу, транспортних засобів, вилучених під час ОМП, інших слідчих (розшукових) дій та негласних (розшукових) слідчих дій;

б) інформаційно-довідкових колекцій зразків знарядь зламу, запірних та запірно-пломбувальних пристроїв (їх копій, зображень або відомостей про них), а також відомостей про взуття, транспортні засоби, які формуються із зразків знарядь зламу, запірних та запірно-пломбувальних пристроїв, частин транспортних засобів (шини, фарне скло тощо), виробів масового виробництва (або зображень та відомостей про них).

У ДНДЕКЦ ведуться центральні оперативно-пошукові колекції слідів взуття, які формуються із зображень слідів взуття, вилучених при огляді місць: скоєння убивств, замахів на убивства; тяжких тілесних

ушкоджень, які спричинили смерть; звалтувань; розбійних нападів; пограбувань; вимагань; злочинів, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї, вибухових пристроїв та речовин, а також злочинів, коли ідентичні сліди вилучені з двох та більше місць їх учинення, які залишились нерозкритими.

Обласна та місцева оперативно-пошукові колекції формуються з об'єктів-носіїв зі слідами об'єктів, що їх утворили, та відомостей про місце їх вилучення, дослідження тощо. Якщо неможливо вилучити сам об'єкт, на якому були виявлені сліди, допускається вміщення в колекції їх копій або зображень.

Інформаційно-довідкові колекції формуються з натурних зразків взуття, інструментів, що використовувалися при зламуванні перешкод, частин автотранспорту, запірно-пломбувальних пристроїв та пломб, замків і ключів, виробів масового виробництва (їх копій, зображень), відомостей про них.

Облік слідів знарядь злому містить дві складові: колекцію слідів знарядь злому й інформаційну картотеку. Інформаційна картка на певний об'єкт містить вичерпну інформацію про час і місце вилучення сліду, кримінальне провадження, особу слідчого та спеціаліста. У картці містяться масштабні фотознімки слідів.

Колекції слідів знарядь злому сприяють:

— установленню факту використання одного знаряддя при вчиненні декількох злочинів (у різний час, на різних територіях);

— ідентифікації конкретного знаряддя злому, яким залишено сліди на місці події;

— узагальненню відомостей про різновиди інструментів і предметів, що застосовуються для зламування перешкод.

Облік слідів взуття. З використанням цієї категорії обліків можна вирішити такі завдання:

— установити факт залишення слідів одним і тим самим взуттям при вчиненні декількох злочинів (у різний час, на різних територіях);

— ідентифікувати взуття, що належить конкретній особі, за слідами, вилученими під час оглядів місця події.

Облік слідів транспортних засобів (протекторів шин). З метою встановлення транспортних засобів, які злочинці використовували під час скоєння злочинів, а також тих, що зникли з місця ДТП, котрі залишилися нерозкритими, у підрозділах НДЕКЦ на місцевому, кущовому та регіональному рівнях здійснюється облік слідів протекторів транспортних засобів.

Метою функціонування таких обліків є створення умов для:

- установлення фактів використання одних і тих самих транспортних засобів при вчиненні декількох злочинів (у різний час, на різних територіях);
- ідентифікації конкретних транспортних засобів (протекторів шин), що залишили сліди на місці події.

Дактилоскопичні обліки. У системі обліків, що функціонують у підрозділах експертної служби МВС України, важливе місце займають дактилоскопичні. Слід зауважити, що саме ці обліки одними з перших були покладені в основу початку облікової діяльності зазначених підрозділів. Вони традиційно обіймають перше місце серед засобів криміналістики, що безпосередньо сприяють розслідуванню злочинів. Дані обліки функціонують практично в усіх підрозділах експертної служби від найнижчої ланки, рівня міськрайліноргану, до ДНДЕКЦ. Принципово система дактилоскопичних обліків будується таким чином, що в кожному підрозділі концентрується інформація про осіб визначеної категорії, які проживають чи скоїли злочини на території, що обслуговується певним підрозділом, та слідів злочинів, скоєних в її межах. Однак урахування специфіки злочинності, деяких видів кримінальних правопорушень (у першу чергу тяжких та резонансних), специфічної діяльності окремих категорій злочинців (наприклад крадії-гастролери тощо) є підставою для внесення певних коректив до дактилоскопичних обліків.

У процесі їх функціонування відбувається постійний обмін дактилоскопичною інформацією, яка відобразилась як у слідах, так і на дактилокартах, між окремими підрозділами експертної служби. Особливо ефективним такий обмін стає при обміні між суміжними міськрайліноорганами. Однак практика свідчить, що в ряді випадків до розкриття злочинів приводить і обмін інформацією між органами, які розташовані на значних відстанях.

Перевірка за дактилоскопичним обліком слідів рук, вилучених під час огляду місць подій за фактами нерозкритих злочинів та безвісного зникнення осіб та дактилокарт невпізнаних трупів, безвісти зниклих осіб та осіб, підданих дактилоскопіюванню, здійснюється з метою:

- підтвердження (установлення) осіб, які раніше дактилоскопіювалися;
- установлення осіб невпізнаних трупів;
- установлення безвісти зниклих осіб;
- установлення осіб, які залишили сліди рук на місці вчинення нерозкритих злочинів;

— установлення фактів залишення однією особою слідів рук при вчиненні різних злочинів.

Перевірка слідів рук та дактилокарт за дактилоскопічним обліком проводиться працівниками ДНДЕКЦ, НДЕКЦ та їх структурних підрозділів виключно за письмовим запитом органів досудового слідства, оперативних підрозділів ОВС. Організація таких перевірок та оформлення їх результатів здійснюється відповідно до вимог наказу МВС від 11.09.2001 № 785.

Вилучені під час проведення огляду місця події сліди рук слідчий упродовж доби направляє запит за встановленою формою до експертного підрозділу з техніко-криміналістичного забезпечення роботи органів внутрішніх справ або НДЕКЦ для проведення перевірки їх за дактилоскопічним обліком Експертної служби. До запиту долучає сліди та дактилокарти потерпілих осіб.

Працівники підрозділів Експертної служби проводять перевірку слідів за дактилоскопічним обліком відповідно до встановлених вимог, після чого в письмовій формі інформують керівника слідчого підрозділу, у якому розслідується злочин, про результати перевірки.

Керівник слідчого підрозділу ОВС, отримавши інформацію НДЕКЦ про результати перевірки слідів рук, вилучених з місця події, за дактилоскопічним обліком, направляє її слідчому, який розслідує кримінальне провадження.

Слідчий місцькрайвідділу, отримавши інформацію про встановлення збігу слідів, вилучених під час огляду місця події з дактилокартою конкретної особи, або зі слідом, вилученим з іншого місця події, приєднує її до матеріалів кримінального провадження та вживає всіх можливих заходів щодо проведення перевірки, зокрема шляхом надання оперативним підрозділам відповідних доручень.

У випадку отримання інформації про встановлення тотожності слідів, вилучених з місця події, зі слідами, вилученими з інших місць подій, слідчий вживає заходів щодо перевірки причетності вказаної особи до вчинення зазначених злочинів.

На всіх рівнях дактилоскопічні обліки експертної служби МВС України складаються з двох картотек: *дактилокартотек* і *слідотек*. Причому, хоча в масивах (ручних ІС) і базах даних АДІС бази даних слідів і відбитків ведуться окремо (як підсистеми), функціонують вони в межах єдиної інформаційної системи, яка й називається **дактилоскопічним обліком**.

Дактилокартотеки містять масиви дактилокарт на осіб, затриманих за підозрою в скоєнні злочину, узятих під варту, яким повідомлено про

підозру в скоєнні злочину, тих, що підлягали адміністративному арешту, невпізнаних трупів, зниклих безвісти за наявності на них дактилокарти. Залежно від рівня зосередження масиви дактилокарт можуть бути систематизовані за обраною системою, яка визнана ефективною для конкретного органу. Зазвичай вони класифікуються за злочинною належністю (крадії, грабіжники, розбійники, вбивці, гвалтівники ін.), або за певною територією, за ділянками, населеними пунктами (поділ за територією характерний для невеликих масивів — сільських районів тощо). Усередині кожного виду чи територіальної одиниці дактилокарти певної категорії осіб, як правило, розташовуються в алфавітному порядку. Така систематизація сприяє пошуку дактилокарт на конкретну особу. Перевірка ж слідів або дактилокарт, що надійшли на перевірку, відбувається послідовно за повним масивом дактилокартотеки.

Слідотеки включають масиви **реєстраційних карт із зображеннями слідів рук і долонь**, що вилучені під час оглядів місць подій за фактами нерозкритих злочинів і зникнення осіб безвісти¹. Перед внесенням до слідотеки сліди підлягають реєстрації в журналі реєстрації слідів рук.

Вони складаються з **основних масивів та архівів**.

До *основного масиву* вміщуються фотокопії слідів рук, вилучених з місць вчинення нерозкритих злочинів, які:

- придатні для ідентифікації особи за висновком експерта;
- перевірені за дактилокартами осіб, які могли залишити сліди на місці події не у зв'язку з учиненням злочину (потерпілі, відвідувачі, працівники підприємства чи установи та ін.);
- перевірені за дактилокартотеками та за слідотеками.

Сюди ж вміщуються також сліди рук осіб, зниклих безвісти, які вилучені з їх помешкань і робочих місць, робота з якими проводиться на загальних підставах. Якщо встановлено, що зникла безвісти особа підлягала дактилоскопіюванню до зникнення (в Україні це переважно особи, що раніше були засуджені, підлягали адміністративному арешту тощо), то для взяття на централізований облік до ДНДЕКЦ направляється їй дактилокарта після отримання негативного результату відповідних перевірок за обласними дактилокартотеками НДЕКЦ, УІАЗ (ВІАЗ).

До *архіву* вміщуються копії слідів рук у разі, коли злочин розкрито, але належність слідів не встановлено. Термін їх зберігання — до закін-

¹ Див.: Інструкція про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України: Затверджена наказом МВС України від 11.09.2001 № 785. — П. 1.4.

чення строку давності притягнення особи до кримінальної відповідальності за видом злочину.

Порівняно з дактилокартотеками слідотеки, як правило, значно менші за обсягами масивів. І основний масив, і архів включають два підрозділи: сліди пальців рук і сліди долонь.

Сліди в слідотеках, як і в дактилокартотеках, також розташовуються залежно від місця знаходження конкретного обліку. На місцевому рівні (міськрайоргани) зазвичай достатньою є їх систематизація за датами надходження чи за певною територією, де було скоєно злочин (населеними пунктами), або злочинною належністю, окремо виділяються сліди за злочинами минулих років. На регіональному рівні сліди часто систематизуються за походженням (за підлеглими міськрайорганами), усередині картотеки вони розподіляються за злочинною належністю й датами скоєння злочинів. На рівні ДНДЕКЦ сліди групуються за злочинною належністю, причому до таких слідотек вміщуються сліди лише з тієї категорії злочинів, що вказані в Інструкції¹.

З метою забезпечення достовірності інформації та можливості її перевірки основні облікові одиниці дактилоскопічного обліку (дактилоскопічні карти та реєстраційні карти слідів) містять відомості про кримінальне провадження (номер, орган тощо), у процесі розслідування якого вилучено певні сліди, про експертизу (номер експертизи, дату, установу) та її результати, про осіб, котрі проводили певне дослідження, про дату, час і орган, де здійснювалося дактилоскопіювання, про осіб, які його здійснювали, установлювали особу того, хто підлягав дактилоскопіюванню, та іншу інформацію. Така інформація міститься як на звичайних паперових картках, так і в їх електронних аналогах. Відповідальність за достовірність інформації про особу, що вноситься в дактилокарту, та якість відбитків покладається на працівників, які проводять дактилоскопіювання.

Специфіка завдань, що стоять перед даною категорією обліків, зумовили і структуру їх будови. Практично всі дактилоскопічні обліки експертної служби мають однакову структуру: включають картотеку та слідотеку; для перевірки використовуються однакові методики та обладнання, а сьогодні програмно-апаратні комплекси — АДІС (автоматизовані дактилоскопічні інформаційні системи), «Сонда», «Дакто 2000» та ін. Якісний стрибок в розвитку цієї категорії обліків був зумовлений розробкою та впровадженням АДІС на всіх рівнях.

¹ Див.: Інструкція про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України: Затверджена наказом МВС України від 11.09.2001 № 785. — П. 3.1.1.

Початок автоматизації дактилоскопічних обліків відноситься до 60-х рр. Розробки почалися в США за ініціативою ФБР у кооперації з іншими установами. На створення першого покоління АДІС знадобилося десять років.

Розробка технології автоматизованої ідентифікації відбитків рук (Automated Identification System — AFIS) у США здійснювалося в рамках двох масштабних федеральних програм — програми Національного центру кримінальної інформації (National Crime Information Center) ФБР NCIC 2000 та програми «Комплексна автоматизована система ідентифікації відбитків пальців» (Integrated Automated Fingerprint Identification System — IAFIS).

У Німеччині в 1992 р. у Федеральному управлінні кримінальної поліції м. Вісбадена при відділенні пошуково-розшукової служби введено в експлуатацію перший етап автоматизованої ідентифікації відбитків пальців. Повністю систему було введено в кінці 1993 р. Біографічні дані в систему не вносяться. У випадку збігу особа встановлюється за допомогою D-номера, присвоєного в системі Inpol (система інформації та довідок для поліції у ФРН).

Аналогічно робота з впровадження АДІС ведеться у Франції, Чехії, Іспанії, Великій Британії.

Нині у світі існує декілька автоматизованих дактилоскопічних систем: «Морфо» — Франція, «Принтрак» — США, «NEC» — Японія, «Папілон» — Росія, «Сонда» — Росія, Україна, «Дакто-2000» — Білорусь, «Моно-Ліза» — Угорщина, «ДЕХ» — Росія.

У Радянському Союзі створенням засобів автоматизації обробки дактилоскопічної інформації стали займатися в кінці 60-х рр. XX ст. Це був період, коли в міністерствах внутрішніх справ СРСР та республік, а також управліннях країв і областей впроваджувалися численні інформаційно-пошукові системи. Так, у 70-х рр. було створено цілу низку зразків АДІС («Слід», «Точка», «Мекар» та ін.), які, як передбачалося, повинні були використовуватися в ОВС. Однак широкого впровадження вони не отримали. Основними причинами цього стали: замалий об'єм зовнішньої пам'яті, великий об'єм ручної роботи при кодуванні дактилоскопічного матеріалу тощо.

Усі монодактилоскопічні системи відрізнялися певним ступенем суб'єктивізму та відсутністю єдиного підходу. Вони були розраховані на невеликі масиви та високу інформативність слідів і відбитків, а тому мали низьку ефективність.

Однією з останніх робочих дактилоскопічних систем була розроблена в 1988 р. дактилоскопістами ВНДІ МВС СРСР інформаційно-пошукова система «Центр», яка забезпечувала залучення до процесу перевірки великої кількості слідів з масиву слідотеки, простоту кодування, можливість роботи за груповими слідами з використанням п'ятипальцевого підходу.

Початок процесу більш ефективного вирішення завдання автоматизації обліків експертно-криміналістичних підрозділів ОВС відноситься до кінця 1991 — початку 1992 р. У середині 1992 р. було виконано 15 вітчизняних розробок АДІС. Для визначення найбільш перспективних на базі ЕКЦ МВС Російської Федерації були організовані та проведені стендові випробування систем, за результатами яких було виділено чотири АДІС: «Sonda-плюс», «Папілон», «ДактоПро», «Пошук».

Роботі з впровадження АДІС в Україні здійснювалася поетапно, як і в США. Для створення державної автоматизованої дактилоскопічної уніфікованої пошукової системи у 2002 році Державним науково-дослідним експертно-криміналістичним центром (ДНДЕКЦ) разом з Департаментом інформаційних технологій (ДІТ) та Державним науково-дослідним інститутом (ДНДІ) МВС України було проведено тестування чотирьох АДІС, які вже використовувалися на той час у системі ОВС СНД. Перспективними для впровадження були визнані дві системи: «Дакто 2000» (Білорусь) та «Сонда» (Росія)¹.

Зазначені АДІС використовують передові технічні засоби в галузі зберігання та обробки даних — платформу Unix, СУБД Oracle. Введення дактилоскопічних зображень здійснюється з роздільною здатністю не менш 500 точок на дюйм. У програмних розробках використовуються унікальні методи в частині стискування та зберігання зображень відбитків та слідів. У системах використовуються чотири основних режиму ідентифікації.

Вихідними документами для АДІС є:

- 1) дактилоскопічна карта;
- 2) сповіщення про засудженого (арештованого);
- 3) картка зі слідами рук, вилучених з місця події.

Зазначимо основні правила та принципи функціонування АДІС.

¹ Чудінова, А. В. Досвід використання дактилоскопії в різних країнах світу, у тому числі різних країнах Європи [Текст]: інформаційний лист / А. В. Чудінова. — К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2011. — 19 с.

АДІС «Сонда» призначена для автоматизованого ведення дактилоскопічних обліків та дозволяє:

- вводити та зберігати в електронному вигляді масиви дактилокарт осіб;
- вводити та зберігати в електронному вигляді сліди, вилучені з місць правопорушень та дактилокарти невпізнаних осіб;
- проводити пошуки дактилокарт та слідів, що вводяться за масивами дактилокарт та слідів, які зберігаються в базі даних, з видаванням результатів у вигляді списку, упорядкованого за ступенем подібності дактилоскопічних ознак;
- проглядати результати пошуків та оформлювати їх у друкованому вигляді відповідно до вимог інструктивних документів.

Система виконує наступні функції:

- 1) введення дактилокарт з паперових носіїв за допомогою планшетного сканера або безпосередньо з підоблікованої особи за допомогою сканера пальцевої прокатки;
- 2) введення слідів пальців та долонь з паперових носіїв за допомогою пристрою відео введення або з графічних файлів формату BMP, JPG;
- 3) інтерактивне кодування відбитків та слідів; інтерактивне перекодування відбитків дактилокарт та слідів безпосередньо в базі;
- 4) коригування розставлення інтегральних ознак дактилокарт, виявлених після автоматичної класифікації (перша обробка);
- 5) зберігання дактилокарт, слідів та результатів пошуків (рекомендованих списків) у базі даних;
- 6) візуальне порівняння відбитків двох дактилокарт, сліду з дактилокартою або сліду зі слідом без попереднього запуску пошуків;
- 7) аналіз результатів пошуку — перегляд рекомендованих списків;
- 8) ручне та автоматизоване формування запитів на пошук «Карта-Карта», «Карта-Слід», «Слід-Карта», «Слід-Слід», «Слід-Долоня», «Долоня-Слід»;
- 9) об'єднання двох чи більше дактилокарт в одну з підбором найбільш інформативних відбитків пальців;
- 10) оформлення та друк фототаблиці («Слід-Карта», «Слід-Слід»);
- 11) друк копій дактилокарт та карток слідів;
- 12) імпорт та експорт дактилокарт та слідів для передачі в інші АДІС на електронних носіях, у тому числі у форматах ANSINIST;

¹ Кодування — це отримання математичної моделі описання візерунків. Така модель будується за скелетом візерунку. Таким чином, процес кодування, здебільшого, полягає в процедурах правильної побудови скелету.

13) обмін дактилоскопічною інформацією, проведення пошуків та отримання результатів віддаленої АДІС «Сонда» через електронну пошту або модемне з'єднання;

14) аналіз цілісності та відновлення бази даних.

АДІС «Сонда» працює під управління операційних систем Windows, а також використовує засоби Oracle.

База даних АДІС складається з автоматизованої дактилоскопічної картотеки та автоматизованої слідотеки. Архівний масив дактилокарт та слідів формується самостійно.

Програмне забезпечення АДІС здійснює проведення наступних видів пошуку:

- відбитків рук (нігтьових фаланг та долонь) осіб, які перевіряються, за автоматизованою дактилокартотекою — режим «карта-карта»;

- відбитків рук (нігтьових фаланг та долонь) осіб, які перевіряються, за автоматизованою слідотекою — режим «карта-слід»;

- слідів рук (нігтьових фаланг та долонь) вилучених з місць вчинення кримінальних правопорушень за автоматизованою дактилокартотекою — режим «слід-карта»;

- слідів рук (нігтьових фаланг та долонь), вилучених з місць вчинення кримінальних правопорушень за автоматизованою слідотекою — режим «слід-слід».

Пошук за масивами АДІС здійснюється автоматично при занесенні слідів або відбитків у базу даних: слідів рук — за базою слідів або відбитків у базу даних; відбитків рук — за базою відбитків та слідів рук. Результатами пошуків є рекомендовані списки кандидатів, упорядковані за ступенем подібності папілярних візерунків.

Накопичений упродовж ряду років досвід експлуатації АДІС у підрозділах експертної служби МВС України та аналіз практики розслідування кримінальних правопорушень дозволяє сьогодні чітко сформулювати завдання, вирішення яких покладається на центральні і регіональні АДІС:

- ідентифікація живих осіб і трупів з метою розслідування злочинів за масивами баз даних дактилоскопічних карток та латентних слідів пальців рук на основі наступних варіантів порівняння: «карта — карта», «карта — слід», «слід — карта»;

- встановлення особи недієздатних громадян, які не можуть повідомити про себе достовірні відомості з причини психічних розладів або інших причин у процесі порівняння «карта — карта»;

- встановлення фактів вчинення однією особою декількох злочинів у процесі порівняння «слід — слід»;
- встановлення фактів фальсифікації анкетних даних, заявлених про себе особами, на основі порівняння «карта — карта», «відбиток пальця — відповідний відбиток пальця на дактилокарті»;
- встановлення осіб, які знаходяться в міждержавному розшуку за вчинення злочинів, у ході міграційних процедур або при затриманні за тими чи іншими мотивами на основі порівняння «карта — карта»;
- встановлення факту вчинення кримінального правопорушення громадянами України на території інших держав, за відповідним запитом цієї держави, на основі порівняння «слід — карта»;
- встановлення причетності до вчинення кримінальних правопорушень іноземних громадян за запитами Інтерполу, правоохоронних органів інших держав на основі порівняння «карта — слід»;
- встановлення осіб категорії розшукуваних, поміщених у приймальники-розподільники системи МВС шляхом порівняння «карта — карта», «карта — слід»¹.

При введенні дактилокарт здійснюється: введення текстових даних облікованої особи і фотографій; введення зображень відбитків пальців з планшетного сканера з дактилокарт, зі сканера пальцевої прокатки фірми «Sonda» з «живого» пальця; перевірка на наявність введеної дактилокарти в базі даних за текстовими реквізитами; автоматична первинна обробка зображень, контроль і корекція оператором розстановки інтегральних характеристик²; автоматичне кодування зображень; автоматичне занесення машинного образу дактилокарти в базу даних з формуванням запиту на пошук у базі даних дактилокарт та слідів і з формуванням архівної дактилокарти.

При введенні слідів здійснюється: введення текстових даних картки слідів; перевірка на наявність введеної картки у БД за її номером; введення зображень слідів пальців рук з планшетного сканера з фотографії чи дактилоплівки, з пристроєм відеовведення; з файлу формату BMP, отриманого із зовнішнього джерела (цифрова фотокамера, відеовведення тощо); інтерактивне кодування слідів; автоматичне занесення слід-слідів і слід-картки; перегляд, коригування, знищення і друк зображень

¹ Боков, А. С. АДІС «Сонда» в Україні: задачі, досягнення, перспективи [Текст] / А. С. Боков, А. А. Трусов, Н. В. Чурилов // Использование дактилоскопической информации в раскрытии и расследовании преступлений: проблемы и пути совершенствования: Сб. матер. междунар. науч.-практ. конф. / ГНИЭКЦ МВД Украины. — К., 2005. — С. 181-184.

² Під інтегральною характеристикою розуміють три типи папілярного візерунку нігтьової фаланги пальця руки (дугу, петлю ліву або праву, завиток) та дельту.

При роботі з базою даних дактилокарт здійснюється: перегляд і коригування текстових даних; перегляд і знищення рекомендованих списків картка-сліди і картка-картки; об'єднання відбитків дактилокарт з автоматичним набором найбільш інформативних відбитків; перегляд, коригування і друкування дактилокарт; перекодування відбитка; формування запиту на пошук дактилокарти чи групи карт, на отримання архівних дактилокарт; вибірка підмасиву дактилокарт за сукупністю різних параметрів.

Система «Сонда» працює з такими об'єктами: відбиток пальця руки, слід пальця руки, відбиток долоні і слід долоні. Система автоматично визначає математичні ознаки із зображення об'єкта і формує з них математичний код об'єкта, за яким здійснюється автоматизований ідентифікаційний пошук¹.

Якісні сліди пальців рук, у яких чітко відобразилися папілярні лінії, як і дактилокарти, кодуються в автоматичному режимі. Якщо у вилучених з місця події слідах пальців рук папілярні лінії відобразилися нечітко або слід забруднений, доцільно проводити його кодування в ручному режимі.

Кодування сліду у формат АДІС здійснюється в наступному порядку:

1. Визначення і кодування загальних ознак.
 - 1.1. Орієнтування сліду.
 - 1.2. Установка масштабу.
 - 1.3. Вибір типу візерунку, позначення центру, дельт.
 - 1.4. Установка оптимальних значень допуску величин кутів на поворот (сліду, відбитку) і на центр візерунку.
 - 1.5. Визначення інформативної зони, яка відобразилася в сліді.
2. Кодування особливих ознак папілярного візерунку.
3. Формування запиту на пошук.

Однією з важливих операцій ручного кодування відбитку або сліду є установка інтегральних характеристик. Позначки інтегральних характеристик ставлять у центрах дельт та папілярних візерунків нігтьової фаланги пальця руки. Вони є особливими точками, що характеризують загальну будову візерунку. Кожній такій точці відповідає набір елементів, що описує її розташування на візерунку й напрямок потоку папілярних ліній поблизу цієї точки.

¹ Хахановський, В. Г. Проблеми теорії і практики криміналістичної інформатики [Текст]: монографія / В. Г. Хахановський. — К.: Вид. Дім «Аванпост-Прим», 2010. — С. 279-281.

Таким чином, інтегральні характеристики дають узагальнений опис візерунку і призначені для скорочення масиву дактилоскопічної інформації, за яким буде виконуватися перевірка¹.

Ефективне застосування АДІС в органах внутрішніх справ України досягається рішенням зі взаємодії дактилоскопічних систем, які вирішують пошукові та ідентифікаційні задачі на територіальних, регіональних та центральному рівнях.

До автоматизованих систем дактилоскопічних обліків використовуються вимоги: інформаційні потоки повинні оброблюватися централізовано, а їх наповнення та використання повинно здійснюватися на територіальному рівні.

Для направлення запиту з віддаленого підрозділу в центральну АДІС заповнюється відповідна форма, запит представляє собою бінарний файл складної структури (XML, бінарний масив), який пересилається в центральну АПС у різний спосіб — через відомчі e-mail, ftp, http носії цифрових даних будь-якого вигляду. Даний файл, потрапляючи в модуль центральної АПС, автоматично становиться в чергу обробки запитів.

Після обробки інформації центральна АПС формує відповідь, яка перетворюється в бінарний файл складної структури, пересилається з центральної АПС у віддалений підрозділ.

Таким чином, представляє собою багаторівневий комплекс оперативних перевірок, який забезпечує формування запитів до підсистем регіонального рівня з можливістю звернення до інших регіонів та за необхідності до центральному рівню з подальшим отриманням відповідей через використовувані транспортні інформаційні канали².

З самого початку розробки АДІС передбачалася як відкрита система, готова обмінюватися з іншими автоматизованими системами. Стандарти зберігання даних у ній відповідають вимогам Інтерполу та Європолу. Зараз існує зв'язок з оперативно-довідковою картотекою, АІС «Фото», АІС «Пізнання», АІС «Особа», АІС «Розшук», ко-

¹ Кодування дактилоскопічної інформації за допомогою автоматизованих дактилоскопічних ідентифікаційних систем в ОВС України [Текст]: Методичні рекомендації / ДНДЕКЦ МВС України / [М. Г. Гірман, С. О. Муравйов, А. С. Шевченко, А. В. Шавелєв]. — К., 2005. — 18 с.

² Бочарова, О. С. Современные перспективные методы и способы построения многоуровневых автоматизированных систем дактилоскопических учетов [Текст] / О. С. Бочарова, Ю. Ю. Лысяный, В. В. Ревинский, В. А. Буржинский // Кримінальне провадження: новітні процесуальні теорії та криміналістичної практики: мат. міжн. наук.-практ. конф. 18-19 квітня 2013 року, м. Сімферополь-Алушта / відпов. ред. М. А. Мияйлов, Т. В. Омельченко; Таврійський нац. ун-т імені В. І. Вернадського. — Сімферополь: ДІАЙПІ, 2013. — С. 29-31.

трі складають Інтегровану інформаційно-пошукову систему ДІАЗ (УІАЗ) МВС України.

Балістичні обліки функціонують на центральному та обласних рівнях і включають:

а) оперативно-пошукові колекції куль, гільз та патронів зі слідами зброї (формується з куль, гільз, патронів зі слідами зброї, їх копій та зображень, вилучених під час проведення ОМП, інших слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій); куль та гільз, експериментально відстріляних з вилученої, знайденої та добровільно зданої зброї; куль та гільз, експериментально відстріляних з табельної зброї, що знаходиться на озброєнні правоохоронних органів, уповноважених органів державної влади; куль та гільз, експериментально відстріляних зі зброї, зареєстрованої на об'єктах дозвільної системи; куль та гільз, експериментально відстріляних зі зброї, яка перебуває у власності громадян; відомостей про зразки саморобної зброї; гільз утраченої гладкоствольної вогнепальної зброї; відомостей про вчинені із застосуванням вогнепальної зброї злочини та факти її вилучення з незаконного обігу;

б) інформаційно-довідкові колекції зброї, яка формується з натурних зразків, частин, механізмів, заготовок, інструментів та відомостей про них; боєприпасів (формується з натурних зразків боєприпасів або їх частин, відомостей про них); куль та гільз зі слідами зброї (формується з куль та гільз, що експериментально відстріляні зі зразків вогнепальної зброї).

Центральна оперативно-пошукова колекція складається з: куль, гільз та патронів зі слідами зброї, вилучених під час проведення ОМП, інших слідчих дій, оперативно-розшукових заходів; куль та гільз, експериментально відстріляних з вилученої, знайденої та добровільно зданої зброї; куль та гільз, попередньо експериментально відстріляних з викраденої (утраченої) зброї, що зберігалася та використовувалася в Збройних силах України, в органах внутрішніх справ та інших правоохоронних органах, на об'єктах дозвільної системи, а також з нарізної, газової зброї, пістолетів і револьверів, призначених для відстрілу патронів, споряджених гумовими або аналогічними за властивостями кулями несмертельної дії, що перебували в особистому користуванні громадян; інформації про вчинені на території України злочини із застосуванням вогнепальної зброї та факти вилучення з незаконного обігу такої зброї; гільз втраченої гладкоствольної вогнепальної зброї; інформації про зразки саморобної зброї.

Центральна інформаційно-довідкова колекція складається з натурних зразків, інформації про зразки зброї та боєприпасів, куль та гільз зі слідами зброї.

Обласні оперативно-пошукові колекції вміщують: кулі, гільзи та патрони зі слідами зброї (їх копії або зображення), вилучені під час проведення ОМП, інших слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; кулі та гільзи, експериментально відстріляні з табельної зброї, що знаходиться на озброєнні правоохоронних органів; кулі та гільзи, експериментально відстріляні зі зброї, зареєстрованої на об'єктах дозвільної системи; кулі та гільзи, експериментально відстріляні з нарізної зброї, яка перебуває у власності громадян; гільзи, експериментально відстріляні зі зброї «несмертельної дії»; гільзи, експериментально відстріляні з газової зброї; інформацію про вчинені на території області злочини із застосуванням вогнепальної зброї та факти вилучення такої зброї з незаконного обігу; інформацію про зразки саморобної зброї, вилученої на території області.

Обласні інформаційно-довідкові колекції складаються з натурних зразків, відомостей про зразки зброї та боєприпасів, їх частин; куль та гільз зі слідами зброї (їх зображень).

Кулі, гільзи, патрони зі слідами зброї, вилучені під час ОМП, інших слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, надаються до НДЕКЦ при ГУМВС, УМВС, Управління МВС на залізничному транспорті органами досудового слідства в триденний термін. Після проведення перевірки за обласними колекціями, але не пізніше триденного терміну, усі кулі, гільзи та патрони надсилаються до центральної колекції.

Перевірці за колекціями куль та гільз підлягає вилучена, знайдена та добровільно здана вогнепальна зброя, яка незаконно зберігалася на підприємствах, в установах, організаціях чи в громадян (у тому числі газові пістолети і револьвери та зброя «несмертельної дії»); гладкоствольна вогнепальна зброя, дробові пістолети та револьвери, вилучені в осіб, які згідно з кримінальним процесуальним законодавством України обвинувачуються або підозрюються в учиненні кримінальних правопорушень із застосуванням зброї, а також обрізи гладкоствольної вогнепальної зброї.

За центральними оперативно-пошуковою та інформаційно-довідковою колекціями зброя перевіряється за номерним обліком ДІАЗ МВС (ІІ «Кримінальна зброя» та «Зареєстрована зброя»).

При цьому інформація, що міститься в оперативно-пошукових колекціях балістичного обліку, може бути використана для вирішення таких оперативно-тактичних задач у процесі розслідування кримінальних правопорушень:

- встановлення фактів використання одних і тих самих зразків зброї при вчиненні декількох злочинів (у різний час, на різних територіях);
- виявлення зброї, яка застосовувалася при вчиненні кримінальних правопорушень серед вилученої, знайденої та добровільно зданої;
- встановлення фактів застосування злочинцями втраченої нарізної або гладкоствольної вогнепальної зброї, що була на озброєнні органів внутрішніх справ, зареєстрована на об'єктах дозвільної системи та перебувала в особистому користуванні громадян;
- виявлення зброї, яка була втрачена працівниками органів внутрішніх справ, серед вилученої, знайденої та добровільно зданої;
- встановлення єдиного джерела походження (виготовлення, переробки) саморобної вогнепальної зброї та за конструкцією, матеріалами, що використані при виготовленні, а також за слідами виробничих пристроїв;
- кваліфікованість виробника, виходячи з якості та конструктивної складності досліджуваного зразка;
- перелік устаткування, за допомогою якого виготовлений конкретний зразок вогнепальної зброї (дульних пристроїв: насадок, глушника);
- можливість виконання тієї чи іншої технологічної операції з використанням лише певного устаткування;
- наявність спеціальних клейм, номерних позначень, особистих позначок;
- використання в якості складених частин деталей від зразків вогнепальної зброї (дульних пристроїв) промислового виробництва;
- наявність ознак можливої серійності виготовленого зразка;
- застосування хімічного або інших способів вороніння частин та деталей екземпляру зброї;
- застосування для виготовлення зброї матеріалів, які рідко зустрічаються¹.

Конструктивну та функціональну специфіку зразків саморобної вогнепальної зброї визначають такі компоненти технологічного циклу, як:

¹ Заблоцкий, П. Н. Перспективы совершенствования криминалистической регистрации с учетом современных особенностей преступности и борьбы с ней [Текст]: Учебное пособие / П. Н. Заблоцкий, Г. И. Курин, С. В. Гринченко. — Волгоград: ВА МВД РФ, 2008. — С. 37.

рівень технічної оснащеності кримінальної майстерні, вид комплектації збірними одиницями (виготовляються повністю саморобно, використовуються окремі деталі заводських зразків вогнепальної зброї, саморобно збираються з викрадених вузлів та деталей зброї); рівень володіння виготовлювачем професійними (збройними) знаннями та навичками стосовно зброї.

При встановленні єдиного джерела виробництва різних видів зброї, наприклад, пістолетів та револьверів, визначальними ознаками можуть слугувати вид та колір матеріалів деталей зброї; характер та якість їх обробки; конструктивні особливості функціонально подібних у різних видах зброї деталей; способи та прийоми технологічних операцій виготовлення деталей та їх зборки; прийоми декоративної обробки зброї.

Результати використання обліку саморобної зброї надають можливість слідчим та оперативним підрозділам об'єднувати кримінальні провадження, локалізувати місця виробництва та збуту зброї, відслідковувати зв'язки злочинних угруповань з виробництва зброї, складати інформаційно-пошуковий облік самого кримінального виробництва¹.

Потенціал інформаційно-довідкових колекцій може бути реалізований головним чином при проведенні судово-балістичних експертиз з метою вирішення таких ідентифікаційних, класифікаційних та діагностичних завдань:

— встановлення виду, системи, моделі, зразка досліджуваного екземпляра зброї, боєприпасу або глушника (з метою компенсації дефіциту інформації в довідкових матеріалах);

— встановлення факту та способу внесення змін у первинну конструкцію досліджуваного екземпляра зброї (головним чином, переробленої з газової, стартової, сигнальної, травматичної з метою забезпечення проведення пострілів боєприпасами);

— для проведення експериментальної стрільби з досліджуваної зброї, якщо аналогічні деталі в ній відсутні або несправні (компенсування в конструкції досліджуваної зброї деталей, вузлів або механізмів);

— встановлення факту справності та придатності до стрільби досліджуваних патронів.

Розвиток науки і техніки дозволив на початку 90-х років приступити до створення автоматизованих балістичних ідентифікаційних комплексів (АБК), а також інформаційно-допоміжні системи. З їх появою кон-

¹ Див.: Гринченко, С. В. Возможности получения оперативно-розыскной информации о едином источнике производства самодельного огнестрельного оружия [Текст] / С. В. Гринченко, И. В. Латышов, В. В. Рыжков // Экспертная практика. — М., 2002. — № 52. — С. 57-62.

цепція створення електронних баз даних зображень стріляних куль та гільз набула реальних обрисів. Практичне використання автоматизованих ідентифікаційних балістичних систем (АБІС) спочатку в країнах ЄС, США, а потім у Російській Федерації і Україні підтвердили їх очевидні переваги, такі як збільшення обсягів та скорочення часу перевірок куль, гільз та зброї за обліками, прискорення проведення судових експертиз, наочність даних, можливість віддаленого доступу до інформації, а також інші, що отримуються при роботі з електронними кулетгільзотеками.

Зокрема, основними можливостями АБІС є:

- отримання контрастних зображень повної розгортки бічної поверхні кулі, дна та бічної поверхні гільзи;
- проведення перевірок за електронним кулетекам та гільзотекам у автоматичному режимі;
- дослідження об'єктів у режимі цифрового порівняльного мікроскопу;
- формування баз даних стріляних гільз та стріляних куль.

Сьогодні майже ні в кого не викликає сумніву необхідність впровадження в діяльність експертних підрозділів ОВС автоматизованих пошукових систем, здатних звільнити спеціалістів від рутинної роботи, об'єктивізувати алгоритм пошуку, надати можливість спеціалістам зосередитись на дослідженні слідів, за якими помічені найбільші збіги та, відповідно, на техніко-криміналістичному забезпеченні резонансних кримінальних правопорушень.

Найбільш відомі АБІС представлені переважно продукцією російських, американських та вітчизняних виробників:

- АРМ «Баліст» (ТРФ НГУУ «КПІ», м. Київ);
- АРМ «Рикошет» (ТРФ НГУУ «КПІ», м. Київ);
- комплекс «КОНДОР» (ВАТ «СДЦ», м. Санкт-Петербург);
- комплекс «ТАІС» (ВАТ «ЛДІ-Русприбор», м. Санкт-Петербург);
- комплекс «Арсенал» (ЗАТ «Системи Папілон», м. Міас);
- комплекс «IBIS» (Forensic Technology Inc, Canada);
- комплекс «Drug Fier» (FBI, USA).

Призначення АБІС:

- створення автоматизованих баз даних куль та гільз, стріляних зі зброї, яка знаходиться на обліку в ОВС;
- створення автоматизованих баз даних куль та гільз, вилучених з місць подій;
- введення та зберігання розгорток ведучої поверхні куль та слідів на гільзах у базі даних (рис. 2.4);

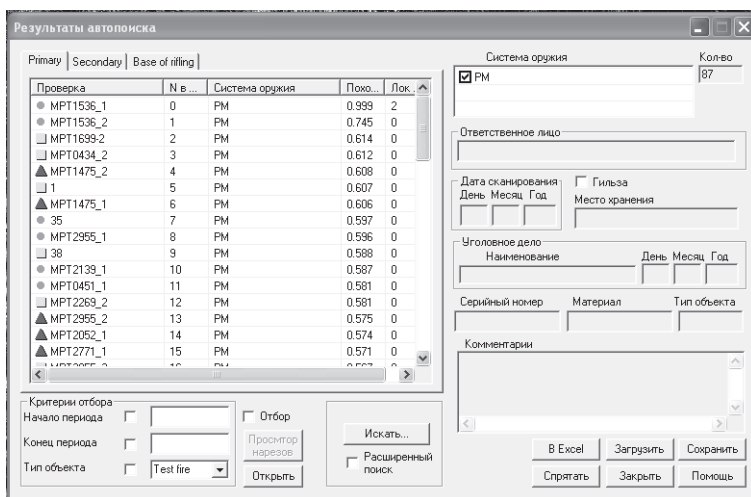

Рис. 2.3. Пріоритетний список перевірки, сформований за результатами порівняння первинних слідів (АБІС «Кондор»)

Рис. 2.4. Суміщення трас у слідах (АБІС «POISC»)

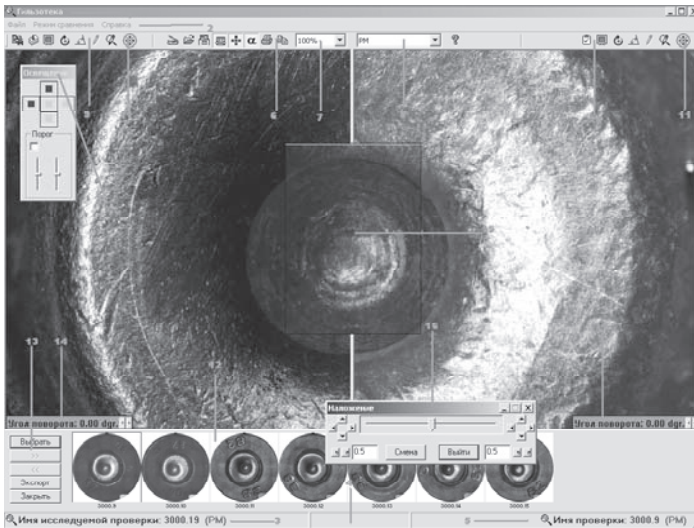

Рис. 2.5. Головне вікно гільзотеки, лініями позначені основні кнопки управління (АБІС «Кондор»)

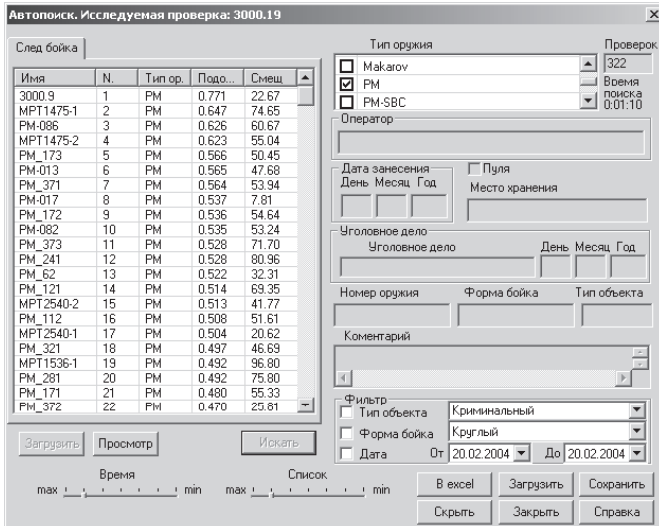

Рис. 2.6. Вікно «Параметри автопошуку» та вікно «Автопошук». Результати перевірки (АБІС «Кондор»)

- автоматизація перевірок за базами даних;
- порівняльні дослідження куль та гільз;
- автоматизація документування результатів експертиз;
- міжрегіональний обмін інформацією.

Функціональні можливості АБІС:

- формування чотирьох масивів БД: зареєстровані кулі, гільзи, кримінальні кулі, кримінальні гільзи;
- проведення перевірок у автоматичному режимі за сформованими базами даних електронних зображень (куле- гільзотекам);
- створення електронних регіональних куле- гільзотек, об'єднаних у єдину інформаційну мережу;
- виклик із БД раніше записаних зображень з наступним їх синхрпроглядом у двовіконному редакторі;
- поділ зареєстрованої зброї за типами реєстрації (бойова, службова, табельна тощо);
- сканування бічної поверхні кулі/гільзи, поверхні дна гільзи, слідів з фрагментів оболонок та деформованих куль;
- автоматичне визначення положення холостої та бойової граней нарізів на зображенні розгортки кулі (погрішність визначення кута підйому нарізів — 0,15 градуса, похибка визначення ширини полів нарізів — 0,015 мм);
- інтерактивне виділення слідів на кулі;
- кодування ідентифікаційно-значущих слідів на денці гільзи:
 - слід бойка ударника;
 - слід патронного упору затвору на капсулі;
 - слід відбивача;
- кодування ідентифікаційно-значущих слідів на кулях;
- кодування ідентифікаційно-значущих слідів на бічних поверхнях гільз;
- зберігання зображення в БД, WSQ-компресія зображень;
- формування профілів та 3D зображень поверхонь об'єктів;
- автоматизовані пошуки за БД по кожному виділеному об'єкту;
- формування за результатами пошуків рекомендованих списків;
- формування «синтезованих» рекомендованих списків по гільзах;
- робота з об'єктами БД та рекомендованими списками, порівняльні дослідження зображень методами зіставлення, суміщення та накладення;
- друк інформації з БД;
- імпорт/експорт БД, передача інформації в форматі TIFF лініями зв'язку, що підтримують IP-з'єднання;

- розмежування прав доступу до БД та захист інформації, що зберігається в БД та передається каналами зв'язку.

Реалізація функціональних можливостей АБІС забезпечується закладеними в системи науково-технічними рішеннями:

- математичний алгоритм кодування та розпізнання зображень, основу якого перевірено багаторічною практикою використання АДІС;

- автоматизований пристрій введення — балістичний сканер — дозволяє отримати зображення поверхонь та слідів дуже високої якості.

При роботі з базою даних АБІС забезпечує перегляд списків будь-якого з чотирьох розділів бази. При цьому можна сформувати вибірки за будь-яким з полів, що містяться в паспорті кулі або гільзи (модель зброї, калібр, кількість та напрямок нарізів, дата та місце правопорушення, номер кримінального провадження тощо). Для будь-якого елемента списку можна вивести на екран паспортні дані, уведені перед скануванням, зображення розгортки або слідів, рекомендовані списки для слідів на гільзах, роздрукувати зображення розгорток та слідів. При проведенні порівняльних досліджень АБІС забезпечує візуальне порівняння зображень для розгорток та слідів куль методами зіставлення та суміщення, для гільз — зіставленням, суміщенням та накладенням як в довільному порядку, так і відповідно до рекомендованих списків.

До інформаційно-допоміжних систем відносяться програмні комплекси:

- «Клеймо» — містить довідкову інформацію про маркувальні позначення та клейма мисливської нарізної зброї та боєприпасів до неї;

- «Полум'я» — містить інформацію про тактико-технічні характеристики, розбирання та збірку деталей, маркувальні позначення, зовнішній вигляд автоматичних пістолетів вітчизняного та імпортного виробництва;

- «Боєприпаси» — містить зображення, характеристики та маркувальні позначення;

- «Зброя» — містить опис (без зображення) та характеристики автоматичних пістолетів, автоматів та карабінів;

- «Рушниця» — містить зображення, тактико-технічні характеристики, маркувальні позначення вітчизняної мисливської та спортивної зброї;

- «Патрон» — містить зображення, тактико-технічні характеристики, маркувальні позначення, особливості заряду патронів до мисливських рушниць вітчизняного виробництва тощо¹.

¹ Волкова, А. Э. Информационно-справочные криминалистические учеты: теория, организация, использование [Текст]: монография / А. Э. Волкова, Э. А. Разумов. — Сумы: ЭПП «Мрія», 2013. — С. 51.

В деяких комплексах (наприклад, «КОНДОР») для отримання електронних зображень досліджуваних об'єктів використовується метод «кадрово-фрагментного» запису з автоматичним фокусуванням зображення кожного фрагмента поверхні об'єкта. Малі лінійні розміри фрагментів запису (0,6 x 0,6 мм) дозволяють сканувати поверхню сильно деформованих куль зі збереженням різкості зображення та отримувати повні розгортки бічних поверхонь куль, гільз, а також зображення дна гільз з малими спотвореннями. Роздільна здатність комплексу 3,5 мкм.

Нові функціональні можливості визначають й нові можливості при проведенні ідентифікаційних досліджень. Наприклад, наявність режиму «синхропрогляд порівнюваних зображень» дозволяє підсумувати збіжні індивідуальні ознаки вогнепальної зброї, що відобразились у слідах на кулях та бічній поверхні гільз.

У теперішній час БІК «Кондор» застосовується в експертних підрозділах країн Європи та Південно-східної Азії. Федеральний інститут криміналістики Німеччини використовує комплекс як еталонний інструмент для оцінки та контролю якості експертиз, що виконуються європейськими експертами у рамках спеціальних програм підвищення кваліфікації.

Ефективність перевірок за електронною куле-гільзотекою залежить від багатьох характеристик системи, які можна умовно поділити на три групи: технічні можливості скануючого та записуючого пристрою (роздільна здатність, контрастність зображення тощо); можливості програмного забезпечення порівняння індивідуальних ознак зброї в слідах на стріляній гільзі; варіаційність прояву індивідуальних ознак зброї в слідах залежно від орієнтації гільзи при скануванні. Остання характеристика комплексу є надзвичайно важливою, адже, чим сильніший вона має прояв, тим більш жорсткі умови необхідно висувати на забезпечення єдиної орієнтації куль при їх скануванні. В ідеальному випадку ознаки мікрорельєфу в слідах не повинні залежати від орієнтації гільз при їх скануванні. В комплексі «Кондор» для зменшення варіаційності прояву індивідуальних ознак вогнепальної зброї в слідах на стріляній гільзі залежно від її орієнтації при скануванні, використовується спеціально підібрана система освітлювачів, що формує слабко спрямований промінь диффузно розсіяного світла певної довжини хвилі.

Досвід формування електронних гільзотек свідчить про необхідність розробки для всіх користувачів єдиних правил запису та структурування електронних баз даних.

У теперішній час основна увага приділяється вдосконаленню технічних характеристик АБІС. Подальшим напрямом вдосконалення використання АБІС, яке сприятиме більш ефективному пошуку об'єктів є розробка ідеології єдиного класифікатора куль та гільз, а також слідів, що залишаються на їх поверхнях частинами зброї, та побудова вже на цій основі автоматизованої пошукової системи зброї. Для забезпечення можливості формування різними дослідниками єдиної бази даних пошукової системи необхідна уніфікація методики вимірювань параметрів слідів відповідно до вказаного єдиного класифікатора. З цією метою розроблюється спеціальне програмне обладнання — фотомодуль та програмне забезпечення до нього для введення у БД інформації за слідами, що залишаються зброєю на кулях та гільзах. Розроблюване програмне забезпечення називається «Guns Explorer». Передбачається, що воно буде мати можливість сумісності з відповідними БД за зброєю, такими як бази даних ВКА, ФВІ та ін.

Обліки холодної зброї функціонують на центральному та обласних рівнях і складаються з інформаційно-довідкових колекції холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів. Колекції формуються з натурних зразків холодної зброї і конструктивно схожих з нею виробів та відомостей про них. Кожен екземпляр колекції реєструється в журналі і зберігається в умовах, що виключають втрату.

Облік грошових знаків, бланків документів та цінних паперів функціонує на центральному та обласному рівнях і складається з: а) *оперативно-пошукових колекцій* підроблених грошових знаків, бланків документів, цінних паперів, пластикових платіжних карток тощо та відомостей про них; б) *інформаційно-довідкових колекцій* зразків грошових знаків, бланків документів, цінних паперів, пластикових платіжних карток (їх зображень) тощо та (або) відомостей про них.

Центральна і обласні оперативно-пошукові колекції формуються з підроблених натурних об'єктів та відомостей про них, що надходять з НДЕКЦ, підрозділів досудового слідства, оперативних підрозділів ОВС, інших правоохоронних органів та НБУ.

Центральна та обласні інформаційно-довідкові колекції формуються з натурних об'єктів-зразків або їх зображень та відомостей про них.

Колекції формуються та ведуться за такими розділами:

а) паперові та металеві грошові знаки НБУ та інших країн, які знаходилися чи знаходяться в обігу;

б) бланки документів чи документи суворого обліку України та інших країн, а саме: документи, що посвідчують особу, подію, освіту,

трудоий стаж (паспорт (ідентифікаційна картка), свідоцтво про народження, одруження і розірвання шлюбу, зміну прізвища, імені та по батькові; трудова книжка і вкладка до неї; посвідчення водія; свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу, службове, військове, ветерана, інваліда; дипломи про освіту, присвоєння звання; пенсійна книжка; пенсійні листки; листки тимчасової непрацездатності, візові марки тощо); проїзні документи (квитки на проїзд у залізничному, морському, річковому, повітряному і міському транспорті; документи на перевезення вантажів; військові проїзні документи тощо); знаки поштової оплати (поштові марки, конверти з марками, листівки з марками тощо); документи, що обслуговують грошовий обіг (книжки ощадні, чекові, депозитні; чеки грошові, майнові, розрахункові; бланки фінансування, страхування; акредитиви; марки податкові, митні, акцизні; доручення на видачу коштів, пенсій, майна; сертифікати якості, на право вивезення та ввезення; поліси страхування; білети тиражних та миттєвих лотерей);

в) бланки цінних паперів чи цінні папери (акції, облігації внутрішніх державних і місцевих позик, казначейських зобов'язань держави, ощадні сертифікати, приватизаційні папери, векселі, інші бланки, передбачені чинним законодавством).

г) пластикові платіжні картки;

д) бланки медичних рецептів для виписування наркотичних лікарських засобів чи медичні рецепти.

Усі об'єкти, які вміщуються до колекцій, реєструються в журналі реєстрації об'єктів, уміщених до оперативно-пошукової колекції, та журналі реєстрації об'єктів, уміщених до інформаційно-довідкової колекції. НБУ та ДНДЕКЦ щоквартально здійснюють взаємний обмін інформацією про підроблені грошові знаки національної та іноземної валюти, які вилучаються відповідно банками України та ОВС загалом по Україні.

Зазначені обліки ведуться з метою:

- встановлення ознак спільності їх походження за способом та технологією виготовлення;
- виявлення осіб, які займаються виготовленням підроблених грошей, цінних паперів та бланків документів;
- отримання інформації про знаряддя, устаткування, яке використовувалось при вчиненні злочину, її ідентифікації;
- встановлення однотиповості матеріалів та речовин.

Довідково-допоміжний криміналістичний облік зразків грошових знаків, бланків документів, цінних паперів та пластикових карток ведеться з метою інформаційного забезпечення проведення судово-технічних експертиз документів у тому числі для вирішення наступних задач:

- встановлення виду документу, який надійшов на дослідження;
- встановлення способу виготовлення бланку досліджуваного документа, виду використаної друкованої форми, поліграфічної технології тощо;
- встановлення підприємства виготовлювача досліджуваного документа;
- встановлення способів повної та часткової підробок у досліджуваному документі, у тому числі застосування механічного або електронного монтажу з використанням частин декількох документів;
- встановлення факту копіювання бланку досліджуваного документа зі справжнього бланку;
- встановлення виду документу за його частинами, в тому числі згорілим залишкам;
- встановлення способу виготовлення друкованих форм (ручне гравіювання, фотомеханічний або набірний способи), в тому числі способу, який не застосовується на державних підприємствах;
- підготовка орієнтуючої інформації та інші задачі, в тому числі профілактичного напрямку¹.

У рамках даного виду обліків ДНДЕКЦ забезпечується функціонування АПС «Підробка» — банк даних, який містить зображення підроблених грошей, а також відомості про них; зразки грошей України та закордонних держав, документів суворого обліку). Система дозволяє здійснювати пошук інформації за такими критеріями: номіналом, способом підробки, місцем виявлення, датою надходження на дослідження тощо.

Крім того, у рамках програмно-апаратного комплексу «Regula» здійснюється ведення баз даних про підроблені гроші («Base»), електронних каталогів і довідників: «ТЕД-34», «Атлас паспортів» та ін.

Облік осіб за ознаками зовнішності функціонує на обласному та місцевому рівнях і складається з оперативно-пошукової колекції суб'єктивних портретів осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень.

¹ Волкова, А. Э. Информационно-справочные криминалистические учеты: теория, организация, использование [Текст]: монография / А. Э. Волкова, Э. А. Разумов. — Сумы: ЭПП «Мрія», 2013. — С. 51.

Колекції суб'єктивних портретів призначені для:

- встановлення подібності (схожості) портретних рис з невстановленими особами, підозрюваними у вчиненні кримінальних правопорушень;
- проведення розшукових заходів (за портретною схожістю).

Складання суб'єктивних портретів здійснюється за письмовим запитом працівників оперативних підрозділів ОВС. Місцева (місцева кушова) колекція формується із суб'єктивних портретів осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів. Обласна колекція формується із суб'єктивних портретів осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, складених працівниками підрозділів з ТКЗР МРЛЮ.

Складені суб'єктивні портрети обліковуються на реєстраційній картці обліку суб'єктивного портрета, направляються до обласної колекції в десятиденний термін. У разі встановлення особи, на яку було складено суб'єктивний портрет, працівник оперативного підрозділу ОВС, який є ініціатором завдання на його виготовлення, надає до експертного підрозділу фото затриманої особи.

При виникненні необхідності перевірки наявного суб'єктивного портрету вони розсилаються з відповідними запитами в ОВС тих територіальних підрозділів, де в теперішній час ймовірна поява розшукуваної особи або є дані про те, що вона знаходилась там у певний час, що співпадає з періодами вчинення кримінального правопорушення. Перевірка може бути також здійснена через ДНДЕКЦ МВС України з вказівкою в запиті регіону, за яким найбільш доцільно провести перевірку.

Для оптимізації функціонування даного обліку впроваджуються автоматизовані системи обліку осіб за елементами зовнішності, які, зокрема, підрозділяються на два основних типи: системи, що дозволяють створювати фотороботи (суб'єктивні портрети) підозрюваних осіб, а також системи, що використовують для ідентифікації осіб готову базу даних з відео- і фотозображеннями.

В якості системи загального типу можна привести, наприклад, автоматизовану систему портретної ідентифікації «Портрет», розроблену спеціалістами ТОВ «Барс Інтернешнл», ТОВ «Портланд» (Російська Федерація), а також ТОВ «АСПІ-Софт» (Республіка Беларусь).

До основних *функціональних можливостей системи «Портрет»* відносяться:

- створення бази даних довільної об'єктно-орієнтованої структури;
- створення та підтримка в актуальному стані декількох баз даних різного змістового навантаження;

- здійснення пошуку за декількома базами даних одночасно;
- можливість створення суб'єктивних портретів;
- завантаження інформації з зовнішніх систем;
- можливість антропометричного та біометричного опису графічної інформації та пошук типу: фотографія — фотографія, суб'єктивний портрет — фотографія, суб'єктивний портрет — суб'єктивний портрет.

Вибухотехнічний облік функціонує на центральному та обласному рівнях і складається з:

- а) *оперативно-пошукової* колекції вибухових пристроїв та їх залишків;
- б) *інформаційно-довідкової* колекції вибухових пристроїв.

Оперативно-пошукова колекція формується з: саморобних і промислових вибухових пристроїв та їх залишків, вилучених під час проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; саморобних вибухових пристроїв, реконструйованих при проведенні експертиз; карток обліку вибухових пристроїв та зарядів вибухових речовин і піротехнічних засобів (вилучених, розряджених або застосованих для вчинення вибухів), складених за висновками експертиз. До колекції вміщуються саморобні та промислові вибухові пристрої, у яких заряди вибухової речовини та засоби підризу заміщуються інертними, не здатними до вибуху речовинами.

Інформаційно-довідкова колекція містить наступні різновиди вибухових пристроїв та боеприпасів:

- навчальні ручні гранати (в тому числі навчально-імітаційні та муляжі);
- саморобні ручні гранати (муляжі);
- протитанкові, протипіхотні міни та міни-пастки (макети);
- артилерійські постріли (макети);
- снаряди, запали (макети та муляжі);
- міни вибухівники (макети) та корпуси вибухівників артпострілів;
- сигнальні набой (макети);
- димові шашки (макети);
- частини радіокерованих саморобних вибухових пристроїв (СВУ);
- годинникові механізми, корпуси СВУ тощо.

Інформаційно-довідкова колекція вибухових пристроїв призначена для використання об'єктів, уміщених до неї, під час проведення експертних досліджень, створення науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи, підготовки орієнтуючої інформації відповідно до напрямів діяльності вибухотехнічної лабораторії.

Інформаційно-довідкові колекції вибухових пристроїв ведуться за такими розділами:

- імітатори та навчальні макети боеприпасів та зарядів вибухових речовин промислового виготовлення, їх комплектуючих;
- продукція господарського призначення, яка може бути використана для виготовлення саморобних вибухових пристроїв¹.

Центральні оперативно-пошукова та інформаційно-довідкова колекції можуть формуватися з об'єктів, які надходили для проведення експертних досліджень до НДЕКЦ.

Перевірка за вибухотехнічним обліком на центральному та обласних рівнях здійснюється за місцем та способом учинення злочину, конструкцією вибухових пристроїв чи їх окремих складових частин і механізмів, маркувальними позначеннями.

На кожний вибухонебезпечний об'єкт, розміщений в інформаційно-пошуковій колекції, заводиться окремий формуляр-картка за визначеною формою, який прикріплюється до об'єкта.

Облік об'єктів, розміщених в інформаційно-довідковій колекції, ведеться в журналі за формою обліку вибухонебезпечних об'єктів, визначеному наказом МВС України від 08.05.99 № 381.

З метою судово-експертного забезпечення досудового розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом вибухових речовин і об'єктів, що їх містять, розрядженням та вилученням вибухонебезпечних об'єктів, фактами вибухів у вибухотехнічних підрозділах, ведуться центральна та регіональні оперативно-пошукові бази «Вибухівка», що містять інформацію про кримінальні вибухи, засоби їх скоєння (вибухові пристрої та вибухові речовини тощо).

Для обліку щодо проведення вибухотехнічних експертиз та поповнення центральної і регіональних баз «Вибухівка» експерти-вибухотехніки в місячний термін після проведення експертиз до ВТС ДНДЕКЦ МВС України направляють картки обліку боеприпасів, піротехнічних засобів, вибухових пристроїв та речовин з фотографіями на саморобні та нові промислові вибухові пристрої.

За фактами знайдених, вилучених, розряджених саморобних вибухових пристроїв, фактами вибухів і дослідження об'єктів та залишків експертами складається оперативна картка науково-технічного орієнтування категорії «Загроза вибуху» або «Вибух» у трьох примірниках.

¹ Волкова, А. Э. Информационно-справочные криминалистические учеты: теория, организация, использование [Текст]: монография / А. Э. Волкова, Э. А. Разумов. — Сумы: ЭПШ «Мрія», 2013. — С.160-180.

Один примірник надається слідчому підрозділу, другий — до ВТС ДНДЕКЦ МВС України, третій — у справу НДЕКЦ.

Пожежно-технічний облік функціонує на центральному та обласних рівнях і складається з інформаційно-довідкових колекцій, до складу яких входять саморобні запалювальні пристрої та їх залишки, вилучені під час проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, а також реконструйовані при проведенні експертиз.

До колекцій вміщуються саморобні запалювальні пристрої, у яких запалювальний склад заміщується інертною речовиною.

Облік синтетичних і напівсинтетичних наркотичних засобів та психотропних речовин функціонує на центральному та обласних рівнях і складається з: центрального оперативно-пошукового Каталогу відомостей про напівсинтетичні і синтетичні наркотичні засоби і психотропні речовини; центральної та обласних інформаційно-довідкових колекцій. Центральна та обласні інформаційно-довідкові колекції формуються з натурних зразків наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, отриманих або придбаних на підприємствах, у торговельних організаціях, аптеках, лікувальних закладах, переданих до експертних установ на підставі рішення суду, а також шляхом обміну з експертними підрозділами зарубіжних країн, з якими укладені відповідні угоди.

Колекції призначені для забезпечення проведення діагностичних досліджень наркотичних засобів та вирішення інших завдань.

Автоматизований **облік генетичних ознак людини** функціонує на центральному та обласних рівнях.

Він складається з оперативно-пошукових колекцій, які ведуться відповідно в ДНДЕКЦ та НДЕКЦ.

Оперативно-пошукові колекції формуються з ДНК-профілів: осіб, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, узятих під варту, засуджених, у випадку їх добровільної згоди; біологічних слідів, вилучених при ОМП, у тому числі за фактами безвісного зникнення осіб, проведення інших слідчих (розшукових) дій; невпізнаних трупів.

Центральна оперативно-пошукова колекція ведеться в ДНДЕКЦ та формується з ДНК-профілів осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, узятих під варту, засуджених; біологічних слідів, вилучених при ОМП, проведенні слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; невпізнаних трупів. ДНК-профілі отримуються під час експертних досліджень у ДНДЕКЦ, НДЕКЦ, Дер-

жавній установі Головного бюро судово-медичної експертизи МОЗ, установах СМЕ МОЗ.

Облік голосів і мовлення людини функціонує на центральному та обласних рівнях. Він складається з інформаційно-пошукових колекцій: голосів і мовлення, які формуються із записів голосів і мовлення осіб, що передають повідомлення (у тому числі завідомо неправдиві) про загрозу безпеці громадян та інші суспільно небезпечні діяння, голосів і мовлення осіб, щодо яких установлено факти передачі повідомлень (у т.ч. завідомо неправдивих) про загрозу безпеці громадян та інші суспільно небезпечні діяння (далі — установлені особи).

Центральна та обласні колекції включають:

- 1) фонограми мовлення відомих осіб;
- 2) фонограми мовлення невідомих осіб;
- 3) архів фонограм осіб, знятих з обліку.

Цей облік призначений створювати умови для:

- установлення фактів повідомлень однією і тією самою особою про загрозу вибуху (у різний час, на різних територіях);
- ідентифікації особи за ознаками голосу, який був зафіксований на фонограмі під час надходження анонімного повідомлення;
- установлення соціального портрета такої особи (рівень освіти, соціальне походження, місця формування мовних навичок, професія, психологічний тип аноніма, реальність загрози й ін.).

Облік ідентифікаційних позначень транспортних засобів та реквізитів документів (підписів, печаток, штампів).

Облік ідентифікаційних номерів транспортних засобів (далі — ТЗ) та реквізитів документів (підписів, печаток, штампів) функціонує на центральному, обласних, місцевих рівнях і складається з інформаційно-довідкових колекцій зображень (у разі можливості натурних зразків): ідентифікаційних номерів ТЗ різних марок, моделей та років випуску, які відсутні в наявній колекції; змінених ідентифікаційних номерів ТЗ; підписів і печаток посадових осіб РЕП ДАІ МВС та експертів з комплексного дослідження ТЗ (функціонує тільки на центральному та обласному рівнях).

Центральна колекція формується із зображень ідентифікаційних номерів, змінених ідентифікаційних номерів ТЗ та зразків підписів і печаток, які надходять з обласних колекцій. Обласні колекції формуються із зображень (у разі можливості натурних зразків) ідентифікаційних номерів, змінених ідентифікаційних номерів ТЗ, що надходять з пунктів експертного огляду ТЗ та центральної колекції.

Місцеві колекції формуються із зображень (у разі можливості натурних зразків) ідентифікаційних номерів та змінених ідентифікаційних номерів ТЗ, отриманих під час проведення їх досліджень, та із зображень, що надходять з обласної колекції.

Колекції зображень ідентифікаційних номерів та змінених ідентифікаційних номерів ТЗ формуються у виді реєстраційної картки зображення ідентифікаційного позначення транспортного засобу.

Облік матеріалів, речовин та виробів функціонує на центральному та обласному рівнях. Центральна та обласні інформаційно-довідкові колекції формуються з натурних зразків (відомостей) про них, а саме з: волокон та волокнистих матеріалів; вибухових речовин; лакофарбових матеріалів та покриттів; металів та сплавів; лікєро-горілкової продукції; спеціальних хімічних речовин; волосся тварин.

Крім того, Експертною службою МВС України здійснюється ведення **Бази даних атестованих судових експертів** Експертної служби МВС України з метою:

а) створення систематизованого інформаційного фонду про працівників Експертної служби, яким у встановленому законодавством порядку присвоєно кваліфікацію судового експерта з правом проведення певного виду судової експертизи;

б) комплексного аналізу якісного складу фахівців для визначення науково обґрунтованих потреб у підготовці, перепідготовці, спеціалізації, підвищенні кваліфікації експертних кадрів;

в) планування атестації судових експертів у порядку оцінки рівня їх професійних знань;

г) забезпечення в установленому порядку необхідною інформацією державного Реєстру атестованих судових експертів, ведення якого відповідно до законодавства здійснює Міністерство юстиції України.

До **Бази даних** вносяться такі відомості про атестованих судових експертів Експертної служби: а) прізвище, ім'я, по батькові; б) дата народження; в) дані про освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень та спеціальність за освітою; г) дата призначення на посаду в ОВС; д) дата призначення на посаду в експертному підрозділі; е) місце роботи та посада; є) інформація про науковий ступінь; ж) види судової експертизи, з правом проведення яких особі присвоєно кваліфікацію судового експерта, назва експертно-кваліфікаційної комісії, номери відповідних свідоцтв, дати їх видачі; з) інформація про підтвердження кваліфікації судового експерта з правом проведення певного виду судової експертизи; з) ін-

формація про позбавлення кваліфікації судового експерта з правом проведення певного виду судової експертизи тощо¹.

Розвиток єдиного інформаційного простору в ОВС надає можливість принципового покращення техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування та окремих його елементів (участі співробітників експертної служби в проведенні слідчих (розшукових) дій, проведення судових експертиз, інформаційне забезпечення процесу розслідування). Зокрема, сьогодні створюються автоматизовані робочі місця експерта (АРМЕКС) як частина інформаційних систем експертної служби та структурної одиниці єдиної інформаційної мережі МВС України.

Наприклад, у НДЕКЦ при УМВС України в Тернопільській області створено експериментальну систему інформаційного забезпечення працівників експертної служби і, як її практичне втілення, — програмно-апаратний комплекс на основі інтегрованої бази регіонального рівня — АРМЕКС, яка вирішує питання автоматизації зазначених елементів техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів та складається з таких баз даних:

- «Злочин», побудована на основі Інтегрованої інформаційної системи ОВС (містить такі поля: територія вчинення; фабула; прийняте рішення; номер кримінального провадження), до якої приєднані реквізити журналу участі співробітників як спеціалістів у проведенні слідчих (розшукових) дій, а також графічні матеріали (ілюстрації до протоколу ОМП, масштабні зображення вилучених слідів). Працівник експертного підрозділу після прибуття з ОМП заповнює облікову картку, яка автоматично потрапляє до регіональної бази. Крім цього, експерт вносить дані щодо особливостей вчинення злочину, що в подальшому сприяє об'єднанню кримінальних проваджень за комплексом ідентифікаційних полів;

- «Криміналістичний облік» передбачає створення картотеки у виді електронної бази даних слідів, вилучених з місць нерозкритих злочинів, відповідних категорії, передбачених нормативними документами.

На кожний об'єкт картотеки заводять електронну картку встановленої форми, база даних формується зі спільним полем «номером кримінального провадження», за яким проводиться приєднання до бази «Злочин»;

¹ Положення про базу даних атестованих судових експертів Експертної служби МВС України: затверджено Наказом МВС України від 15.06.2011 № 333.

- «Інформація» — система даних нормативно-методичного характеру, що містить необхідну нормативну документацію, довідкову й інформаційну літературу. Побудована у вигляді пошукової системи, формується відповідним підрозділом НДЕКЦ і надається для користування всім працівникам¹.

2.3 Інформаційні системи Державної автомобільної інспекції МВС України

Державна автомобільна інспекція МВС України (далі — ДАІ) відповідно до покладених на неї повноважень здійснює дозвільні, реєстраційні, контрольно-наглядові, правоохоронні та інші функції в сфері регулювання дорожнього руху та боротьби зі злочинністю.

Відповідно до Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 року за №341, Державтоінспекція:

- здійснює державну реєстрацію та облік транспортних засобів згідно з установленими правилами, видає реєстраційні документи і державні номерні знаки, веде облік цих документів та номерних знаків;

- веде автоматизований облік, накопичення, обробку та використання даних про транспортні засоби, що підлягають державній реєстрації органами ДАІ, у тому числі відповідних даних про митне оформлення та нотаріальне посвідчення угод щодо них, інформації правоохоронних органів про перебування транспортних засобів у розшуку, під арештом тощо, а також даних, що надходять до органів МВС в рамках міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю;

- веде облік торговельних організацій, підприємств-виробників та суб'єктів підприємницької діяльності всіх форм власності, що реалізують транспортні засоби або номерні агрегати до них, видає їм в установленому порядку бланки довідок-рахунків, актів приймання-передачі транспортних засобів, а також номерні знаки для разових поїздок.

Інформаційні системи ДАІ є невід'ємним елементом у механізмі реалізації зазначених функцій та використовуються з метою:

- здійснення реєстраційної, екзаменаційної та дозвільної діяльності;
- управління дорожнім рухом;

¹ Пілюков, Ю. О. Створення і функціонування автоматизованої інформаційної системи «АРМЕКС» [Текст] / Ю. О. Пілюков // Криміналістичний вісник. — 2008. — № 2 (10). — С. 160-167.

- попередження, виявлення, фіксації, припинення і профілактики порушень правил дорожнього руху (ПДР);
- обліку та аналізу відомостей про виявлені порушення ПДР;
- досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням автотранспортних засобів;
- залучення учасників дорожнього руху, які порушили ПДР, до адміністративної відповідальності.

У теперішній час у межах ДАІ функціонує Інтегрований національний банк даних (ІБнД) про транспортні засоби. В «ІБнД про транспортні засоби» об'єднані ряд функціонально пов'язаних між собою автоматизованих інформаційно-пошукових підсистем: АПС «Національний банк даних «Автомобіль», «Угон», «Угон-СНД-Інтерпол», «Документ», «Штрафмайданчик», «Номерний знак», «Пересувний об'єкт», «Митний документ» з метою збирання, реєстрації, систематизації та аналізу інформації за кримінальними базами даних, обробки запитів та видачі інформації про зареєстровані транспортні засоби та їх власників, про викрадені в Україні, країнах СНД та інших країнах світу транспортні засоби, викрадені і втрачені номерні знаки, реєстраційні документи та посвідчення водія, опрацювання та видачі статистичної інформації.

АІС «ІБнД про ТЗ» у базі даних вміщує інформацію про:

- автотранспортні засоби, що пройшли державну реєстрацію в реєстраційних підрозділах ДАІ, та власників цих транспортних засобів;
- незаконні заволодіння транспортними засобами в Україні і за її межами;
- викрадені та втрачені державні номерні знаки;
- викрадені та втрачені реєстраційні документи та документи водія;
- транспортні засоби, затримані та доставлені на штрафмайданчики;
- транспортні засоби, оформлені в митному відношенні підрозділами Міністерства доходів України.

АІС «ІБнД про ТЗ» виконує такі функції:

- збір, введення, контроль, накопичення та збереження даних про зареєстровані та викрадені транспортні засоби, їх власників, викрадені та втрачені державні номерні знаки, реєстраційні документи та документи водія, а також поміщених на штрафмайданчики ТЗ;
- пошук інформації за запитом користувачів, у тому числі і віддалених, та видача інформації;
- опрацювання і видача довідкової та статистичної інформації;
- забезпечення доступу віддалених користувачів до банку даних по корпоративній мережі та каналами мобільного зв'язку.

До інтегрованого національного банку даних мають безпосередній доступ підрозділи ДАІ, оперативні підрозділи, ДІАЗ, НЦБ Інтерполу в Україні, а також підрозділи міністерства доходів, СБУ.

Інформацією ІБНД користуються (за запитами до Департаменту ДАІ МВС України) також прокуратура, МНС, Державний комітет статистики, заводи-виробники та ін.

Кожний запит до АІС «ІБНД про ТЗ» автоматично фіксується у відповідному файлі бази даних із зазначенням тексту запиту, дати і часу його надходження, інформації про ініціатора запиту, що дає змогу контролювати використання службової інформації.

За вертикаллю інформаційні системи ДАІ класифікуються:

- централізовані — «Угон», «Угон-СНД-Інтерпол», «Документ», «Номерний знак», «Довідка-рахунок», «Митний документ»;
- регіональні (обласні) — «Автомобіль», «Чергова частина» (постановка/зняття з обліку викрадених, втрачених АМТ, номерних знаків, документів), «Водій», «Технагляд», «Адмінпрактика», «Арешт», «Контроль», «Підоблікові документи (склад) (облік бланкової продукції)».

АІС «Угон», «Угон-СНД-Інтерпол», «Адмінпрактика» поєднані в ІБНД ДІАЗ (УІАЗ) ІПС.

За цільовим призначенням і характером розв'язуваних завдань АІПС ДАІ включає комплекс інформаційно й функціонально взаємопов'язаних підсистем:

1. «Автомобіль» — підсистема обліку АМТ та їх власників. Призначена для підвищення ефективності діяльності підрозділів ДАІ із забезпечення автоматизованого обліку й реєстрації АМТ та їх власників, технічного огляду, стану цих засобів, рішення комплексу питань, пов'язаних з пошуком викрадених автомобілів і мотоциклів.

АІС «Автомобіль» забезпечує:

- ведення картотеки зареєстрованих транспортних засобів;
- ведення пошуку по всіх полях бази даних АМТ;
- можливість оперативного доступу до документів, що є підставою для реєстрації АМТ;
- стеження за проведенням послідовних операцій з конкретним АМТ;
- перевірку за базами даних «Угон», «Документ», «Довідка-рахунок», «Арешт» при реєстрації картки у БД. Результати звірянь відтворюються на екрані для прийняття рішення оператором про подальшу реєстрацію АМТ і фіксуються у БД з посиланням на дану операцію і оператора;

- фіксування в базі даних «Автомобіль» інформації про працівників МРЕВ, які здійснювали звіряння АМТ і приймання документів;

- контроль наявності повноважень користувачів на проведення операцій, а також контроль за використанням бланків суворої звітності підсистеми «Склад» з їх використанням.

Автоматизована інформаційна система «Національний банк даних — Автомобіль» розроблена в інтересах служб Державтоінспекції, карного розшуку та інших підрозділів ОВС і призначена для вдосконалення інформаційного забезпечення співробітників органів внутрішніх справ під час розв'язання ними завдань по запобіганню і розслідуванню кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконними заволодіннями транспортними засобами або злочинів з використанням транспортних засобів, більш ефективної протидії незаконній легалізації в Україні транспортних засобів, ввезених в Україну поза зоною митного контролю.

Відповідно до призначення умовно можна виділити такі основні функції підсистеми:

- пошук інформації за запитами, які надходять з різних підрозділів ОВС та інших правоохоронних органів;
- видача статистичної інформації про зареєстровані ТЗ;
- видача ініціативної інформації про існуючі порушення правил обліку ТЗ.

Реалізація функції пошуку інформації за запитами дає змогу:

- поліпшити взаємодію співробітників Державтоінспекції та інших підрозділів органів внутрішніх справ під час проведення негласних (розшукових) слідчих дій з розшуку транспортних засобів;

- виявляти канали та спроби незаконної легалізації транспортних засобів;

- сприяти співробітникам правоохоронних органів у виявленні транспортних засобів, якими незаконно заволоділи або за допомогою яких скоєно кримінальне правопорушення.

АИС «Автомобіль» обласного рівня призначена для автоматизації реєстраційної діяльності реєстраційно-екзаменаційних підрозділів (РЕП) ДАІ — державної реєстрації транспортних засобів та обліку їх власників, видачі реєстраційних документів, поповнення інформації бази даних АИС «Національний банк даних — «Автомобіль». Ця система функціонує в межах локальних мереж регіональної корпоративної мережі УДАІ ГУ-УМВС України.

Відповідно до призначення умовно можна виокремити такі головні функції підсистеми:

- накопичення інформації в базі даних;
- пошуку інформації за запитами, що надходять із підрозділів органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів;
- видача статистичної інформації про ТЗ, що перебувають на обліку в ДАІ, на запити органів державної влади, заводів-виробників та інших зацікавлених організацій;
- попередження реєстрації викрадених та незаконно ввезених в Україну транспортних засобів;
- недопущення зняття з обліку для реалізації транспортних засобів, на які накладено арешт відповідно до постанови слідчого, рішення суду.

Підсистему складають такі обліки:

- «Автомобіль, що належить установі» — містить інформацію про АМТ, що належать установам з державною, комунальною та іншими формами власності;
- «Автомобіль, що належить індивідуальному власникові» — містить інформацію про АМТ, їх власників — фізичних осіб;
- «Угон», «Угон-СНД-Інтерполу» — накопичення оперативної інформації про незаконні заволодіння транспортними засобами;
- «Документ» — містить інформацію про викрадені документи на транспортний засіб;
- «Номерний знак» — автоматизований облік та опрацювання даних про викрадені та втрачені державні номерні знаки;
- «Склад» — облік та використання державних номерних знаків та бланків суворої звітності;
- «Техогляд» — облік відомостей про проходження планових технічних оглядів ТЗ;
- «Довідка-рахунок» — облік виданих бланків довідок-рахунків та актів приймання-передачі торговельним організаціям, які реалізують транспортні засоби;
- «Митниця» — облік оформлених у митному відношенні ввезених в Україну транспортних засобів та виданих митницями вантажних митних декларацій і посвідчень на реєстрацію. Інформація надсилається обласними митними органами;
- «Стаціонарний пост ДАІ» — надання відомостей у реальному часі про транспортні засоби і їх власників, які проходять через стаціонарні пости ДАІ;

- «Пересувний об'єкт» — отримання інформації про реквізити транспортного засобу та його власника, здійснення перевірки за іншими базами даних з віддаленої точки доступу, де підтримується мобільний зв'язок операторів «KyivStar» тощо;
- «Спецвантаж» — облік маршрутів перевезення небезпечних, великовагових та великогабаритних вантажів;
- «Арешт» — відомості про транспортні засоби, на які постановою слідчого накладено арешт.

Збирання облікової інформації про автотранспортні засоби здійснюється за допомогою уніфікованих і стандартизованих первинних документів:

- картки обліку ТЗ, що належить установі (юридичній особі);
- картки обліку ТЗ, що належить індивідуальному власникові (фізичній особі).

2. Підсистема обліку та підготовки водійських кадрів — «Водій».

Підсистема призначена для автоматизації екзаменаційного процесу реєстраційно-екзаменаційних підрозділів (РЕП) ДАІ, видачі водійських посвідчень й обліку водійських кадрів регіону. З метою підвищення рівня підготовки водіїв і дорожньої дисципліни, підсистема містить у своєму складі автоматизовані навчальні класи, які надають можливість вести підготовку водіїв з використанням засобів обчислюваної техніки, зокрема:

- «Водій» — облік осіб, які склали іспити на право водіння транспортним засобом;
- «Екзаменаційний клас» — автоматизований прийом іспитів;
- «Навчальне автоматичко» — тренажерна підготовка учнів шкіл і курсантів училищ.

3. Підсистема обліку й аналізу стану порушень правил дорожнього руху — «Порушення ПДР».

Підсистема призначена для накопичення, збереження, систематизації й обробки даних про порушення транспортної дисципліни, вжитих по них заходів адміністративного впливу. Підсистема може також використовуватися з метою аналізу ефективності окремих заборонних заходів адміністративного впливу на учасників дорожнього руху.

Дану підсистему складають такі обліки:

- «Порушення ПДР» — інформація про порушення правил дорожнього руху, вчинені учасниками дорожнього руху в регіоні;
- «Адмінпрактика» — облік адміністративних заходів, які вживались до порушників ПДР.

4. Підсистема обліку й аналізу дорожньо-транспортних пригод — «ДТП».

Підсистема призначена для підвищення ефективності використання даних про стан аварійності в окремих регіонах та в Україні загалом, а також з метою виявлення причин і умов виникнення дорожньо-транспортних випадків, і вироблення науково обґрунтованих рекомендацій та заходів зі зниження їх рівня.

5. Підсистема обліку й обробки інформації про стан доріг та їхнього оснащення — «Дорога».

Підсистема призначена для підвищення ефективності діяльності служби ДАІ з організації безперебійного і безпечного руху транспортних засобів та пішоходів, підвищення пропускної здатності доріг. При створенні підсистеми за основу взято використання наочного відображення елементів вулично-дорожньої мережі разом з елементами її устаткування, і станом аварійності на них.

До складу підсистеми входять такі обліки:

- «Дорога» — облік і стан доріг;
- «Залізничні переїзди» — облік і стан залізничних переїздів;
- «Знак» — облік розміщення дорожніх знаків.

6. Підсистема профілактичної діяльності — «Профілактика», яка призначена для підвищення ефективності діяльності ДАІ з профілактики аварійності на дорогах.

7. Підсистема «Виконавча діяльність», яка призначена для підвищення рівня виконавчої дисципліни співробітниками ДАІ, поліпшення роботи з листами, скаргами й пропозиціями громадян.

8. Підсистема «Норматив», яка призначена для забезпечення швидкого й надійного пошуку інформації, що міститься в Конституції і Законах України, указах і розпорядженнях Президента України, постановках і розпорядженнях Кабінету Міністрів України й нормативних актах МВС України, які стосуються питань безпеки дорожнього руху.

9. Підсистема статистичного аналізу й прогнозування соціально-економічних процесів «Аналітик», яка призначена для вдосконалення аналітичної роботи підрозділів ДАІ, ефективного управління заходами по забезпеченню безпеки дорожнього руху й профілактики правопорушень на транспорті.

10. Підсистема обробки інформації, що надходить до чергової частини МВС (УМВС) — «Чергова частина».

11. Підсистема обліку видачі інформації про особовий склад ДАІ — «Кадри ДАІ», яка призначена для аналітичної роботи щодо стану про-

фесійної підготовки та рівня службової дисципліни особового складу ДАІ.

12. Автоматизована система керування дорожнім рухом (АСКДР) призначена для розробки оптимальних параметрів регулювання технічних засобів керування транспортними потоками в містах.

Усі інші механічні транспортні засоби підлягають відомчій реєстрації та обліку відповідно до порядку:

- транспортних засобів військових частин і об'єднань — відповідними міністерствами та відомствами, яким підпорядковано ці частини і об'єднання;

- великотоннажних автомобілів та інших технологічних транспортних засобів незалежно від форм власності, що не підлягають експлуатації на вулично-дорожній мережі загального користування — Державним комітетом України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду;

- трамваїв і тролейбусів — Державним комітетом України з питань житлово-комунального господарства;

- гоночних і спортивних механічних транспортних засобів незалежно від форм власності — Департаментом у справах сім'ї, молоді та спорту;

- тракторів, самохідних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів незалежно від форм власності, що підлягають експлуатації на вулично-дорожній мережі загального користування — Міністерством аграрної політики України.

Власники транспортних засобів зобов'язані зареєструвати належні їм транспортні засоби протягом десяти діб після їх придбання, одержання або виникнення обставин, що потребують внесення змін у реєстраційні документи.

Реєстрація транспортних засобів проводиться працівниками РЕП ДАІ відповідно до вимог правил державної реєстрації автотранспорту, закріплених:

- постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1998 року № 1388;

- Інструкцією про порядок здійснення підрозділами Державтоінспекції МВС державної реєстрації, перереєстрації та обліку транспортних засобів, оформлення і видачі реєстраційних документів, номерних знаків на них, затвердженої наказом МВС України від 11.08.2010 № 379;

- іншими нормативно-правовими актами.

Реєстрація ТЗ проводиться працівниками РЕП ДАІ відповідно до вимог пунктів 6-32 Порядку (1388-98-п). Для проведення реєстрації ТЗ посадовими особами РЕП ДАІ приймаються до розгляду письмові заяви власників ТЗ — фізичних або юридичних осіб за зразками встановленої форми. У заявах юридичних осіб обов'язково зазначаються прізвище, ім'я, по батькові особи, якій доручається провести оформлення ТЗ, та зразок її підпису, а на заяві ставляться підпис уповноваженої посадової особи (із зазначенням посади, П.І.Б.) та відбиток печатки юридичної особи.

Реєстрація ТЗ здійснюється на підставі заяви власника, документа, що посвідчує його особу, правомірність придбання ТЗ, відповідність конструкції ТЗ встановленим вимогам безпеки дорожнього руху.

Реєстрація транспортних засобів здійснюється на підставі заяви власника, документів, що посвідчують його особу, правомірність придбання транспортного засобу, оцінку його вартості (для легкових автомобілів), відповідність конструкції встановленим вимогам безпеки дорожнього руху, а також вимогам, які є підставою для внесення змін до реєстраційних документів. Особа власника транспортного засобу або уповноваженої ним особи встановлюється на підставі паспорта громадянина України або іншого документа, що його замінює, для іноземців або осіб без громадянства — на підставі документів, визначених законодавством. Проводиться перевірка документів, які подаються до РЕП ДАІ для проведення реєстрації транспортного засобу (свідоцтво про реєстрацію, технічний паспорт, документи про реєстрацію, видані відповідними органами іноземної держави, відповідні документи Держмитслужби, довідки-рахунки, акти приймання-передачі транспортного засобу, договори купівлі-продажу, біржової угоди, інші документи, що підтверджують правомірність придбання ТЗ), за наявними базами даних АІС «Довідка-рахунок», «Митний документ», «Автомобіль», «Національний банк даних — Автомобіль», «Документ», «АРМ-Розшук». Результати проведеної перевірки зазначаються на заяві і підписуються уповноваженою посадовою особою РЕП ДАІ (із зазначенням ПІБ, дати та часу проведення перевірки). У разі відсутності технічної можливості перевірки дійсності документів або обґрунтованих підстав щодо їх підробки, до установ, організацій, які їх видали, у триденний термін надсилаються письмові запити або вказані документи направляються для проведення експертних досліджень експертами, які внесені до Реєстру атестованих судових експертів державних і підприємницьких структур та громадян Міністерства юстиції України та мають свідоцтво на право

проведення даного виду експертних досліджень з відповідної експертної спеціалізації. Матеріали та результати дослідження долучаються до реєстраційної справи.

Формами обліку зареєстрованих транспортних засобів є картотечна, журнальна, автоматизована та комплексна.

Масиви картотечної форми складають картки, що містять інформацію про такі об'єкти обліку:

- у РЕП ДАІ — за серіями номерних знаків;
- в управліннях (відділах) ДАІ ГУМВС України в АР Крим, м. Києві та Київській області, УМВС України в областях та м. Севастополі
- за серіями номерних знаків.

Журнальна форма використовується для обліку видачі свідоцтв про реєстрацію транспортного засобу та тимчасових реєстраційних талонів у відповідних книгах обліку за серіями та номерами в порядку їх зростання.

Інформація, що міститься в АІС «Автомобіль», може бути використана для:

- одержання довідкової інформації у встановлених формах про структуру, кількість і приналежність ТС, які зареєстровані на території відповідного регіону в регламентному режимі (квартал, півріччя, рік) або за нерегламентованими запитами;
- одержання довідкової інформації про конкретний транспортний засіб або його власника;
- одержання повних відомостей про транспортний засіб при наявності даних розшукуваного, затриманого або виявленого ТЗ.

Інформаційний масив підсистеми «Автомобіль» є контрольним при формуванні інформаційних масивів підсистем «Водій», «Порушення ПДР», «ДТП», які функціонують у рамках АПС ДАІ та використовуються для уточнення, ідентифікації або встановлення повних відомостей про АМТ та його власника.

Інформація АІС «Автомобіль» щодобово надсилається каналами електронної пошти до НДЦ БДР МВС України для узагальнення та введення до централізованого БД АІС «Національний банк даних — Автомобіль».

Підрозділи ДАІ разом з підрозділами карного розшуку, ДІАЗ (УІАЗ) також беруть участь у формуванні міжвідомчих обліків за фактами незаконного заволодіння АМТ.

При надходженні заяви про незаконне заволодіння ТЗ черговий орган внутрішніх справ реєструє заяву про незаконне заволодіння ТЗ та

протягом години з моменту її одержання передає інформацію до чергової частини УМВС, УДАІ УМВС та УІАЗ УМВС з подальшим внесенням до ІІ «СО».

Упродовж години з моменту отримання заяви черговий міського, районного відділу (управління) ГУМВС, УМВС передає телетайпом або каналами «електронної пошти» уточнену інформацію про незаконне заволодіння АМТ черговому по ГУМВС, УМВС та черговому УДАІ (ОДАІ) ГУМВС, УМВС із вказівкою відомостей про власника (прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання) та ТЗ (рік випуску, державний номерний знак, марка, колір, номер двигуна, кузова, шасі, особливі прикмети, серія та номер реєстраційних документів), а також інформацію про обставини незаконного заволодіння.

Співробітник ОВС безпосередньо на місці здійснює постановку на автоматизований облік до АІС «Угон» інформації про незаконне заволодіння АМТ. Співробітник УІАЗ УМВС при отриманні інформації про незаконне заволодіння АМТ здійснює перевірку за наявними обліками ІБнД, після чого направляє інформацію до ДІАЗ МВС.

Черговий УДАІ впродовж 30 хвилин (1 години в режимі звірки з використанням міжміського зв'язку) після надходження телетайпограми або електронного повідомлення ставить на облік у АБД «Угон» ТЗ із вказівкою всіх даних відповідно до картки обліку ТЗ, що знаходяться в розшуку та перевірених з картотечними обліками РЕП ДАІ. Після цього черговий передає телекомунікаційними каналами зв'язку відомості оперативній групі ДДАІ МВС України. З оперативної групи ДДАІ МВС України інформація в автоматичному режимі каналами зв'язку передається до всіх чергових частин УДАІ ГУМВС, УМВС та ДІАЗ МВС України.

Черговий УДАІ до телетайпограми про незаконне заволодіння ТЗ із вказівкою повних даних про власника та ТЗ додає роздруковку електронної картки про постановку на облік даної інформації в АБД «Угон». Ідентичність телетайпограми та роздруківки перевіряється начальником чергової частини шляхом звірки з інформацією АІС «Чергова частина — статистика».

АІС «Митний документ».

Накопичення інформації про оформлені на митниці транспортні засоби та отримані їх власниками вантажні митні декларації та посвідчення на реєстрацію ТЗ здійснюється в АІС «Митний документ». Джерелом інформації для неї є Державна митна служба України, яка відповідно до укладеного договору направляє на сервер ДДАІ МВС

України цю інформацію. Під час реєстрації в РЕП ДАІ ввезеного з-за кордону транспортного засобу проводиться перевірка по АІС «Митний документ» для підтвердження законності митного оформлення та сплати передбачених митних платежів.

АППС «ОКА» — забезпечення обліку бланків довідок-рахунків, актів прийому-передачі транспортних засобів, номерних знаків для разових поїздок «Транзит», контролю їх використання суб'єктами господарювання. Дана система — мережа закритого типу, що поєднує в собі ВЕБ-інтерфейс для службового використання, АРМи для посадових осіб та користувачів суб'єктів господарювання. Доступ до системи можливий за умови наявності електронного цифрового підпису.

2.4. Інформаційні системи Державної прикордонної служби України

Концепцією розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року передбачено приділити особливу увагу, а саме:

- розвитку оперативно-розшукової діяльності;
- вдосконаленню інформаційного забезпечення.

З виконання даних напрямів діяльності передбачається:

1) створення інтегрованого, захищеного оперативного обліку та інформаційно-пошукових баз даних оперативних підрозділів, удосконалення аналітичного супроводження оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування;

2) удосконалення взаємодії з правоохоронними органами України та оперативними підрозділами відповідних органів суміжних держав.

Законами України «Про прикордонний контроль» та «Державну прикордонну службу України», постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні» від 18 січня 1999 року №48 передбачено, що прикордонний контроль здійснюється щодо: осіб, які перетинають державний кордон; транспортних засобів, що перевозять через державний кордон осіб та вантажі; вантажів, що переміщуються через державний кордон.

Так, у Законі України «Про державний кордон України» зазначено, що: «особи, транспортні засоби, вантажі та інше майно, що пере-

тинають державний кордон України, підлягають прикордонному контролю».

Наказом Адміністрації Державної прикордонної служби «Про затвердження Технології прикордонного та митного контролю в пунктах пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення» від 11 червня 2008 року встановлено, що прикордонному та митному контролю підлягають особи, їх особисті речі, транспортні засоби та товари.

У наказі Державного комітету у справах охорони державного кордону «Про затвердження Положення про зону прикордонного контролю» від 06 лютого 1998 року № 61 визначено, що прикордонному контролю підлягають особи, транспортні засоби, вантажі та інше майно згідно з чинним законодавством України».

З положень вищенаведених нормативно-правових актів видно, що законодавець сходиться в єдиному, що **предметом** прикордонного контролю є особи, транспортні засоби, вантажі.

Відповідно до наказу Адміністрації Державної прикордонної служби України від 25.06.2007 «Про затвердження Положення про базу даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України»¹ облікові масиви цього відомства містять систематизовану інформацію про фізичних осіб, які перетнули кордон України у встановлених пунктах пропуску. У тому випадку, якщо для перетинання кордону використовувався автотранспорт інформація про транспортний засіб також фіксується. Інформація з Баз даних осіб надається у формі витягів на письмову вимогу суду, прокуратури, органів досудового слідства в зв'язку зі здійсненням ними повноважень, визначених законодавством України.

ДПСУ є адміністратором та розпорядником Інтегрованої міжвідомчої автоматизованої системи обміну інформацією з питань контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон «Аркан», а також Інтегрованої інформаційно-телекомунікаційної системи прикордонного контролю «Гарт-1» (далі — ПТС «Гарт»).

ПТС «Гарт-1» створюється і використовується в інтересах розвідки, контррозвідального забезпечення охорони державного кордону України, оперативного-розшукової діяльності, участі в боротьбі з організованою злочинністю та протидії незаконній міграції з метою своєчас-

¹ Положення про базу даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України»: затверджено Наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 25.06.2007 № 472 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Адміністрації Державної прикордонної служби від 25.05.2008 № 445).

ного та достовірного інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підрозділів та органів Державної прикордонної служби України для здійснення ними заходів із запобігання і недопущення в'їзду в Україну або виїзду з України осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежено право виїзду з України, зокрема згідно з дорученнями правоохоронних органів, розшуку в пунктах пропуску через державний кордон осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від відбуття кримінальних покарань, посилення контролю за додержанням правил в'їзду, виїзду, перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, а також виконання інших завдань у правоохоронній сфері згідно із законодавством¹.

ІТС «Гарт» включає такі основні компоненти:

- інформаційну систему прикордонного контролю, призначену для скорочення часу та підвищення якості прикордонного контролю, реєстрації іноземців, виконання доручень правоохоронних органів та надання звітної інформації щодо пропускових операцій. На даний час системою охоплено всі пункти пропуску через державний кордон;
- інформаційну систему прикордонної служби. Її компоненти забезпечують суттєве скорочення часу на планування та контроль охорони кордону та дозволяють у реальному часі здійснювати відеоспостереження за територією, ділянками відповідальності, пересуванням прикордонних нарядів;
- АРМ «Патруль», призначене для надання особовому складу прикордонних нарядів можливості оперативної ідентифікації затриманих осіб за інформацією, що зберігається в центральній базі даних;
- бази даних «Ризик» — для забезпечення роботи підрозділів оцінки ризиків та кримінального аналізу;
- інформаційну систему «Надводна обстановка» — для ефективного управління силами Морської охорони та контролю пересування всіх суден в акваторіях Чорного та Азовського морів.

Інформаційна система ДПСУ включає такі бази даних:

- 1) відомості про осіб, яким органами охорони державного кордону заборонено в'їзд в Україну;
- 2) відомості про осіб, стосовно яких виконано доручення правоохоронних органів, у тому числі СБУ та МВС;

¹ Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему прикордонного контролю «Гарт-1» Державної прикордонної служби України: затверджено Наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 30.09.2008 № 810 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 05.10.2010 № 750.

3) відомості про вилучені, втрачені, викрадені та оголошені недійсними документи, що дають право на виїзд/в'їзд в Україну;

4) відомості про затримані транспортні засоби, які перебувають у розшуку;

5) відомості про документи, видані установами МЗС та МВС, у яких виявлено невідповідності під час здійснення паспортного контролю;

б) відомості щодо осіб, які перетнули державний кордон України.

База даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України» — це автоматизований банк даних відомостей про громадян України, іноземців та осіб без громадянства, зареєстрованих у пунктах пропуску через державний кордон, та відповідно документів громадян України на право виїзду з України і в'їзду в Україну, зокрема паспорта громадянина України та паспортних документів іноземців та осіб без громадянства.

Базу даних осіб створено в інтересах розвідки, контррозвідувально-го забезпечення охорони державного кордону України, оперативно-розшукової діяльності, участі в боротьбі з організованою злочинністю та протидії незаконній міграції, для забезпечення виконання нею доручень правоохоронних і розвідувальних органів та для подання за три дні до дня виборів до окружних виборчих комісій відомостей про осіб, які зареєстровані в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці, фактично перетнули державний кордон і на момент подання відомостей відсутні дані про їх повернення на територію України та в інших випадках, передбачених законами України.

База даних осіб є складовою ІТС «Гарт» ДПСУ та інтегрованої міжвідомчої інформаційно-телекомунікаційної системи щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон «Аркан».

Інформація Базу даних осіб зберігається на дисковому масиві у файлах формату СКБД «Oracle 9i» (щодо відомостей про іноземців та осіб без громадянства — протягом 3 років; щодо відомостей про громадян України — протягом 1 року):

— відомості про осіб, яким органами охорони державного кордону відмовлено в перетинанні державного кордону;

— відомості про осіб, яких затримано за організацію незаконного переміщення через державний кордон;

— відомості про осіб, стосовно яких органами дізнання Державної прикордонної служби порушено кримінальні справи;

— відомості про іноземців та осіб без громадянства, які перевищили термін реєстрації паспортних документів в Україні.

База даних «Відомості про іноземців та осіб без громадянства, які перевищили термін реєстрації паспортних документів в Україні» — це автоматизований банк даних відомостей про іноземців і осіб без громадянства та їх паспортні документи, зареєстрованих у пунктах пропуску через державний кордон, які перевищили терміни реєстрації, установлені Правилами в'їзду з України і транзитного проїзду через її територію, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.1995 № 1074.

Базу даних створено для здійснення контролю за дотриманням іноземцями та особами без громадянства термінів реєстрації їх паспортних документів на період короткотермінового перебування в Україні.

База даних формується шляхом автоматизованого підрахунку кількості днів тимчасового перебування на території України іноземців та осіб без громадянства за інформацією про їх в'їзд в Україну та виїзд з України, що зберігається в базі даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України», яка створена і функціонує відповідно до Положення про базу даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України», затвердженого наказом Адміністрації ДПСУ від 25.06.2007 № 472, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 05.07.2007 за № 765/14032.

Перевірка інформації за Базою даних здійснюється автоматично з використанням АРМ «Інспектор» ПТС «Гарт» під час уведення інформації до бази даних посадовими особами підрозділів органів охорони державного кордону ДПСУ шляхом асоціативного пошуку за такими реквізитами (з визначеним відсотком збігу даних): а) прізвище та ім'я (латинськими літерами) — 90%; б) дата народження — 100%; в) громадянство — 100%; г) серія і номер паспортного документа — 100%.

- відомості про іноземців та осіб без громадянства, які не виїхали з України після закінчення строку перебування в Україні;
- відомості про транспортні засоби, стосовно яких виконано доручення СБУ та МВС.

У разі проведення слідчих (розшукових) дій відносно конкретної особи, відомості про перетинання нею кордону (в тому числі з використанням транспортного засобу) можуть бути отримані на інформаційний запит.

Відповідно до Порядку надання ДПСУ та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають держав-

ний кордон, цьому відомству можуть бути направлені наступні доручення щодо осіб, які перетинають державний кордон України:

— заборони в'їзду в Україну іноземців та осіб без громадянства протягом строку, встановленого уповноваженим державним органом;

— заборони виїзду з України осіб, яких за рішенням слідчого судді, суду тимчасово обмежено у праві виїзду з України, у тому числі тих, до яких застосовано запобіжний захід, передбачений КПК України, за умовами якого передбачено таке обмеження;

— розшуку в пунктах пропуску через державний кордон осіб, оголошених у розшук відповідно до КПК України;

— Інформування про факт перетинання державного кордону особами, стосовно яких уповноваженими державними органами проводяться оперативно-розшукові, контррозвідувальні або розвідувальні заходи;

— огляду (із залученням у разі потреби службових осіб митних органів, що використовують власні технічні та спеціальні засоби) транспортних засобів, на яких прямують особи, та вантажів, що ними переміщуються через державний кордон, з метою недопущення його незаконного перетинання особами, а також незаконного переміщення предметів і речовин, заборонених до вивезення і ввезення в Україну або щодо яких встановлено спеціальний порядок переміщення через державний кордон; виявлення викрадених транспортних засобів;

— додаткового вивчення питання щодо наявності законних підстав для перетинання державного кордону особами¹.

Доручення оформляються на бланку за зразком формалізованого типу, підписані керівниками слідчих та оперативних підрозділів ОВС, прокуратури, СБУ, Міндоходів. У разі виникнення необхідності термінового виконання, доручення може передаватися телеграмою або факсом, з обов'язковим наступним поданням оформленого бланку протягом трьох діб.

Для взяття на контроль державного рівня доручення надсилається на ім'я командувача Прикордонних військ або одного з його заступників, заступника начальника Головного штабу Прикордонних військ — начальника управління прикордонного контролю. Для взяття на контроль регіонального рівня доручення надсилається на ім'я одного з командувачів військ напрямів Прикордонних військ або одного з їх засту-

¹ Порядок надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17.04.2013 № 280.

пників (Північно-Західний — м. Львів, Південно-Східний — м. Харків, Південний — м. Одеса, Кримський — м. Сімферополь).

Доручення Прикордонними військами беруться на контроль терміном не більше ніж на шість місяців. Задля продовження терміну відповідна посадова особа повинна своєчасно повідомити про це посадову особу Прикордонних військ, на адресу якої надавалося доручення. У разі, коли в дорученні термін контролю не зазначений, воно знаходиться на контролі протягом тридцяти діб з дня його надходження до відповідного органу охорони державного кордону.

База даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України» може використовуватися під час здійснення пошукових засобів, а також виступати як джерело інформації при проведенні аналітичної роботи, наприклад:

- встановлення місця знаходження розшукуваних осіб;
- спростування неправдивого алібі.

Відповідно до Інструкції «Про порядок функціонування в органах внутрішніх справ та органах охорони державного кордону України обліку осіб, затриманих за порушення законодавства України про державний кордон та про правовий статус іноземців», облік здійснюється шляхом ведення алфавітних оперативно-довідкових і дактилоскопічних картотек та з використанням АБД та АДІС. Централізований облік здійснюється ДІАЗ при МВС України, регіональний — УІАЗ ГУМВС, УМВС в областях.

Підставами збирання інформації для поставлення осіб на облік є: протокол про адміністративне затримання особи відповідно до ст. 260 КУпАП — за вчинення правопорушень, відповідальність за які передбачена ст.ст. 202, 203, 204, 204¹, 205, 206 КУпАП; протокол органів дізнання або постанови слідчого про затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена ст.ст. 331 та 332 КК України.

Підставами для постановлення осіб на облік є рішення про притягнення їх до відповідальності. У разі відмови в притягненні до відповідальності зібрана інформація підлягає знищенню.

Для оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку (формування та коригування банку даних) використовуються: алфавітна картка на особу, яка затримана; дактилоскопічна карта; сповіщення про вжиті заходи та/або зміну даних затриманого.

На виконання завдань Національної програми інформатизації на 2006-2008 роки, затвердженої постановою Верховної Ради України від

04.11.2005 № 3075-IV, та Плану заходів із створення інтегрованої між-відомчої інформаційно-телекомунікаційної системи щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19.04.2006 № 215-р, відповідно до Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон, затвердженого спільним наказом Адміністрації ДПСУ, Державної митної служби України, МЗС України, Міністерства праці та соціальної політики України, СБУ, Служби зовнішньої розвідки України від 03.04.2008 № 284/287/214/150/64/175/266/75, котре зареєстроване в Міністерстві юстиції України 12.05.2008 за № 396/15087, з метою забезпечення інформаційного обміну між суб'єктами системи «Аркан», Адміністрацією ДПСУ встановлено «Абонентський пункт відомчої інформаційної підсистеми МВС України «Аркан». Цей абонентський пункт діє на базі підрозділів ДІАЗ МВС України.

Права доступу для роботи з АРМ «Веб-оператор запитів/відповідей» надаються адміністратором безпеки за допомогою АРМ «Адміністратор безпеки МВС-Аркан» особі (особам), що буде виконувати функції оператора запитів/відповідей.

Таким чином, засобами системи «АРКАН» отримується:

1) інформація про факти перетину державного кордону України фізичними особами із зазначенням дати перетину, пункту перетину, ділянки кордону, напрямку (виїзд/в'їзд), серії та номеру пред'явленого документа, мети поїздки, типу та номеру транспортного засобу (для отримання інформації обов'язково зазначаються громадянство, прізвище, ім'я, дата народження особи, період, який перевіряється);

2) інформація про факти перетину державного кордону України транспортними засобами із зазначенням дати, пункту, напрямку (виїзд/в'їзд) перетину кордону, ділянки кордону (країни); типу, державної належності, власника, марки т/з; серії та номеру реєстраційного документа, номера кузова; державного номера причепа т/з, його типу та державної належності, але без зазначення даних про осіб, які були у транспортному засобі (для отримання інформації обов'язково вказуються державний номер т/з, період, який перевіряється).

Для отримання інформації з системи «Аркан» підрозділом міліції районного рівня (структурним підрозділом регіону) готується службова записка на ім'я начальника УІАЗ (його заступника), у якій детально обґрунтовується службова необхідність отримання такої інформації.

2.5. Інформаційні системи Державного підприємства «Інформаційний центр» Міністерства юстиції України

Державне підприємство (надалі — ДП) «Інформаційний центр» Міністерства юстиції України забезпечує функціонування таких реєстрів:

- реєстр методик проведення судових експертиз;
- єдиний реєстр громадських формувань;
- єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів;
- єдиний реєстр нотаріусів;
- державний реєстр атестованих судових експертів;
- єдиний державний реєстр нормативно-правових актів;
- єдиний державний реєстр виконавчих проваджень;
- спадковий реєстр;
- реєстр спеціальних бланків документів інформаційної системи Міністерства юстиції України;
- державний реєстр друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності;
- державний реєстр актів цивільного стану громадян;
- державний реєстр баз персональних даних;
- єдина база даних про підприємства, щодо яких порушено провадження в справі про банкрутство;
- державний реєстр речових прав на нерухоме майно;
- єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

Розглянемо деякі з них.

Реєстр методик проведення судових експертиз — це офіційна електронна база даних, що ведеться з метою створення інформаційного фонду про наявність методик проведення судових експертиз, які атестовані та рекомендовані до впровадження в експертну практику відповідно до Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 № 595.

Інформація, яка міститься в Реєстрі, є відкритою для запитів правоохоронних органів, судів та заінтересованих юридичних і фізичних осіб.

Держателем Реєстру є Міністерство юстиції України, що здійснює його ведення.

Функції держателя Реєстру покладаються на Управління експертно-го забезпечення правосуддя Міністерства юстиції України.

Адміністратором Реєстру є державне підприємство «Інформаційний центр» Міністерства юстиції України, що забезпечує технічне та технологічне створення та супроводження програмного забезпечення Реєстру, надання доступу до Реєстру, забезпечує збереження та захист даних, що містяться в Реєстрі.

До Реєстру вносяться такі відомості:

- реєстраційний код методики;
- вид (підвид, рід) експертизи або галузь знань;
- назва методики;
- найменування спеціалізованої установи, що є розробником методики;
- рік створення методики;
- дата прийняття рішення про державну реєстрацію методики.

У разі, якщо методика розроблялась за участю декількох установ (розробників), вказуються усі розробники методики із зазначенням провідної установи (розробника).

Поряд з атестованими методиками під час проведення судових експертиз також використовуються джерела інформації, які не підлягають атестації і є обов'язковими для застосування на території України, зокрема: нормативно-правові акти та нормативні документи (міжнародні, національні та галузеві стандарти, технічні умови, правила, норми, положення, інструкції, рекомендації, переліки, настановчі документи Держспоживстандарту України), а також чинні республіканські стандарти колишньої УРСР та державні класифікатори, галузеві стандарти та технічні умови колишнього СРСР тощо.

У разі потреби під час проведення експертиз також можуть використовуватись науково-технічна та довідкова література, перелік якої затверджується наказом Міністерства юстиції України та не є вичерпним, інформаційні бази даних з мережі Інтернет, а також програмні продукти, рекомендовані для використання в експертній практиці рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України.

У разі надходження запиту від правоохоронних органів, судів та заінтересованих юридичних і фізичних осіб щодо реєстрації відповідної методики з Реєстру надається витяг за встановленою формою¹.

¹ Порядок ведення Реєстру методик проведення судових експертиз: затверджений наказом Міністерства юстиції України від 02.10.2008 № 1666/5.

Єдиний реєстр нотаріусів — це комп'ютерна база даних, у якій містяться відомості про державні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви та нотаріусів України¹.

Держатель Єдиного реєстру нотаріусів — Міністерство юстиції України, що розробляє організаційні, методологічні принципи ведення та забезпечує його функціонування.

Адміністратор Єдиного реєстру нотаріусів — ДП «Інформаційний центр» Мінюсту України, що здійснює заходи зі створення та супроводження програмного забезпечення, у тому числі із впровадження та підтримки веб-сайту для доступу до відомостей Єдиного реєстру, організацію доступу, забезпечує збереження та захист даних, що містяться в реєстрі, вносить до нього отримані від Головного управління юстиції Мінюсту в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі відомості, надає інформацію з Єдиного реєстру, а також виконує інші функції, передбачені цим Порядком.

Інформація, яка міститься в Єдиному реєстрі, є відкритою.

Підставою для внесення відомостей до Єдиного реєстру є повідомлення Головних управлінь юстиції про:

- призначення на посаду до державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву нотаріуса;
- реєстрацію приватної нотаріальної діяльності;
- перебування нотаріуса державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, для догляду за дитиною тощо, а також закінчення або переривання такої відпустки;
- звільнення нотаріуса з державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву;
- зупинення або припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса;
- переведення державного нотаріуса на іншу посаду в межах області (міста), зокрема переведення державного нотаріуса до іншої державної нотаріальної контори;
- переведення державного нотаріуса на нову посаду в межах державної нотаріальної контори;
- реєстрацію державної нотаріальної контори;

¹ Порядок ведення Єдиного реєстру нотаріусів: затверджений наказом Міністерства юстиції України від 15.10.2008 № 926/18221.

- зміну місцезнаходження або телефону державної нотаріальної контори;
- зміну нотаріального округу державної нотаріальної контори;
- ліквідацію державної нотаріальної контори;
- поновлення нотаріальної діяльності нотаріуса, який займається приватною нотаріальною діяльністю;
- зміну робочого телефону, адреси розташування робочого місця (у межах одного нотаріального округу) нотаріуса, який займається приватною нотаріальною діяльністю;
- зміну нотаріального округу в межах області нотаріуса, який займається приватною нотаріальною діяльністю;
- зміну прізвища, імені, по батькові нотаріуса.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні підприємства, установи, організації та інші юридичні і фізичні особи отримують доступ до відомостей Єдиного реєстру через веб-сайт, який ведеться Адміністратором шляхом пошуку та перегляду інформації про:

1) державні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви (які не ліквідовано):

- назви державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву;
- прізвища, імена, по батькові нотаріусів, які працюють у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві;
- номери свідоцтв про право на зайняття нотаріальною діяльністю;
- місцезнаходження державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, робочі телефони;

2) нотаріусів, діяльність яких не припинена:

- прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса;
- номер свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю;
- назва державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву або відмітка про те, що нотаріус займається приватною нотаріальною діяльністю;
- місцезнаходження державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву або адреса робочого місця (контори) нотаріуса, який займається приватною нотаріальною діяльністю, робочі телефони.

Надання інформації з Єдиного реєстру на письмові запити органів державної влади, інших юридичних та фізичних осіб здійснюється Адміністратором у вигляді інформаційної довідки. Заява про видачу інформаційної довідки з Єдиного реєстру нотаріусів подається за встанов-

леною формою, з обов'язковим проставленням печатки (у разі подання запиту органом державної влади або іншою юридичною особою).

Для формування інформаційної довідки пошук у Єдиному реєстрі здійснюється за прізвищем, іменем, по батькові нотаріуса або номером свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, про державну нотаріальну контору (державний нотаріальний архів) — за назвою державної нотаріальної контори (державного нотаріального архіву).

Реєстр актів цивільного стану громадян — єдина комп'ютерна база даних про акти цивільного стану, внесені до них зміни і доповнення, видачу свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану та витягів з Реєстру¹.

Держатель Реєстру — Укрдержреєстр, що забезпечує ведення Реєстру; **адміністратор Реєстру** — ДП «Інформаційний центр» Мін'юсту, що здійснює заходи зі створення і супроводження програмного забезпечення Реєстру, збереження та захисту бази даних Реєстру, відповідає за його функціонування, надає реєстраторам доступ до нього; **реєстратори** — відділи державної реєстрації актів цивільного стану структурних підрозділів головних управлінь юстиції Мін'юсту в Автономній Республіці Крим, в областях, м. Києві та Севастополі, а також районних, районних у містах, міських (міст обласного значення), міськрайонних, міжрайонних управлінь юстиції Укрдержреєстру.

Внесення до Реєстру відомостей про народження фізичної особи та її походження, шлюб, розірвання шлюбу, зміну імені, смерть здійснюється реєстратором одночасно зі складенням відповідного актового запису цивільного стану.

Відомості про усиновлення, скасування усиновлення, визнання усиновлення недійсним, позбавлення та поновлення батьківських прав вносяться до Реєстру на підставі відповідного рішення суду в день надходження копії такого рішення до реєстратора або в день пред'явлення особою, зазначеною в рішенні суду, або уповноваженою нею особою копії такого рішення.

Суди (судді), органи дізнання чи досудового слідства, нотаріуси та інші органи державної влади (посадові особи) мають право на безоплатне отримання витягу з Реєстру, якщо запит зроблено у зв'язку із здійсненням ними повноважень, визначених актами законодавства.

Державний реєстр баз персональних даних — єдина державна інформаційна система збору, накопичення та обробки відомостей про за-

¹ Порядок ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20.10.2011 № 1109.

реєстровані бази персональних даних ведеться з метою реалізації державної політики у сфері захисту персональних даних¹.

Держателем Реєстру є ДСЗПД, яка забезпечує його створення та ведення. Адміністратором Реєстру є ДП «Інформаційний центр» Мін'юсту, що забезпечує технічне і технологічне створення та супроводження програмного забезпечення Реєстру, надання реєстраторам доступу до нього, збереження і захист даних, що містяться в Реєстрі.

ДСЗПД здійснює реєстрацію баз персональних даних, а також вносить зміни до відомостей, що містяться в Реєстрі, про зареєстровану базу персональних даних на підставі заяви, поданої власником такої бази або уповноваженою ним особою (далі — заявник).

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні підприємства, установи, організації, інші юридичні і фізичні особи отримують доступ до відомостей Реєстру через веб-сайт, який ведеться адміністратором Реєстру, шляхом пошуку та перегляду такої інформації про базу персональних даних:

- найменування бази персональних даних;
- відомості про власника бази персональних даних;
- найменування, місцезнаходження, код платника податків згідно з ЄДРПОУ або податковий номер (для резидента) — для юридичних осіб;
- прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) — для фізичних осіб;
- мета обробки персональних даних;
- реєстраційний номер запису про базу персональних даних у Реєстрі.

Пошук інформації про базу персональних даних через веб-сайт здійснюється за будь-якими з таких відомостей:

- реєстраційний номер запису про базу персональних даних у Реєстрі;
- найменування юридичної особи — власника бази персональних даних та код платника податків згідно з ЄДРПОУ;
- прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) фізичної особи — власника бази персональних даних та реєстраційний номер облікової картки платника податків.

Державний реєстр іпотек містить відомості про записи щодо обтяження нерухомого майна іпотекою. Дані, що містяться у даному реєстрі можуть бути використані при розслідуванні кримінальних право-

¹ Положення про Державний реєстр персональних даних: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 № 616.

порушень у сфері економіки, зокрема, для забезпечення відшкодування завданої шкоди та заявленого цивільного позову.

Державний реєстр правочинів (надалі — ДРП) містить інформацію про правочини щодо нерухомого майна, що підлягають державній реєстрації.

Реєстратором ДРП визначено державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси, які уклали відповідні договори з Адміністратором. Нотаріуси, які не мають доступу до Державного реєстру правочинів, для реєстрації правочину надсилають до реєстратора примірник правочину та його копію.

Обов'язковій реєстрації в ДРП підлягають договори найму (оренди), укладені не менш ніж на 1 рік, але були зміни до Цивільного кодексу, згідно з цими змінами не менш ніж за 3 роки.

База даних «Банкрутство». Відкритий доступ через Інтернет, пошук для незареєстрованих користувачів надається за кодом ЄДРПОУ, для зареєстрованих користувачів сайту надаються розширені можливості роботи: пошук за назвою підприємства, пошук за атрибутами справи та її поточним станом.

Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення — це електронна база даних, яка містить відомості про осіб, які вчинили корупційні правопорушення. Він ведеться з метою, зокрема, забезпечення проведення спеціальної перевірки відомостей про осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, та визначення посад з найбільшими корупційними ризиками¹.

Держателем Реєстру є Міністерство юстиції України. Внесення відомостей до Реєстру та надання з нього інформації забезпечується реєстраторами — Департаментом антикорупційного законодавства та законодавства про правосуддя Мін'юсту та Головними управліннями юстиції в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Реєстр ведеться з метою:

- забезпечення єдиного обліку осіб, які вчинили корупційні правопорушення;
- забезпечення в установленому порядку проведення спеціальної перевірки відомостей про осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

¹ Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення: затверджене наказом Міністерства юстиції України від 11.01.2012 № 39/5.

- аналізу відомостей про осіб, які вчинили корупційні правопорушення, з метою визначення сфер державної політики та посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, з найбільшими корупційними ризиками.

Підставою внесення Реєстратором відомостей про особу, притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення, є:

- електронна копія рішення суду, яке набрало законної сили;
- завірена в установленому порядку паперова копія наказу про накладання або зняття дисциплінарного стягнення.

Кадрові служби органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ та організацій, працівники яких отримують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету, у день підписання наказу про накладання на особу або зняття з неї дисциплінарного стягнення за вчинення корупційного правопорушення зобов'язані передати Реєстратору завірену в установленому порядку паперову копію відповідного наказу разом з інформаційною карткою до наказу про накладання (зняття) дисциплінарного стягнення на особу за вчинення корупційних правопорушень.

До Реєстру вносяться такі відомості про особу, яку притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення:

- прізвище, ім'я, по батькові (за наявності останнього);
- число, місяць, рік народження;
- місце народження;
- паспортні дані (серія та номер паспорта, ким і коли виданий);
- реєстраційний номер облікової картки платника податків;
- місце проживання (для іноземців, осіб без громадянства — місце проживання за межами України);
- місце роботи, посада на час вчинення корупційного правопорушення;
- стаття (частина статті) Кримінального кодексу України або Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до якої особу притягнуто до відповідальності;
- склад корупційного правопорушення;
- характер корупційного правопорушення, яке стало підставою для притягнення до цивільно-правової відповідальності;
- дата набрання законної сили судовим рішенням про притягнення особи до відповідальності за корупційне правопорушення;

— дата, номер судового рішення, номер судової справи, найменування суду, який ухвалив (постановив) судове рішення про притягнення особи до відповідальності за корупційне правопорушення;

- вид покарання (стягнення), суть задоволення позовних вимог;
- підстава та дата зняття, погашення судимості;
- реквізити наказу про накладання дисциплінарного стягнення;
- спосіб вчинення дисциплінарного проступку;
- вид дисциплінарного стягнення;
- підстава та дата зняття дисциплінарного стягнення.

Головне управління юстиції Мінюсту в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі надають безоплатно витяг з Реєстру протягом семи робочих днів на підставі письмового запиту про видачу витягу з Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення (додаток 3), до якого додається копія паспорта особи, що перевіряється:

— державних органів, органів місцевого самоврядування з метою проведення спеціальної перевірки відомостей про осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

— правоохоронних органів — у разі необхідності отримання такої інформації в рамках кримінального або адміністративного провадження.

Витяг з Реєстру містить таку інформацію:

- номер витягу, дата формування;
- відомості про заявника, який звернувся за наданням витягу;
- відомості, за якими здійснювався пошук інформації в Реєстрі (прізвище, ім'я, по батькові (за наявності останнього), місце народження та число, місяць, рік народження, реєстраційний номер облікової картки платника податків);
- відомості про особу, яку притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення (прізвище, ім'я, по батькові (за наявності останнього), місце народження, число, місяць, рік народження, серія та номер паспорта, реєстраційний номер облікової картки платника податків);
- стаття (частина статті) Кримінального кодексу України та/або Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до якої особу притягнуто до відповідальності за корупційне правопорушення, у тому числі до цивільно-правової відповідальності;

- дата набрання законної сили судовим рішенням про притягнення особи до відповідальності за корупційне правопорушення та/або цивільно-правової відповідальності;
- дата, номер судового рішення, номер судової справи, найменування суду, який ухвалив (постановив) судове рішення про притягнення особи до відповідальності за корупційне правопорушення;
- реквізити наказу про накладання дисциплінарного стягнення;
- вид дисциплінарного стягнення;
- інформація про погашення, зняття судимості, зняття дисциплінарного стягнення;
- позначка про відсутність у Реєстрі відомостей, зазначених у запиті;
- відомості про реєстратора, який надав витяг.

Державний реєстр речових прав на нерухоме майно — єдина державна інформаційна система реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень, яка містить інформацію про речові права на об'єкти нерухомого майна, їх обтяження; про об'єкти та суб'єктів цих прав; про документи, на підставі яких проведено реєстрацію і картографічні (графічні) дані; про зареєстровані заяви/запити; про надані витяги/ інформаційні довідки/ виписки; про виконані реєстраторами дії; забезпечує накопичення, збереження, пошук, захист реєстраційних даних та надання інформації.

Невід'ємною складовою частиною Державного реєстру речових прав на нерухоме майно є база даних про реєстрацію заяв і запитів та реєстраційні справи.

У Програмі передбачена операція пошуку зареєстрованих даних за вказаними параметрами з подальшим переглядом результатів пошуку, а саме:

- пошук заяв;
- пошук розділів;
- пошук прав власності;
- пошук інших речових прав;
- пошук іпотек;
- пошук обтяжень;
- пошук безхазяйного нерухомого майна;
- пошук документів;
- пошук даних у Реєстрі прав власності на нерухоме майно, Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, Державному реєстрі іпотек;
- пошук даних про зареєстровані земельні ділянки з Державного земельного кадастру;

— пошук запитів/відповідей щодо отримання інформації про земельну ділянку.

Розділ Державного реєстру речових прав на нерухоме майно складається з чотирьох частин, які містять відомості про:

- нерухоме майно;
- право власності та суб'єкта цього права;
- інші речові права та суб'єкта цих прав;
- обтяження прав на нерухоме майно та суб'єкта цих прав.

У Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно утворюється також спеціальний розділ, у якому проводиться державна реєстрація обтяжень прав на нерухоме майно, право власності на яке не зареєстроване в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, іпотеки майнових прав на нерухомість, будівництво якої не завершено. Зокрема, до розмежування земель державної і комунальної власності та проведення органом державної реєстрації прав державної реєстрації права власності на такі земельні ділянки державна реєстрація права користування (сервітут), права постійного користування, договорів оренди, права користування для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), права забудови (суперфіцій) проводиться в спеціальному розділі Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

При проведенні державної реєстрації права власності на майно, щодо якого містяться записи в спеціальному розділі Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, такі записи зі спеціального розділу переносяться до відповідної частини розділу Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, відкритого на цей об'єкт нерухомого майна.

2.6. Інформаційні системи Міністерства доходів і зборів України

З метою забезпечення інформаційного обміну як у межах Міністерства доходів України, так і інших міністерств та відомств України, а також організацій закордонних держав, у його складі функціонують створено Єдину автоматизовану інформаційну систему (далі — ЄАІС). На теперішній час триває етап розбудови ЄАІС в рамках створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна ми-

тниця» (e-Customs), як передумови інтеграції України у світову інформаційну спільноту.

З метою організації виконання програми поетапної розробки ЄАІС ДМСУ на базі її інформаційного обчислювального центру створено Інформаційно-аналітичне митне управління (ІАМУ) як спеціалізовану митну установу щодо розробки, впровадження, супроводження та експлуатації ЄАІС. На сьогодні це Регіональна інформаційна митниця, на яку відповідно до Митного кодексу України, Положення про Державну митну службу України, Концепції створення Єдиної автоматизованої інформаційної системи Державної митної служби України покладено виконання таких завдань: впровадження і розвиток інформаційних технологій ДМСУ; управління функціонуванням ЄАІС загалом та її складових; ведення центральної бази даних ЄАІС тощо.

Пріоритетні інформаційні митні технології реалізовані за допомогою ЄАІС у митних органах усіх рівнів (центральный апарат ДМСУ, Департамент аналітичної роботи та інформаційного моніторингу, регіональні митниці, митниці, митні пости, підрозділи митного оформлення, підрозділи по боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил, Департамент аналізу ризиків та аудиту, Департамент аналітичної роботи та інформаційної розвідки тощо), центром якої є Регіональна інформаційна митниця. ЄАІС складається з п'яти основних підсистем:

- 1) автоматизована підсистема митного оформлення;
- 2) митна адміністративно-правова підсистема;
- 3) митна підсистема інформаційної безпеки;
- 4) митна зовнішня інформаційна підсистема;
- 5) митна телекомунікаційна підсистема;

Автоматизована підсистема митного оформлення охоплює безпосередньо діяльність митних органів у двох основних напрямках — торгового й неторгового обігу, вирішуючи завдання автоматизації процесів:

- оформлення вантажних митних декларацій (ВМД);
- обліку і контролю транзитного переміщення вантажів територією України;
- обліку й контролю перебування товарів на ліцензійних і митних складах;
- обліку й контролю зворотного ввезення-вивезення майна інофірм, представництв і виставок;
- обліку й контролю поштових відправлень;
- обліку автомобілів і засобів власного транспорту;

- обліку й контролю несупроводжуваного багажу;
- обробки даних комерційних доповнень (електронний обмін інформацією з учасниками зовнішньоекономічної діяльності).

Митна адміністративно-правова підсистема забезпечує управління митними органами на всіх рівнях, контроль і дотримання законності під час автоматизованого митного оформлення.

Основними завданнями підсистеми є автоматизація процесів:

- боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил;
- тарифного регулювання й управління;
- експортно-імпортного контролю;
- антидемпінгового контролю й антимонопольного контролю;
- фінансово-валютного контролю;
- оперативної служби;
- бюджетного фінансування;
- збирання коштів у бюджет;
- кадрової служби;
- статистичної служби;
- правової та нормативної служби;
- канцелярії та контролю документопотоку;
- матеріально-технічного забезпечення.

Митна підсистема інформаційної безпеки забезпечує комплексний контроль і оперативне управління функціонуванням системи. Основними завданнями підсистеми є:

- забезпечення безпеки ЄАІС;
- поділ рівня привілеїв і доступу до системи;
- контроль та розмежування доступу до системи;
- статистика роботи системи.

Митна зовнішня інформаційна підсистема призначена для забезпечення обміну необхідною інформацією з іншими організаціями України, іноземними державами і міждержавними організаціями, встановлення відповідного рівня повноважень доступу та підтримки.

Митна телекомунікаційна підсистема є базовою транспортною системою і складається з Відомчої телекомунікаційної мережі (ВТМ) ЄАІС ДМСУ та Інформаційно-телекомунікаційного комплексу Держмитслужби «Електронна пошта».

Підсистема забезпечує:

- роботу і взаємозв'язок усіх підсистем ЄАІС ДМСУ, об'єднує всі митні органи, спеціалізовані митні установи, організації та їх підрозділи;

— цілодобову роботу головного інформаційно-телекомунікаційного комплексу;

— з'єднання головного інформаційно-телекомунікаційного комплексу, регіональних інформаційно-телекомунікаційних комплексів та їх користувачів через наземні цифрові, супутникові, низькошвидкісні комутовані та радіоканали зв'язку;

— цілодобову адресацію, маршрутизацію й доставку повідомлень у відомчій телекомунікаційній мережі митної служби в режимі реального часу;

— підтримку поштових функцій з використанням наявних стандартних протоколів обміну (експлуатується система електронної пошти Lotus Domino/Notes);

— транспортний рівень для підсистем автоматизованого митного оформлення, митної адміністративно-правової підсистеми, митної зовнішньої інформаційної підсистеми;

— можливість підключення до міжнародних обчислювальних мереж.

ДМСУ та підпорядковані підрозділи забезпечують функціонування наступних інформаційних баз даних:

— центральна база даних вантажних митних декларацій, форма обліку — комплексна (електронні копії, паперові журнали обліку вантажних митних декларацій, реєстри вантажних митних декларацій):

об'єкти обліку:

а) вантажні митні декларації (ВМД) типів: імпорт — ВМД ІМ 40; реімпорт — ІМ 41; експорт — ВМД ЕК 10; транзит — ВМД ТР 80; тимчасове ввезення (вивезення) — ВМД ЕК 31, ІМ 31; митний склад — ВМД ЕК 74, ІМ 74; реімпорт — ВМД ІМ 41; реекспорт — ВМД ЕК 41; спеціальна митна зона — ВМД ЕК 10, ІМ 71; магазин безмитної торгівлі — ВМД ІМ 72, ЕК 72; переробка на митній території України — ВМД ІМ 51; переробка за межами митної території України — ВМД ЕК 61; знищення або руйнування — ВМД ІМ 76; відмова на користь держави — ВМД ІМ 75;

б) форми МД-4 (при переміщенні несупроводжуваного багажу з відомостями про валюту, цінності, предмети, які має в багажу власник);

в) автомобільні митні декларації форми МД-7 на ввезення транспортного засобу в Україну;

г) ВМД, у яких порушено вимоги НДМСУ № 520;

д) ВМД Російської Федерації;

е) реєстри ВМД на зерно та зернопродукти;

ж) форми МД-1 та МД-6 (інформація щодо транспортних засобів за номерами державної реєстрації, кузова, шасі, двигуна — на право реєстрації в органах ДАІ або інших установах залежно від призначення транспортного засобу);

- база даних контролю за митним транзитом;
- база даних особистого митного забезпечення;
- картотека учасників ЗЕД;
- база даних зіпсованих, анульованих та невикористаних бланків форми МД-1, МД-2, МД-3, МД-6 і голографічних етикеток;
- база даних електронних копій митних приходних ордерів;
- реєстр митних ліцензійних складів;
- реєстр суб'єктів, які здійснюють брокерську діяльність;
- реєстр підприємств, переміщення якими товарів та транспортних засобів мають ознаки ризикованості або сумнівності («Чорний список»);
- реєстр класифікаційних рішень відділів ТМВ митниці;
- реєстр товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності;
- реєстр виробників дисків та СІД-кодів оптичних дисків для лазерних систем зчитування;
- реєстр суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які користуються особливим режимом сприяння;
- реєстр залізничних вагонів, що є власністю суб'єктів ЗЕД;
- реєстр ПП та ПД для Управління митного контролю;
- реєстр місць прибуття;
- реєстр дозволів на право відкриття складів тимчасового зберігання;
- реєстр підприємств, для товарів і транспортних засобів яких установлено спрощений порядок застосування процедур митного контролю та митного оформлення;
- реєстр отримувачів гуманітарної допомоги та перелік вантажів, які визнано гуманітарною допомогою;
- база даних товарів на складах тимчасового зберігання;
- реєстр та місце розташування установ (магазинів), що здійснюють безмитну торгівлю товарами;
- база даних тимчасового ввозу (вивозу) товарів;
- база даних фактичного вивозу товарів, поміщених під митний режим експорту;
- база даних товарів та транспортних засобів, що переміщуються з використанням попередньої інформації, яка надається митними службами інших країн («Зелений коридор», «Червоний коридор», «Окрема смуга руху»);

- база даних «Конфіскації»;

- картотека зразків відтисків штампів територіальних органів Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України, якими завіряється свідоцтво на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей з території України, а також підписів осіб, уповноважених на підписання зазначеного документа;

- база даних «Автотранспорт». Прикордонні митні органи для звітності та формування статистичних даних ведуть облік усіх транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України і належать громадянам, причому окремо зазначаються (виділяються) транспортні засоби (номерні вузли та агрегати):

- що надходять в Україну вантажем (перевозяться транспортними організаціями тощо);

- що ввозяться в Україну громадянами для постійного користування;

- що ввозяться в Україну громадянами для тимчасового користування;

- що ввозяться в Україну громадянами з метою транзиту;

- що вивозяться (пересилаються) з України громадянами для постійного користування (відчуження);

- що вивозяться з України громадянами для тимчасового користування.

Митниці для звітності та формування статистичних даних ведуть окремий облік транспортних засобів, номерних вузлів та агрегатів, а саме:

- на які видаються Посвідчення (зокрема на тимчасову реєстрацію);

- що вивозяться (пересилаються) громадянами за межі України для постійного користування (відчуження);

- що вивозяться громадянами для тимчасового користування;

- база даних валютного контролю;

- база даних декларацій митної вартості.

В Управлінні інформаційного забезпечення та митної статистики ДМСУ також містяться такі відомості:

- про документи за внутрішнім митним транзитом вантажів та контролю їх доставки;

- про товари, транспортні засоби та інші предмети, які обернуто в державну власність;

- про митні правопорушення;

- про гуманітарну та технічну допомогу;

- про нетипові та сумнівні експортні операції суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з окремими видами товарів, які підпадають під критерії ризику;

- про легальне ввезення (вивезення) вільно конвертованої валюти (МД-1);
- про інформаційний обмін між ДМСУ та Національним банком України з питань валютного контролю;
- відомості про митну статистичну звітність.

Окрім Управління інформаційного забезпечення та митної статистики у ДМСУ формуються бази даних митних органів за вертикаллю та горизонталлю, котрі містять:

- відомості про учасників зовнішньоекономічної діяльності;
- відомості про уповноважені банки;
- реєстри митних складів та складів тимчасового зберігання;
- відомості про вантажні митні декларації, включаючи дані про період переміщення товарів, місця фіксації товарів, напрямок переміщення товарів, митний режим, країна-контрагент, кількість товарних партій, номенклатура товарів за української класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, вартості товарів;
- дані про порушення митних правил та контрабанду, що відображають кількість порушених, розглянутих та закінчених адміністративних справ, суми накладених санкцій матеріального характеру, суб'єктивний, статейний та товарний аспекти (формується за інформацією, яка накопичується ПІК розробки НДПІ «Іскра»).

Центральним митним управлінням лабораторних досліджень та експертної роботи (ЦМУЛДЕР) забезпечується функціонування таких баз даних:

- картотека зразків документів, що обслуговують грошовий обіг (марок митних та акцизних);
- картотека особистих номерних печаток та штампів співробітників митних органів, які надають право на заборону чи дозвіл випуску товарів;
- картотека зразків відбитків печаток, штампів та підписів учасників зовнішньоекономічної діяльності, уповноважених видавати та посвідчувати сертифікати походження товарів А та СТ-1;
- колекція зразків пакувань контрафактних тютюнових виробів;
- колекція маркувань контрафактної алкогольної продукції.

У сучасній світовій практиці оптимізація митної справи досягається шляхом застосування аналітичних підходів, використанням інформаційних технологій у сфері зовнішньоекономічної діяльності із запровадженням комплексної системи управління ризиками, як інструменту митного контролю, розвитком систем електронного декларування.

Це дозволяє оптимально використовувати ресурси митних органів, контролювати здійснення митного оформлення на ділянках, де існує найбільший ризик порушення митного законодавства, дозволяючи основній масі товарів та фізичних осіб зручно проходити через митницю.

Електронну форму декларування орієнтовано на реалізацію єдиного алгоритму автоматизованої обробки відомостей, що заявляються у ВМД, на рівні митних органів з автоматизованим форматно-логічним контролем, аналізу ризиків і виданням різноманітних застережень для посадових осіб митних органів, які здійснюють митний контроль та митне оформлення товарів.

Наказом ДМСУ від 18.03.2009 № 236 було створено Департамент аналітичної роботи та управління ризиками та аудиту, який тепер називається Департамент боротьби з контрабандою, аналізу ризиків та протидії корупції. Відповідно до Положення (наказ ДМСУ від 07.04.2011 № 289) Департамент виконує функції з питань аналітичної роботи, управління ризиками перевірок учасників зовнішньоекономічної діяльності, бере участь у державній системі запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, використовує в установленому порядку інформаційні і довідкові бази даних ЄАІС ДМСУ та відповідні програмно-інформаційні комплекси, створює власні та використовує міжнародні інформаційні бази даних.

Першим структурним елементом системи аналізу та управління ризиками в митній справі є вхідні дані, під якими можуть розумітися об'єкти аналізу ризику, до яких можна віднести:

- товари, що знаходяться під митним контролем;
- код товару відповідно до УКТЗЕД;
- країна походження товарів;
- країна відправлення та призначення товарів;
- транспортний засіб і маршрут переміщення товарів;
- митна вартість;
- експортер, імпортер (продавець, покупець), агент тощо;
- діяльність декларантів та інших осіб, що мають повноваження щодо товарів, які знаходяться під митним контролем;
- відомості, що містяться в транспортних, комерційних, митних та інших документах;
- документи, що надаються для митного оформлення, зокрема відомості в зовнішньоекономічних договорах (контрактах) та/або докумен-

тах, які підтверджують право володіння, користування та (або) розпорядження товарами;

- результати застосування форм митного контролю тощо.

Зазначені вхідні дані слугують інформаційним масивом для здійснення аналізу ризиків.

Наступним елементом системи аналізу та управління ризиками в митній справі є безпосередньо аналіз ризиків, під час якого здійснюється виявлення джерел та обставин виникнення потенційного ризику з урахуванням раніше виявлених ризиків, ідентифікація постійного ризику та оцінка рівня ризику.

У ДМСУ розроблено автоматизовану систему митного оформлення (АСМО) «Інспектор-2006» з імплементованим модулем автоматизованої системи аналізу та управління ризиками (АСАУР) — автоматизованою системою орієнтування, що враховує принципи управління ризиками. Система призначена для автоматизованого оформлення митних документів у структурних підрозділах митного органу, зайнятих у процесі митного оформлення вантажів та дає змогу вирішувати такі завдання:

- автоматизована підтримка технології митного оформлення, прийнятої в митному органі й основаної на нормативних документах ДМСУ і митного органу;

- введення і форматно-логічний контроль електронних копій документів, необхідних для митного оформлення, та перевірка вантажної митної декларації згідно з критеріями ризику;

- ведення бази даних митного органу — основного сховища інформації про митне оформлення (електронної копії ВМД, дані про проходження технологічних етапів митного оформлення тощо);

- обмін інформацією з іншими підрозділами митного органу із застосуванням криптографічного захисту інформації;

- формування інформації з метою подальшого введення її до центральної бази даних Єдиної автоматизованої інформаційної системи (ЦБД ЄАІС) ДМСУ.

ЄАІС складається з програмно-інформаційних комплексів (далі — ППК), призначених для:

- забезпечення ведення реєстру книжок МДП та визначення недійсних книжок МДП;

- надання можливості перегляду реєстру ВМД за конкретним кодом товару згідно з УКТЗЕД за певний період щодо конкретної митниці або щодо всієї митної системи;

- оформлення попередньої ВМД при ввезенні на митну територію України з будь-якою метою (крім транзиту) окремих видів товарів згідно з зазначеними переліками залежно від виду транспорту, яким перевозять товар;

- створення інформаційного банку даних про окремі групи товарів («групи ризику»), які містять спирт та можуть імпортуватися або експортуватися з порушеннями митного законодавства щодо переміщення спирту;

- удосконалення організації роботи зі збирання, аналізу та оброблення інформації з питань правової роботи шляхом надання митним органам можливості використовувати в судовому провадженні факти, встановлені судом за аналогічними справами, здійснення аналітичних спостережень.

У ЄАІС ДМСУ функціонують такі ПІКи.

ПІК «Квитанції МД-1» виконано для обліку операцій із застосуванням уніфікованої митної квитанції (УМК) МД-1. Режим МД-1 дає можливість посадовим особам митних органів передавати електронні копії УМК до центральної бази даних ЄАІС та бази даних митного органу. База даних УМК митного органу використовується митними органами для здійснення контролю за правильністю сплати за УМК платежів і грошової застави, аналізу й прогнозування обсягів надходжень до Державного бюджету України.

ПІК «Аналітична та статистична обробка інформації про порушення суб'єктами ЗЕД чинного законодавства». Формування статистичних звітів та аналітична обробка інформації з питань порушення чинного законодавства зазначеним ПІК базується на наявній в ЄАІС інформації про контрабанду та порушення митних правил, накопиченій в ЄАІС за допомогою ПІК «Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил».

ПІК призначено для посадових осіб Департаменту організації боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил ДМСУ, регіональних митниць.

Робота з ПІК «Аналітична та статистична обробка інформації про порушення суб'єктами ЗЕД чинного законодавства» передбачає можливість формування таких звітів:

- «Інформація про заведення та розгляд справ про ПМП митницею».
- «Інформація про розгляд судами справ про порушення митних правил».

- «Довідка про правоохоронну діяльність», яка включає звіти:

а) «Предмети, сировина, матеріали, промислові та продовольчі товари, сільгосппродукція, валюта, що затримані в справах про ПМП»;

б) «Автомобілі, затримані під час спроби їх незаконного переміщення через митний кордон України»;

в) «Дорогоцінні метали, коштовне каміння та вироби з них»;

г) «Історичні та культурні цінності»;

д) «Зброя, боєприпаси та вибухові речовини»;

е) «Наркотики та наркотичні речовини»;

ж) «Радіоактивні та небезпечні матеріали».

ПК «Контроль за переміщенням вантажів при транзиті» призначено для посилення контролю за доставкою вантажів у митниці призначення з використанням центральної бази даних (ЦБД) ЄАІС ДМСУ.

Комплекс використовується службовими особами відділу контролю за переміщенням товарів митного органу під час виконання функцій контролю доставки товарів у митниці призначення і службовими особами пункту пропуску митного органу під час оформлення та пропуску вантажів.

На робочому місці посадової особи пункту пропуску передбачається виконання таких функцій:

- оформлення транзитних ВМД;

- оформлення транзитних товарів, що переміщуються за операцією МДП у режимі «Транзит автомобільним транспортом на умовах Конвенції МДП» (в'їзд/виїзд);

- перегляд транзитних ВМД за їх номерами й діапазонами дат;

- перегляд інформації про транзит автомобільним транспортом на умовах Конвенції МДП.

ПК «Митний контроль та митне оформлення транспортних засобів, що переміщуються громадянами через митний кордон України» призначено для посадових осіб регіональних митниць і митниць, до функціональних обов'язків яких належить здійснення митного контролю та митного оформлення транспортних засобів, що переміщуються громадянами через митний кордон України.

ПК «Митний контроль та митне оформлення транспортних засобів, що переміщуються громадянами через митний кордон України» базується на концепції трирівневої мережі з центральним сервером баз даних і серверами ЄАІС ДМСУ, розміщеними в Департаменті інформаційних технологій і митної статистики.

Робота з ПІК «Митний контроль та митне оформлення транспортних засобів, що переміщуються громадянами через митний кордон України» залежно від прав, наданих користувачу, передбачає виконання таких режимів:

- 1) доставка в митницю призначення;
- 2) видача посвідчення на реєстрацію транспортного засобу в органах ДАІ МВС України;
- 3) вивезення за межі митної території України;
- 4) інформація про продовження строку доставки;
- 5) підтвердження отримання інформації про продовження строку доставки;
- 6) інформацію про втрату транспортного засобу;
- 7) підтвердження отримання інформації про втрату транспортного засобу;
- 8) інформація про справу про порушення митних правил;
- 9) зворотне вивезення;
- 10) транспортні засоби, для яких строк доставки в митницю призначення не вичерпано;
- 11) транспортні засоби, для яких строк доставки в митницю подовжено та не вичерпано;
- 12) транспортні засоби, для яких наявна інформація про втрату;
- 13) транспортні засоби, для яких наявна інформація про порушення митних правил;
- 14) транспортні засоби, для яких строк доставки в митницю призначення порушено;
- 15) перегляд інформації про ввезення/вивезення транспортних засобів.

ПІК «Критеріальні оцінки оформлення ВМД» призначений для здійснення комплексної перевірки правильності оформлення електронної копії вантажної митної декларації та становить автоматизовану систему підтримки прийняття рішень щодо проведення процедур митного оформлення та їх правомірності. Аналізуючи електронну копію ВМД, програма формує набір рекомендацій для посадової особи щодо можливих порушень під час митного оформлення, за необхідності проведення певних процедур (догляду вантажу працівниками відділу контролю митної вартості та номенклатури, служби боротьби з контрабандою та митної варти, направлення товарів на лабораторне дослідження тощо).

Серед реалізованих у ПІК перевірок можна виокремити такі: контроль за застосуванням санкцій Міністерства економіки; контроль

інтелектуальної власності; перевірка товарів, суб'єктів ЗЕД; транспортних засобів за ВМД на відповідність критеріям та індикаторам ризику; контроль попередніх документів; орієнтування; особливості митного оформлення в межах певного режиму; порядок нарахування платежів та застосування преференцій; контроль документів у гр. 44 тощо.

На сьогодні в програмно-інформаційному комплексі реалізовано близько 200 форматно-логічних перевірок та 600 критеріїв.

Розглянуті інформаційні системи ДМСУ можуть бути використані при здійсненні пошукових заходів, слугувати джерелом об'єктивної інформації для проведення аналітичної роботи в процесі формування доказової бази при розслідуванні цілого комплексу злочинів.

У конкретизованому вигляді потенціал інформаційних систем ДМСУ дозволяє вирішувати такі цілі та завдання розслідування:

1) отримання інформації щодо підтвердження (спростування) факту перетинання митного кордону України фізичною особою, транспортним засобом, вантажем, який належить конкретному суб'єктові господарської діяльності (СГД);

2) отримання інформації щодо здійснення оформлення ВМД — їх номери та дати складання, аналізу обставин митного оформлення та перетинання кордону, назви митного пункту, наявності факту повернення товару або анулювання ВМД з метою подальшого встановлення обгрунтованості заявленої до відшкодування суми ПДВ, тощо;

3) отримання копій митно-бухгалтерських та інших документів, які підтверджують здійснення між контрагентами різних країн експортно-імпорتنних операцій згідно з контрактами;

4) встановлення ознак інтелектуального та матеріального підроблення в документах митного оформлення з метою встановлення приховування від митного контролю, перевірка законності накладення особистих митних забезпечень на відповідні документи і предмети, встановлення факту вилучення печатки на день її використання в документі, що містить ознаки підробки, отримати дані щодо здійснення (нездійснення) конкретним співробітником функцій митного контролю на конкретному пункті пропуску;

5) дослідження основних характеристик товару, що став предметом фіктивного експорту, порядку його митного оформлення;

6) характер експортованого товару: найменування, вид, кількість, обсяг, якісні характеристики, ціна одиниці товару, матеріал, з якого виготовлено товар, вид упаковки, комплектність, маркування на товарах

або упаковці, відомості про виробника, що містяться на товарах або упаковці;

7) походження товару: дані про виробника (вироблений експортером чи іншою організацією); наявність та якість (справжні або підроблені) супровідних документів, що відображають характеристики товару (сертифікати, акти досліджень, висновки експертиз); оголошена в документах вартість товару та її відповідність цінам, встановленим реальними виробниками або експортерами; відповідність за якістю, кількістю та вартістю фактично відправленого за кордон товару відомостям, заявленим в експортному контракті, митних та супровідних документах; обставин придбання товару суб'єктами фіктивного експорту;

8) встановлення фактів заниження митної вартості вантажу, ввезеного на митну територію України на основі аналізу митних декларацій країни-виробника продукції та наданих благодійними фондами інвойсах для розмитнення вантажу на митній території України;

9) відомості про підприємство-експортер: обставини переміщення товару через митний кордон (дані про декларанта та відповідального працівника митниці, терміни митного оформлення, документальне підтвердження (відповідність законодавству, повнота, доброякісність);

10) дослідження обставин транспортування товарів;

11) документальне підтвердження факту переміщення товарів: найменування й адреса відправника та отримувача; заявлена вартість вантажу (відповідність вартості, оголошеній у митних документах);

12) митне оформлення вантажів з гуманітарною допомогою з відомостями про надходження та розподіл вантажів гуманітарної допомоги та встановлення при цьому: донора гуманітарної допомоги; отримувача гуманітарної допомоги; підприємство, що буде проводити декларування (із зазначенням номера і дати видачі свідоцтва про визнання підприємства декларантом на бланках МД-2);

13) порядок транспортування товару: встановлення фактичної ваги вантажу та відповідність вазі, заявленій у митних документах; реквізити перевізників (ПІБ та посвідчення водія тощо), транспортних засобів (номер транспортного засобу, технічного паспорту) та товарно-транспортної накладної (номер, місце відправлення вантажу);

14) дослідження особи підозрюваного (обвинуваченого): загальних даних; наявність спеціальних знань і навичок щодо митного оформлення вантажів тощо;

15) розшуку майна для забезпечення відшкодування завданих злочинами збитків.

16) дослідження обставин, що характеризують злочинну групу: склад, кількість учасників, визначення функціональної ролі кожного з них, зокрема посадових осіб митниць, задіяних у схемах по ухиленню від сплати митних податків, зборів та обов'язкових платежів та мінімізації доходів, отриманих від реалізації комерційних вантажів, ввезених на митну територію під виглядом гуманітарної допомоги; при імпорті транспортних засобів (ввезення легкових автомобілів під виглядом вантажних, заниження об'єму циліндру двигуна та завищення року виробництва автомобіля, по агрегатне ввезення транспортних засобів та ін.), побутової техніки, сировини, металів, м'ясопродуктів тощо, які здійснювали перевірку наданих для розмитнення документів, митних декларацій, товарно-транспортних накладних, фальсифікували акти митного огляду при виконанні контрольних (огляд товарів, аналіз факторів ризику) та функцій огляду реєстрації та митного оформлення ВМД (присвоєння ВМД реєстраційного номеру, постановка на контроль електронної копії ВМД в ЄАІС ДМСУ, залишення у справах митниці примірників (або фотокопій) усіх супровідних документів на переміщувани товари; встановлення підконтрольних суб'єктів господарської діяльності, котрі створюють видимість розрахунків за товари та необґрунтованого нарахування кредиту по ПДВ;

17) проведення експертиз з метою підготовки висновків, необхідних для встановлення коду товару згідно з УКТЗЕД, встановлення ринкової вартості транспортних засобів;

18) виконання робіт з метою надання рекомендацій для ідентифікації товарів щодо відповідальності їх контрольним спискам.

2.7. Сучасні криміналістичні інформаційні системи міжнародних організацій з протидії міждержавній злочинності

Прозорість сучасних кордонів, інтеграція в єдиний простір досягнень в економіці та політичній діяльності різних країн спричинили потоки міграції фахівців з різних галузей науки та техніки, робітників різних галузей господарства та ін. Поряд з дійсно корисними для суспільства досягненнями, які стали наслідками такого явища, з'явилися і нові проблеми, пов'язані з такою вічною хворобою суспільства, як злочинність. Саме з появою прозорих кордонів на теренах колишнього СРСР з'явилась і активізувалась транснаціональна злочинність.

З одного боку злочинці, представники держав колишнього СРСР, проникнувши в інші держави, активізували там свою діяльність, створюючи організовані злочинні угруповання. З іншого — у нашій державі з'явилися представники криміналітету з держав — як колишніх «співвітчизників» по СРСР, так і з держав «далекого зарубіжжя». Сучасна організована злочинність не має кордонів. Для прикладу наведемо найпростішу типову схему транснаціональної злочинної діяльності: злочинці, мешкаючи постійно в одній країні і добуваючи незаконними способами гроші, матеріальні цінності або проникаючи у владні гілки з метою доступу до безконтрольного користування та розкрадання цінностей в одній або в декількох державах, свої рахунки, як правило, розміщують в банках третіх, «нейтральних», держав (офшорах). З метою уникнути відповідальності в разі виявлення фактів їх злочинної діяльності правоохоронними органами вони різними шляхами (частіше — за гроші) отримують громадянство і відповідні документи інших держав. Зрозуміло, що протидіяти таким правопорушенням у межах своєї держави просто нереально, це пов'язано і з встановленням фактів злочинної діяльності, і з проведенням слідчих (розшукових) дій, і з відшкодуванням матеріальних збитків, і розшуком та екстрадицією злочинців. Як слушно зазначає О.О. Белов: «Сьогодні боротьба з міжнародною злочинністю в окремо взятій державі стає неможливою без налагодженої тісної взаємодії правоохоронних органів різних держав. Одним з напрямів такої взаємодії є обмін криміналістично-значимою інформацією і звернення до криміналістичних обліків міжнародних органів, що здійснюють боротьбу з транснаціональною злочинністю»¹.

Головною умовою, що надає підстави для боротьби з такою злочинністю, є налагоджена взаємодія правоохоронних органів різних держав. Ще на початку XIX сторіччя для координації діяльності правоохоронних органів різних держав було створено міжнародну поліцейську організацію «Інтерпол», у кінці того ж сторіччя інтеграція держав Європи в єдиний простір ініціювала створення міжнародної поліцейської організації держав Євросоюзу — «Європол». На теренах колишнього СРСР, відповідно до угоди про взаємодії Міністерств внутрішніх справ країн СНД по боротьбі зі злочинністю, підписаної 3 серпня 1992 року в м. Чолпон-Ата (респ. Киргизстан) на базі МВС Російської Федерації було створено Міждержавний інформаційний банк (МІБ).

¹ Белов, О. А. Криминалистическая регистрация: история, современное состояние и перспективы развития [Текст]: Учебное пособие / Под ред. д.ю.н., проф., Е.П. Ищенко. — М.: Юрлитинформ, 2010. — С. 136.

Утримувачем централізованої оперативно-довідкової і дактилоскопічної картотек, автоматизованого банку даних, криміналістичних та інших обліків, а також архівної інформації визначено МВС Російської Федерації.

МВС Російської Федерації зобов'язалось через свій головний інформаційний центр:

а) забезпечити обробку, зберігання і видачу безкоштовно, згідно із запитами сторін, відомостей про об'єкти централізованого обліку;

б) встановлювати обсяги, структуру, форми і способи надання в міждержавний інформаційний банк первинної інформації;

в) здійснювати за допомогою оперативно-довідкових і розшукових обліків інформаційну роботу з розшуку осіб, оголошених Сторонами в міждержавний розшук.

У цілях підтримки МІБ в актуальному стані Сторони на безкоштовній основі подають у Головний інформаційний центр МВС Російської Федерації для поповнення і коригування централізованих оперативно-довідкових, розшукових, криміналістичних обліків, автоматизованих систем і банків даних відомості про об'єкти обліку, перераховані в Додатку до Угоди про взаємовідносини міністерствами внутрішніх справ у сфері обміну інформацією від 03.08.1999 року.

До МІБ держав СНД входить інформація про:

1. Засуджених, які підлягають обліку в міждержавному інформаційному банку; осіб, затриманих за бродяжництво; осіб, що переховуються від слідства і суду, ухиляються від відбування покарання, сплати аліментів або розшуковуються за позовами підприємств, організацій і громадян; зниклих безвісти, невпізнаних трупів, невідомих хворих і дітей; особливо небезпечних рецидивістів; кримінальних авторитетів, організаторів злочинних груп; злочинців-гастролерів; осіб, що притягувалися до відповідальності за здійснення ставевих злочинів з особливою жорстокістю; осіб, що притягувалися до кримінальної відповідальності за розкрадання культурних, історичних цінностей, антикваріату, а також за виготовлення, транспортування, збут і розкрадання наркотиків у великих розмірах; осіб, судимих за тяжкі злочини і мають характерні відмітні ознаки.

2. Предмети злочинного посягання, втрачені, вилучені і безгосподарні речі: нарізну вогнепальну зброю; автомобілі і бронетехніку; антикварні речі; радіо-, відео-, фото- і комп'ютерну техніку, які мають індивідуальні номери; номерні цінні папери і документи, діючі в державному обігу.

3. Нерозкриті злочини: убивства і тяжкі тілесні ушкодження зі смертельними наслідками; статеві злочини, здійснені з особливою жорстокістю; розбої, вчинені із застосуванням вогнепальної зброї; шахрайства у великих розмірах, підробки грошей і цінних паперів; крадіжки зброї, наркотичних та отруйних речовин, радіоактивних матеріалів з металевих сховищ, антикваріату, людей; вимагання, пов'язані з насильством.

Серед завдань, що потребують уваги для забезпечення нормального функціонування МБ, є впровадження інтегрованого банку даних колективного користування як основи побудови інформаційного простору правоохоронних органів держав-учасників СНД.

Інформаційні системи Європолу. Європол є регіональною міжнародною урядовою організацією правоохоронного характеру, що бере активну участь у протидії злочинності в рамках Європейського Союзу.

Європол не має виконавчих повноважень, не проводить безпосередньо слідчих дій, а лише надає підтримку правоохоронним органам держав-учасниць у вигляді:

- забезпечення обміну інформацією між державами-учасницями;
- забезпечення обміну інформацією з третіми державами відповідно до положень окремих актів;
- надання інформації щодо будь-яких зв'язків, виявлених між розслідуваними злочинами;
- здійснення оперативного аналізу даних злочини, а також заходів, до яких вдаються держави-члени;
- надає рекомендації щодо проведення розслідувань;
- готує стратегічні звіти (зокрема, формулює загрози), здійснює загальне дослідження злочинності;
- надає експертну та технічну підтримку в рамках проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів країнами-учасницями;
- сприяє гармонізації процедур розслідування країн-учасниць.

Починаючи з 2002 року Європолу уповноважений брати участь спільних розслідуваннях країнами-учасницями кримінальних справ та вимагати від них порушення та здійснення кримінального переслідування.

Крім організації міжнародного співробітництва між країнами-учасницями, Європол активно співпрацює з державами, що не входять до складу Євросоюзу, на підставі:

- *«операційних угод»* (на даний час укладені з США, Ісландією);
- *«стратегічних угод»* (на даний час укладені з Колумбією, Росією, Україною та Туреччиною).

Відповідно до статті 3 Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво останнє здійснюється за такими видами кримінальних правопорушень:

- «незаконний обіг наркотиків» означає кримінальні правопорушення, перелічені в пункті 1 статті 3 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 року та в положеннях, якими внесено поправки до цієї Конвенції або які її замінюють;

- «злочин, пов'язаний з ядерними та радіоактивними речовинами» означає кримінальні правопорушення, перелічені в пункті 1 статті 7 Конвенції про фізичний захист ядерних матеріалів, яку підписано у м. Відень та м. Нью-Йорк 3 березня 1980 року та яка стосується ядерних і (або) радіоактивних матеріалів, визначених у статті 197 Угоди «Євроатом» та Директиви N 80/836 від 15 липня 1980 року «Євроатом»;

- «нелегальна контрабанда іммігрантів» означає діяльність, що має на меті навмисне сприяння з метою отримання фінансових прибутків в'їздові на територію держави — члена ЄС та України, перебуванню або працевлаштуванню на ній у супереч правилам та умовам, які застосовуються на їхніх територіях;

- «торгівля людьми» означає підкорення особи реальному та нелегальному впливові на неї інших осіб шляхом застосування насильства або погрози, або зловживання владою, або інтриги, особливо з метою експлуатації для проституції, для форм сексуальної експлуатації та згвалтування неповнолітніх або торгівлі покинутими дітьми. Ці форми експлуатації також уключають виробництво, продаж або розповсюдження дитячих порнографічних матеріалів;

- «злочини, пов'язані з автотранспортними засобами» означає викрадення або незаконне привласнення автотранспортних засобів, вантажних автомобілів, напівпричепів, вантажу вантажних автомобілів або напівпричепів, автобусів, мотоциклів, фургонів та автотранспортних засобів сільськогосподарського призначення, спеціальної автотранспортної техніки, запчастин до таких автотранспортних засобів, а також отримання та приховування таких об'єктів;

- «підробка грошових знаків та інших платіжних засобів» означає дії, визначені статтею 3 Женевської Конвенції від 20 квітня 1929 року щодо боротьби з підробленням грошових знаків, що стосуються як готівки, так й інших платіжних засобів;

- «нелегальна діяльність, пов'язана з відмиванням грошей» означає злочини, перелічені в пунктах 1 — 3 статті 6 Конвенції Ради Європи

про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів одержаних злочинним шляхом, яку підписано в м. Страсбург 8 листопада 1990 року.

Співробітництво з обміну інформацією у рамках Угоди здійснюється на підставі запитів зацікавленої Сторони про надання сприяння або за ініціативою однієї зі Сторін.

Відповідно до Конвенції Європолу, криміналістичному обліку підлягають особи, різні предмети, зокрема й документи, факти, події кримінального змісту. Постановці на облік підлягають: підозрювані в скоєнні злочинів, що підпадають під юрисдикцію Європолу; засуджені; підозрювані в причетності до членства в злочинній організації; будь-які особи, які можуть дати свідчення а допиті при розслідуванні злочинів; потерпілі від злочинів; потенційні потерпілі, якщо є конкретні факти, які свідчать про те, що вони можуть стати такими; близьке оточення потерпілих, зокрема товариші по службі; будь-які інші особи, які потенційно можуть надати яку-небудь інформацію про злочини, що підпадають під юрисдикцію Європолу. Крім відомостей про осіб, обліку підлягають як здійснені злочини, так і ті, що готуються: проти життя, здоров'я або особистої свободи (убивства і спричинення тяжкої шкоди здоров'ю; незаконна торгівля органами і тканинами людини; викрадення людей; незаконне обмеження свободи; захоплення заручників; расизм і ксенофобія); злочини проти власності або суспільних благ; незаконна торгівля культурними цінностями, зокрема й антикваріатом, а також витворами мистецтва; шахрайство і обман; рекет і вимагання; фальшивомонетництво і незаконне використання підроблених грошових знаків; підробка адміністративних документів і торгівля ними; підробка грошей і платіжних засобів; комп'ютерні злочини; корупція; незаконна торгівля і спричинення шкоди навколишньому середовищу (незаконна торгівля зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами; екологічні злочини; незаконна торгівля вимираючими видами рослин і їх різновидами; а також гормональними речовинами й іншими активаторами зростання).

Для реалізації основної мети Європолу в ньому створено комп'ютерну систему (*TECS*), банки даних якої формуються на основі оперативно-розшукової інформації поліцейських органів.

Налагоджуючи професійне співробітництво з Європолем, Україна фактично приєднується до загальноєвропейської системи профілактики і протидії найтяжчим формам злочинності. Цю обставину, відповідно, слід розглядати не лише як передумову підвищення рівня правопорядку і законності в нашій державі, але й як важливий

крок у напрямі політичного наближення України до ЄС в контексті євроінтеграції¹.

Інформаційні системи Інтерполу. Датою створення Міжнародної організації кримінальної поліції (МОКП) Інтерполу прийнято вважати 1914 р., коли в Монако відбувся Перший міжнародний конгрес кримінальної поліції. Після утворення України як незалежної держави, у 1992 році її було прийнято до Інтерполу. З того часу взаємодія правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав щодо вирішення питань боротьби зі злочинністю, яка має транснаціональний характер, або виходить за межі країни, здійснюється через Укрбюро Інтерполу України.

Членами Інтерполу є 188 країн (2011 р.), місце розташування його центральних органів — м. Ліон (Франція). З 2014 року планується створити «філіал штаб-квартири» — Глобальний комплекс Інтерполу (INTERPOL Global Complex) у Сінгапурі.

Однією з ключових функцій Генерального секретаріату Інтерполу є створення та забезпечення функціонування міжнародних банків даних інформації криміналістичного та розшукового характеру. Характерними особливостями цих банків даних є те, що інформація, яка в них міститься:

- вноситься до банків даних усіма країнами-членами Інтерполу (на сьогодні в Інтерполі 190 країн-членів);
- є доступною для правоохоронних органів усіх країн-членів Організації.

Формування банків даних Інтерполу здійснюється за рахунок інформації, яку надають правоохоронні органи держав-членів Інтерполу на добровільних засадах. Право власності на цю інформацію належить виключно тим державам, які її надали. Для забезпечення цільового використання правоохоронними органами держав-членів банків даних Інтерполу, їх функціонування організовано таким чином, що країна-власник інформації про об'єкт, розміщений у банку даних Інтерполу, автоматично отримує повідомлення про факт його перевірки іншою державою. Отримання такого повідомлення для країни-власника є підставою звернутись до країни, що перевіряла об'єкт у банку даних, для з'ясування питань, пов'язаних з відповідною перевіркою.

¹ Передерій, О. С. Організаційно-правові форми співробітництва України і Європейського поліцейського офісу (теоретико-правовий аналіз) [Текст] / О. С. Передерій // Форум права. — 2012. — № 1. — С. 751–755 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2012-1/12ростра.pdf>.

Отримання та надання інформації або перевірка тих чи інших відомостей за банками даних Інтерполу здійснюється:

а) безпосередньо, у режимі on-line — через телекомунікаційну систему Інтерполу I-24/7 (Global Police Communication System, Інтерпол 24 години на добу — 7 днів на тиждень: банки даних щодо осіб, транспортних засобів, документів, творів мистецтва);

б) шляхом надсилання запиту до Генерального секретаріату Інтерполу (банки даних ДНК, порнографічних зображень, відбитків пальців).

Таким чином, НЦБ надається право доступу до системи з метою здійснення їх функцій відповідно до Уставу Інтерполу. Доступ включає:

а) реєстрацію, завантаження, видалення інформації безпосередньо в поліцейських базах Організації, а також створення зв'язків між даними;

б) прямий запит до баз даних Організації за дотриманням умов, визначених для кожної бази даних, а також обмежень, накладених джерелом;

в) використання повідомлень та запитів Інтерполу, які дозволяють здійснювати передачу запитів про взаємодію та міжнародних сигнальних повідомлень;

г) відстеження позитивного результату на запит;

г) передачу повідомлень.

Для доступу до банків даних Генерального секретаріату Інтерполу використовується спеціальна система (портал) *INSYST*, яка дозволяє користувачам простими засобами перегляду веб-сторінок вести пошук інформації за різними банками даних, переглядами результату та роздруковувати їх у зручному форматі.

Банки даних Генерального секретаріату Інтерполу — це система програмно-апаратних, мовних та організаційних засобів Генерального секретаріату Інтерполу, призначених для централізованого накопичення та колективного використання інформації, а також сама інформація про розшукувані, викрадені, втрачені або виявлені предмети, осіб які переховуються від правоохоронних органів, потенційно можуть вчинити злочини, зникли безвісти або не можуть повідомити про себе ніяких відомостей (в тому числі діти та не ідентифіковані трупи) тощо.

Нині в Генеральному секретаріаті Інтерполу створені та функціонують такі банки даних:

1) банк даних «Фізичні особи» (ASF Nominals), який містить відомості про наступні категорії осіб:

- розшукуваних державами-членами МОКП — Інтерпол з метою арешту та екстрадиції;
- розшукуваних з метою встановлення місцезнаходження;
- злочинців, які схильні до вчинення тотожних злочинів на території декількох країн;
- безвісно зниклих, або таких, що не можуть повідомити про себе ніяких відомостей (в тому числі неповнолітніх);
- невпізнаних трупів.

2) банк даних «Викрадені транспортні засоби» (ASF Stolen Motor Vehicles) — містить інформацію про транспортні засоби, викрадені на території країн-членів МОКП — Інтерполу. Інформація про транспортні засоби зберігається 5 років;

3) банк даних «Викрадені/втрачені документи» (ASF Stolen Travel Documents, ASF Stolen Travel Administrative Documents) — містить інформацію про викрадені/втрачені ідентифікаційні документи, а також викрадені/втрачені бланки адміністративних документів (що слугують для ідентифікації різних об'єктів, наприклад, документи з реєстрації транспортного засобу, документи митного очищення при імпорті/експорті). Використання бази даних викрадених/втрачених документів надає можливості НЦБ та іншим правоохоронним органам (наприклад, співробітникам імміграційної або прикордонної служби), у країнах, що мають доступ до розширених послуг, упродовж секунд здійснити оцінку та переконатися в справжності підозрілих документів;

4) банк даних «Викрадені твори мистецтва» (ASF Stolen Work of Arts) — містить інформацію про твори мистецтва, предмети антикваріату, інші культурні цінності, викрадені на території держав-членів Інтерполу. Маючи такий запас фактичних відомостей, спеціалісти можуть прогнозувати маршрути переміщення викраденого, місця переховування, купівлі-продажу, державні або приватні колекції, у які можуть потрапити такі цінності;

5) банк даних ДНК-профілів (Intepols DNA Gateway) — містить інформацію про ДНК, вилучені з місць скоєння злочинів на території держав-членів Інтерполу та від злочинців;

6) банк даних відбитків пальців рук (AFIS) — містить відбитки пальців рук, вилучені з місць вчинення злочинів на території держав-членів Інтерполу та дактилокарти злочинців;

7) банк даних порнографічних зображень, створених із залученням неповнолітніх, дозволяє ідентифікувати зображення порнографічного характеру за «авторством» та місцем розміщення в мережі Інтернет;

8) банк даних підроблених платіжних карток — містить зображення підроблених платіжних карток та їх елементів (лицьової та зворотної сторін, емблем, голограм, підписів власників тощо), а також іншу інформацію про підроблення платіжних карток;

9) банк даних викрадених плаваючих засобів («Stolen Vessel Database») — надає зацікавленим правоохоронним органам доступ до централізованого та стандартизованого збору даних щодо викрадених плаваючих засобів з метою більш ефективного запобігання та протидії явищу транснаціональної злочинності;

10) система обліку викраденої та виявленої зброї та боєприпасів (IWETS).

Створення та впровадження в діяльність Інтерполу I-24/7 мало на меті вирішення двох основних завдань:

1) забезпечення цілодобового оперативного обміну інформацією національними центральними бюро Інтерполу держав-членів Організації між собою та з Генеральним секретаріатом Інтерполу;

2) надання on-line доступу правоохоронним органам держав-членів Інтерполу до банків даних Генерального секретаріату Інтерполу.

Тобто обмін повідомленнями в системі I-24/7 є виключною компетенцією Генерального секретаріату та національних центральних бюро, які організують взаємодію національних правоохоронних органів різних держав під час розслідування конкретних кримінальних справ, здійснюють міжнародний розшук осіб, викраденого транспорту, предметів тощо. Інструмент автоматизованого пошуку даних (Automated Search Facility — e-ASF) надає можливості країнам-членам вести пошук, додавати або змінювати власну інформацію в базах даних по викрадених або втрачених проїзних документах, викрадених автомобілях, адміністративних документах та характеристиках ДНК.

Інформація в інформаційній системі Інтерполу обробляється в таких цілях:

а) розшук особи з метою затримання, арешту або обмеження пересування;

б) встановлення місцезнаходження особи або об'єктів;

в) надання та отримання інформації про розслідування або злочинній діяльності особи;

г) повідомлення про особу, подію, об'єкт, спосіб вчинення злочину;

г) ідентифікація особи або невпізаного трупу;

д) проведення судових досліджень;

е) здійснення перевірок;

е) виявлення можливих загроз, злочинних тенденцій та злочинних мереж.

Хоча спочатку систему I-24/7 було встановлено на рівні НЦБ, багато країн-членів вирішили надати власним правоохоронним органам, розташованим у стратегічно важливих пунктах (на кордоні, в аеропортах, на митному та імміграційному контролі) прямий доступ до баз даних Інтерполу через цю систему. Мобільні або фіксовані мережеві засоби, розроблені Інтерполом під назвою MIND¹/FIND, сприяють цьому процесу. Така можливість підключення до системи I-24/7 у «польових умовах» суттєво підвищує інформаційну забезпеченість національних правоохоронних органів та, наприклад, дозволяє:

- спеціалістам імміграційних служб визначати, що паспорт, пред'явлений особою, яка перетинає кордон, є втраченим;
- оперативно ідентифікувати номери транспортних засобів, щоб визначити, чи не є він викраденим;
- у режимі поточного часу інформувати компетентні органи держав-членів про розшукуваних осіб.

Відділи (сектори) Укрбюро Інтерполу ГУМВС (УМВС) України відповідно до покладених на них завдань виконують наступні функції:

1) здійснюють за запитами регіональних підрозділів правоохоронних органів України перевірки за обліками Генерального секретаріату Інтерполу:

- осіб;
- транспортних засобів;
- культурних цінностей та предметів мистецтва;
- відбитків пальців рук та ДНК-профілів, вилучених з місць вчинення злочинів, або від підозрюваних, обвинувачених, засуджених;
- паспортних документів та бланків адміністративних документів;

2) здійснюють перевірки за запитами регіонального підрозділу Державної міграційної служби іноземців та осіб без громадянства (та їх паспортних документів), які звернулись із заявами щодо надання дозволу на імміграцію або з питань громадянства;

3) ведуть обліки:

- осіб, оголошених у міжнародний розшук регіональними підрозділами правоохоронних органів України;
- запитів, які надійшли від Робочого апарату Укрбюро Інтерполу;
- запитів, які надійшли від регіональних підрозділів правоохоронних органів;

¹ FIND є серверною системою, у той час як MIND використовує мобільний пристрій та може використовуватися поза мережею.

- виявлених на території області транспортних засобів, що розшукуються каналами Інтерполу;

- перевірок за банками даних Генерального секретаріату Інтерполу.

Використовуючи обліки Інтерполу, при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень можна отримати з Генерального секретаріату Інтерполу або НЦБ України таку інформацію.

1) У сфері економічних правопорушень:

- офіційні назви комерційних структур (фірм, спільних підприємств тощо), розташованих за кордоном;

- юридичну адресу, номери та дати реєстрації цих комерційних структур у відповідних державних органах, номери телефонів та інших телекомунікаційних засобів;

- дані їх керівників;

- основні напрями діяльності;

- розміри установчого капіталу;

- відомості про припинення діяльності;

- дані кримінального характеру відносно діяльності комерційних структур;

- інформацію про укладені іноземними фірмами угоди за участю українських та приватних структур;

- відомості про відкриті фізичними особами, зокрема громадянами України та юридичними особами, фінансових рахунків у закордонних банках, а також про рух коштів за ними (складають, як правило, банківську таємницю та можуть повідомлятися іноземними правоохоронними органами тільки після розгляду верховним органом юстиції, прокуратурою держави або відповідним судом після офіційного звернення Генеральної прокуратури України).

Слід зазначити, що отримання вказаних відомостей та витребування копій фінансово-господарських та інших комерційних документів каналами Інтерполу на практиці вкрай ускладнені, і залежать, переважно, від добровільної згоди осіб, які перевіряються на надання документів та дачу пояснень.

Підставою для перевірки вищезазначених юридичних та фізичних осіб є наявність:

- початого кримінального провадження;

- оперативно-розшукової справи відносно осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення;

- матеріалу перевірки або іншої первинної інформації про протизаконну діяльність осіб, яка містить формальні ознаки складу кримінального правопорушення.

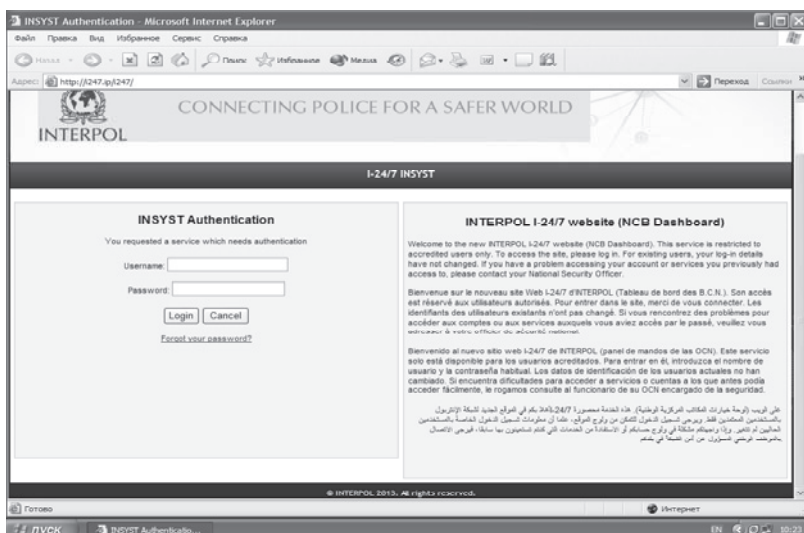

Рис. 3.1. Меню доступу до системи I-24/7

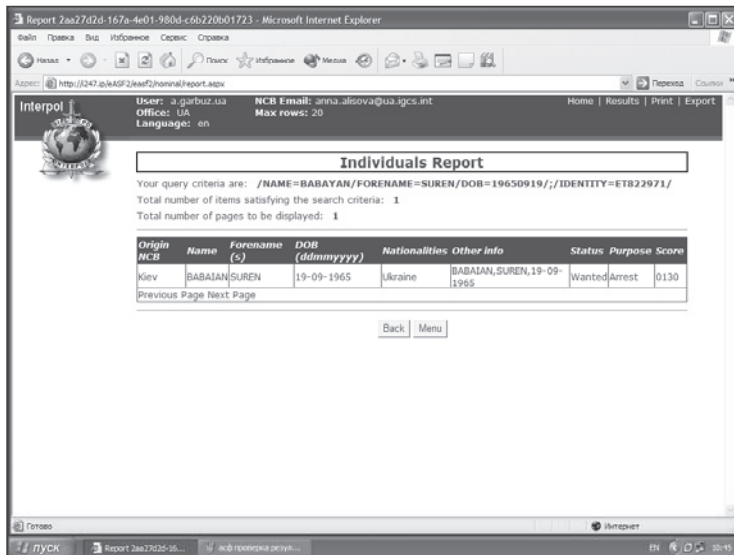

Рис. 3.3. Запит на перевірку особи

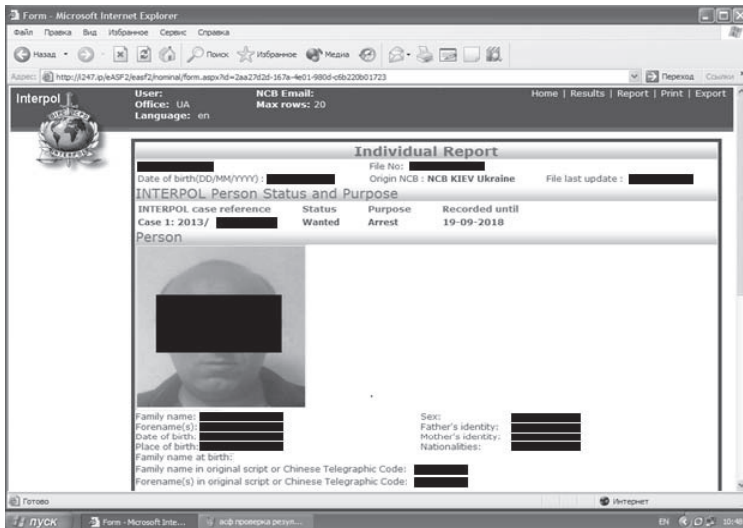

Рис. 3.5. Результати перевірки особи

Деякі країни можуть надати інформацію про укладені інофірмами угоди з українськими юридичними та фізичними особами або за їхньою участю та про наслідки їхнього виконання.

Запити з питань досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки та фінансів, а також щодо причетних до них осіб, що надсилаються до НЦБ Інтерполу для подальшого скерування правоохоронним органам зарубіжних держав повинні містити:

а) відомості про почате кримінальне провадження, його номер, дату і статтю кримінального закону, орган, що провадить досудове розслідування; заведена оперативно-розшукова справа, її номер; перевірка оперативної або іншої інформації, номер оперативного повідомлення або відповідного документа);

б) анкетні дані особи, щодо якої робиться запит; за наявності кримінального провадження процесуальний стан цієї особи (якщо підозрювана — який, ким і коли обраний запобіжний захід);

в) обставини кримінального правопорушення або характер наявних відомостей із зазначенням способу вчинення конкретних злочинних діянь підозрюваними або обвинуваченими особами.

До запитів у разі потреби додаються копії контрактів та інших документів, що стосуються провадження.

За необхідності перевірки іноземних фірм, філіалів, спільних підприємств та інших об'єктів підприємницької діяльності, зареєстрованих за кордоном, у запиті додатково зазначається:

- а) назва такої структури;
- б) юридична (або) фактична адреса, телефони, факси;
- в) конкретні питання, на які передбачається одержати відповідь.

2) У сфері боротьби з фальшивомонетництвом відомості про:

- обставини вилучення фальшивих банкнот;
- інші вилучені фальшиві банкноти, які мають одне джерело походження з виявленими;
- місцезнаходження осіб, причетних до фальшивомонетництва, за наявності підстав припустити, що вони знаходяться за межами України.

3) У сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з автотранспортом, інформацію:

- про власника транспортного засобу, зареєстрованого за кордоном;
- про дату та місце постановки на облік автотранспортного засобу або зняття його з обліку;
- що дозволить перевірити автомобіль за обліками викраденого автотранспорту в закордонних країнах;
- що допоможе ідентифікувати іноземний автомобіль або його номерні знаки;
- що дозволить поставити викрадений в Україні автомобіль на облік у Генеральному секретаріаті та НЦБ закордонних країн.

4) У сфері боротьби з посяганнями на культурні цінності та предмети антикваріату — відомості про:

- підозрюваних та обвинувачених та їх закордонних злочинних зв'язках;
- місце перебування або помешкання підозрюваних та обвинувачених, що виїхали за кордон (за наявності повних установочних даних на них та відомостей про виїзд в конкретну країну);
- наявність та юридичну адресу фірм (компаній), магазинів, що спеціалізуються на торгівлі культурними цінностями;
- виставлення конкретних витворів мистецтва на відомих аукціонах (наприклад, Сотбіс тощо);
- ідентифікацію викраденого або вилученого предмета.

5) У сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів — дані про:

- осіб, які проходять у провадженнях, котрі мають відношення до наркобізнесу;

- злочинні співтовариства, які займаються оборотом наркотичних засобів, наркобізнесом;
- факти вилучення наркотичних засобів;
- основні види наркотичних засобів та психотропних речовин, що є в незаконному обігу;
- нові види наркотичних засобів, що з'являються в обігу;
- способи нелегального виробництва наркотиків, способи їх упакування, що найбільш часто зустрічаються, виявлені підпільні лабораторії;
- канали їх транспортування та переховування.

6) *У сфері боротьби з незаконним обігом вогнепальної зброї та вибухових пристроїв — інформацію про:*

- країну-виробника вогнепальної зброї;
- основні, технічні характеристики зброї, вибухових пристроїв;
- час та місце реалізації зброї торгівельним підприємством або заводом-виробником;
- можливості експортування в інші країни;
- знаходження зброї або вибухових пристроїв у розшуку;
- наявність відомостей кримінального характеру на осіб, у володінні яких вони знаходились;
- вчиненні аналогічних злочинів у інших країнах;

7) *У сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з підrobкою документів, — дані, що дозволяють перевірити їх справжність, а також можливе використання цих документів злочинцями на території інших країн.*

Процедура розшуку осіб в системі Інтерполу на практиці реалізується у двох варіантах, як звичайний розшук, який складається з восьми стадій (1-й варіант) і терміновий розшук (2-й варіант).

З метою оголошення осіб в міжнародний розшук за запитами ГУ-УМВС України надаються такі документи:

на стадії досудового розслідування:

- завірена копія витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- завірена копія письмового повідомлення про підозру;
- завірена копія постанови про оголошення розшуку підозрюваного, а в разі зупинення досудового розслідування — постанови про зупинення досудового розслідування та оголошення розшуку обвинуваченого;
- заповнена форма-циркуляр (у разі неможливості заповнення окремих пунктів — вказати причину);
- завірена копія ухвали суду про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

на стадії судового розгляду:

- завірена копія ухвали суду про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та оголошення розшуку обвинуваченого;

на стадії виконання вироку:

- завірена копія обвинувального вироку суду, який набрав законної сили, та яким особу засуджено до позбавлення волі.

Порядок здійснення міжнародного розшуку осіб за запитами компетентних органів іноземних держав: затримання розшукуваного, який переховується від органів розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, здійснюється відповідним підрозділом правоохоронного органу України, якому на виконання надійшов відповідний запит НЦБ Інтерполу, в порядку, передбаченому ст.ст. 208 та 582 КПК України, після підтвердження ініціатором розшуку намірів запитувати екстрадицію.

Крім загального і термінового міжнародного розшуку, фахівці схиляються до можливості виокремлення ще двох видових категорій. Відповідно до першої з них розшук за об'єктом поділяється на дві групи: розшук осіб і розшук інших об'єктів. Розшук осіб, насамперед, поділяється на п'ять видів (п'ять серій — «А», «В», «С», «D», «F»). Для оголошення кожного із них в Інтерполі введений власний формений бланк — циркуляр. Розшук інших об'єктів передбачає заходи щодо встановлення місцеперебування викрадених предметів живопису та антикваріату, коштовностей, зброї, автомашин та інше. Залежно від об'єкта, розшук з використанням можливостей Інтерполу можна класифікувати за чотирма видами: а) розшук злочинців з метою їхнього арешту та подальшої видачі; б) розшук підозрюваних і злочинців з метою нагляду за їхньою поведінкою; в) розшук осіб, які безвісти зникли; г) розшук зниклих речей.

Прийняте рішення про початок міжнародного розшуку Генеральний секретаріат реалізує шляхом видання спеціального документа — циркуляра (або повідомлення). Видання такого документа означає оголошення Інтерполом міжнародного розшуку, а його направлення до НЦБ усіх країн-учасниць — його початок.

Цей документ у практиці Інтерполу іноді називають повідомленням про початок розшуку, але частіше — розшуковим циркуляром.

На сьогоднішній день система міжнародних повідомлень Інтерполу виконує дві головні функції:

- офіційно інформує правоохоронні органи держав-учасниць Інтерполу про осіб (обвинувачених, засуджених, безвісно зниклих), які пере-

бувають у міждержавному розшуку, осіб, які схильні до вчинення злочинів на території декількох держав, невпізнані трупи, способи вчинення терористичних актів, приховування зброї тощо;

- містить офіційне клопотання правоохоронних органів держави-ініціатора публікації міжнародного повідомлення Інтерполу до правоохоронних органів інших держав вчинити певні дії (повідомити про місце перебування особи, затримати особу з метою її екстрадиції, ідентифікувати невпізнаний труп, повідомити про пересування особи по території держави тощо).

Міжнародне повідомлення Інтерполу складається з трьох частин:

- детальна інформація про особу (усі анкетні дані, опис, відбитки рук тощо);

- юридична інформація (кваліфікація злочину, запобіжні заходи, зміст та реквізити наявних рішень компетентних органів тощо);

- клопотання про вчинення певних дій (затримати особу, повідомити про її місцеперебування тощо).

Перед публікацією кожного міжнародного повідомлення Інтерполу Генеральний Секретаріат здійснює правову експертизу інформації, що міститься в клопотанні про його публікацію. Предметом правової експертизи є наявність підстав для публікації міжнародного повідомлення, його відповідність Статуту Організації, нормам міжнародного права з питань кримінального судочинства, захисту інформації про особу тощо.

Опубліковане міжнародне повідомлення Інтерполу вважається офіційним актом Міжнародної організації кримінальної поліції — Інтерпол та розсилається до усіх держав-учасниць.

Циркуляри прийнято називати «червоний», «зелений», «синій», «жовтий» та «чорний». Такі назви вони отримали тому, що в правому верхньому куті кожного з них розміщений прямокутник розміром 3,5x4,0 см відповідного кольору.

У кольоровому прямокутнику подано зображення емблеми Інтерполу. Колір прямокутника став пізнавальним знаком самого повідомлення й виду розшуку. Усі п'ять видів повідомлень ще мають і свою літерну серію: серія «А» — червоне (Red notice), серія «В» — синє (Blue notice), «С» — зелене (Green notice), «F» — жовте (Yellow notice), «D» — чорне (Black notice).

Міжнародний розшук серії «А» оголошується Інтерполом тільки в таких випадках:

- вчинене діяння відноситься до тяжких загальнокримінальних злочинів;

- якщо особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності за злочин, максимальне покарання за яке передбачає позбавлення волі по крайній мірі на два роки або більш суворе покарання;
- якщо особа розшукується для виконання вироку, за яким їй призначено принаймні шість місяців тримання під вартою та/або до закінчення терміну дії вироку залишилося принаймні шість місяців;
- запит має особливе значення для міжнародного поліцейського співробітництва.

Розшук серії «А» — єдиний із видів міжнародного розшуку, який передбачає подальшу екстрадицію. Для забезпечення видачі, розшукуваного під час виявлення необхідно взяти під варту. Тому ключовими процесуальними документами за таких обставин є: повідомлення про підозру разом з постановою про обрання міри запобіжного заходу у виді взяття під варту. Кримінально-процесуальне законодавство багатьох країн, зокрема України, передбачає можливість за наявності достатніх підстав для повідомлення про підозру особі, місце перебування якої невідоме, винести щодо неї відповідну й оголосити її розшук.

Повідомлення з «червоним кутом» може бути видане лише за наявності достатніх відомостей для ідентифікації особи. Під достатніми відомостями розуміють принаймні одну з наступних двох комбінацій відомостей:

- а) прізвище, ім'я, стать, дата народження (принаймні рік народження) та одна з наступних ознак:
 - опис зовнішності;
 - ДНК-профіль;
 - відбитки пальців;
 - дані документів, які засвідчують особу (наприклад, паспорт, національна ідентифікаційні карта);
- б) фотографія високої якості з додатковою інформацією (наприклад, прізвисько, ім'я батьків, детальний опис зовнішності, ДНК-профіль, відбитки пальців).

Крім того, повідомлення з «червоним кутом» можуть бути лише за наявності достатньої процесуальної інформації. Процесуальна інформація включає, принаймні:

- а) фабулу справи, яка містить стислий та зрозумілий опис злочинного діяння, яке вчинила розшукувана особа, в тому числі місце та час його скоєння;
- б) обвинувачення;

в) норму закону (коли це можливе, та передбачено національним законодавством або правилами міжнародної організації, яка запитує НЦБ або міжнародна організація направляють текст відповідних норм кримінального закону);

г) максимальне можливе покарання, призначене судом або покарання, яке лишилося невиконаним за вироком суду;

г) посилення на чинний ордер на арешт або судові рішення подібного роду (коли це можливо, і передбачене національним законодавством або правилами міжнародної організації, яка запитує НЦБ або міжнародна організація направляють копію ордеру на арешт або судового рішення).

Якщо встановлено місцезнаходження особи, які є фігурантом повідомлення з «червоним кутом», то вживаються наступні дії:

а) країна, на території якої встановлено місцезнаходження особи:

- негайно інформує запитуване НЦБ або міжнародну організацію та Генеральний секретаріат про встановлення місцезнаходження особи при дотриманні обмежень, передбачених національним законодавством та відповідними міжнародними угодами;

- вживає інших заходів, передбачених національним законодавством та відповідними міжнародними договорами, такі як попередній арешт розшукуваної особи, спостереження або обмеження її пересування;

б) НЦБ або міжнародна організація, які роблять запит, діють негайно після надходження інформації про встановлення місцезнаходження особи на території іншої країни та, зокрема, забезпечують швидку передачу (в термін, вказаний у справі) інформації та допоміжних документів, запитаних Генеральним секретаріатом або державою, де було встановлено особу;

в) Генеральний секретаріат Інтерполу надає допомогу відповідним Бюро або міжнародним організаціям в передачі документів, які відносяться до попередньому арешту та екстрадиції відповідно до національного законодавства та міжнародних договорів.

Повідомлення з «синім кутом» (розшук серії «В») видаються з метою:

а) отримання інформації про особу, яка представляє інтерес для кримінального переслідування;

б) встановлення місцезнаходження особи, яка представляє інтерес для кримінального переслідування;

в) ідентифікації особи, яка представляє інтерес для кримінального переслідування.

Повідомлення з «синім кутом» можуть бути видані тільки за дотримання таких умов:

а) фігурант повідомлення був засуджений, йому пред'явлено обвинувачення в минулому або він є підозрюваним, свідком або потерпілим;

б) необхідна додаткова інформація про можливе злочинне минуле, місцезнаходженні або ідентифікації особи, а також інша інформація, яка має відношення до кримінального переслідування;

в) наданої інформації про кримінальне переслідування або особу достатньо, щоб припускати, що запитане співробітництво буде ефективним.

Повідомлення з «синім кутом» може бути видано лише якщо воно містить достатні ідентифікаційні дані. Під достатніми ідентифікаційними даними розуміють, принаймні:

а) якщо особу встановлено:

- прізвище, ім'я, стать, дату народження (принаймні, рік), опис зовнішності, ДНК-профіль або відбитки пальців;

- фотографію доброї якості, поряд з однією принаймні ідентифікаційною ознакою (наприклад, прізвисько, ім'я одного з батьків, відмінні ознаки, не відображені на фотографії);

б) якщо особу не встановлено:

- фотографію високої якості;

- відбитки пальців;

- ДНК-профіль.

Країна-ініціатор розсилки таких повідомлень звертається до правоохоронних органів усіх країн-членів Інтерполу з проханням повідомити будь-яку інформацію про зазначену особу, якщо її зафіксовано в місцевих довідкових обліках. Виконання такого прохання зазвичай зводиться до перевірки всіх поліцейських баз даних, передусім дактилоскопічних та інших криміналістичних обліків, які функціонують в країні.

Повідомленням з «зеленим кутом» (розшук серії «С») НЦБ країн-учасниць сповіщаються про подорожуючого злочинця, для якого скоєння злочинів стало процесією, засобом існування з метою попередження злочинної діяльності особи. Невизначеність ситуації тільки в тому, що сьогодні країна-ініціатор розповсюдження таких повідомлень усім членам Інтерполу не має достатнього комплексу доказів за конкретним злочинним діянням, за яке можна було б оголосити щодо такої особи розшук серії «А», тобто направити червоний циркуляр.

Водночас країни сповіщаються про можливість появи на їхній території небезпечного злочинця «гастролера», який має зазвичай декілька

судимостей і досі не покінчив зі злочинами, якого не можна залишити без уваги. Тому під час його виявлення поліція повинна встановити за ним спостереження.

Повідомлення з «зеленим кутом» можуть бути видані лише за дотримання наступних умов:

- а) особа представляє можливу загрозу суспільній небезпеці;
- б) цей висновок оснований на оцінці, наданій національним правоохоронним органом або міжнародною організацією;
- в) така оцінка основана на попередніх судових рішеннях відносно даної особи або інших суттєвих підставах;
- г) наданої інформації достатньо для того, щоб попередження було обґрунтованим.

Отже, зелений циркуляр складається на злочинців, конкретні обвинувачення яким ще не висунуті, але постійна, звична поведінка яких, їхній спосіб життя, відсутність законних джерел існування, весь час змушує поліцію, а через них і Інтерпол, не залишати їх без уваги.

Таким чином, розшук серії «С», який оголошується зеленим повідомленням, також не можна назвати в точному значенні цього поняття міжнародним розшуком. Це сповіщення, а правильніше буде сказати, застереження країн-учасниць про те, що у світі є такий-то суб'єкт, який займається злочинною діяльністю, він може з'явитися і у вас.

Повідомлення з «зеленим кутом» може бути видане тільки якщо воно містить достатні ідентифікаційні дані. Під достатніми ідентифікаційними даними розуміють, принаймні:

- а) прізвище, ім'я, стать, дату народження (принаймні, рік), опис зовнішності, ДНК-профіль або відбитки пальців;
- б) фотографію доброї якості, поряд хоча б з однією ідентифікаційною ознакою (наприклад, прізвисько, ім'я одного з батьків, відмінні ознаки, що не відображені на фотографії).

Розшук серії «F» (повідомлення з «жовтим кутом») — оголошується з метою встановлення місцезнаходження особи, яка пропала без вісти або для ідентифікації особи, яка не здатна повідомити відомості про себе. В Інтерполі його називають часто «розшук в інтересах родини», оскільки первинна ініціатива його проведення частіше за все виходить від родичів зниклого.

Незважаючи на те, що ця серія розшуку оформляється кожного разу виданням одного і того самого жовтого циркуляра, фактично в Інтерполі говорять про два різні контингенти розшукуваних:

а) традиційна група зниклих, про яких можна сказати, що це фізично і розумово здорові люди;

б) особи, про яких можна сказати, що вони за станом здоров'я або віку не здатні повідомити про себе дані, а тому їхня особа підлягає встановленню.

Практично завжди розшук осіб, які пропали безвісти, складає внутрішню проблему правоохоронних органів кожної країни. Однак все ж таки Інтерпол давно включив розшук зниклих осіб до програми своєї діяльності, виробивши свої вимоги до його оголошення у світовому масштабі. Вимога одна, але достатньо жорстка: міжнародний розшук особи, яка зникла безвісти, оголошується Генеральним секретаріатом лише в тому разі, коли країна-ініціатор проведення такого розшуку надасть переконливі докази того, що розшукуваний виїхав або покинув країну.

Є ще одна вимога — розшукова служба країни-ініціатора розшуку повинна також надати такі самі переконливі дані про те, що в країні були вичерпані всі необхідні засоби розшуку зниклої особи. Щоправда, ця вимога іноді Генеральним секретаріатом Інтерполу не дотримується, якщо на початковій стадії розшуку вдається отримати дані про те, що розшукуваний залишив країну.

Повідомлення з «жовтим кутом» може бути видане тільки, якщо воно містить достатні ідентифікаційні дані, під якими розуміють, принаймні:

а) якщо вони відносяться до зниклої без вісти особи:

- прізвище, ім'я, стать, дату народження (принаймні, рік);

- опис зовнішності, фотографію високої якості, ДНК-профіль або відбитки пальців;

б) якщо вони відносяться до особи, яка не здатна повідомити відомості про себе:

- опис зовнішності, стать;

- фотографію високої якості, відбитки пальців або ДНК-профіль.

Повідомлення з «чорним кутом» (розшук серії «D») використовується в Інтерполі також не зовсім у розшукових цілях. У них Генеральний секретаріат повідомляє країнам про виявлення трупа, ідентифікація якого неможлива через відсутність документів та іншої інформації, за допомогою якої можна встановити його особу. Це буває вкрай необхідно зробити у випадках, коли на трупі є ознаки насильницької смерті. У цьому випадку встановлення особи трупа може допомогти розкрити скоєний злочин. Сповідання про виявлення невпізаного трупа Інтерпол поширює лише в тому разі, якщо в

країні, де він був виявлений, розпочаті з його ідентифікації заходи не принесли бажаного результату.

Повідомлення з «чорним кутом» може бути видане, якщо воно містить достатні ідентифікаційні дані:

- а) фотографію високої якості;
- б) відбитки пальців;
- в) ДНК-профіль.

Повідомлення з «оранжевим кутом» («терористична загроза») містить інформацію про події, осіб, предмет, спосіб вчинення злочину, які представляють загрозу суспільній безпеці та здатних нанести суттєву шкоду власності та громадянам.

Повідомлення з «оранжевим кутом» можуть бути видані лише за дотриманням наступних умов:

- а) відносно особи:
 - вона представляє безпосередню загрозу суспільній безпеці, готується до скоєння або намагається скоїти особливо тяжкий загальнокримінальний злочин;
 - цей висновок оснований на оцінці, наданій національним правоохоронним органом або міжнародною організацією;
 - така оцінка ґрунтується на інформації про попередню судимість (судимостях) особи та/або інших суттєвих підставах;
- б) відносно предмета, події або способу вчинення злочину:
 - вважається, що вони представляють безпосередню загрозу суспільній безпеці;
 - цей висновок оснований на оцінці, наданій національним правоохоронним органом

Систему повідомлень Інтерполу також складають повідомлення з «пурпурним кутом» та спеціальні повідомлення.

Повідомлення з «пурпурним кутом» видаються з метою:

- а) попередження про способи вчинення злочину, предмети, методи та способи приховання злочинів;
- б) запиту інформації про діяння для прийняття по ним рішень або сприяння в їх розслідуванні.

Повідомлення з «пурпурним кутом» може бути видане тільки за дотримання таких умов:

- а) якщо події більш не розслідуються:
 - спосіб вчинення злочину відомий в деталях, в сукупності або окремо від інших встановлених способів вчинення аналогічних злочинів;

- метою видання є попередження повторного вчинення цих злочинів;

- інформація, що міститься в запиті про спосіб вчинення злочину, предмети, знаряддя або способи приховання, застосовані злочинцями є достатньою для ефективного попередження злочинів;

- в запиті містяться достатні настановні дані для порівняння з аналогічними злочинами;

б) якщо події все ще розслідуються:

- тяжкі злочини;

- злочини привертають увагу членів Організації специфічним способом вчинення злочину, предметом, знаряддям або способом приховання злочину;

- в запиті містяться дані про спосіб вчинення злочину та предметах, знаряддях або способах приховання, достатні для порівняння.

Повідомлення про викрадені твори мистецтва видаються з метою встановлення місцезнаходження викрадених творів мистецтва або предметів, які представляють культурну цінність або для ідентифікації таких об'єктів, виявлених за підозрілих обставинах.

Повідомлення про викрадені твори мистецтва можуть бути видані тільки за дотриманні наступних умов:

а) твір мистецтва або предмет, який представляє культурну цінність, має значення для кримінального переслідування;

б) має унікальні характеристики та/або має велику цінність.

Повідомлення про викрадений твір мистецтва може бути видане, тільки якщо надано достатньо інформації для його ідентифікації.

Спеціальні повідомлення Інтерполу-Ради Безпеки ООН видаються в цілях інформування членів Інтерполу про те, що особа або організація є об'єктом санкції Ради безпеки ООН, наприклад, у зв'язку з терористичною діяльністю або сприянням такій діяльності (проти «Аль-Каїди» й «Талібану»).

Система циркулярів складається зі стандартизованих запитів про співробітництво та сигнальних сповіщень, кожне з яких відповідає конкретній меті:

а) арешт, затримання або обмеження пересування засудженої або обвинуваченої особи;

б) встановлення місцезнаходження та виявлення;

в) отримання додаткової інформації;

г) з метою ідентифікації;

г) попередження про злочинну діяльність особи;

д) з метою інформації.

Умови направлення циркуляру співпадають з основними умовами реєстрації інформації в поліцейських базах даних Організації.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть інформаційні системи, функціонування яких інформаційних систем забезпечується Департаментом інформаційних технологій МВС України. Яку інформацію з них отримують?
2. Що таке Інтегрована інформаційно-пошукова система ОВС та в чому полягає її роль у інформаційному забезпеченні досудового розслідування кримінальних правопорушень?
3. Які види обліків функціонують у Експертній службі МВС України?
4. Для чого призначений дактилоскопічний облік Експертної служби МВС України?
5. Для чого призначений балістичний облік Експертної служби МВС України?
6. Для вирішення яких завдань призначені автоматизовані інформаційні системи Експертної служби МВС України?
7. Які інформаційні системи функціонують на міжнародному рівні?
8. Які існують циркуляри та повідомлення МОКП-Інтерпол?

Нормативно-правове регулювання та напрями використання в кримінальному провадженні інформації, що міститься в сучасних інформаційних системах

3.1. Процесуальний статус і значення в кримінальному провадженні інформації, отриманої з інформаційних систем

З метою систематизації та вдосконалення правових засад функціонування сучасних інформаційних систем як процесуального засобу отримання доказів, існує об'єктивна необхідність уніфікації відповідної кримінально-процесуальної форми.

Інформація, що міститься в базах даних, використовується при розслідуванні конкретних кримінальних правопорушень: 1) як орієнтуюча інформація для висунення та перевірки версій; 2) як підстави проведення слідчих (розшукових) дій та прийняття тактичних, а також окремих процесуальних рішень; 3) у якості інформаційної основи для розробки тактики слідства, в тому числі взаємодії слідчого з експертами, оперативними підрозділами, мінімізації тактичного ризику тощо. Саме це і є тією головною метою, заради якої створено цілу низку обліків, до речі, розсіяних за різними правоохоронними органами та їх службами, але об'єднаних головним — метою, для досягнення якої інформація збирається, опрацьовується, зберігається та використовується. Наприклад, до необхідної для вирішення задач доказування інформації може бути віднесений цілий комплекс відомостей, який включає в себе персональні дані осіб, які перевіряються, біографічні довідки, відомості про родичів, документи про освіту, характеристики з місця роботи, відомості про розмір заробітної платні, про місце реєстрації та помешкання, факти допущених у минулому правопорушень, історії хвороби,

факти психічних захворювань чи наркотичної залежності, відомості про наявність банківських рахунків, здійснення операцій за ними в певний проміжок часу та певними контрагентами, володінні рухомим та нерухомим майном, вогнепальною зброєю тощо.

Потреба у використанні облікової інформації в кримінальному провадженні зумовлює й відповідні вимоги до неї, порядку її отримання й оформлення.

Тож чи можна вважати доказами інформацію, що міститься в певних інформаційних системах? Які дії мають виконати суддя, слідчий суддя, прокурор, слідчий, щоб інформація, що міститься в сучасних інформаційних системах, набула статусу доказів?

В КПК України 2012 р. у главі «Докази і доказування» спочатку викладені загальні норми, а потім встановлені вимоги до окремих видів доказів. У ст. 84 КПК України закріплено «загальне» поняття доказів як фактичних даних, отриманих у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Властивостями кримінальних процесуальних доказів є *належність*, *допустимість*, *достовірність* кожного окремого доказу та *достатність* їх сукупності. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Таким чином, визначення цього поняття повинно забезпечувати однаковість у тлумаченні гносеологічних, правових, логічних характеристик кожного із виду, усуненню суперечливості й ефективності застосування певних норм.

Законодавець частково відмовився від суворої процесуальної форми збирання всіх доказів, що є, безперечно, прогресивним кроком. Утворені штучні формальності не можуть бути перешкодою у встановленні фактів і обставин, що входять в предмет доказування (ст. 91 КПК). Головне — необхідно гарантувати дотримання прав і свобод людини. Докази, підкреслює М. Є. Шумило, можуть бути такими, якщо вони отримані незабороненими способами. Відповідно до цього в законодавстві повинні бути унормовані надійні гарантії їх допустимості і перевірки у форматі змагального судового розгляду¹.

¹ Шумило, М. Є. Гносеологічна і процесуальна природа доказів у КПК України [Текст] / М. Є. Шумило // Кримінальне провадження: новачі процесуальної теорії та криміналістичної практики: матеріали міжн. наук.-практ. конференції, 18-19 квітня 2013 року, м. Сімферополь-Алушта / відпов. ред. М. А. Михайлов, Т. В. Омельченко; Таврійський нац. ун-т імені В. І. Вернадського. — Сімферополь: ДАЙП, 2013. — С. 172-178.

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 84 КПК України докази повинні бути отримані у передбаченому законом порядку, який передбачає: наявність підстав прийняття рішень; присутність певного кола учасників, які мають права та діють на законних підставах; роз'яснення їх прав та обов'язків; послідовність дій; фіксацію результатів дії; підписи уповноважених осіб та можливість внесення до протоколу змін, доповнень та зауважень. У ст. 93 КПК України до кола способів збирання доказів стороною обвинувачення віднесено конкретні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій. Витребування та отримання документів є процесуальною дією, призначеною для збирання доказів шляхом пред'явлення письмової вимоги до посадових осіб та громадян щодо представлення предметів та документів, які мають відношення до кримінальної справи¹.

До таких документів, як правило, відносяться довідки про наявність чи відсутність судимості, копії вироків, довідки з наркологічного або психоневрологічного диспансерів, висновки ревізій та акти перевірок, документи страхових компаній, характеристики, уставні документи, цивільно-правові договори тощо, тобто документи, які містять інформацію, отриману, фактично, з відповідних баз даних.

Крім того, КПК України 2012 р. дещо змінив підходи до використання облікової інформації в доказуванні. Зокрема, в ньому йдеться про деякі бази даних, порядок та правила їх використання в кримінальному провадженні, зокрема:

- автоматизована система документообігу суду (ст. 35 КПК);
- Єдиний реєстр адвокатів України (ст. 45 КПК);
- Єдиний реєстр досудових розслідувань (ст. 214 КПК);
- Реєстр матеріалів досудового розслідування (ст.ст. 109, 291 КПК);
- електронні інформаційні системи (при знятті інформації в процесі втручання в приватне спілкування в порядку ст. 264 КПК);
- мобільні термінали систем зв'язку та інших радіовипромінюваних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільно-

¹ Семенцов, В. А. Истребование и представление как способы собирания доказательств при досудебном производстве по уголовному делу / В. А. Семенцов // Конституционная защита граждан от преступных посягательств, реализуемых нормами уголовного и уголовно-процессуального законодательства: Материалы Всерос. межведомств. науч.-практ. конф. (19-20 февр. 2004 г.). — М., 2004. — С. 214-219.

го) зв'язку (при проведенні негласної (розшукової) слідчої дії «установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу» в порядку ст. 268 КПК);

- бази персональних даних, які знаходяться у володільця персональних даних (п. 8 ст. 162 КПК).

Про можливість використання в доказуванні інформації, що міститься в базах даних, мова начебто йде в ст. 88 КПК, у якій законодавець вказує на докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження, чітко визначивши умови визнання їх допустимими.

Процесуальний механізм використання в доказуванні інформації, що міститься в базах даних, не є досконалим у КПК Російської Федерації, де судова реформа почалася значно раніше. Аналогічна ситуація спостерігається в кримінально-процесуальному законодавстві майже всіх колишніх республік СРСР. І це дає підстави значній групі вчених уважати, що облікова інформація не має доказового значення, а виконує орієнтувальну функцію. Таку думку можна деякою мірою підтримати, але згадаймо найпростіше: чи можна підтвердити результати перевірки за всіма видами обліків висновками експертиз. Зрозуміло, що ні, а якщо можна, то таким чином підтверджуються тільки результати перевірок (а точніше, ідентифікації) за власними ознаками. Така ж ідентифікація відбувається лише в невеликій частині криміналістичних обліків, а саме в обліках оперативно-розшукового призначення, які ведуть експертні підрозділи МВС.

Чи виникає потреба в проведенні експертиз за такою ж групою обліків оперативно-розшукового призначення, що здійснюють підрозділи ДІАЗ МВС, коли ідентифікація відбувається за штучними ідентифікаторами (номерами й ін.)? У таких випадках слідча практика не йде шляхом призначення та проведення експертиз. Визначення належності вказаних об'єктів і залучення їх до кримінального провадження відбувається інакше. Але в будь-якому разі обирається такий шлях, щоб урешті-решт отримана інформація набула доказового статусу.

Умовою використання будь-якої інформації (знову ж таки зазначимо, не лише облікової) як доказу є її відповідність тим вимогам, що висуваються до доказів, адже під доказами в кримінальному процесі слід розуміти єдність фактичних даних і їх процесуальних джерел. В іншому випадку ніякої мови про докази чи будь-яке доказове значення вести не можна.

Дослідженням доказів є сукупність (система) взаємопов'язаних процесуальних дій та розумових операцій, зміст якого складають: а) аналіз змісту окремих отриманих доказів із точки зору їх відповідності вимогам належності та допустимості; б) з'ясування їх достовірності шляхом співставлення їх змісту з відомостями, що містяться в інших доказах; в) проведення слідчих (розшукових) дій для отримання інших доказів, які підтверджують або заперечують ті, що перевіряються; г) визначення достатності отриманих доказів та їх поєднань для висновку про встановлення конкретних фактів обставин; д) з'ясування можливості та перспектив використання отриманих доказів у якості інформаційної основи для вирішення інших задач розслідування.

Відсутність однієї зі складових доказу перетворює його на звичайну інформацію. Безперечно, дотримання процесуальної форми є умовою появи доказу і прямо пов'язане з допустимістю використання отриманих даних як доказів. Недотримання процесуальних правил оформлення доказів веде до визнання їх недопустимими (ст. 87 КПК).

Одним зі шляхів отримання стороною обвинувачення інформації з інформаційних систем є витребування та отримання довідок, які за загальною класифікацією доказів належать до «документів».

У ч. 1 ст. 99 КПК даються визначення поняття документа-доказу в кримінальному провадженні. Документ-доказ повинен відповідати вимогам належності і допустимості (ст. 84 КПК). У документі має бути вказане конкретне джерело відомостей про обставини і факти, що підлягають доказуванню з тим, щоб у разі необхідності його можна було перевірити процесуальним шляхом.

Вимоги, що висуваються до документів-доказів у кримінальному провадженні:

- дані, що зафіксовані в документах, повинні мати значення для кримінального провадження, містити обставини, що підлягають доказуванню (ст. 91 КПК);
- документи повинні мати дані, носії яких відомі можуть бути перевіреними, необхідні реквізити, дату, місце складення і реєстрації (прізвище, ім'я та по батькові посадовця, який його склав, необхідні підписи, штампи, печатки, супровідні листи тощо), джерело інформації;
- має бути дотриманий встановлений КПК порядок збирання доказів¹.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. — Х.: Право, 2012. — С. 296.

Обов'язковим атрибутом джерела фактичних даних документів є письмова форма. Способами «збирання» (формування)¹ аналізованого виду доказів служить витребування або надання.

Так, у п. 2 ст. 93 КПК закріплено право сторони обвинувачення здійснювати збирання доказів, зокрема шляхом витребування та отримання, від органів державної влади, підприємств, установ та організацій документів тощо.

Джерелом доказів стосовно документа є автор документа. Правове становище вказаного джерела доказу визначається компетенцією автора документа. Письмовий акт, який надано некомпетентним органом, посадовою особою, не вважається документом. Зміст документів завжди складають відомості про факти, що мають правове значення. Відображаючи обставини предмета доказування й непрямі факти, документи не породжуються подією злочину, а створюються в процесі закономірної діяльності державних і громадських організацій, підприємств, установ, посадових осіб і громадян. Стосовно документів довідково-засвідчувального характеру є умова компетентності особи, що склала (підписала) документ. Таким чином, довідки за результатами таких перевірок є доказами за умови, що їх оформив спеціаліст і вони мають відповідні вихідні дані та реквізити. До кримінального провадження їх можна залучати як «документи».

Поняття «документ» (від лат. documentum) означає свідчення, доказ. Тлумачний словник російської мови визначає поняття «документ» у трьох змістовних значеннях:

- діловий папір, що підтверджує який-небудь факт або право на що-небудь;
- посвідчення, офіційний папір, що свідчить про особу пред'явника;
- письмове свідчення про які-небудь історичні події, факти².

З юридичної точки зору перше та друге визначення є рівнозначними, адже трактують поняття «документ» як свідчення, доказ одночасно. Саме ці значення мають велику цінність у юридичній науці³.

¹ Ученими-процесуалістами висловлюється цілком слушна думка щодо умовності застосування в законодавстві терміна «збирання доказів». Готових доказів у природі не існує, тому суб'єкт доказування в ході провадження слідчих (розшукових) дій, відшуковуючи інформацію, що стосується предмета доказування, і фіксуючи її в процесуальних актах, формує докази. При цьому треба враховувати, що фактична основа доказів може формуватися за межами кримінального провадження.

² Ожегов, С. И. Толковый словарь русского языка [Текст] / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. — М., 1999. — С. 172.

³ Фатьянов, А. А. Правовое регулирование электронного документооборота [Текст]: Уч.-практич. пособие. — Библиотечка «Российской газеты». — Вып. — № 21. — 2005. — С. 5.

Представниками кримінально-процесуальної науки зазначається, що доказове значення мають документи, отримані за таких умов:

- документи отримані від обізнаної особи або компетентного органу;
- відомості в документі мають відношення до злочину, який розслідується;
- документи, які можуть слугувати для виявлення злочину та встановлення обставин кримінальної справи;
- дотримані вимоги законності залучення документа до кримінальної справи як доказу¹.

Доктринальне тлумачення документа здійснено професором Л.Е. Володимировим у роботі «Вчення про кримінальні докази», де подані основні форми, що мають доказове значення:

1. Письмовим доказом є будь-який предмет, на якому викладено думку людини письментами або будь-яким іншим видом письмових знаків чи символів.

2. Письмові акти офіційні, що можуть мати доказову належність у кримінальному процесі, суть протоколи та посвідчення, що надходять від належної влади та містять описання якого-небудь факту.

3. У кримінальному процесі не має та не може бути письмових актів, які мають обов'язкову силу для суду. Це положення є визначальним відносно кримінального процесу до документа та джерела доказів.

Сучасна слідча та судова практика впевнено свідчить, що інформація, отримана з інформаційних систем, причому частіше некриміналістичних, яка вилучена, наприклад, у результаті обшуку чи надана у формі довідок, використовується як докази. Це можуть бути довідки про наявність або відсутність якогось товару, його вартість, про здійснення якихось бухгалтерських чи управлінських операцій, що ґрунтуються як на первинних облікових документах, так і на похідних, що складають масиви документальних або фактографічних систем. Усе частіше доказами виступає інформація, отримана із сучасних інформаційних систем з автоматичною реєстрацією інформації — систем обліку робочого часу, систем контролю знаходження на зв'язку в мережі мобільних телекомунікаційних систем, в Інтернеті тощо. В адміністративному судочинстві України активно впроваджується, а в деяких інших країнах уже існує практика використання інформації з систем відеоспостереження за дорожнім рухом тощо. Уважаємо, що це лише перший крок, наступ-

¹ Михайловская, И. Б. Документы [Текст] / И. Б. Михайловская // Уголовный процесс / Под ред. И.Л. Петрухина. — М., 2001. — С. 191-193; Царева, Н. П. Документы — доказательства в уголовном судопроизводстве [Текст]: монография. — М., 2003. — С. 17.

ним буде вирішення питань щодо можливості їх використання й у кримінальному судочинстві. Хоча окремі прецеденти використання даних записів відеоспостереження практика розслідування вже має.

Наведемо лише один приклад із власної практики, коли інформація звичайної системи обліку робочого часу та квитків на авіапереліт сприяла встановленню цілої низки обставин у справі, розкриттю злочину, установленню особи злочинця. І хоча це сталося ще за радянських часів, сьогодні облікова політика суттєво не змінилася, тому що вона завжди має прагматичну мету — сприяти виконанню головних завдань, які стоять перед галуззю, відомством, підприємством, підрозділом або навіть особою. І, відповідно, до інформаційних систем має вміщуватися достовірна інформація про об'єкти обліку, достатня для вирішення тих завдань, які стоять перед нею.

Так, у справі про скоєння серії крадіжок у м. Луганську за оперативними даними під підозру потрапив громадянин Л., мешканець Риги. У процесі розслідування було встановлено, що на час скоєння крадіжок він відбував покарання у виді дострокового звільнення від позбавлення волі з обов'язковим притягненням до праці в спецкомендатурі м. Єкабпілса і «працював» на асфальтобетонному заводі.

Свою причетність до крадіжок у Луганську Л. заперечував, а з установи, де він відбував покарання, було отримано довідку, у якій категорично заявлено, що їх «вихованець» зі спецкомендатури в указаний термін не відбував.

З метою з'ясування обставин у справі було здійснено перевірку осіб, які вилітали до Риги з Луганська та до Луганська з Риги, за базами даних відповідних аеропортів, що дало позитивний результат. Корінці авіаквитків на особу Л. у подальшому були вилучені виймою. У журналах обліку робочого часу та виконаних робіт, що велися на асфальтобетонному заводі м. Єкабпілса, у вказані терміни Л. значився як відсутній на роботі. Копії відповідних сторінок журналів, довідки із зазначеною інформацією, а також протоколи допиту осіб, що робили в них записи, були долучені до справи. У подальшому розслідуванні факти відсутності на роботі й у спецкомендатурі громадянина Л. в терміни скоєння злочину підтвердилися. Таким чином, саме завдяки використанню облікової інформації було спростовано алібі Л. щодо його не причетності до скоєння злочинів у Луганську.

Отже, інформацію, отриману з відповідних інформаційних систем, причому різної відомчої належності, і у виді первинних документів (корінців авіабілетів — складових певної документальної системи обліку),

і у виді довідки з асфальтобетонного заводу на підставі записів відповідних журналів і копій відповідних сторінок журналів, було використано як доказ у кримінальному провадженні.

Виникає справедливе питання: чому довідки чи копії записів інформаційних систем некриміналістичного призначення можуть бути використані в доказуванні й підпадають під категорію «документів», а ціла низка криміналістичних, прямим призначенням яких є сприяння розкриттю злочинів, — ні?

Як не парадоксально, але за часів радянської влади, а також у перші роки незалежності України на довідках за результатами використання інформації з деяких криміналістичних інформаційних систем містилися застереження «До кримінальної справи не долучати!!!». Свого часу, працюючи в експертній службі, згідно з чинними на той час нормативними актами ми постійно давали такі довідки (ф. 15, ф. 16). Вони мали лише ситуативне значення дійсно орієнтувального характеру і передусім орієнтували працівників карного розшуку на пошук певних осіб, викраденого майна тощо, після чого ставали непотрібні. Щоправда, часто їх долучали до оперативно-розшукових справ.

Чим же могла бути ініційована необхідність відомчої заборони долучати до кримінального провадження довідки, що містять інформацію з інформаційних систем, які мають відкритий, нетаємний характер, не стосуються негласної роботи, при цьому безпосередньо призначені сприяти розкриттю злочинів? На нашу думку, лише одним — недовірою до інформації, що в них міститься, і насамперед сумнівом у її достовірності, а також відсутністю певних наукових обґрунтувань правового статусу інформації, отриманої з криміналістичних інформаційних систем. Забороняючи використовувати облікову інформацію зі своїх систем, відомство, по суті, визнавало їх ненадійність. А це означає, що особа, яка давала довідку, не могла бути впевнена, що інформація про будь-які властивості об'єкта в інформаційній системі стосується якогось конкретного об'єкта чи події або є достовірною. Ці проблеми прямо пов'язані з організацією функціонування систем, базою ж для організації є їх досконале правове регулювання. Також виникає цілком справедливе питання — навіщо взагалі складати довідку або інший документ, якими не можна користуватися? Особистий багаторічний досвід оперативної та експертної роботи, а також результати узагальнення практики інших осіб і підрозділів дають підстави навіть не допускати такої ситуації, що спеціаліст, який виконував перевірку за обліками (у ДНДЕКЦ це, як правило, кваліфікований експерт), дає довідку, не бу-

дучи впевнений у своїх знаннях і результатах дослідження, у якому він скористався інформацією певної облікової системи. Проблемною була а в ряді випадків і сьогодні залишається, сама система.

До речі, чинні нормативні акти вже не містять таких застережень. З одного боку, це свідчить про зростання ступеня довіри до інформації, що міститься в криміналістичних інформаційних системах, а з іншого — постає питання: чи достатньо врегульованими є відносини, які виникають у сфері її обігу, щоб забезпечити її достовірність, належність і допустимість?

Однією з суттєвих властивостей доказу є достовірність. Достовірними є докази, якщо вони за своїм змістом відповідають фактичним обставинам, що мали місце в дійсності.

При цьому оцінка достовірності доказу позбавлена яких-небудь формальних критеріїв. Тут повністю діє принцип вільної оцінки доказів за внутрішнім переконанням слідчого, прокурора, слідчого судді та суду, яке повинне сформуватися в результаті дотримання правил збирання та перевірки доказу всіма передбаченими законом способами. Висновок про достовірність або недостовірність конкретного доказу досягається шляхом зіставлення його з іншими доказами у справі, тому тільки оцінка доказів у їх сукупності може призвести до правильних висновків¹.

Достовірність облікової інформації прямо залежить від повноти й адекватності відбиття відомостей про певні властивості об'єктів обліку у відповідних облікових одиницях (картках, записах у журналах і базах даних тощо). Під такими відомостями розуміються фактичні дані про певний об'єкт чи подію. Буквально термін «фактичні дані» означає дані, що ґрунтуються на фактах. Причому сам факт не може бути достовірним чи ні. Достовірними чи ні можуть бути лише наші знання про нього, інформація, дані. Інформація, яка не відповідає зазначеним вимогам, не може бути використана в доказуванні та при прийнятті рішень у процесі розслідування. Недостовірна інформація призводить до помилкових рішень, що виключає можливість її використання в доказуванні. Такі самі вимоги висуваються й до інформації, яка складає масиви чи бази даних інформаційних систем.

Необхідність отримання з інформаційних систем достовірної інформації зумовлює: по-перше, поповнення їх масивів інформацією, яка б відповідала зазначеним вимогам; по-друге, використання для її опрацювання, зберігання та видачі таких методик, які б не дозволяли втра-

¹ Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник / Под ред. П.А. Лупинской. — М.: Юристъ, 2005. — С. 136.

чати вказані властивості й не допускали її перекручування; по-третє, на виході з системи вона має подаватись у формі, яка не суперечить допустимості її використання як доказу.

Належність інформації (у нашому випадку фактичних даних) — обов'язкова ознака доказу. Відповідно до ст. 85 КПК належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів. Щоб слугувати доказом у провадженні, об'єкт, що ототожнюється, повинен об'єктивно, незалежно від свідомості суб'єкта доказування і його логічних міркувань, бути пов'язаним із подією злочину.

Належність доказів — це їх властивість бути засобами пізнання вчиненого в минулому кримінального правопорушення, що обумовлюється тими об'єктивними зв'язками, які існують між ними і обставинами минулої події кримінального правопорушення. Відсутність такої взаємозалежності свідчить про відсутність доказів. Зв'язок фактичних даних з обставинами вчинення кримінального правопорушення, їх слідами, що відбиваються в навколишньому середовищі, дає змогу виділити і закріпити в законі обов'язкову ознаку доказів — їх належність. Доказ не буде належним, якщо він не здатний встановлювати факт, що має значення для кримінального провадження.

Попередня умова для прийняття тих чи інших відомостей в якості доказу полягає в тому, що повинен бути відкритий та видимий зв'язок між основними та доказовими фактами: «*Nemo tenetur divinare*», «*Probationes debent esse evidentes (id est), perspicuae, et faciles intelligi*»¹.

Основне правило в галузі процесуального доказування, як слушно зазначає М. М. Александров, полягає в тому, що в якості доказів допускаються *будь-які відомості*, здатні допомогти у вирішенні кримінальної справи, що рівнозначно виразу — дані, які *мають відношення* до основних фактів справи, до суті спірного питання².

Отже, належність доказів — це їх здатність своїм змістом встановлювати факти і обставини, що мають значення для кримінального провадження.

¹ Див.: Александров, А. С. Относимость уголовно-процессуальных доказательств: монография / А. С. Александров, С. А. Фролов. — Нижний Новгород: Нижегородская правовая академия, 2011. — С. 112.

² Див.: Александров, А. С. *Вказ. робота*. — С. 10.

Докази відповідатимуть вимогам належності, якщо їх зміст буде вказувати:

1) на обставини, як підлягатимуть доказуванню в кримінальному провадженні (ст. 91 КПК);

2) на інші факти і обставини, що мають значення проміжних та побічних фактів, що використовуються як аргументи, логічні посилання для обґрунтування фактів та обставин, що підлягають доказуванню;

3) щодо інших доказів — на їх наявність чи відсутність, достовірність чи недостовірність, допустимість чи недопустимість¹.

Достовірність, достатність і належність інформації досить тісно взаємопов'язані. В одних інформаційних криміналістичних системах (обліках) вміщено інформацію стосовно об'єктів, належність яких до конкретного злочину безперечна (сліди, інформація та номери викрадених речей, зброя тощо), в інших містяться ті, належність (зв'язок) яких з подією злочину встановлюється саме за результатами перевірки за обліками. Не буде перебільшенням сказати, що і належність, і достовірність і достатність, а як підсумок, і допустимість прямо залежать від правового регулювання процесів роботи з отримання й опрацювання інформації як при розслідуванні конкретного кримінального провадження, так і при її переданні в інші провадження, а також в інформаційні системи. Саме досконале правове регулювання організації функціонування інформаційних систем є гарантією достовірності інформації, що в них міститься, її захисту від перекручування та неправомірного знищення. Виконати ж своє головне призначення в розслідуванні — стати доказом — інформація, що міститься в інформаційних системах, може лише за умови її відповідності основним вимогам, які висуваються до доказів. Вона повинна бути достовірною, допустимою та належною. Ми не наводимо повного переліку джерел, але констатуємо, що серед них не згадуються інформаційні системи. На нашу думку, така деталізація на законодавчому рівні не принципово впливає на можливість використання даних, що містяться в інформаційних системах, як доказів, і сьогодні цьому майже ніяких заперечень немає.

Розглянемо принцип формування масивів сучасних криміналістичних інформаційних систем. Поряд з іншими, серед джерел доказів законодавець указує висновки експерта й показання, речові докази. Значимо, що протоколи слідчих (розшукових) дій є первинними доку-

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. — Х.: Право, 2012. — С. 252.

ментами, які складаються за результатами пізнання окремих фактів та об'єктів у процесі їх проведення й стають складовими специфічної документальної інформаційної системи, якою є кримінальне провадження. Іншу групу документів цієї системи складають документи, які становлять результати аналізу та синтезу перших, у їх резолютивній частині відображається зміст рішення, яке приймає прокурор, слідчий або суддя за результатами узагальнення всіх доказів, наявних на момент прийняття такого рішення (вирок, повідомлення про підозру тощо). Варто зазначити, що основна кількість криміналістичних інформаційних систем (за винятком обліків довідково-допоміжного призначення, які ведуть підрозділи експертних установ) містить інформацію, що є результатом опрацювання саме вказаних вище первинних документів. Так, наприклад, підставами для поставлення на оперативно-довідковий і дактилоскопічний облік, який ведуть підрозділи ДІАЗ (УІАЗ) УМВС України, є: повідомлення про підозру, постанови про заведення оперативно-розшукових справ. Як видно з наведеного, підставою для поставлення на облік є наявність зазначених документів: у них і міститься інформація, яку опрацьовують відповідно до вимог інформаційної системи, — здебільшого це стосується тієї, що відображається в алфавітній картці ф. № 1. Також вони є підставою для дактилоскопіювання осіб, що стають об'єктами дактилоскопічної картотеки цього обліку. Для реєстрації об'єктів, що мають причинні зв'язки з подією злочину, юридичною підставою взяття на облік певних об'єктів служать також протоколи слідчих (розшукових) дій.

У результаті спеціального, цілеспрямованого опрацювання первинних документів, які, по суті, виступають як докази в провадженні, виділяється фактографічна інформація стосовно окремих фактів чи об'єктів. Ця інформація структурується за визначеною системою, що прийнята в певній інформаційній системі й посідає в ній своє місце. Одна частка її призначена сприяти розкриттю злочину, за яким безпосередньо вона зібрана (частіше це відомості про невстановлені об'єкти та їх зображення), інша — сприяти майбутньому розслідуванню інших кримінальних проваджень. Як правило, це інформація про встановлені об'єкти, що були причетні до правопорушення (про злочинців, знаряддя тощо). Саме таким чином і з'являється значна частина інформації, яка складає масиви криміналістичних інформаційних систем. Інформація, вміщена до таких систем, є достовірною, достатньою для вирішення певних завдань та належною. І, містячись у матеріалах кримінального провадження на носіях, визначених законодавцем як джерела доказів, вона

була складовою доказу. Однак, будучи переданою до фактографічної інформаційної системи, чим, по суті, є криміналістичні інформаційні системи (обліки), перейшла на інший носій, набрала іншої форми, яку законодавець прямо не передбачає як джерело доказу. Отже, вона втрачає таку якість, як допустимість, і, відповідно, статус доказу. Саме тому для надання їй цього статусу і виникає необхідність фіксувати інформацію на певному носії у формі довідки, яка може виступати процесуальним джерелом доказів «документом». Винятком у такому разі є об'єкти колекцій (наприклад кулегільзотек та ін.), які визнані речовими доказами та передані до криміналістичної інформаційної системи на відповідальне зберігання (зрозуміло, з метою використання в кримінальному провадженні та розшуковій роботі).

До речі, новим КПК (п. 6 ст. 100 КПК) прямо передбачена можливість збереження зразків речових доказів, достатніх для їх експертного дослідження або інших цілей кримінального провадження.

Тепер з'ясуємо, чи відповідають довідки (і насамперед інформація, яка в них відображена) вимогам, що ставляться до доказів. Безперечно, якщо джерелом є документальні інформаційні системи (у нашому випадку — кримінальні провадження), її достовірність, належність і допустимість не викликають сумніву — документи, у яких вона відображена, складені з дотриманням норм КПК і введені в процес з дотриманням процесуальної форми належним суб'єктом. Але ж чи не втрачає свого статусу така інформація в разі її перенесення до фактографічних інформаційних систем криміналістичного призначення? Це питання потребує окремого розгляду. Зазначимо, що більшість криміналістичних інформаційних систем є фактографічними. Основним джерелом формування їх масивів, як уже сказано, здебільшого є документи, долучені до кримінальних проваджень. Це протоколи слідчих (розшукових) і судових дій, інші процесуальні документи, вирoki суду та судові рішення, з яких отримується інформація, що вміщується в облікові документи або бази даних. Як раніше зазначалось, коли йдеться про криміналістичні обліки, які ведуть експертні підрозділи МВС України, досить часто ідентифікацію об'єктів за їх відображеннями проводять спеціалісти — експерти-криміналісти. Причому й при ідентифікації в процесі перевірки за обліками, і в процесі експертного дослідження вони використовують однакові знання та, по суті, однакові методики. Проведення будь-якого ідентифікаційного дослідження потребує використання спеціальних криміналістичних знань. Та іншого й не може бути. В Україні досить часто це одна особа, яка суміщає дві різні функції, виступаючи

як спеціаліст або експерт. До речі, кримінальне процесуальне законодавство України (ст. 79 КПК) говорить про те, що не може бути підставою для відводу спеціаліста, перекладача та експерта їх попередня участь у цьому кримінальному провадженні як спеціаліста, перекладача, експерта і секретаря судового засідання.

Одним із напрямів удосконалення нормативної бази є її спрямованість на забезпечення достовірності та достатності інформації, що вміщується до інформаційних систем. Останніми роками в деяких відомчих нормативних актах приділяється особлива увага процедурі відображення інформації в таких системах. Причому як отриманої з відповідних первинних документів, так і у виді різноманітних відображень властивостей об'єктів, що підлягають обліку в певних системах. Вони часто подані в додатках до протоколів або речовими доказами. Зазначимо, що низка криміналістичних інформаційних систем, здебільшого тих, що призначені створювати умови для ідентифікації об'єктів обліку за власними ознаками, поряд з різноманітною інформацією стосовно їх походження, результатів попередніх досліджень, містять відображення певних властивостей об'єкта (сліди чи їх копії), які, по суті, є джерелами інформації та допомагають пізнавати відображені властивості об'єкта.

Так, згідно з вимогами Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України, затвердженої наказом МВС України від 11.09.2001 № 785, реєстраційні картки слідів рук, що складають масиви слідотек дактилоскопічних обліків, містять інформацію про місце вилучення сліду, номер кримінального провадження, копії слідів рук у масштабі 3:1, дані про спеціаліста, що їх вилучив, про експерта, який їх досліджував, про особу, котра склала реєстраційну картку, дату її заповнення тощо. Наведене дає підстави стверджувати, що інформація, яка міститься в картці, є достовірною, стосується конкретної події. Вона отримана з відомого, такого, яке можна перевірити, не забороненого КПК джерела; містить відомості про осіб, що її отримали, опрацювали та внесли до системи. За необхідності її можна додатково перевірити за матеріалами відповідного кримінального провадження. Іншими словами, за умови сумлінного дотримання інструкції та ставлення до службових обов'язків з боку фахівців, достовірність і належність джерела чи інформації, що вміщені до системи, не викликають сумніву. Відповідальність за повноту й достовірність інформації в облікових документах, а також своєчасність їх надання до ІС несуть працівники, які складають відповідні облікові

документи. Розглянемо питання допустимості її використання як доказу (ст.ст. 86-90 КПК). Допустимість доказу — це придатність його для використання в кримінальному процесі за формою, на відміну від його належності — придатність для використання за змістом. Встановлюючи вимоги дотримання процесуальної форми, закон має на меті отримання якісних доказів, здатних з достовірністю встановлювати обставини справи. Зв'язок форми і змісту діалектичний. Форма не має значення, якщо вона не відповідає змісту. Без форми зміст не може існувати і виконувати своє цільове призначення. Форма судового доказу має істотне значення, оскільки зміст його залежить від об'єктивних властивостей фактів і обставин, що підлягають доказуванню, проміжних і побічних фактів, від якості джерел, об'єктивних і суб'єктивних факторів, що впливають на формування доказів.

Як зазначалось раніше, видача інформації з інформаційних систем здійснюється на основі запиту користувача. Такий запит може скласти на формалізованому бланку або в довільній формі слідчий або за його дорученням оперативний працівник. Відповідь на запити дається у вигляді довідки за результатами перевірки за інформаційною системою. Така довідка відповідає вимогам, які ставляться до офіційних документів. Вона має відповідні реквізити й містить інформацію про певний об'єкт, узятую з певної системи, а в разі проведення ідентифікаційних досліджень — про їх результати. Інформація, що міститься в цих довідках, є достовірною та належною, а самі довідки відповідають вимогам, що висуваються до доказів, тобто є допустимими.

У КПК України не наводяться вимоги до форми документів та їх реквізитів. Водночас зміст інформації та умови надання їй документальної форми в разі необхідності можуть бути перевірені за допомогою слідчих (судових) дій. У зв'язку з тим, що можливі перешкоди та переключування при збиранні доказів цього виду можна доволі легко виявити (порівняно, наприклад, з отриманням показань), процесуальна регламентація витребування документів (включаючи вимоги складання нових документів) відносно проста. Саме тому частина процесуальних гарантій, які відносяться до отримання інформації, замінюється гарантіями, що впливають з регламентації службової чи громадської діяльності осіб, котрі складають такі документи. Безсумнівно, документи є джерелами доказів, якщо в них викладено та засвідчено факти, що мають значення для провадження. Встановлення факту минулої судимості віднесено законом до обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні. Тому висновок в довідці реєстраційного органу

про минулу судимість слід визнати джерелом судового доказу. До речі, як уже було сказано вище, в новому КПК (ст. 88) вже деталізовано умови та процесуальний порядок використання доказів, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень.

Для використання інформації інформаційних систем з автоматичною реєстрацією (інформаційні системи операторів мобільного телефонного зв'язку, провайдерів Інтернету тощо) як доказів слідчі, керуючись статтями 178, 183, 187, 187¹ (КПК 1961 р.), склали подання суду на проведення виїмки інформації, знятої з каналів зв'язку і, відповідно, отримували роздруківки (копії електронних записів певних баз даних) з'єднань конкретних абонентів мобільного зв'язку із зазначенням часу та місць доступу до мережі й іншу інформацію стосовно зв'язку. Аналогічним чином отримувалася інформація від провайдерів комп'ютерних мереж, з систем відеоспостереження, а також з будь-яких інших інформаційних систем, причому незалежно від їх відомчої належності. Як витребування довідок, так і проведення виїмок (тимчасового доступу до речей та документів) є шляхами введення інформації з інформаційних систем у матеріали кримінального провадження, які не суперечать вимогам, що ставляться до доказів.

Очевидно, що застосування такої різноманітності форм при витребуванні одного роду відомостей, викликане лише одним — багаторічним мовчанням законодавця та відсутністю системних підходів до вирішення проблеми, що назріла.

У новому КПК України такий порядок удосконалений. Так, виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних комунікаційних мереж, зняття інформації з інформаційних систем є різновидами втручання в приватне спілкування (п. 4 ст. 258 КПК) та, відповідно, елементами системи негласних слідчих (розшукових) дій. При виявленні в кореспонденції речей (зокрема речовин), документів, що мають значення для певного кримінального провадження, беручи до уваги, що має місце винятковий невідкладний випадок, пов'язаний із врятуванням життя та здоров'я людей, а відомості про скоєні певною особою злочини неможливо отримати в інший спосіб, крім зняття інформації з транспортної телекомунікаційної мережі з абонентського номера оператора мобільного зв'язку, слідчий в межах, визначених ухвалою слідчого судді, здійснює виїмку відповідної кореспонденції або обмежується зняттям копій чи отриманням зразків з відповідних відправлень, за результатами якої складає протокол (ст. 262 КПК). Зняття інформації з електро-

них інформаційних систем або їх частин без відома її власника, власника або утримувача може здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді (ч. 1 ст. 264 КПК). Зміст інформації, одержаної внаслідок здійснення зняття відомостей з електронних інформаційних систем або їх частин, фіксується на відповідному носіїві (ч. 2 ст. 265 КПК).

Щодо використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні, позиція законодавця є достатньо чіткою: «протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій ... можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших (розшукових) дій під час досудового розслідування» (ч. 1 ст. 256 КПК).

Достатність — це кількісний показник надійності досягнутих у ході доказування результатів. Достатня сукупність доказів має дві сторони — кількісну та якісну. «Поняття достатньої сукупності доказів характеризує повноту та глибину дослідження кожного факту, що підлягає доказуванню (головного, проміжного, допоміжного) і забезпечує надійність висновку про доведеність кожного факту»¹.

Достатність виражає й кількісну характеристику існуючої системи доказів з позиції її придатності для обґрунтування того чи іншого висновку або процесуального рішення. Без сумніву, критерії достатності об'єктивно різні для різних процесуальних рішень та висновків. Для одних рішень достатньо того чи іншого ступеня ймовірності висновку, для інших — об'єктивно необхідна достовірність підсумкових висновків. Тому критерій достатності відноситься до сфери внутрішнього переконання органів, які здійснюють провадження до справи. Дане переконання формується в процесі дослідження доказів по справі.

Отож, для правильної кваліфікації злочину не є достатнім інформації по непогашену судимість підозрюваного, що міститься в довідці, виданої відповідним підрозділом інформаційно-аналітичного забезпечення органів внутрішніх справ, для встановлення цього доказового факту до матеріалів кримінального провадження необхідно долучити також копії вироків суду. Подібний підхід має бути застосований й до довідок з наркологічного та психоневрологічного диспансерів — достатня сукупність доказів повинна містити висновки відповідних експертів. Інший приклад — довідки банків по операціях та рахунках юридичних і фізичних осіб, вони можуть і повинні бути використані як джерела доказів, однак для остаточної кваліфікації дій особи (осіб) во-

¹ Лазарева, В. А. Проблемы доказывания в современном уголовном процессе России. — М., 2011. — С. 113.

ни мають бути доповнені висновками фінансової та бухгалтерської експертизи.

Тому, можна стверджувати, що істотних заперечень для використання як доказів інформації, що міститься в інформаційних системах, немає. Головне, щоб отримані результати відповідали вимогам, які ставляться до доказів. Це, звичайно, вимагає від правоохоронця глибоких знань криміналістики та кримінального процесуального законодавства, уміння використовувати ці знання на практиці та відповідних навичок і досвіду.

Отже, питання стосовно процесуального статусу та можливості використання інформації, що міститься в інформаційних системах, є досить важливими. І хоча на сьогодні в літературі з цієї проблеми дискусія ще триває і, зрозуміло, пропонуються різноманітні шляхи вдосконалення інформаційних систем і законодавства, зазначимо сказати таке:

- більшість сучасних інформаційних систем містять достовірну інформацію про певні властивості, стан або діяльність об'єктів обліку;
- у ряді криміналістичних інформаційних систем вона є похідною від доказів (слідотеки дактилоскопічних обліків НДЕКЦ, кулегільзотеки, облік викраденого майна, зброї, номерних речей тощо), що зумовлює безперечність її достовірності та належності до події, що розслідується;
- належність, достатність і достовірність інформації, отриманої з інших інформаційних систем, за необхідності також установлюється в процесі досудового розслідування;
- що стосується допустимості, то ця властивість набувається саме діями з виявлення інформації та зняття її з певної інформаційної системи.

Існують різні процесуальні форми отримання такої інформації з інформаційних систем: виїмки інформації, знятої з каналів зв'язку, у процесі слідчого огляду й інших слідчих (розшукових) дій, а також негласних слідчих (розшукових) дій (установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, знання інформації з транспортних телекомунікаційних мереж), тимчасового доступу до речей і документів (наприклад, до трудової книжки та посадової інструкції) і залучена до кримінального провадження у виді складової відповідного протоколу чи додатка до нього або речового доказу. Також вона може бути отриманою у виді довідки, як правило, на конкретні запити сторін кримінального провадження. У такому разі вона долучається до матеріалів кримінального провадження як «документ» — процесуальне джерело доказів (ч. 2 ст. 84, 99 КПК).

Довідки правоохоронним органам та суду надаються на їх запити (окремі доручення). Так, у ст. 11 Закону України «Про міліцію» сказано, що міліція має право «одержувати безперешкодно і безплатно від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та об'єднань громадян на письмовий запит відомості (у тому числі й ті, що становлять комерційну та банківську таємницю), необхідні в справах про злочини, що знаходяться у провадженні міліції». Зазначимо, що велика кількість таких довідок складається на основі інформації певних інформаційних систем.

Отримання довідок сторонами обвинувачення та захисту як процесуальна дія збирання доказів передбачена також відповідними частинами ст. 93 КПК.

Особливими випадками у використанні даних з інформаційних систем криміналістичного призначення є ті, коли за результатами перевірки відбувається ідентифікація об'єктів за їх власними ознаками, що відобразились у слідах, виявлених при оглядах місць подій за нерозкритими злочинами. Такі ситуації є типовими для перевірки об'єктів за обліками оперативно-розшукового призначення, які ведуть підрозділи експертної служби МВС України. При цьому слід мати на увазі, що для перевірки за обліками слідчим складається окреме доручення на перевірку не взагалі за масивом обліку, а конкретних об'єктів за конкретними слідами. За результатами таких перевірок спеціаліст, який їх здійснює, складає відповідну довідку. Для введення в матеріали кримінального провадження результатів таких перевірок як доказу, сучасна практика йде шляхом призначення та проведення експертиз у подальшому. Наявність висновку експертизи в подібних випадках робить майже непотрібною в матеріалах провадження довідку експерта про результати перевірки за масивами конкретних обліків. Ніяким чином не принижуючи значення результатів ідентифікації в процесі перевірки за обліками, зазначимо, що сьогодні навряд чи є необхідність у скасуванні такого шляху. І продиктовано це, по-перше, узагалі невизначеним процесуальним статусом криміналістичних обліків.

Одним із напрямів, що сприяє вміщенню до інформаційних систем достовірної інформації в кількості, достатній для вирішення певних завдань, що стоять перед конкретним обліком, є вдосконалення правового регулювання організації та функціонування інформаційних систем, і, насамперед, криміналістичних. Цьому сприяє нормативне регулювання процедури вміщення інформації про об'єкти обліку до таких систем та

їх функціонування. Важливе місце в системі правового забезпечення створення та функціонування інформаційних систем посідають чинні закони та відомчі нормативні акти — накази, інструкції тощо.

3.2. Правові засади створення і функціонування криміналістичних та інших інформаційних систем

Усвідомлення юридичного характеру створення та функціонування криміналістичних та інших інформаційних систем вимагає аналізу відповідної правової основи. Поняттям *правової основи* охоплюється система законодавчих та інших (відомчих) нормативно-правових актів, що регламентують підстави, порядок проведення облікової діяльності, а також права та обов'язки її учасників.

Про правові засади функціонування криміналістичних та інших інформаційних систем у правоохоронних органах сказано чимало. У більшості підручників із криміналістики традиційно присвячують цьому питанню або окремі підрозділи, або їх частини. Деякі монографічні роботи, дисертації та навчальні посібники містять аналогічні підрозділи. Незважаючи на це, ціла низка проблем, пов'язаних із правовим регулюванням функціонування криміналістичних систем, залишає невирішеною.

Зазвичай розгляд правових засад створення та функціонування криміналістичних обліків чи інших інформаційних систем починають з наведення переліку законів і відомчих нормативних актів, що регламентують їх діяльність. Як новизну часто подають шаблонні пропозиції без деталізації та визначення конкретного впливу на облікову діяльність і статус інформації. Також підтримують думки авторитетних учених про створення єдиного закону, який би регулював усю реєстраційну діяльність і функціонування облікових систем. Як приклад наведемо вислови деяких авторів, що наводяться в працях із розривом у 22 роки. «Думається, що розроблення Кодексу кримінальної реєстрації дозволило б поставити цей важливий напрям діяльності органів внутрішніх справ на ґрунтовну правову платформу»¹, — говорять Є. П. Іщенко та Є. І. Девіков. «Аналіз правових основ криміналістичної реєстрації свідчить про необ-

¹ Іщенко, Е. П. Уголовная регистрация [Текст]: Учебное пособие / Е. П. Ищенко, Е. И. Девиков. — Омск: Высшая школа милиции МВД СССР, 1986. — С. 37.

хідність розроблення нормативного акта на рівні федерального закону, який би визначив поняття криміналістичної реєстрації та принципи її організації та функціонування»¹, — стверджує В. О. Полікарпов. Одразу зазначимо, що ця думка є раціональною. І дійсно, незважаючи на наявність низки законів, що сьогодні сприяють регулюванню облікової діяльності, потреба у відомчому нормативному акті, у якому б відбивалися загальні вимоги до створення та функціонування інформаційних систем у правоохоронних органах, і сьогодні є нагальною.

Слід також зазначити, що останніми роками було прийнято низку законів і нормативних актів нижчого рівня, які дійсно стали реальним підґрунтям функціонування інформаційних систем, вміщення в них достовірної інформації стосовно об'єктів обліку, а також регулювання її використання та опрацювання. Причому доступ до значної їх кількості є відкритим — вони розташовані на сайті Верховної Ради України (включаючи накази та інструкції МВС). Усе це має позитивний вплив на розвиток інформаційних систем і використання відповідної інформації для вирішення певних завдань.

Визначивши людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищі соціальні цінності, Конституція України поставила перед правоохоронною системою завдання забезпечення реального виконання проголошеного. Основу правового підґрунтя створення і функціонування криміналістичних та інших інформаційних систем складають Конституція України, закони України, а також відомчі накази й інструкції.

Так, у статті 12 Закону України «Про інформацію» говориться: «Інформаційна діяльність — це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави. З метою задоволення цих потреб органи державної влади та органи місцевого і регіонального самоврядування створюють інформаційні служби, системи, мережі, бази і банки даних. Порядок їх створення, структура, права та обов'язки визначаються Кабінетом Міністрів України або іншими органами державної влади, а також органами місцевого і регіонального самоврядування». У Законі України «Про Національну програму інформатизації» зазначається: «Головною метою Національної програми інформатизації є створення необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій, забезпе-

¹ Полікарпов, В. А. Криминалистические учеты при расследовании таможенных преступлений: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. — М., 2008. — С. 21.

чення інформаційної безпеки держави». Прагнення України до міжнародного співробітництва з державами Європейського Союзу сприяло прийняттю програми інтеграції України до Європейського Союзу. Одним із напрямів, що висвітлюється в програмі, є питання, пов'язані з обміном інформацією, створенням і функціонуванням інформаційних систем, у тому числі у сфері боротьби з правопорушеннями. Розділ 15 цієї програми присвячений правосуддю та внутрішнім справам. Серед завдань, що стоять перед правоохоронними органами, виділяються використання новітніх технологій і баз даних, створення єдиної бази даних. Також зазначається, що з метою спрощення формальностей під час перетинання громадянами й транспортними засобами державного кордону фахівці Прикордонних військ України за участю спеціалістів фірми «SIEMENS» розробили технічний проект «SIEMENS-Україна», який передбачає створення автоматизованої інформаційно-пошукової системи в'їзду-виїзду (АПС).

Про необхідність створення та функціонування різноманітних інформаційних систем у правоохоронних органах ідеться у відповідних законах про певні органи. Так, у ст. 11 Закону України «Про міліцію» серед прав, що надаються міліції для боротьби зі злочинністю, зазначені такі: виявляти і вести облік осіб, які підлягають профілактичному впливу на підставі та в порядку, установлених законодавством, виносити їм офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки; вести профілактичний облік правопорушників, криміналістичний та оперативний облік в обсязі, структурі й порядку, що визначаються завданнями, покладеними на міліцію цим законом; проводити фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку, дактилоскопіювання осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину, які взяті під варту, обвинувачуються в скоєнні злочину, а також осіб, підданих адміністративному арешту. У статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» закріплено право органів, що займаються оперативно-розшуковою діяльністю, «створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи». Стаття 18 («Права та обов'язки посадових і службових осіб органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів») Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» визначає право «проводити реєстрацію засуджених і осіб, узятих під варту, їх фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку та дактилоскопію».

У статті 5 («Методи і засоби діяльності розвідувальних органів України») Закону України «Про розвідувальні органи України» гово-

риться: «Для виконання покладених на розвідувальні органи України завдань щодо отримання розвідувальної інформації, забезпечення безпеки розвідувальних заходів, захисту своїх сил, засобів та інформаційних систем і обліків, а також джерел розвідувальної інформації вони застосовують методи і засоби оперативно-розшукової діяльності». Для вирішення завдань боротьби з організованою злочинністю спеціальні підрозділи органів внутрішніх справ і Служби безпеки України мають право збирати, накопичувати й зберігати інформацію про події та факти, що свідчать про організовану злочинну діяльність, її причини й умови, про осіб, які беруть участь в організованій злочинній діяльності. З цією метою в Головному управлінні по боротьбі з організованою злочинністю МВС і Головному управлінні по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю СБУ створюються централізовані банки даних. Відповідні банки даних існують у спеціальних підрозділах по боротьбі з організованою злочинністю на місцях. СБУ також має право в інтересах контррозвідки й оперативно-розшукової діяльності створювати інформаційні системи і вести оперативний облік в обсязі та порядку, що визначаються покладеними на неї завданнями.

Крім законів, на необхідність створення інформаційних систем звертається увага в постановах Кабінету Міністрів та указах Президента.

Так, у Положенні про Державну міграційну службу України (ДМС України) говориться, що основними завданнями ДМС України є:

1) внесення пропозицій щодо формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів;

2) реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

ДМС України відповідно до покладених на неї завдань:

1) здійснює ідентифікацію громадян України, які втратили документи, що посвідчують особу;

2) є замовником робіт зі створення Державної інформаційної системи реєстраційного обліку фізичних осіб та їх документування;

3) здійснює реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання/перебування фізичних осіб, веде відповідні реєстраційні обліки;

4) надає передбачені законодавством відомості до Державного реєстру виборців та органам Державної податкової служби України;

5) забезпечує формування центральної, регіональних та місцевих баз персональних даних фізичних осіб у передбачених законом випадках, а також інших баз даних, формування яких є необхідним для виконання покладених на ДМС України завдань¹.

У Положенні про ДАІ МВС України, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 № 341, говориться про те, що остання відповідно до покладених на неї завдань:

1) проводить державну реєстрацію (перереєстрацію) та облік призначених для експлуатації на вулично-дорожній мережі загального користування транспортних засобів усіх типів; приймає державні іспити на право керування транспортними засобами всіх категорій;

2) веде автоматизований облік, накопичення, оброблення та використання даних про транспортні засоби, що підлягають державній реєстрації органами Державтоінспекції, у тому числі відповідних даних про митне оформлення та нотаріальне посвідчення угод щодо них, інформації правоохоронних органів про перебування транспортних засобів у розшуку, під арештом тощо, а також даних, що надходять до органів МВС у рамках міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю;

3) веде облік торговельних організацій, підприємств-виробників та суб'єктів підприємницької діяльності всіх форм власності, що реалізують транспортні засоби або номерні агрегати до них, видає їм в установленому порядку бланки довідок-рахунків, актів приймання-передачі транспортних засобів, а також номерні знаки для разових поїздок².

Таким чином можна сказати, що на рівні законів, постанов Кабінету Міністрів, указів Президента, як правило, розглядаються питання про функціонування певної галузі або відомства, які зазвичай містять указівки на право чи обов'язки для забезпечення виконання основних завдань створення та функціонування інформаційних систем. Одним із прав, що надається правоохоронним органам, є право створювати інформаційні системи, призначені сприяти виконанню покладених на них завдань.

У межах певного відомства для організації та регулювання облікової діяльності видаються накази й інструкції, які можна поділити на дві великі групи. Розглянемо це на прикладі МВС України.

¹ Положення про Державну міграційну службу України: затверджено Указом Президента України від 06.04.2011 № 405/2011.

² Положення про Державну автомобільну інспекцію Міністерства внутрішніх справ: Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 341 (із змінами).

Першу групу таких наказів та інструкцій складають ті, які створені для регулювання певної служби. Так, серед завдань Експертної служби МВС України, передбачених у відповідному Положенні¹, зокрема зазначені:

- формування довідково-інформаційних фондів, ведення криміналістичних обліків (п. 4.3.);
- ведення бази даних атестованих судових експертів Експертної служби МВС України², передача інформації до державного Реєстру атестованих судових експертів (п. 4.11.).

Також можна виділити Інструкцію з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС, яка затверджена наказом МВС України від 10.09.2009 № 390. Її можна вважати основним документом, який регламентує функціонування інформаційних систем у підрозділах експертної служби МВС України. До речі, це перша інструкція, яка регламентує облікову-реєстраційну діяльність певної служби. Вагоме місце серед наказів такого рівня належить Інструкції з організації функціонування Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ, що затверджена наказом МВС України від 10.03.2010 № 75.

До **другої групи** входять нормативні документи (накази, інструкції, порядки), що регулюють певний вид обліку, серед яких можна назвати:

- а) Інструкцію про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України³;
- б) Інструкцію про порядок формування, ведення та використання оперативного-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи України;
- в) Інструкцію про порядок здійснення підрозділами Державтоінспекції МВС державної реєстрації, перереєстрації та обліку транспортних засобів, оформлення і видачі реєстраційних документів, номерних знаків на них⁴;
- г) Інструкцію про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події⁵;

¹ Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: Затверджено Наказом МВС України від 09.08.2012 № 691.

² Положення про базу даних атестованих судових експертів Експертної служби МВС України: Затверджено наказом МВС України від 15.06.2011 № 333.

³ Затверджена наказом МВС України від 11.09.2001 № 785 (зі змінами).

⁴ Затверджена наказом МВС України від 11.08.2010 № 379.

⁵ Затверджена наказом МВС України від 19.11.2012 № 1050.

г) Порядок реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів¹.

У нормативних документах такого рівня деталізуються завдання й форми обліку, форми та способи відображення інформації в основних облікових одиницях, їх структура, система обліку та порядок взаємообміну інформацією з інформаційними системами, що перебувають на різних рівнях. Так, наприклад, в Інструкції про функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби наводиться зразок реєстраційної картки слідів рук, у якій поряд із зображенням сліду міститься інформація про кримінальне провадження та подію злочину з вказівкою номера (тобто інформація, що забезпечує належність сліду до події правопорушення), а також відомості про особу, котра вилучила певний слід і проводила його дослідження. По суті, наявність такої інформації забезпечує можливість перевіряти інформацію, внесenu до такої інформаційної системи, її достовірність і належність. І все це ґрунтується на досконалому правовому регулюванні певної ланки облікової діяльності.

Розглядаючи правові підстави створення та функціонування інформаційних систем, ми не прагнули навести всі нормативні акти, які регламентують цю роботу, а мали на меті розглянути принципову систему правового регулювання такої діяльності. Розглянувши питання регламентації функціонування інформаційних систем, зокрема й тих, що відносяться до категорій криміналістичних, ми дійшли таких висновків. На сьогодні склалася солідна правова база, яка дозволяє, а в деяких випадках навіть зобов'язує державні органи й установи створювати та використовувати у своїй діяльності інформаційні системи.

Загалом усі нормативні акти, які регулюють таку діяльність, можна поділити на три групи. До *першої* відносяться Конституція України, закони, постанови Кабінету Міністрів, укази Президента, у яких ідеться про необхідність і доцільність організації в певній галузі та відомстві облікової діяльності; до *другої* — відомчі накази й інструкції, що регламентують діяльність певної служби й визначають види обліків (інформаційних систем), які створюються та функціонують у їх структурі. До *третьої* групи відносяться накази, інструкції та положення, які регламентують створення й функціонування певної категорії інформаційних систем.

¹ Затверджений наказом МВС України від 22.12.2012 № 1077.

До речі, лише наявність такого безперервного ланцюга нормативних актів дійсно робить певну категорію обліків ефективною. Саме детальна правова регламентація створення та функціонування певного обліку складає умови вміщення до нього достовірної інформації та можливість її перевірки.

У зв'язку з цим, не можна залишити поза увагою питання доцільності вдосконалення нормативно-правового регулювання обліково-реєстраційної діяльності. Підкреслимо, що діяльність, пов'язана з обмеженням конституційних прав і свобод людини, до якої належить розслідування злочинів та здійснення судочинства, повинна бути чітко регламентована чинним законодавством. Норми права мають бути викладені зрозумілою мовою, без зайвої деталізації, але повною мірою охоплювати предмет правового регулювання, при цьому мати однозначне тлумачення й складати сприятливі умови для здійснення діяльності, покликаної захищати людей і суспільство від протиправних посягань. Правові колізії в практиці правозастосування можуть стати перепорою у встановленні істини, забезпеченні захисту безпеки, життя і здоров'я, честі і гідності та інших людських цінностей, проголошених Конституцією. Їх усунення потребує постійного аналізу законодавства, удосконалення та гармонізації чинних норм із положеннями, закріпленими в нових законах.

Одним із законів, ухвалених Верховною Радою 1 червня 2010 року, який спрямовано на забезпечення захисту прав і свобод людини, є Закон України «Про захист персональних даних». Незважаючи на новизну, деякі його норми потребують уточнення та вдосконалення. Це викликано тим, що діяльність щодо розслідування кримінальних правопорушень та здійснення судочинства безпосередньо пов'язана з отриманням, обробкою та оперуванням інформацією, значна частка якої охоплюється поняттям «персональні дані». Необхідність у використанні персональних даних виникає при розслідуванні будь-яких злочинів. Також необхідність у їх використанні виникає не лише при повідомленні про підозру та складанні вироків суду, а й у разі встановлення будь-яких обставин чи об'єктів у процесі розслідування, а також для ідентифікації невпізнаних трупів і осіб, що внаслідок якихось обставин не можуть повідомити персональні дані про себе.

Стосовно нормативних актів **нижчого рівня**, тобто **наказів, які регламентують порядок функціонування конкретних інформаційних систем**, треба зауважити, що в них обов'язково повинні бути відображені форми обліку, а також форма основної облікової одиниці. Як по-

зитивний приклад можна назвати Інструкцію з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС, що затверджена наказом МВС України від 10.09.2009 № 390. В Інструкції детально розглядаються основні положення та мета кожної інформаційної системи, наводяться форми основних облікових одиниць (картки, форми журналів тощо), що складає умови для єдиного підходу до організації облікової роботи в межах всіх підрозділів служби. Такий нормативний акт працює на перспективу.

У разі орієнтації обліку на опрацювання за допомогою ЕОМ, тобто створення АІС, мають бути визначені конкретні програмні продукти, що використовуються для введення інформації в систему, а також конкретні технічні вимоги до пристроїв введення та виведення інформації. Лише за таких умов автоматизовані інформаційні системи в подальшому можна буде об'єднувати в ІБнД з розподіленими базами даних. Інакше існує високий ризик утворення локальних систем, які неможливо об'єднати в мережу. До речі, відсутність суворого дотримання такого принципу під час автоматизації дактилоскопічних обліків привела до існування в підрозділах експертної служби цілої низки різних АДІС («Сонда», «Папілон», «Дакто 2000» й ін.), різних принципів роботи із зображеннями відбитків та слідів рук, їх кодуванні в формат АДІС (встановленні інтегральних характеристик). І хоча такі системи на рівні конвертації баз даних вважаються сумісними, об'єднання їх для роботи в одній мережі є проблематичним. Надійна робота в глобальних мережах зазначених систем можлива лише за наявності типового програмного забезпечення, уніфікованих баз даних, надійної комп'ютерної техніки та мереж зв'язку. Зрозуміло, що вирішення таких питань прямо пов'язане з наявністю досконалого правового регулювання всіх ланок цієї діяльності.

3.3. Роль та місце інформації, що міститься в сучасних ІС та АІС у кримінальному провадженні

Безсумнівно, основною метою, що переслідується при створенні та функціонуванні будь-яких інформаційних систем, є сприяння вирішенню завдань, які передбачається вирішувати за їх допомогою. Безпосередньо ж складати сприятливі умови в кримінальному

провадженні призначені криміналістичні інформаційні системи. При цьому зазначимо, що в такому складному різновиді людської діяльності, як розслідування кримінальних правопорушень, криміналістичного значення може набути інформація, яка отримана як з криміналістичних, так і інших інформаційних систем незалежно від мети їх створення та основного призначення. За необхідності вона залучається до провадження, актуалізується і займає своє місце у встановленні певних об'єктів чи фактів, залежно від ситуації, що склалася.

Одним з перших ситуаційний підхід у використанні інформації, отриманої з інформаційних систем в розслідуванні злочинів запропонував російський криміналіст С. А. Ялишев. Його праці, по-суті, стали відправною точкою розгляду питань отримання та використання реєстраційної інформації з використанням ситуаційного підходу. У подальшому вони знайшли віддзеркалення в роботах Р. Є. Дьоміної, О. О. Белякова¹, В. А. Журавля², Є. П. Іщенко³, Р. А. Усманова⁴, В. В. Кубанова та В. В. Степанова⁵.

Разом з тим аналіз наукових праць, у яких розглядаються питання, пов'язані з розробкою та вдосконаленням криміналістичних методик розслідування злочинів та проведення криміналістичних експертиз, дає підстави для висновку, що сьогодні питанням відносно використання інформації, яка міститься в інформаційних системах, достатньої уваги не приділяється. Як виключення можна назвати лише окремі праці. Так, Н. І. Клименко в посібнику «Судова експертологія» лекцію за номером шість називає «Інформаційне забезпечення і математизація експертної діяльності», у якій розглядає питання стосовно використання інформації, яка міститься в інформаційних системах криміналістичного призначення при проведенні експертиз. Інформаційні процеси в експертній діяльності висвітлювалися Т. В. Авер'яною в «Курсі загальної теорії

¹ Беляков, А. А. Криминалистическая регистрация [Текст]: монография / А. А. Беляков, Р. А. Усманов. — Ростов н/Д: Феникс, 2006. — С. 105-137.

² Журавель, В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції [Текст]: монографія / В. А. Журавель. — Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2012. — 304 с.

³ Жуланов, В. Анализ информации из электронных баз данных в следственной группе [Текст] / В. Жуланов, Е. Ищенко // Законность, № 4, 2007. — С. 26-29; Ищенко, Е. П. Криміналістика и новые информационные технологии [Текст] / Е. П. Ищенко // Вестник криміналістики / Отв. ред. А.Г. Филиппов. — М.: Спарк, 2009. — № 3 (31). — С. 6-15.

⁴ Усманов, Р. А. Информационные основы предварительного расследования [Текст] / Р. А. Усманов / Под ред. д.ю.н. А. А. Белякова. — М.: Издательство «Юрлитинформ», 2006. — С. 125-144.

⁵ Кубанов, В. В. Криміналістическіе учёты огнестрельного оружия и следов его применения [Текст]: монография / В. В. Кубанов, В. В. Степанов. — М.: Издательство «Юрлитинформ», 2008. — 168 с.

судової експертизи»¹, а також колективом авторів підручника «Теорія судової експертизи» за редакцією О. Р. Росинської². Інформаційно-довідковому забезпеченню в методиці розслідування податкових злочинів приділяє увагу у своїх публікаціях В. В. Лисенко³.

На стан недостатнього висвітлення цих питань і на те, що вони є реальним резервом удосконалення криміналістичних методик нами ще раніше зверталась увага⁴. Сукупність певної інформації дозволяє слідчому оцінювати ситуацію, що склалася, висувати версії та організувати проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, зорієнтованих на пошук та збір нової інформації, а потім уже, використовуючи її в комплексі, приймати об'єктивне рішення в провадженні.

Сьогодні вже стало нормою, коли ситуаційний підхід та алгоритмізація складають основну, змістовну частину криміналістичних методик (Л. Я. Драпкін, В. В. Тищенко⁵, Т. С. Волчецька, О. С. Шаталов⁶, В. Ю. Шепітько⁷ та ін.⁸). Побудована методика розслідування має формалізований характер і ґрунтується на умовних (типових) ситуаціях. У процесі розслідування кримінальних правопорушень велике значення мають алгоритмічні рішення, в основі яких лежать визначені закономірності в узагальненні теоретичних правил і практичних рекомендацій, що складають точну схему вирішення в певній ситуації.

Слід зазначити, що стосовно кожного фактору, який впливає на ситуацію, певну частку інформації можна отримати з інформаційних систем. Привнесення в криміналістичну реєстрацію положень теорії слід-

¹ Аверьянова, Т. В. Судебная экспертиза: Курс общей теории [Текст]: монография / Т. В. Аверьянова. — М.: Норма, 2006. — С. 382-392.

² Теория судебной экспертизы [Текст]: учебник / Е. Р. Россинская, Е. И. Галяшина, А. М. Зинин; под ред. Е. Р. Россинской. — М.: Норма, 2009. — С. 331-374.

³ Лисенко, В. В. Інформаційно-довідкове забезпечення виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з несплатою податків [Текст] / В. В. Лисенко // Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. — 2008. — Спеціальний випуск № 5. — Ч. 1. — С. 13-20.

⁴ Бірюков, В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів [Текст]: Монографія / В. В. Бірюков. — Луганськ, 2009. — С. 583.

⁵ Тищенко, В. В. Тактичні і практичні основи методики розслідування злочинів [Текст]: монограф. / В. В. Тищенко. — Одеса: Фенікс, 2007. — 260 с.

⁶ Шаталов, А. С. Криминалистические алгоритмы и программы. Теория. Проблемы. Прикладные аспекты [Текст]. (Научное издание) / А. С. Шаталов. — М.: Лига Разум, 2000. — 252 с.

⁷ Шепітько, В. Ю. Проблеми алгоритмізації слідчої діяльності [Текст] / В. Ю. Шепітько Г. К. Авдєєва // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. — Одеса: Юрид. літ., 2008. — Вип. 44. — С. 46-50.

⁸ Бірюков, В. В. Алгоритмізація расследования. Задачи и проблемы [Текст] / В. В. Бірюков // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС України. — 2004. — № 1. — С. 198 — 204; Бондар В. С. Методика розслідування квартирних крадіжок [Текст]: Навчально-методичний посібник / Бондар В.С., Головін С.В., Єршов О.А., Кузнєцова О.В., Мельник Р.І. — Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. — 400 с.

чих ситуацій дозволяє складати алгоритми дій працівників при зверненні до криміналістичних обліків залежно від ситуації, що склалася. Враховуючи специфіку нашої праці, ми не будемо розглядати слідчі ситуації в їх прив'язці до конкретних етапів розслідування. Але спробуємо визначитись з алгоритмами дій, спрямованими на встановлення певних об'єктів чи фактів, отримання інформації про них з використанням можливостей, які сьогодні надають інформаційні системи. Для цього визначимо декілька типових слідчих ситуацій.

Так, **стосовно особи злочинця** по відношенню до загальної ситуації розслідування можуть бути виділені такі варіанти:

- 1) особа затримана, у неї наявні документи, що засвідчують особистість;
- 2) особа затримана, але ніяких документів, що засвідчують її особистість, немає;
- 3) особа злочинця відома, але вона не затримана і відомостей про її місцезнаходження немає;
- 4) особа злочинця невідома, але є матеріально-фіксовані сліди, що могли бути залишені нею;
- 5) на місці події знайдено документи, що могли належати злочинцю;
- 6) інші варіанти, залежно від конкретного випадку.

Окреслене засвідчує, що лише стосовно особи злочинця може бути виділено декілька різноманітних типових ситуацій, вирішення яких безпосередньо впливає на хід розслідування. Розглянемо можливості використання даних різноманітних інформаційних систем для встановлення особи злочинця за визначеними типовими ситуаціями.

Щодо ситуації, коли *злочинця затримано і у нього є документи, що засвідчують особу*, можна сказати, що така ситуація є однією з найсприятливіших. Але і в такому випадку, насамперед, її доцільно перевірити за Єдиним державним демографічним реєстром та реєстраційним обліком місця проживання/перебування осіб в Україні, які ведуться територіальними підрозділами Державної міграційної служби (ДМС) та адресно-довідковими підрозділами територіальних органів ДМС України. За обліками підрозділів ДІАЗ (УІАЗ) необхідно перевірити наявність минулої судимості чи факту притягнення до кримінальної відповідальності. Також, виходячи з ситуації в конкретному провадженні, необхідно встановити наявність у неї автомобіля, документів на право керування транспортними засобами, допуску до виконання вибухових робіт, наявність зброї, а також іншої інформації, що може сприяти уявленню про особу, її кваліфікацію тощо. Усю таку інформацію сьогодні

можна отримати з ІБнД, звернувшись до нього через керовану, аналітичну систему Інтегровану інформаційну систему. У разі необхідності можна скористатись інформацією, що міститься в інших інформаційних системах. Так, відомості про наявність договору щодо матеріальної відповідальності чи призначення на конкретну посаду можна отримати, скориставшись обліками відділу кадрів установи, де вказана особа працює. Про її присутність на робочому місці у певний час — з систем контролю за робочим часом працівників. За необхідності встановлення чи перевірки інших даних про особу можна скористатись іншими інформаційними системами як підрозділів МВС, так і підрозділів інших міністерств та відомств, таких як: військові комісаріати, установи Міністерства охорони здоров'я, Державної реєстраційної служби України (Укрдержреєстр) та ін.

У всіх випадках затримання, як правило, передують ґрунтовна оперативна підготовка, в ході якої отримують такі відомості: про злочинця, його озброєність, володіння прийомами єдиноборства і намір чинити опір при затриманні; про місцевість, де бажано провести затримання, і про наявність сторонніх осіб в даному місці в певний час.

У ситуації, коли *затримана особа, яка жодних документів, що засвідчують її особу, не має*, виникає необхідність у встановленні її особи. При цьому можна скористатись обліками ДМС України. За місцем отримання паспорта громадянина України ведеться картотека, у яку вміщуються форми №1 (заяви на видачу паспорта). Ці форми містять достатньо вичерпну інформацію про особу, а також фотознімки ідентичні тим, що вклеюються в паспорт після досягнення визначеного для цього віку. У разі необхідності за фотозображеннями може бути проведена фотопортретна експертиза, здійснена перевірка за масивами ІБнД з використанням аналітичної інформаційної системи «АРГУС» та ін. У підрозділах ДМС здійснюється облік за формою № 26 — осіб, що повернулись з місць позбавлення волі, у яких також містяться установочні дані про особу, а також її фотознімки. До речі, сьогодні зазначені обліки інтегровані до ІБнД і необхідну інформацію можна отримати з будь-якої віддаленої точки доступу, з одержанням фотозображень, «електронного досьє» з додатком схематичного зображення зв'язків об'єкта. Незважаючи на вказані способи встановлення особи, вважаємо, що надійним інструментом у цьому є використання дактилоскопічних обліків як підрозділів ДІАЗ, так і експертної служби МВС.

Наведене вище свідчить, що дактилоскопічна реєстрація складає реальні, надійні умови для ідентифікації особи. Причому не слід її зводи-

ти тільки до боротьби зі злочинністю. Вона має величезний потенціал у складанні умов саме соціального захисту громадян.

За умов виявлення установочних даних про особу інша інформація про неї може бути отримана аналогічно (як це наведено в зазначеному вище прикладі).

У ситуації, коли *особа злочинця відома, але вона не затримана і відомостей про її місцезнаходження немає*, за допомогою інформаційних систем можна встановити місце її проживання, роботи, імовірні місця знаходження тощо. Для цього можна скористатись як криміналістичними обліками, так і інформаційними системами іншого призначення, які ведуть інші структурні підрозділи МВС України, а також підрозділи інших відомств, зокрема інших правоохоронних органів. Також може виникнути ситуація, у якій необхідно звернутися до міжнародних інформаційних систем Інтерполу, Європолу, а також до МІБ (Міждержавного інформаційного банку) країн СНД.

Особливе місце в цій діяльності належить інформаційним системам з автоматичною реєстрацією, які реєструють факти звернення до системи, наприклад, з метою отримання якоїсь послуги, проникнення на певні об'єкти, виходу в ефір тощо. За ними можна встановити останню точку перебування (точніше, здійснення певної операції) особи, що зникла безвісти, а також тієї особи, що ухиляється від суду чи переховується від правоохоронних органів. До таких належать системи, що обслуговують оператори мобільного зв'язку, банківські установи (конкретні звернення до конкретного банкомату, поточного рахунку) та ін.

Зрозуміло, що будь-які інформаційні системи самі по собі не знаходять об'єкт, це відбувається шляхом проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, але вони сприяють його знаходженню і при умілому користуванні їх інформацією такий процес набуває цілеспрямованості та реальних результатів.

Сприяти розшуку осіб, місцезнаходження яких невідомо, призначені обліки безвісти зниклих, хворих, що не можуть повідомити своїх установочних даних; невпізнаних трупів, що здійснюють підрозділи ДІАЗ. Зрозуміло, що це стосується будь-якої особи, яка за різних умов може стати і невпізнаним трупом, і хворим, який не може надати своїх установочних даних (наприклад, хворі чи постраждалі в ДТП та ін.). Особливе значення для встановлення ймовірного місця перебування певної особи має використання ІБнД та аналітичних інформаційних систем «СОВА», «АРГУС» тощо. Аналізуючи зв'язки особи, можна також встановити її ймовірне місце знаходження.

Поряд з указаною категорією обліків особливого значення набувають обліки медичних установ (лікарень, травмунктів тощо), до яких особа могла звертатись за медичною допомогою (наприклад, у разі поранення чи хвороби). Залежно від ситуації, що склалася, може виникнути потреба і у використанні даних інших інформаційних систем незалежно від їх основного призначення та відомчої належності. Саме тут можуть позитивно проявитись зв'язки ІБНД УМВС певного рівня з АІС іншої відомчої належності.

У разі, коли *особа злочинця невідома, але є матеріально-фіксовані сліди, що могли бути залишені нею*, особливе значення мають криміналістичні обліки, що ведуть підрозділи експертної служби МВС України. Слід зазначити, що вид обліку, яким можна скористатись для цієї мети, безпосередньо залежить від того, які сліди певного об'єкта ми маємо у розпорядженні. Це можуть бути сліди папілярних візерунків, сліди крові або інших речовин, що виділяє організм людини, також це можуть бути сліди взуття, рукавичок, транспортних засобів, знарядь, що використовувались для зламу перешкод та інших будь-яких предметів і речовин.

Для їх пошуку можуть бути використані, насамперед, обліки оперативно-розшукового призначення. Причому саме ті, які надають умови ідентифікації об'єктів за певними слідами, що є в розпорядженні органів слідства. Перше місце серед таких обліків справедливо належить дактилоскопічним. У разі наявності слідів рук (у виді папілярних візерунків) звертаються до дактилоскопічних обліків. Сучасна практика свідчить, що такі обліки сьогодні практично на всіх рівнях здійснюються з використанням інформаційно-пошукових дактилоскопічних систем «Сонда», «Папілон», «Дакто» та ін. Перевірка за такими обліками триває доволі короткий термін. Одним із напрямів удосконалення таких обліків є запропонована і реалізована в підрозділах МВС Російської Федерації на базі АДІС «Папілон» система «Фільтр».

Поряд із дактилоскопічними залежно від наявних слідів можуть бути використані обліки слідів взуття, транспортних засобів, зразків по черку тощо.

Зрозуміло, що ситуація, коли *на місці події знайдено документи, що могли належати злочинцеві*, є відносно сприятливою. І хоча документи можуть належати злочинцеві й містити установочні дані про нього, ряд дій, пов'язаних з установленням його місцезнаходження, проживання тощо, є необхідними для встановлення, і для цього можна скористатись можливостями, які надають інформаційні системи. Як уже зазначалося

вище, такі дії безпосередньо залежать від виду виявленого документа. Сучасна практика розслідування свідчить, що це можуть бути різноманітні документи, що засвідчують особу (паспорт, посвідчення учня, посвідчення про надання якихось пільг та ін.). Також не є винятком і такі випадки, коли на місці однієї події знаходять посвідчення, викрадені з інших місць, тобто тих, що належать потерпілим у інших кримінальних провадженнях. Саме це й ініціює перевірку знайденого документа за обліками документів, що поставлені на облік як втрачені (облік втрачених паспортів, технічних паспортів тощо). Наявність установочних даних дає підґрунтя для встановлення місця проживання особи, наявності в неї судимості, наявності на неї дактилоскопічної карти та з'ясування питання, чи знаходиться вона в розшуку.

Підбиваючи стислі підсумки розглянутому, можна констатувати, що залежно від ситуації, що склалася, лише стосовно встановлення особи злочинця, а також інших категорій осіб, можуть бути використані найрізноманітніші дані, що складають інформаційні масиви як криміналістичних, так і інших інформаційних систем.

Аналогічно можна розглянути й ситуації щодо інших складових, які характеризують загальну ситуацію на певний момент розслідування. Для прикладу розглянемо *відомості про засоби зв'язку, що використовувались між співучасниками, а в окремих випадках злочинцем і потерпілим*.

Сьогодні індивідуальними засобами зв'язку забезпечена значна частина населення країни, і рівень забезпечення зростає.

Наприклад, в операторів мобільного зв'язку можна отримати наступні категорії інформації:

1. Довідкові дані: ІМЕІ-код обладнання користувача, що встановлюється за номером телефону.

2. Конфіденційні дані (білінг):

- протокол з'єднань фіксованого номеру абонента за певний проміжок часу (протокол або деталізація з'єднань);

- протокол з'єднань абонентів оператора зв'язку через конкретну базову станцію за певний проміжок часу (контрольний дзвінок);

- дані про місцезнаходження абонента або апарата мобільного зв'язку в зоні дії тієї чи іншої базової станції даного оператора мобільного зв'язку у зазначений час. Ці відомості дозволяють встановити приблизне місцезнаходження того, хто дзвонив (або отримав вхідний дзвінок) у час, що цікавить слідство;

- протокол з'єднань абонента з фіксованих ІМЕІ-кодом телефонного апарата за певний проміжок часу;

- ІМЕІ-код обладнання користувача та перелік абонентів, що його використовували за абонентським номером;

- номер абонента за картою експрес-оплати.

Враховуючи змістовний аспект конфіденційної інформації, відомості, що знаходяться в протоколі або деталізації з'єднань (деталізованому звіті за балансом) абонента мобільного зв'язку, за змістом можна об'єднати в три групи:

1) відомості, що дозволяють ідентифікувати обладнання, що використовується абонентом: абонентський номер, мобільний номер SIM-карти, номер особового рахунку);

2) відомості про платежі та витрати абонента (при оплаті послуг картою експрес-оплати в деталізованому звіті фіксуються заводський номер карти, особовий рахунок дилера та продавця, залишок грошових коштів на рахунку, узагальнений рахунок про витрати грошових коштів розрахункового періоду);

3) відомості про деталізацію телефонних з'єднань або протоколи з'єднань абонента з вказівкою:

- номера другого учасника розмови (співрозмовника);

- часу з'єднання;

- тривалості розмови абонентів;

- використання додаткових послуг, не пов'язаних з дзвінком (прийом та відправлення текстових та мультимедійних повідомлень, здійснення та переадресації виклику);

- місцезнаходження апарата мобільного зв'язку в зоні дії тієї чи іншої базової станції оператора мобільного зв'язку в зазначений час (із вказівкою зони підприємства зв'язку та зони зовнішньої телефонної компанії).

Зазначені відомості, узагальнені в деталізації телефонних з'єднань, формуються та накопичуються в інформаційних банках операторів мобільного зв'язку, зрозуміло, не через яке-небудь суспільно небезпечне діяння, але в ряді випадків за умови використання учасниками кримінального провадження засобів мобільного радіозв'язку можуть стати значущими для кримінального провадження.

Аналіз слідчої практики свідчить про те, що засоби мобільних систем рухомого зв'язку (ЗМСПЗ), а саме обладнання користувача, нерідко використовується в момент вчинення злочину для перемовин співучасників. Дана обставина дозволяє з урахуванням принципу побудови та функціонування ЗМСПЗ вирішувати низку завдань розслідування.

Так, індивідуальна абонентська станція (мобільний телефон), яка знаходиться в режимі очікування, з визначеною оператором періодичністю активно, без участі абонента, відслідковує опорні сигнали базових станцій та передає реєстраційний сигнал на базову станцію з опорним сигналом. Інформація про реєстраційні сигнали, що відправляється, як правило, з періодичністю від 10 до 15 хвилин фіксується в базі оператора та оперативно використовується для підключення вхідних дзвінків. Наступна реєстраційна інформація знешкоджує попередню, залишаючи для роботи актуальну, отриману в останній момент часу.

Використання даного принципу надає можливості в режимі реального часу оперативно встановлювати місцезнаходження абонентської станції (конкретного мобільного телефону, що використовується злочинцем) з прив'язкою до тієї чи іншої місцевості з точністю до 25-50 метрів, яка залежить від розміру самої «соти», котрий, своєю чергою, залежить від кількості абонентів та інтенсивності радіообміну.

Використання даного методу в діяльності з розкриття та розслідування злочину отримало назву «метод контрольного дзвінка»¹.

Аналіз слідчої практики свідчить про те, що вивчення відомостей, що містяться в деталізації телефонних зв'язків абонента мобільного зв'язку, сприяє не тільки встановленню обставин, які підлягають дослідженню та доказуванню, але й вирішенню низки інших криміналістичних завдань, а саме: а) побудови та висунення слідчих версій; б) встановлення місцезнаходження особи, яка розшукується; в) виявлення додаткових епізодів злочинної діяльності; г) розшуку викраденого; ґ) подолання протидії розслідуванню; д) проведенню тактичних комбінацій і операцій; е) встановленню співучасників злочинної діяльності та відпрацюванню їх зв'язків, виявленню кола активного спілкування, характеру взаємовідносин абонентів; є) встановленню злочинців за «гарячими слідами».

Таким чином, аналіз телефонних білінгів дозволяє наочно показати ситуаційну модель поведінки учасників злочину до та після його скоєння, а також визначити склад його учасників і коло інших стійких зв'язків підозрюваних. У деяких випадках актуальним є вивчення телефонних білінгів потерпілих. Наприклад, деталізація їх телефонних рахунків іноді дозволяє виявити абонентів, які «продзвонювали» квартиру напередодні скоєння злочину.

¹ Козинкин, В. А. Использование в расследовании преступлений информации, обнаруживаемой в средствах сотовых систем подвижной связи [Текст]: монография / В. А. Козинкин. — М.: Издательство «Юрлитинформ», 2010. — С. 74-125.

І. В. Тишутіною наводяться результати узагальнення практики використання інформації про з'єднання між абонентами та абонентськими пристроями для виявлення ознак протидії розслідуванню організованої злочинної діяльності та її подолання, а також визначаються напрями такого використання, серед яких:

1. Нейтралізація впливу на учасників кримінального процесу шляхом встановлення осіб, які його здійснюють, та перешкоджання їх діям.

2. Викриття дачі неправдивих показань та встановлення всіх співучасників злочину. Наприклад, огляд протоколів деталізації з'єднань абонентських номерів надає можливість підтвердження: а) факту знайомства співучасників; б) регулярності спілкування, зокрема з метою підготовки та вчинення злочинів; в) місця та часу вчинення епізодів злочинної діяльності.

3. Подолання зайнятої позиції протидії в процесі допиту.

4. Виявлення та нейтралізація зв'язку затриманих підозрюваних (обвинувачених) зі співучасниками та іншими особами з метою чинення протидії розслідуванню.

5. Викриття неправдивого алібі.

6. Встановлення всіх учасників організації та здійснення протидії розслідуванню¹.

Дані з інформаційних систем, що містять фотографічні зображення об'єктів, а також об'єкти колекцій можуть бути використані при проведенні впізнання осіб за фотозображеннями обличчя, татуювань, різноманітних предметів (знарядь та ін.). При цьому їх можна використовувати і як той об'єкт, що впізнається, і як об'єкти, що пред'являються разом із тим об'єктом, що впізнається.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що ситуаційний підхід є тим реальним шляхом, який дозволяє визначитись з доцільністю, необхідністю та напрямками використання інформації, що міститься в різноманітних інформаційних системах у кримінальному провадженні. Навіть стислого огляду потенційних можливостей, що містять в собі інформаційні системи для вдосконалення методик розслідування злочинів достатньо для висновку про важливість та перспективність цього шляху. Зрозуміло, що в межах підручника таке змістовне питання розглянути детально нереально. Повноцінна методика розслідування окремого виду злочинів складається тоді, коли утворюються

¹ Тишутина, И. В. Противодействие расследованию организованной преступной деятельности: теория и практика выявления и преодоления [Текст]: монография / под общ. ред. д.ю.н., проф. А. Ф. Вольнского. — М.: Юрлитинформ, 2012. — С. 245-246.

всі її складові частини. Однією з таких частин має стати інформація, що містять інформаційні системи. До речі, частина з цих систем — криміналістичні, має основне цільове призначення — сприяти розслідуванню кримінальних правопорушень.

3.4. Аналітично-пошукові можливості сучасних інформаційних систем та використання результатів аналізу в кримінальному провадженні

Сучасний якісний стрибок розвитку інформаційних технологій став підґрунтям концептуальних змін у підході до використання потенціалу інформаційних систем. На сьогодні бази даних різних установ та організацій, зокрема й правоохоронних органів, містять колосальні обсяги інформації. Виокремлення із зазначеної сукупності тієї інформації, що може стати в пригоді для встановлення певних об'єктів і фактів у процесі розслідування, є одним з дійових факторів підвищення рівня розкриття злочинів. Це, по суті, і підтверджує доцільність комплексного аналізу інформації баз даних різних за відомчою належністю та основним цільовим призначенням інформаційних систем. Важливим його підґрунтям є те, що об'єктами обліку в різних системах часто виступають одні й ті самі предмети матеріального світу або події. Кожна з них містить інформацію, яка є відображенням тих його атрибутів чи діяльності, які необхідні для вирішення завдань, сприяти яким призначена певна система. Таким чином, інформація про об'єкти матеріального світу розсіяна в безлічі інформаційних систем. Реальне ж уявлення про певний об'єкт можна отримати лише за умов її комплексного дослідження. Зазначене ініціює необхідність виокремлення інформації про певний об'єкт із загальної сукупності численних баз і банків даних інформаційних систем. В основі такої діяльності лежать методи *аналізу* й *синтезу*. Саме завдяки аналізу й синтезу з інформаційних систем виокремлюється інформація, що належить певному об'єкту, і об'єднується за визначеною системою. Особливого значення в роботі інформаційних систем вони набули завдяки інформатизації, яка склала підґрунтя для виконання аналітично-пошукових функцій в автоматичному режимі. Тому стала можливою інтеграція інформаційних систем, яка певним чином полягає у виявленні в базах даних різних інформаційних систем реквізитів, що збігаються, та їх

об'єднанні (частіше встановленні зв'язків на програмному рівні між реквізитами розподілених баз даних).

Системи управління базами даних (спеціальні керуючі програми), що входять як підсистеми до інтегрованих інформаційних систем, дають можливість здійснювати аналіз баз даних за визначеними алгоритмами, установлювати зв'язки між інформацією про один об'єкт, що містять різні інформаційні системи, а також інформацією про різні об'єкти, яка збігається. Це дозволяє встановлювати зв'язки між об'єктами та отримувати значну кількість інформації про певний об'єкт.

Таким чином, уся проблема аналітичної підготовки прийняття рішень у процесі розслідування кримінального провадження має наступні аспекти:

- вилучення з багатьох інформаційних систем різномірних даних, поданих у різних форматах та приведення їх до єдиного формату та єдиної структури;

- організація зберігання та надання користувачам необхідної для прийняття рішень інформації;

- власно аналіз, у тому числі оперативний та інтелектуальний, підготовка планової або регулярної оцінки стану керованого об'єкта у вигляді паперових документів або екранних форм;

- підготовка результатів оперативного та інтелектуального аналізу і прийняття на основі адекватних рішень.

З одного боку, аналітична робота, яку в автоматичному режимі здійснюють сучасні інформаційні системи, є достатньо ефективною і дозволяє за короткі терміни опрацьовувати величезні обсяги інформації, з іншого — не слід зводити всю роботу інформаційних систем саме до аналізу. Будь-який аналіз ґрунтується на інформації, тобто на тому, що можна аналізувати. А отже, зміст інформаційних масивів певних інформаційних систем завжди був і залишиться основою їх функціонування. І проблеми, пов'язані з якісним та кількісними показниками цієї інформації, не зможуть замінити ніякі системи пошуку й аналізу. Зазначимо, що будь-яка система обробки інформації (зокрема й системи аналізу) орієнтується на роботу з певними базами даних, які можуть входити до складу як інтегрованих, так і локальних інформаційних систем. Робота ж будь-якої інформаційно-пошукової системи також ґрунтується на аналізі певних інформаційних масивів за визначеними параметрами. Утім, якщо інформаційно-пошукові системи орієнтовані на роботу зі «своїми» базами даних, інформаційно-аналітичні зорієнтовані на робо-

ту з численними базами даних різних інформаційних систем. Аналізуючи їх, вони знаходять інформацію про певні об'єкти, об'єднують її за належністю до одного об'єкта або встановлюють зв'язки між різними об'єктами, які мають однакові параметри (місце мешкання, навчання, місце відбування покарання тощо), і подають її в зручній формі, з використанням можливостей, реалізованих у певній системі. Для зручності сприйняття інформація може бути подана у вигляді графіків, таблиць, схем-креслень, з прив'язкою до певних координат карти чи схеми, тощо. Таким чином, в інформаційно-пошукових системах значною мірою реалізовано функції аналізу, а в інформаційно-аналітичних — аналізу й синтезу. Результати аналізу можуть бути подані як у виді максимально інформативного та логічно впорядкованого електронного «досьє» на певний об'єкт, так і у виді повної графічної схеми зв'язків об'єкта аналізу.

Не випадково такі можливості сучасних інформаційних систем у роботі з інформацією привертають все більше уваги вчених. Сучасні інформаційні системи мають величезний потенціал для встановлення певних зв'язків між об'єктами обліку за інформацією стосовно них, яка знайшла відображення в масивах, між тими діями, до яких вони були причетні або могли бути причетні, в отриманні інформації про їх знання, професійні та злочинні навички, наявність хобі, схильності до тієї чи іншої діяльності тощо. Вирішення цих завдань і є одним із напрямів аналітичної діяльності у сфері розкриття злочинів. Така діяльність базується на використанні сучасних інформаційних технологій, що ґрунтуються на технічних можливостях обладнання. Появі аналітичних систем сприяло розуміння факту, що в базах даних міститься не лише інформація, а й знання (приховані закономірності). Зокрема, можна виділити наступні технології інтелектуального аналізу даних:

- оперативний аналіз даних (OLAP-системи);
- пошук та інтелектуальний вибір даних (Data Mining);
- ділові інтелектуальні технології BIS;
- інтелектуальний аналіз текстової інформації.

У процесі порівняльного аналізу можуть бути використані різні методи:

- аналітичний пошук, ототожнення з використанням експертних технологій об'єктів дослідження;
- застосування методів аналогії, експертних оцінок, екстраполяції;
- структурно-функціональний аналіз кримінальних структур (аналіз мереж зв'язків у злочинному середовищі);

- математичне моделювання (кореляційний, регресійний, факторний аналіз, побудова імітаційних моделей тощо).

До специфічних методів інтелектуального аналізу відносяться:

- методи нечіткої логіки;
- системи міркувань на основі аналогічних випадків;
- класифікаційні й регресійні дерева рішень;
- нейронні мережі;
- генетичні алгоритми;
- асоціації;
- алгоритми обмеженого перебору;
- кластеризація та класифікація.

Переваги, які дає застосування ЕОМ для зберігання, систематизації та вибірки реєстраційної інформації, полягають не тільки в необмеженій інформаційній ємності та швидкій дії ЕОМ, але головним чином в автоматичному виконанні формально-логічних операцій з аналізу й переробки отриманих відомостей. Один і той самий об'єкт може розглядатися відносно різних структурних характеристик. Зміна ж сукупності елементів або засобів їх обробки та зв'язку приводить до виникнення системи іншого рівня. Саме автоматизація локальних інформаційних систем та їх об'єднання в інтегровані банки і є тим кроком до виникнення якісно нових інформаційних систем, здатних виконувати завдання на якісно новому рівні. Застосування сучасних технологій інформаційно-аналітичної роботи здатне мінімізувати витрати робочого часу оперативного складу і значно підвищити якість роботи.

У сучасних умовах аналітична робота в діяльності правоохоронних органів набуває все більшого значення. На це впливає прагнення суспільства до інформатизації значної кількості процесів, створення АІС, збільшення джерел інформації. Завдяки інформатизації суспільства стало можливим об'єднання й опрацювання величезної кількості вихідних даних про конкретні об'єкти, що містяться у відкритих джерелах та спеціалізованих інформаційних системах і, на перший погляд, не пов'язані між собою, отримувати нові знання про способи їх взаємодії та взаємозв'язків. Утім, намір використовувати ЕОМ для обробки інформації завжди повинен поєднуватися з глибокими організаційними заходами щодо осмислення, аналізу, приведення її в певний порядок та належного опрацювання. Автоматизовані інформаційні системи не просто накопичують і видають інформацію користувачам за запитами. У сучасних АІС реалізована функція автоматичного встановлення зв'язків між інформаційними полями різних облікових одиниць, що містять ін-

формацію про різні об'єкти, але мають однакові показники. І чим більше баз даних інформаційних систем (як підсистем) інтегровано до системи вищого рівня (наприклад, до ІБнД), тим більший потенціал для встановлення зв'язків має нова інтегрована система. Без створення принципово нової технології організаційного управління просте використання ЕОМ у цій сфері, хоча й може принести певну користь, не дасть і десятої частки того величезного ефекту, що міститься в управлінській революції, яка відбувається нині. Саме можливість аналізування інформації, її структурування і приведення в систему, що складає умови для прийняття певних рішень, і є тим величезним потенціалом, який принесло впровадження нових інформаційних технологій в облікову діяльність. Зі звичайних вмістилищ структурованої інформації завдяки цим технологіям інформаційні системи перетворилися на діючі динамічні автоматизовані багаторівневі системи забезпечення інформацією певних процесів. Більшість об'єктів банку даних пов'язані між собою, наприклад, особа може мати декілька адрес і за кожною з них може проживати декілька осіб. Своєю чергою, кожна особа може бути об'єктом декількох обліків і, відповідно, мати зв'язки з іншими особами й об'єктами. У результаті за наявності достатньої інформації про об'єкт, що входить до банку даних, можна здійснювати переходи від одного об'єкта до іншого, усе глибше проникаючи в їх зв'язки.

У цьому аспекті слід додати, що хоча в автоматичному режимі інформаційна система й здатна встановлювати певні зв'язки між об'єктами, якісний характер таких зв'язків може перевірити й підтвердити лише слідчий чи оперативний працівник, який отримує цю інформацію. Інакше кажучи, результати діяльності певної інформаційної системи мають рекомендаційний характер і жодним чином не виключають «людський чинник», лише людина здійснює остаточне осмислення отриманої інформації та використовує її залежно від ситуації.

Як зазначалось у попередніх розділах роботи, інформація про об'єкти обліку в процесі їх життєдіяльності відбивається у величезній кількості інформаційних систем, що мають різне призначення та відомчу належність. При цьому вона розсіяна за вказаними системами. Водночас для аналізу певної діяльності об'єкта, встановлення його зв'язків (родинних, злочинних, сусідських, професійних та інших) у суб'єкта розслідування виникає потреба у використанні інформації з різноманітних джерел незалежно від їх відомчої належності. Причому необхідна слідчому чи оперативнику інформація може бути в інформаційній системі, котра жодного відношення не має не лише до системи криміналіс-

тичних обліків, а й узагалі до правоохоронної діяльності. Так, стосовно особи, яка перевіряється, необхідно прагнути отримати інформацію в обсязі достатньому для вирішення завдань розслідування.

Автоматизовані інформаційні системи надають можливість проводити велику роботу з такого аналізу в автоматичному режимі. У зв'язку з цим необхідно зазначити, що з однієї (локальної) АІС можна отримати лише незначну частину інформації, яка характеризує об'єкт або подію. Зрозуміло, що саме інтеграція інформаційних систем, зведення їх в інтегровані банки даних, установлення доступу до інформаційних систем інших відомств, використання сучасних засобів зв'язку й телекомунікаційних технологій виводить аналітичну роботу на якісно новий рівень. При цьому значна її частина, і насамперед та, що пов'язана з виявленням і групуванням інформації, може бути здійснена в автоматичному режимі. Характеризуючи інтегровану інформаційно-пошукову систему МВС України, В. Г. Хахановський зі співавторами підкреслює: «Основним призначенням Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ України є інформаційно-аналітичне забезпечення структурних підрозділів центрального апарату МВС України, ГУМВС, УМВС, УМВСТ, створення умов інформаційної взаємодії МВС України з правоохоронними органами інших держав».

З огляду на сказане ми вважаємо, що, хоча аналіз, який проводиться в АІС в автоматичному режимі, і має велике значення, оцінка та остаточне слово в такому аналізі завжди належать суб'єктові розслідування. АІС лише допомагає йому, виконуючи більшу частину рутинної роботи з виявлення об'єктів і встановлення між ними зв'язків.

Прикладом практичного вирішення завдань інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності може служити створена в УІАЗ ГУМВС України в Луганській області інформаційно-аналітична система «СОВА». З її створенням у реальну практичну площину перейшли такі технології, як інтелектуальне опрацювання інформації, прогнозування, автоматизація багаторівневого пошуку і виявлення логічної закономірності зв'язків об'єктів, візуальний аналіз даних, ГІС та мультимедійні технології. Наведений перелік можливостей системи позиціонує її в розряд ефективних практичних розробок. Відразу слід зазначити, що система «СОВА» використовує як базовий увесь наявний в розпорядженні інформаційний ресурс, включаючи повний масив оперативно-розшукової інформації, а також банки даних інших відомств. Принциповою відмінністю цієї системи є те, що в ній на практиці реалізовано можливості інтеграції до єдиного інформаційного масиву всіх

наявних в УІАЗ ГУМВС відомчих інформаційних ресурсів (включаючи масиви даних оперативно-розшукової діяльності), а також бази даних інших відомств». Наступним прикладом є Функціональна підсистема Міністерства внутрішніх справ — складова єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму. У цьому аспекті варто додати, що саме здатність сучасних автоматизованих інформаційних систем до аналітичної роботи створює реальні умови інформаційного забезпечення розкриття злочинів. Інформаційне забезпечення має здійснюватися цілеспрямовано, постійно враховуючи потреби попереднього слідства (зокрема конкретного слідчого чи підрозділу), в іншому випадку воно навряд чи буде ефективним.

Зрозуміло, що під час аналізу певної ситуації, що склалася в процесі розслідування конкретного злочину, залежно від його мети береться до уваги вся наявна інформація стосовно того чи іншого її чинника. При цьому інформація про той чинник, що міститься в інформаційних системах, складає частку тієї, яка підлягає аналізу. Спираючись на результати аналізу, слідчий та оперативний працівник приймають обґрунтовані рішення. Треба сказати, що результати такої діяльності прямо залежать від кваліфікації того, хто здійснює аналіз, від його вміння аналізувати та розпоряджатись інформацією. На жаль, як свідчить практика, помилки криміналістичного аналізу інформації практики визнають досить рідко, так само як і помилки, що стали результатами елементарного незнання. Найчастіше посилаються на зовнішні, об'єктивні чинники: дефіцит часу, відсутність належної кількості виконавців, недосконалість показників службової діяльності, недоліки криміналістичної та спеціальної техніки тощо. Звідси впливає закономірний ланцюг проблем: немає слідів — нічого аналізувати; немає аналізу — немає версій; немає версій — немає плану їх перевірки; немає плану — немає заходів і їх комплексів (операцій), тобто реальної діяльності в межах кримінального провадження.

Досить ґрунтовно до аналітичної роботи підходить В. В. Тіщенко, який класифікує аналітичну роботу за низкою ознак і напрямів. Так, стосовно віктимологічного аналізу він говорить: «У методиці розслідування багатьох корисливих, корисливо-насильницьких і насильницьких злочинів віктимологічний аналіз може бути рекомендований для пошуку і встановлення особи злочинця. При цьому значні перспективи відкриваються в розслідуванні вбивств, оскільки сам факт убивства нерідко зумовлюється очевидним зв'язком потерпілого і злочинця, знанням

потерпілим злочинця, характером їх стосунків, суперечностей, що виникли в процесі їх службових, побутових чи особистих взаємовідносин. У такому випадку вбивство потерпілого відбувається з метою приховання цього зв'язку через реальну загрозу бути викритим¹. Зрозуміло, що частина інформації, яка може пролити світло на наявність таких зв'язків, отримується з інформаційних систем.

У процесі практичної діяльності нам досить часто доводилося брати участь у розслідуванні вбивств. Досвід їх розслідування впевнено свідчить, що встановлення «точки конфлікту» між потерпілим і злочинцем часто приводило до з'ясування особи злочинця.

До аналізу як первинної інформації, так і тієї, що вміщена до інформаційних систем, правоохоронці вдавалися й раніше. Здійснювалися спроби встановити зв'язки між окремими об'єктами, інформація про які могла бути вміщена як до однієї інформаційної системи, так і до різних. Для кращого сприйняття інформації користувалися різними методами візуалізації: малювали схеми зв'язків осіб для отримання наочного уявлення про місця скоєння певних злочинів, користувалися топографічними картами та планами. Такий аналіз завжди давав позитивний ефект, сприяв прийняттю виважених рішень, розкриттю певних злочинів. Подібні схеми досить часто використовувались у діяльності з розкриття злочинів, пов'язаних із виготовленням і збутом підроблених грошей, при розслідуванні діяльності організованих злочинних угруповань тощо.

Саме ретельний аналіз сприяє висуненню найбільш імовірних версій і плануванню роботи з їх відпрацювання, дозволяє обирати шляхи отримання достовірної, повноцінної інформації та — як результат — досягненню мети розслідування. Водночас ґрунтовний аналіз неможливо провести без необхідної інформації. Така інформація залежно від ситуації може бути отримана з матеріалів кримінальних проваджень та оперативно-розшукових справ, архівних справ, а також з інформаційних систем, як спеціалізованих, тобто створених сприяти розслідуванню (криміналістичних), так і інших незалежно від їх прямого призначення та відомчої належності. Аналітична робота є не просто елементом логічного пізнання, а «підносить» діяльність правоохоронних органів на більш високий рівень. У зв'язку з цим, без перебільшення можна стверджувати, що реалізація аналітичної функції — це ключ

¹ Тіщенко, В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз: [Текст]: монографія / В. В. Тіщенко. — Одеса: Фенікс, 2002. — С. 202.

до вирішення проблем ефективності боротьби зі злочинністю, забезпечення громадського порядку та безпеки.

На нашу думку, саме впровадження автоматизованих аналітично-інформаційних систем у діяльність правоохоронних органів створює реальні умови для реалізації наукових здобутків учених-криміналістів. Так, наприклад, В. В. Тіщенко провів плідну роботу з аналізу взаємозалежності місць скоєння грабежів із місцями мешкання грабіжників, результати якого свідчать, що 19% грабіжників мешкали в межах до 400 метрів від місця скоєння злочину, 10% — 400 — 600 метрів, 33% — 600 — 1000 метрів, 19% — 1000 — 2000 метрів, 19% — понад 2000 метрів¹. Зазначимо, що використання цих та аналогічних здобутків в ААІС, у яких реалізовано функції прив'язки об'єктів до картографічної інформації (геоінформаційні системи), дасть можливість цілеспрямованого пошуку злочинців у межах певної території. Наведене ще раз підкреслює тісний зв'язок наукових здобутків криміналістики з практикою розслідування. Знання, здобуваються за допомогою знань. Іншого шляху бути не може.

У результаті накопичення в банках даних криміналістичної інформації — відомостей про переміщення засуджених осіб, переміщення осіб, що поставлені на облік, та ін. — з'являються нові можливості комплексного використання інформації про наміри злочинців, які готуються скоїти злочин. Доступ до інформації інтегрованого банку даних з віддалених точок створює умови для високого ступеня інформованості кожного оперативного працівника. Використання ІБнД дозволяє подати схему взаємодії одиниць інформації як єдину картину, будь це зв'язки підоблікового елемента або опис вчиненого злочину.

Використання інформації, яка знаходиться в інформаційних масивах ІБнД ШПС, може значною мірою сприяти проведенню слідчих (розшукових) дій і профілактичних заходів при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Наприклад, Інтегрована інформаційна система дозволяє одержувати інформацію за наступними основними видами:

1) Перевірка певної особи.

Надається вся наявна інформація про особу (адреси проживання, наявність АМТ і зброї, коли, ким і за що притягувались до кримінальної й адміністративної відповідальності, коли і де відбував покарання в міс-

¹ Тіщенко, В. В. *Вказ. робота.* — С. 199.

цях позбавлення волі, наявність розшуку, звертання в ОВС із заявами і повідомленнями).

2) Пошук осіб за визначеними параметрами.

Дозволяє відібрати осіб, які вчинили злочини, притягалися до адміністративної відповідальності, відбували покарання в місцях позбавлення волі, мають криміногенні категорії (наркомани, споживачі і розповсюджувачі наркотиків, адміністративно піднаглядні, формально підпадають під адміністративний нагляд, повії, раніше засуджені, психічно хворі), мають особливі прикмети (татуювання, дефекти речі, шрами, рубці, відсутність кінцівок).

Пошук може здійснюватися за одним або цілим рядом параметрів, узятих у сукупності. Можливості ІПС дозволяють виконувати дуже велику кількість запитів, тому зазначити всі види запитів практично неможливо. Тому наведемо основні, які можна комбінувати між собою:

- щодо осіб, які притягувалися до кримінальної відповідальності (можна вказати конкретний вид правопорушення, місце скоєння, спосіб проникнення, засоби що використовувалися при скоєнні злочину);
- щодо осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі (можна вказати період звільнення, та з якої саме виправної колонії звільнився);
- щодо осіб, які притягувалися до адміністративної відповідальності (можна вказати статтю КУпАП України, період скоєння);
- стосовно осіб, які знаходяться або знаходилися в розшуку, як безвісти зниклі або злочинці (можна вказати період початку, припинення кримінального провадження);
- щодо осіб, які стоять на обліку в ОВС (наркомани, споживачі і розповсюджувачі наркотиків, адміністративно піднаглядні, формально підпадають під адміністративний нагляд, повії, раніше засуджені, психічно хворі тощо);
- щодо осіб які мають в особистому користуванні зброю або АМТ (можна вказати марку-модель, тип, калібр зброї, для АМТ — марка, модель, колір);
- стосовно осіб які мають особливі прикмети (шрами, родимки, татуювання, пігментні плями, особливості мови);
- щодо осіб, які доставлялись до ЧЧ ОВС.

Усі вищезазначені запити можна виконувати з урахуванням віку, статі та росту особи, її адреси проживання (району, населеного пункту, вулиці, будинку), ОВС (що притягував до кримінальної або адміністративної відповідальності, що надавав дозвіл на володіння зброєю).

Приклади комбінацій деяких типових запитів, які найбільш часто використовуються при встановленні особи злочинця:

- особи чоловічої статі віком від 20 до 25 років, зріст 170-175 см, що знаходяться на волі та мешкають у Жовтневому районі м. Луганська (можна вказати конкретні вулиці, квартали), які притягувались до кримінальної відповідальності за вчинення крадіжок з житлових будинків і квартир громадян, проникаючи туди через вікна;

- особи чоловічої статі віком 20-25 років, зріст 170-175 см, що проживають у Жовтневому районі м. Луганська (можна вказати конкретні вулиці, квартали), що притягувались до кримінальної відповідальності за здійснення грабежів шляхом «ривка», де предметом злочинного зазіхання були головні убори та сумки громадян. А так само звільнилися з місць позбавлення волі з 01.01.2004 по теперішній час;

- особи, які формально підпадають під дію адміністративного нагляду, що встановлений Ленінським РВ ЛМУ ГУМВСУ і залучалися до адміністративної відповідальності (можна вказати статті КУпАП України) за період з 01.01.2004 по теперішній час.

- особи чоловічої статі віком 30-40 років, які проживають на кв. Волкова, Гагаріна, Комарова, мають татуювання на середньому пальці правої руки у вигляді перся.

3) Перевірка за адресою (вулиця, будинок, квартира).

Дозволяє одержати інформацію про осіб, які мешкають за зазначеною адресою та події, злочини, що відбулися там. Дає також можливість відібрати всі події, які були зареєстровані, та осіб криміногенних категорій, котрі мешкають на території обслуговування окремого ГПОГП.

4) Перевірка АМТ, зброї й інших речей, які мають індивідуальні номери, за обліками викраденого, вилученого і добровільно зданого на території Луганської області, для АМТ і зброї додатково устанавлення власника.

Дозволяє встановити належність і обставини викрадання, втрати номерної речі, АМТ, зброї.

5) Контроль за кримінальними правопорушеннями й подіями, зареєстрованими в Єдиному обліку ІПС ОВС.

Дозволяє одержати інформацію про злочини та події, а так само прийнятим по них рішенням. Наприклад: кількість (список) грабежів, зареєстрованих у МВ-РВ ГУМВСУ за визначений період, де предметом злочинного посягання був мобільний телефон, та які з них на даний момент не розкриті.

Зрозуміло, що важливою умовою поведінки з такою кількістю інформації є вміння її аналізувати та використовувати для вирішення певних завдань, що прямо залежить не тільки від можливостей певної інформаційної системи та реалізації в ній функцій аналітичної роботи, а насамперед від кваліфікації працівника. Чим вищий їх рівень, тим більше шансів, що інформація, отримана з інформаційних систем, почне значно ефективніше працювати на розкриття та розслідування злочинів, установлення злочинців і притягнення їх до кримінальної відповідальності. Безперечно, для проведення цілеспрямованого аналізу конкретний суб'єкт розслідування повинен володіти професійними навичками та знаннями, а також бути здатним до аналітичної роботи.

При цьому слід також визнати той факт, що в навчальних закладах під час викладання курсу криміналістики інформаційні системи висвітлюються на рівні 60-х років минулого сторіччя, без урахування можливостей АІС виконувати аналітичний пошук і взагалі аналітичну роботу. Так само питання, що розглядаються, висвітлені в основній масі підручників. І лише в деяких із них містяться стислі відомості про наявність і сутність автоматизованих інформаційних систем. На жаль, нам не вдалося знайти підручник з криміналістики, у якому б розглядалися можливості сучасних інформаційних систем. Коли йдеться про автоматизовані ІС, то лише в деяких виданнях наводяться переліки таких систем без опису їх сутності, принципів роботи з інформацією, місця в загальній системі. І це закономірно. Протягом усього періоду незалежності України за вказаною тематикою було захищено всього дві дисертації, та й ті ще на початку 90-х років, коли автоматизація в інформаційному забезпеченні лише набирала обертів.

Не можна сьогодні розглядати інформаційні системи як звичайні обліки чи системи реєстрації, призначенням яких є найпростіші функції — накопичення, зберігання та видача інформації. Автоматизація та інтеграція ІС, а також застосування спеціалізованого програмного забезпечення для роботи з базами та банками даних перетворюють їх на унікальні аналітично-пошукові комплекси, які в автоматичному режимі аналізують великі обсяги інформації, знаходять зв'язки між об'єктами, які навіть і уявити без їх використання було б неможливо. На встановлення таких зв'язків і фактів, якщо використовувати інші методи, були потрібні б роки, значні матеріальні ресурси та зусилля багатьох співробітників. Зрозуміло, що це ставить перед криміналістикою нагальні завдання щодо осмислення вказаних технологій, розроблення методичних рекомендацій та інших матеріалів, а також озброєння курсантів,

студентів, працівників практичних органів і науково-педагогічного складу знаннями на рівні, що відповідає їх сучасному стану та потенційним можливостям.

Як свідчить практика, при розслідуванні злочинів, які скоюють злочинні угруповання, без даних, що містяться в інформаційних системах, сьогодні майже не можна обійтися. Ознаки організованості та спільності членів банди й злочинного угруповання ґрунтуються на тісних взаємозв'язках членів злочинних груп, зокрема числі родинних, що тягне за собою спільність і тривалість їх злочинної діяльності. Встановленню таких зв'язків сприяє ретельне вивчення осіб, яким повідомлено про підозру з обов'язковим зіставленням фактів біографії, часових чинників, місця народження, навчання в середніх і вищих навчальних закладах, служби в збройних силах, установах місця роботи, минулої злочинної діяльності, відбування покарання, установах абонентського номера домашнього та мобільних телефонів усіх співучасників, деталізація їх телефонних сеансів зв'язку, їх перехресна перевірка тощо. Додамо, що значна частина такої інформації міститься в різноманітних інформаційних системах, серед яких особливе значення мають:

- 1) інформаційно-пошукові системи криміналістичного призначення (криміналістична реєстрація);
- 2) інформаційно-пошукові системи реєстрації громадян загально-соціального призначення (паспортна, податкова, виборча тощо);
- 3) корпоративні інформаційно-пошукові системи (банків, страхових, будівельних, транспортних компаній).

Складаються корпоративні ПС з метою вирішення загально-соціальних, суто відомчих, вузько службових завдань, без орієнтації на боротьбу зі злочинністю, однак їх потенційні можливості мають прояв і в цьому відношенні.

По суті, основу інформаційно-довідкового забезпечення виявлення та подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами, складають бази даних корпоративних ПС — організацій та установ, які виступають суб'єктами соціально-правового контролю. Так, В. О. Козінкін, розглядаючи питання використання в розслідуванні злочинів інформації, яка міститься в засобах стільникових систем рухомого зв'язку, подає приклади реалізації з цією метою можливостей баз даних операторів стільникового зв'язку. Власні системи реєстрації клієнтів існують у страхових компаніях, агентствах нерухомості, будівельних компаніях. Сьогодні складно назвати ту галузь соціальних відносин, у якій, з одного боку, не

існувало б своєрідної системи обліку, а з іншого — потреба в зверненні до неї не виникала б у правоохоронних органів у зв'язку зі скоєнням злочину або протидією його розслідуванню.

Пошук можливостей підвищення надійності свідчить, що все більше розповсюдження отримують:

- мультибіологічні технології, адже в основаних на них системах розпізнавання здійснюється не за одним, за декількома ідентифікаторами;
- мультимодальні системи, де ідентифікатори одного типу (відбитки пальців) оброблюються за допомогою різних алгоритмів з метою підвищення надійності ідентифікації;
- багатofакторні системи, де поряд з біометричними технологіями використовуються інші ідентифікатори (PIN-код, пароль, смарт-карта та ін.), при цьому користувачеві необхідно пройти біометричну ідентифікацію та пред'явити (ввести) додаткові ідентифікатори¹.

Дедалі більшого поширення набувають автоматизовані інформаційні системи, які працюють з інформацією за принципом розпізнавання образів. Причому такими «образами» виступають різні біометричні параметри, що характеризують певні властивості людини (зображення обличчя, папілярних візерунків, райдужної оболонки ока тощо). До них належать АДІС «Папілон», «Сонда» та ін. Поряд з дактилоскопічними АІС останніми роками в правоохоронну практику впроваджуються інформаційні системи, у яких реалізовано завдання, пов'язані з розпізнаванням за райдужною оболонкою ока («Циркон»), а також за зображеннями обличчя, номерів автотранспортних засобів та ін. Так, в УІАЗ ГУМВС України в Луганській області протягом останніх років було впроваджено й залучено до аналітичного пошуку осіб, яких оголошено в розшук, систему ідентифікації особи за зображенням зовнішності (обличчя) «АРГУС». Істотне підвищення ефективності роботи міліції Луганської області з установлення осіб невідомих трупів, пошуку безвісти зниклих, попередження випадків фальсифікації установчих даних громадян нерозривно пов'язане зі створенням і впровадженням у практичну діяльність автоматизованої біометричної системи ідентифікації громадян за їх фото- та відеозображеннями «АРГУС». Ця система поряд з перевіркою особи за її зображеннями, що внесені до бази даних, в автоматичному режимі може здійснювати пошук із використанням сигналу відеопотоку в реальному часі, який надходить з відеокамери,

¹ Тишутіна, І. В. Противодействие расследованию организованной преступной деятельности: теория и практика выявления и преодоления [Текст]: монография / под общ. ред. д.ю.н., проф. А.Ф. Вольнского. — М.: Юрлитинформ, 2012. — С. 212-215.

установленої в будь-якому місці. За аналогічним принципом працюють і системи спостереження за дорожнім рухом. Відеокамера, установлена в певному місці й спрямована на певну ділянку дороги, передає відеопоток у систему, яка, аналізуючи отриману інформацію, визначає швидкість, із якою рухається певний транспортний засіб, розпізнає державні номери. У разі ідентифікації державного номера автомобіля, що рухається дорогою, з номером автомобіля, наприклад, оголошеного в розшук, система одразу ж реагує і видає певний сигнал.

Таким чином, аналіз інформації, яка міститься в різноманітних інформаційних системах, сьогодні складає резерви вдосконалення діяльності з розкриття та розслідування злочинів. При цьому слід звернути увагу на те, що повноцінному аналізу сприяє не просто отримання тих чи інших відомостей про об'єкти чи їх зв'язки. Значного розвитку набуває аналітична робота, коли для відображення стану об'єктів або подій використовуються різні методики, які ґрунтуються на візуалізації зв'язків між певними об'єктами. Результати аналізу інформації відповідних баз даних, включених до єдиного інформаційного простору, можуть бути подані у виді: графіків (частіше в такий спосіб подається динаміка певних подій протягом якогось часу або співвідношення різних подій у певний час на визначеній території); схем (для демонстрації зв'язків між певними об'єктами); карт і планів (для визначення точних місць перебування певних об'єктів на визначеній території). Візуалізація інформації про об'єкти обліку з прив'язкою їх до графіків, схем, карт та ін., з одного боку, виступає як результат, отриманий з інформаційних систем, з іншого — вона створює умови для наочного сприйняття інформації з метою подальшого її аналізу, доповнення певними зв'язками. Такі методи навіть за відсутності зв'язків між інформаційними системами, інформація з яких використовується в розслідуванні, дозволяють додатково внести їх у схему чи на карту й простежити зв'язки між об'єктами.

Як зазначалось раніше, в УІАЗ ГУМВС України в Луганській області функціонує автоматизована аналітична інформаційна система «СО-ВА», яка використовує для аналізу весь наявний у розпорядженні ресурс криміналістичної та іншої інформації УІАЗ, включаючи оперативно-розшукову, а також дані АІС інших відомств. Причому в ній реалізовано функції подання інформації: 1) у виді графічних зображень (схема зв'язків об'єкта аналізу); 2) з розташуванням об'єктів на картах або планах (ГІС-технології); 3) у виді структурованого текстового повідомлення (електронне досьє); 4) у виді таблиць.

Принципово нові можливості дає застосування в системі «СОВА» ГІС-технологій, які є ефективним інструментом аналізу взаємодії об'єктів і подій, що відбуваються з ними, у певних територіальних межах і часових інтервалах.

Наведене дає підстави дійти такого висновку: сукупність інформації, об'єднана в інтегровані банки даних, створює реальні можливості для повноцінного криміналістичного аналізу; реальним інструментарієм, що дозволяє здійснювати такий аналіз та отримувати результати в найкращому для пізнання виді, є програмні комплекси типу АІАС «АРМОР», «СОВА» й «АРГУС».

Результати такого аналізу можуть використовуватися під час проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, в організаційно-управлінській діяльності підрозділів правоохоронних органів, а також у діяльності правозахисних та інших організацій і установ.

Ґрунтуючись на розглянутому, пропонуємо наступне визначення:

інформаційно-аналітична система — це комплекс програмних продуктів та науково-технічних засобів, що забезпечують пошук інформації про певні об'єкти в численних базах даних (частіше інтегрованих до ІБнД), об'єднують її за належністю до одного об'єкта, а також устанавлюють зв'язки між різними об'єктами, які мають однакові параметри та подають її в зручній для сприйняття формі, з використанням можливостей, реалізованих у певній системі.

Інформаційно-аналітичні системи входять як підсистеми до інтегрованих інформаційних систем. Ідеальними умовами їх функціонування можна вважати:

— наявність доступу до всього наявного арсеналу інформації стосовно певних об'єктів (здійснюється завдяки інтеграції інформаційних масивів та налагодженої системи зв'язку);

— наявність засобів та методів обробки і подання результатів аналізу в доступній зрозумілій формі (бази картографічної інформації, програми побудови графіків, схем зв'язків, таблиць тощо).

Таким чином, стосовно питань використання інформації, яка міститься в базах даних сучасних інформаційних систем у розслідуванні, можна сказати, що вони є дійсно ємними сховищами інформації про різні властивості й ознаки об'єктів обліку. Така інформація розсіяна у великій кількості інформаційних систем, які мають конкретне призначення і відомчу належність. Вона може бути виявлена, згрупована й подана користувачеві в зручній для сприйняття та виконання завдань формі. Сьогодні це стає можливим завдяки використанню інформаційно-

аналітичних систем. Це ще раз підтверджує те, що в процесі розслідування, залежно від ситуації, криміналістичного значення може набути інформація, наявна в будь-якій за призначенням і відомчою належністю інформаційній системі.

Поряд із розслідуванням злочинів результати аналізу, що здійснюються інформаційні системи, дозволяють вести поступову цілеспрямовану діяльність із профілактики та попередження злочинів. Так, постійний аналіз інформації, що надходить до масивів БнД, дає можливість виявляти осіб, які скоїли кримінальні або адміністративні правопорушення, мають зареєстровану вогнепальну зброю, доступ до роботи з вибухівкою, про що інформують відповідні органи внутрішніх справ та підрозділи дозвільної системи ОВС, а також осіб, які перебувають у розшуку та ін.

Питання для самоконтролю

1. Які існують методи аналізу інформації баз та банків даних сучасних автоматизованих інформаційно-пошукових систем?
2. Які можливості використання результатів аналізу інформації баз даних у кримінальному провадженні?
3. Який правовий статус інформації, отриманої з інформаційних систем у кримінальному процесі?
4. Які нормативно-правові акти складають правову основу регулювання обліково-реєстраційної діяльності правоохоронних органів?
5. Основні напрями використання даних інформаційних систем у кримінальному провадженні.
6. В чому полягає роль ситуаційного підходу при використанні даних інформаційних систем у кримінальному провадженні?
7. Охарактеризуйте аналітично-пошукові можливості сучасних інформаційно-пошукових систем, їх місце у боротьбі зі злочинністю.

Бібліографічний список рекомендованої літератури

I. Основна література до всіх розділів

1. Белов, О. А. Криминалистическая регистрация: история, современное состояние и перспективы развития [Текст]: Учебное пособие / О. А. Белов / Под ред. доктора юрид. наук, профессора, заслуженного деятеля науки Е. П. Ищенко. — М.: Юрлитинформ, 2010. — 144 с.
2. Беляков А.А. Криминалистическая регистрация: Учебное пособие /А.А. Беляков Р.А. Усманов. — Ростов-на-Дону : «Феникс», 2006. — 192 с
3. Бірюков, В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів [Текст]: Монографія / В. В. Бірюков. — Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2009. — 664 с.
4. Бірюков В.В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів: Навчальний посібник / В.В. Бірюков. — Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2009. — 112с.
5. Журавель, В. А. Інформаційне забезпечення процесу розслідування: шляхи та засоби [Текст] / В. А. Журавель // Вісн. Акад. прав. наук України. — Х.: Право, 2004. — Вип. 2 (37). — С. 175-180.
6. Захаров В. П. Проблеми інформаційного забезпечення правоохоронних структур [Текст]: навчально-практичний посібник / В. П. Захаров, В. І. Рудешко. — Львів: ЛьвДУВС, 2007. — 372 с.
7. Інформатика та інформаційні технології: навчальне видання [Текст]: / [Щур Б. В., Керницький І. С., Сенік В. В. та ін.]; за ред. Б. В. Шура. — Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. — 536 с.
8. Криміналістика: информационные технологии доказывания [Текст]: Учебник для вузов / Под редакцией В. Я. Колдина. — М.: Зерцало-М, 2007. — 752 с.
9. Криміналістика [Текст]: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. /

За заг. ред. проф. В. Ю. Шепітька. — 4-е вид., перероб. і доп. — Х.: Право, 2008. — 464 с.

10. Криміналістика [Текст]: підручник / Т. В. Варфоломеєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров [та ін.]. — К.: Юрінком Інтер, 2011. — 504 с.

11. Криміналістика: підручник / [В. Д. Берназ, В. В. Бірюков, А. Ф. Волобуєв]; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х.: ХНУВС, 2011. — 666 с.

12. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. — Х.: Право, 2012. — 768 с.

13. Хахановський, В. Г. Проблеми теорії і практики криміналістичної інформатики [Текст]: монографія / В. Г. Хахановський. — К.: Вид. Дім «Аванпост-Прим», 2010. — 382 с.

14. Шепітько, В. Ю. Вибрані твори / Избранные труды [Текст] / В. Ю. Шепітько. — Х.: Видавнича агенція «Апостіль», 2010. — 576 с.

15. Шинкаренко, І. Р. Обліки в оперативно-службовій діяльності органів внутрішніх справ [Текст]: навчально-практичний посібник / І. Р. Шинкаренко, О. М. Барановська / За заг. ред. д.ю.н., доц. В. В. Конопльова. — Сімферополь. — 2007. — 328 с.

II. Додаткова література до розділу першого «Загальні положення інформаційно-довідкового забезпечення кримінальних проваджень»

1. Белкин, Р. С. Курс криминалистики [Текст]: учеб. пособие для вузов / Р. С. Белкин. — 3-е изд., доп. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. — 837 с.

2. Журавель, В. А. Інформаційне забезпечення процесу розслідування: шляхи та засоби [Текст] / В. А. Жура-

вель // Вісн. Акад. прав. наук України. — Х.: Право, 2004. — Вип. 2 (37). — С. 175-180.

3. Курин, А. А. Криминалистическая регистрация: концептуальные основы единой телекоммуникационной системы [Текст]: монография / А. А. Курин. — Волгоград: ВА МВД России, 2011. — 188 с.

4. Лук'янчиков, Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів [Текст]: Монографія. — К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. — 360 с.

5. Сегай М.Я. Методология судебной идентификации [Текст]: монография / М. Я. Сегай / Отв. ред. Ароцкер Л.Е. — К., изд. РИО МВД УССР, 1970. — 256 с.

6. Системна інформатизація правоохоронної діяльності [Текст]: посібник / [М. Швець, В. Буржинський, Б. Раціобринський, М. Целуйко, В. Хахановський та ін.]; за ред. В. Дурдинця, М. Швеця. — К.: НДЦПІ АПрН України, 2007 р. — 382 с.

7. Усманов, Р. А. Информационные основы предварительного расследования [Текст]: монография /Р. А. Усманов/ Под ред. д.ю.н. А. А. Белякова. — М.: Издательство «Юрлитинформ», 2006. — 208 с.

III. Додаткова література до розділу другого «Інформаційні системи підрозділів МВС та інших правоохоронних органів України та міжнародних організацій з протидії злочинності»

1. Волкова, А. Э. Информационно-справочные учеты: теория, организация, использование [Текст]: монография / А. Э. Волкова, Э. А. Разумов. — Суммы: ИПП «Мрія», 2013. — 344 с.

2. Гуславский, В. С. Информационно-аналитическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений [Текст]: монография / В. С. Гуславский, Ю. А. Задорожний, Б. Г. Розовский. — Луганск: Элтон-2, 2008. — 136 с.

3. Коваленко, В. В. Використання натурних колекцій зразків вогнепальної зброї і боєприпасів при проведенні судово-балістичних експертиз [Текст] / В. В. Коваленко // Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. — Спец. випуск № 1. — 2010 — С. 33-38.

4. Кодування дактилоскопічної інформації за допомогою автоматизованих дактилоскопічних ідентифікаційних систем в ОВС України [Текст]: Методичні рекомендації / ДНДЕКЦ МВС України / [М. Г. Гірман, С. О. Муравйов, А. С. Шевченко, А. В. Шавелєв]. — К., 2005. — 18 с.

5. Корниенко, Н. А. Российские и международные криминалистические учеты [Текст]: научно-популярное издание / Н. А. Корниенко. — СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. — 337 с.

6. Криміналістичне документознавство: Практич. посіб. / В. В. Бірюков, В. В. Коваленко, Т. П. Бірюкова, К. М. Ковальов; за заг. ред. В. В. Бірюкова. — К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2007. — 332 с.

7. Кубанов, В. В. Криминалистические учеты огнестрельного оружия и следов его применения [Текст]: монография / В. В. Кубанов, В. В. Степанов. — М.: Издательство «Юрлитинформ», 2008. — 263 с.

8. Некрасов, В. А. Використання можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у боротьбі зі злочинами [Текст]: навчальний посібник / В. А. Некрасов, В. Б. Смелік, С. Є. Житняк. — К.: КНТ, Видавничий дім «Скіф», 2008. — 168 с.

9. Современное оружие сотрудников органов внутренних дел: информационные технологии как ответ на вызовы времени: практ. пособ. / Ю. А. Задорожный, Б. Г. Розовский, Я. М. Дымарский и др. / Отв. ред. В. М. Комарницкий. — Луганск: РИО ЛГУВД им. Э.А. Дидоренко, 2012. — 104 с.

10. Федоренко, В. А. Актуальные проблемы судебной баллистики [Текст]: монография / В. А. Федоренко. — М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2011. — 208 с.

11. Хахановський, В. Г. Інтегрований банк даних: формування термінології та проблеми впровадження у правоохоронну діяльність [Текст] / В. Г. Хахановський //

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журнал. — 2012. — № 1 (27). — С. 307-311.

12. Шепитько, В. Ю. Кодирование и обработка изображений в криминалистических информационных системах [Текст] / В. Ю. Шепитько, В. Г. Иванов, Ю. В. Ломоносов // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. — К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. — Ч. 1. — С. 209-218.

IV. Додаткова література до розділу третього «Нормативно-правове регулювання та напрями використання в кримінальному провадженні інформації, що містять сучасні інформаційні системи»

1. Бондар, В. С. Проблеми теорії та практики застосування спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні квартирних крадіжок [Текст]: монографія / В. С. Бондар, М. Я. Сегай. — Луганськ: РВВ ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка, 2011. — 279 с.

2. Журавель, В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції [Текст]: монографія / В. А. Журавель. — Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2012. — 304 с.

3. Ищенко, А. В. Дактилоскопический учет через призму не нарушения прав человека [Текст] / А. В. Ищенко, М. Н. Гуренко // Криміналістичний вісник. Науково-практичний збірник. — Вип.3. Держ.наук.-дослід. Експертно-криміналістичний центр МВС України; Нац. акад. внутрішніх справ України. — К., 2002. — С. 45 (41 — 46).

4. Козинкин, В. А. Использование в расследовании преступлений информации, обнаруживаемой в средствах сотовых систем подвижной связи [Текст]: монографія / В. А. Козинкин. — М.: Издательство «Юрлитинформ», 2010. — 192 с.

5. Коновалова, В. Алгоритмізація в теорії криміналістики [Текст] / В. Коновалова // Вісн. Акад. прав. наук України. — Х.: Право, 2007. — Вип. 1 (48). — С. 169-174.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. — Х.: Право, 2012. — 768 с.

7. Лисенко, В. В. Інформаційно-довідкове забезпечення виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з несплатою податків [Текст] / В. В. Лисенко // Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. — Спец. випуск № 5. — 2008 — С. 13-20.

8. Петросян, В. Г. Виявлення злочинів з використанням інформаційних ресурсів правоохоронних органів [Текст] / В.Г. Петросян // Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. — Спеціальний вип. №3. — 2011. — С. 49-59.

9. Погорецький, М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі [Текст]: монографія / М. А. Погорецький. — Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. — 576 с.

10. Сервецький, І. В. Деякі проблеми захисту персональних даних в Україні [Текст] / І. В. Сервецький, В. В. Редька // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журнал. — 2012. — № 1 (27). — С. 295-306.

11. Тишутина, И. В. Противодействие расследованию организованной преступной деятельности: теория и практика выявления и преодоления [Текст]: монографія / И. В. Тишутина / под общ. ред. д.ю.н., проф. А. Ф. Волынского. — М.: Юрлитинформ, 2012. — 650 с.

12. Тищенко, В. В. Тактичні і практичні основи методики розслідування злочинів [Текст]: монограф. / В. В. Тищенко. — Одеса : Фенікс, 2007. — 260 с.

13. Шаталов, А. С. Криминалистические алгоритмы и программы. Теория. Проблемы. Прикладные аспекты [Текст]. (Научное издание) / А. С. Шаталов. — М.: Лига Разум, 2000. — 252 с.

14. Шумило, М. Докази досудового і судового провадження: проблема функцій та співвідношення [Текст] / М. Шумило // Юридичний вісник України. — 2013. — № 40 (953). — С. 6-7.

15. Шумило, М. Є. Поняття «докази» у Кримінальному-процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі [Текст] / М. Є. Шумило // Вісник Верховного суду України. — 2013. — № 2 (150). — 40-48.

16. Яковец, Е. Н. Основы информационно-аналитического обеспечения оперативно-розыскной деятельности [Текст]: учебное пособие / Е.Н. Яковец. — М.: МосУ МВД России, издательство «Щит-М», 2009. — 464 с.

17. Яковец, Е. Н. Проблемы аналитической работы в оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел [Текст]: монография / Е.Н. Яковец. — М.: Издательский дом Шумиловой И.И., 2005. — 219 с.

Ресурси мережі Інтернет

Основні поняття і терміни

Автоматизована інформаційна система (АІС)— комплекс програмних, технічних, інформаційних, лінгвістичних, організаційно-технологічних засобів і персоналу, призначений для збирання, обробки, зберігання, пошуку та видачі даних у заданій формі або вигляді для рішення різноманітних професійних задач користувачів системи.

Автоматизована інформаційна технологія — системно організована для використання завдань управління сукупність методів і засобів збирання, реєстрації, передачі, накопичення, пошуку, опрацювання та захисту інформації на базі застосування розвинутого програмного забезпечення, засобів обчислювальної техніки і зв'язку, а також способів, за допомогою яких інформація пропонується користувачам.

Відкритий ключ — параметр криптографічного алгоритму перевірки електронного цифрового підпису, доступний суб'єктам відносин у сфері використання електронного цифрового підпису.

База даних (БД) — це іменована сукупність даних, що організована в певну структуру та відображає стан об'єктів і їх відношень у визначеній предметній сфері.

Банк даних — інформаційна система, в якій реалізовані функції централізованого збереження та накопичення оброблюваної інформації, яка організована в одну або кілька баз даних.

Геоінформаційні системи МВС — це складні інформаційні системи, що створюються завдяки інтеграції баз даних звичайних інформаційних систем, які функціону-

ють у підрозділах МВС на певному рівні, з базами даних відповідної картографічної інформації з метою подання інформації про певні об'єкти наочно в просторовому їх розташуванні на картах або планах.

Дані — інформація, подана у формалізованому вигляді, прийнятому для опрацювання автоматичними засобами за можливої участі людини (вхідні дані, вихідні дані, база даних тощо).

Документ — це матеріальний об'єкт, який містить інформацію, зафіксовану за допомогою штучної мови чи у формі графічних зображень безпосередньо людиною або з використанням науково-технічних засобів, призначений для її передачі в просторі та часі.

Експертна система — це комплекс програм та інформаційних ресурсів, який оперує зі знаннями у визначеній предметній галузі з метою вироблення рекомендацій або вирішення певних практичних проблем.

Електронний документ — це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа.

Електронний підпис — дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних.

Електронний цифровий підпис — вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення вибору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача.

Ідентифікація — процедура присвоєння ідентифікатора об'єкту чи користувачу комп'ютерної системи або

встановлення відповідності між об'єктом і його ідентифікатором; упізнання.

Ідентифікатори — це визначені для виокремлення об'єкта чи явища від інших ознаки, назви, позначки, клейма, коди, номери й інші штучні утворення або власні ознаки, що притаманні їм як об'єктам чи явищам матеріального світу, які поодинокі або в певній сукупності створюють умови для їх ідентифікації або віднесення до окремої групи.

Інтегрований банк даних — це складна інформаційна система, яка являє собою сукупність окремих інформаційних систем (обліків, підсистем), що мають спільне застосування, високоорганізовану систему забезпечення й аналізу інформації з організацією доступу до інформації будь-якої його складової через одну адресу — ядро інтегрованого банку даних.

Інформація — відомості про навколишній світ (об'єкти, явища, події, процеси тощо), які зменшують міру наявної невизначеності, неповноти знань, відчужені від їх творця і які стали повідомленнями (вираженими певною мовою у вигляді знаків, у тому числі записаними на матеріальному носії). Їх можна відтворювати шляхом передачі людьми усним, письмовим або іншими способами (за допомогою умовних сигналів, технічних та обчислювальних засобів тощо).

Інформація — це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ст. 1 Закону України «Про інформацію» в редакції від 03.07.2012).

Інформаційна система — це організаційно впорядкована сукупність масивів інформації про певні об'єкти й інформаційні технології, у тому числі засоби сучасної комп'ютерної техніки, програмного забезпечення та мереж зв'язку, що забезпечують процеси введення, опрацювання й видачі інформації користувачеві.

Інформаційно-аналітична діяльність — сукупність дій, що базуються на використанні спеціальних методик, методів і засобів, спрямованих на ретельне опрацювання й аналіз певної сукупності інформації, яка міститься в численних базах даних, інтегрованих у єдиний простір завдяки використанню сучасних мережевих, телекомунікаційних технологій, установлення зв'язків між окремими об'єктами обліку та наявності інформації про певні об'єкти, що містяться в базах і банках даних різних АІС, з метою використання отриманих результатів для вирішення завдань, пов'язаних із розкриттям і розслідуванням злочинів, управлінською діяльністю й іншими видами діяльності правоохоронних органів.

Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень — це діяльність суб'єктів розслідування, спрямована на пошук та одержання, а в необхідних випадках оновлення й коригування інформації, яка міститься в інформаційних системах незалежно від їх відомчої належності, з метою використання її в процесі розслідування кримінальних правопорушень.

Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень — це окреме криміналістичне вчення, предметом якого є знання про організацію та функціонування інформаційних систем незалежно від їх основного призначення та відомчої належності, порядок отримання облікової інформації та особливості її використання в розслідуванні.

Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень — це розділ криміналістичної тактики, у якому вивчаються призначення, особливості будови та функціонування інформаційних систем, тактика пошуку й отримання інформації з них, а також особливості її використання в розслідуванні кримінальних правопорушень.

Інформація — сукупність відомостей, знань про окремі об'єкти та явища, отримані в процесі їх пізнан-

ня людиною з використанням органолептичних методів або науково-технічних засобів, які зберігаються в пам'яті або зафіксовані штучною мовою на будь-якому носії.

Криміналістична інформація — це відомості про подію злочину, отримані в результаті його цілеспрямованого пізнання криміналістичними засобами й методами з метою використання в розслідуванні для встановлення механізму та визначення ролі кожного причетного до нього об'єкта, про об'єкти, що складають масиви криміналістичних обліків, а також знання з криміналістики, які створюють умови для виявлення, вилучення й використання вказаних даних у розслідуванні та вдосконалення науки криміналістики.

Криміналістична реєстрація — сукупність знань про організацію та функціонування криміналістичних обліків, а також використання інформації, що в них міститься, у процесі кримінальних проваджень.

Криміналістичний облік — це інформаційно-пошукова система, що створена та функціонує в конкретному підрозділі правоохоронного органу з метою забезпечення кримінального провадження певною інформацією про об'єкти обліку.

Криміналістичні довідково-допоміжні обліки — це обліки, які частіше за все являють собою колекції та каталоги різноманітних об'єктів, що використовуються як зразки для порівняння під час проведення експертиз і досліджень, а також у розшуковій діяльності для вирішення класифікаційних завдань.

Криміналістичні обліки — сукупність інформаційно-пошукових систем, що створені та функціонують у правоохоронних органах з метою забезпечення кримінальних проваджень певною інформацією про об'єкти підвищеного криміногенного ризику, яка складає їх масиви.

Криміналістичні обліки інформаційно-довідкового призначення — обліки, призначені забезпечувати процес розслідування різноманітною інформацією про об'єкти, причетні до злочину, яка може бути корисною для вирішення завдань, що виникають у розслідування кримінальних проваджень.

Криміналістичні обліки оперативно-розшукового призначення — обліки, що містять інформацію стосовно об'єктів, причетних до нерозкритих злочинів, а також конкретних об'єктів, що становлять оперативний інтерес, яка безпосередньо призначена сприяти їх установленню за штучними чи власними ознаками.

Криміналістично значуща інформація — це будь-яка інформація незалежно від походження й основного цільового призначення, яка має значення для встановлення певних обставин, об'єктів і фактів у процесі розслідування, а також для розвитку та вдосконалення криміналістичних знань.

Об'єкти криміналістичних обліків — це злочини, люди (у тому числі їх трупи), а також різноманітні предмети матеріального світу, що в минулому були якимось чином причетні до кримінальних правопорушень або подібні яким часто стають об'єктами злочинного посягання чи використовуються злочинцями як знаряддя, зброя тощо, інформація про які може сприяти кримінальному провадженню.

Об'єкти обліку — будь-які предмети матеріального світу чи події, відомості про які, а в окремих випадках вони безпосередньо в натуральному вигляді складають масиви конкретних обліків.

Основна облікова одиниця інформаційної системи — окремий документ або сукупність пов'язаних між собою реквізитів документа (запис у журналі, таблиці, базі даних тощо), що містять інформацію про один об'єкт, який узятो на облік у певній інформаційній системі.

Потенційна інформація — будь-яка інформація про певні об'єкти чи факти незалежно від місця її знаходження (зберігання), яка не використовується конкретним суб'єктом для вирішення завдань, що стоять перед ним, але може сприяти їх вирішенню за умови її залучення до цього процесу.

Ресстраційна інформація — зафіксована певним способом на відповідних носіях інформація стосовно об'єктів, що взяті на облік у певних інформаційних системах, достовірна й достатня для вирішення тих завдань, які стоять перед цими обліками.

Реляційна база даних — база даних, структура якої задана у вигляді сукупності взаємопов'язаних двовимірних таблиць (відношень).

Цифровий підпис — дані, одержані в результаті криптографічного перетворення блоку даних і/або його параметрів (хеш-функції, довжини, дати утворення, ідентифікатора відправника та ін.), що дають змогу приймальнику даних упевнитися в цілісності блока, справжності джерела даних і забезпечити захист від підробки та фальсифікації.

Тестові завдання

1. Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень це:

- а) розділ криміналістичної тактики;
- б) розділ криміналістичної методики;
- в) розділ криміналістичної техніки;
- г) розділ загальної теорії криміналістики;
- д) розділ теорії оперативно-розшукової діяльності.

2. Фактографічні інформаційні системи з автоматичною реєстрацією ведуться:

- а) підрозділами ДІАЗ-УІАЗ МВС;
- б) підрозділами Експертної служби МВС;
- в) мобільними операторами;
- г) Державтоінспекцією МВС;
- д) військовими комісаріатами.

3. Основною обліковою одиницею автоматизованої бази даних є:

- а) запис;
- б) інформаційна картка;
- в) довідка-меморандум;
- г) справа оперативного обліку;
- д) картка.

4. Будь-яка інформація незалежно від походження й основного цільового призначення, яка має значення для встановлення певних обставин, об'єктів і фактів у процесі розслідування це:

- а) криміналістично-значуща інформація;
- б) оперативна інформація;
- в) кримінальна інформація;
- г) потенційна інформація;
- д) реєстраційна інформація.

5. Назвіть види криміналістичних обліків, які класифікуються за функціональним призначенням?

- а) оперативно-розшукового, оперативно-довідкового, довідково-допоміжного призначення;
- б) оперативно-розшукового, оперативно-довідкового, фактографічного призначення;
- в) оперативно-розшукового, оперативно-довідкового, статистичного призначення;
- г) оперативно-розшукового, оперативно-довідкового, експертного, статистичного призначення;
- д) оперативно-розшукового та статистичного призначення.

6. Що є об'єктами криміналістичних обліків?

- а) злочини, люди (трупи), предмети;
- б) злочини, люди, предмети, сліди;
- в) злочини, люди (трупи), предмети, сліди;
- г) злочини, люди (трупи), сліди;
- д) події, люди, предмети, сліди, зброя.

7. В яких випадках відстрілюється табельна вогнепальна зброя, що знаходиться на озброєнні ОВС?

- а) відразу після поставлення на облік у ОВС, а також після ремонту (заміни) слідоутворюючих частин;
- б) після ремонту (заміни) слідоутворюючих частин;
- в) щорічно;
- г) через кожні два роки;
- д) через кожні п'ять років.

8. Назвіть основні форми обліку:

- а) картотечна, журнальна, автоматизована база даних, колекційна, комплексна;
- б) картотечна, журнальна, автоматизована база даних, натурна, комплексна;
- в) картотечна, журнальна, автоматизована база даних, комплексна;
- г) картотечна, автоматизована база даних, геоінформаційна;
- д) картотечна, автоматизована база даних, комплексна.

9. Державною прикордонною службою забезпечується ведення:

- а) АІС «Оріон»;
- б) АІС «Гарт»;
- в) АІС «Кристал»;
- г) АІС «АПРА»;
- д) АІС «Зв'язки».

10. Через яку систему здійснюється безпосередній доступ до банків даних Генерального секретаріату Інтерполу?

- а) «Аркан»;
- б) X-400;
- в) I-24/7;
- г) AFIS;
- д) Інтегровану інформаційну систему МВС.

11. Яка з названих автоматизованих ідентифікаційних систем використовується для ведення балістичних обліків:

- а) «Сонда»;
- б) «ТАІС»;
- в) «Дакто»;
- г) «Флінт»;
- д) «Портрет».

12. Яким міжнародним повідомленням позначається арешт особи з метою екстрадиції?

- а) з блакитним кутом;
- б) з зеленим кутом;
- в) з червоним кутом;
- г) з чорним кутом;
- д) з жовтим кутом.

13. Які обставини можна встановити за допомогою інформації, що міститься в оперативно-пошукових колекціях куль та гільз зі слідами зброї?

- а) кількість пострілів;
- б) дистанцію пострілу;

- в) місце здійснення пострілу;
- г) чи не стріляні гільзи, виявлені на різних місцях подій з одного екземпляру зброї;
- д) послідовність пострілів.

14. Яка автоматизована інформаційна система використовується для формування банків даних Європолу?

- а) «TESC»;
- б) «АРКАН»;
- в) «I-24/7»;
- г) «ASF»;
- д) «IWETS».

15. Державний реєстр іпотек містить відомості про:

- а) записи про накладені заборони відчуження на об'єкти нерухомого майна, що є предметами іпотеки;
- б) записи про договори іпотеки;
- в) записи про обтяження нерухомого майна іпотекою;
- г) записи про обтяження рухомого майна іпотекою;
- д) записи про накладені заборони відчуження на об'єкти рухомого та нерухомого майна, що є предметами іпотеки.

Алфавітно-предметний покажчик

А

Алгоритм

— *розпізнавання образів 19*

— *використання інформаційних систем 233-237*

АРКАН 41, 147

Автоматизована балістична ідентифікаційна система (АБІС) 117-121

Автоматизований балістичний ідентифікаційний комплекс (АБІК) 116-117

Автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система (АДІС) 106-112

Аналіз 241-244

Б

База даних 57, 265

Банк даних 265

В

Властивості

— *інформації 22-23*

— *доказів 203*

Г

Групування 246

ГАРТ 145-148

Геоінформаційні системи (ГІС) 52,267

Д

Дактилокартотека 102-103
Дані 26
Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення (ДІАЗ) 59-96
Державна автомобільна інспекція (ДАІ) 133-144
Державна прикордонна служба України (ДПСУ) 144-151
Довідка 208
Документ 208
Досьє 243

Е

ЕОМ 29,43
Електронний цифровий підпис 266
Електронний ключ 27

Є

Єдиний реєстр досудових розслідувань 92, 204
Єдиний облік 76, 78
Європол 179
Єдина автоматизована інформаційна система 162

З

Запит 31, 47
Зброя 55
Збирання доказів 204

І

Ідентифікація 17-18
Ідентифікатор 19, 267
Інтерпол 182
Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень 14, 20

- Інформаційно-аналітична діяльність 268
- Інформація
 - *реєстраційна* 271
 - *потенційна* 271
 - *криміналістично значуща* 270
 - *криміналістична* 269
 - *оперативна*
 - *оперативно-розшукова* 270
 - *облікова* 205
- Інформаційні системи
 - *відомчі* 56
 - *криміналістичні* 56
 - *документальні* 34-35
 - *фактографічні* 36
 - *міжвідомчі* 39-41
 - *геоінформаційні* 49, 265
 - *аналітичні* 242-256
 - *автоматизовані* 36-37
 - *інтегрована інформаційно-пошукова* 74
- Інтегрований банк даних 267

К

- Картка
 - *алфавітна* 92, 150
 - *статистична* 85, 92
 - *інформаційна* 100
- Класифікація
 - *інформаційних систем* 54-57
 - *доказів* 203
 - *слідчих ситуацій* 233
- Криміналістичні обліки
 - *оперативно-розшукового призначення* 56, 270
 - *інформаційно-довідкового призначення* 57, 270
 - *довідково-допоміжного призначення* 57, 269
- Кодування 19, 107
- Колекції
 - *зброї, боєприпасів, куль, гільз* 113
 - *наркотичних засобів* 129

- зразків мовлення людини 130
- оперативно-пошукові 97
- довідково-інформаційні 97-98
- запірно-пломбувальних пристроїв 100
- підроблених документів 123
- суб'єктивних портретів 125
- знарядь зламу 99-100

М

Мета

- інформаційно-довідкового забезпечення 15
- перевірки 22
- аналізу 138

Метод

- ідентифікації 17
- аналізу 17
- синтезу 241
- реєстрації 18
- розпізнавання образів 19, 254

Міждержавний інформаційний банк (МІБ) 177

Міністерство юстиції України 154

Н

Науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (НДЕКЦ) 98

О

Об'єкти обліку 33, 270

Основна облікова одиниця інформаційної системи 35-36

Обліки

- адміністративні 70
- балістичні 113
- дактилоскопічні 101
- криміналістичні 32
- кущові 99
- міжнародні 178

- місцеві 56
- оперативно-пошукові 56
- регіональні 56
- статистичні 70-75
- трасологічні 99
- центральні 56

Оперативно-довідкова картотека (ОДК) 150

П

Параметри 242, 250

Персональні дані 7

Підсистема

- «Адміністративне правопорушення» 89
- «Доставлені до ЧЧ ОВС» 81
- «Електронний рапорт» 90
- «Зареєстрована зброя» 88
- «Злочин» 80
- «Корупція»
- «Кримінальна зброя» 87
- «Мігрант» 68
- «Особа» 81
- «Пізнання» 85
- «Річ» 85
- «Розшук» 83
- «Статистика 2012» 91
- «Угон» 86

Повідомлення Інтерполу

- з «жовтим кутом» 197
- з «пурпурним кутом» 199
- з «зеленим кутом» 196
- з «чорним кутом» 198
- з «оранжевим кутом» 199
- з «червоним кутом» 194

Пошук 243, 246

Предмет інформаційно-довідкового забезпечення кримінальних проваджень 13-14

Протокол 215

P

Реєстрація 253, 269

Реєстр

— залізничних вагонів 166

— іпотек 157

— атестованих судових експертів 131

— персональних даних 156-157

— митних ліцензійних складів 166

— суб'єктів, які здійснюють брокерську діяльність 166

— підприємств, переміщення якими товарів та транспортних засобів мають ознаки ризикованості або сумнівності («Чорний список») 166

— методик проведення судових експертиз 152

— нотаріусів 154

— нормативно-правових актів 152

— актів цивільного стану громадян 156

— осіб, які вчинили корупційні правопорушення 158

— речових прав на нерухоме майно 161

Реквізит 36, 270

Розшук 54

C

Синтез 7, 241

Система

— інформаційно-довідкового забезпечення кримінальних проваджень 15

— управління базами даних 28, 106

— оперативно-візуального аналізу 93, 95

Ситуаційний підхід 231

Слідотека 103

T

Технологія 22, 27

Ф

Фіксація 22

Форма

- обліку 57
 - основних облікових одиниць 230
 - документів 270
 - процесуальна 203, 206
- Формула дактилоскопічна 64, 234

Ц

- Циркуляри Інтерполу 200
- Цифровий підпис 266, 271

Зміст

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ПЕРЕДМОВА	5
ВСТУПНЕ СЛОВО М.Я. СЕГАЯ	8
Розділ 1. Загальні положення інформаційно-довідкового забезпечення кримінальних проваджень	11
1.1. Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень. Поняття, система, завдання.	11
1.2. Інформація та інформаційні технології. Поняття, атрибути та класифікація	23
1.3. Обліки. Основи класифікації інформаційно-пошукових систем підрозділів МВС та інших відомств.	32
1.4. Геоінформаційні технології в інформаційно-довідковому забезпеченні кримінальних проваджень	51
1.5. Криміналістичні обліки і криміналістична реєстрація. Поняття, об'єкти та класифікація.	56
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>60</i>
Розділ 2. Інформаційні системи підрозділів МВС і інших правоохоронних органів України та міжнародних організацій з протидії злочинності	61
2.1. Інформаційні системи підрозділів Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України	61
2.2. Інформаційні системи підрозділів Експертної служби МВС України	98
2.3 Інформаційні системи Державної автомобільної інспекції МВС України	135

2.4. Інформаційні системи Державної прикордонної служби України.	146
2.5. Інформаційні системи Державного підприємства «Інформаційний центр» Міністерства юстиції України. . .	154
2.6. Інформаційні системи Міністерства доходів і зборів України	164
2.7. Сучасні криміналістичні інформаційні системи міжнародних організацій з протидії міждержавній злочинності	178
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>203</i>
РОЗДІЛ 3. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО МІСТИТЬСЯ В СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ.	204
3.1. Процесуальний статус і значення в кримінальному провадженні інформації, отриманої з інформаційних систем	204
3.2. Правові засади створення і функціонування криміналістичних та інших інформаційних систем.	224
3.3. Роль та місце інформації, що міститься в сучасних ІС та АІС у кримінальному провадженні	232
3.4. Аналітично-пошукові можливості сучасних інформаційних систем та використання результатів аналізу в кримінальному провадженні	243
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>259</i>
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ.	267
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:	274
АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК.	278

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Валерій Васильович БІРЮКОВ
Валерій Георгійович ХАХАНОВСЬКИЙ
Володимир Сергійович БОНДАР
Сергій Віталійович ШАЛІМОВ

ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

ПІДРУЧНИК

За загальною редакцією В. В. Бірюкова

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 07.03.2014 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура NewtonС.
Ум. друк. арк. 16,2. Тираж 300 прим.

ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4162 від 21.09.2011 р.